

ΜΑΡΤΙΟΣ 2011

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ / 2

**Αναδιαρθρώσεις και κλαδική εξειδίκευση των
περιφερειών στις απαρχές του 21^{ου} αιώνα**

**ΑΓΓΕΛΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΟΓΛΟΥ, ΑΛΙΚΗ ΚΥΡΟΥ,
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Χ. ΣΥΡΙΟΠΟΥΛΟΣ, ΠΩΛΙΝΑ ΦΑΤΟΥΡΟΥ**

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή	8
1.1 Αντικείμενο και στόχοι της μελέτης	9
1.2 Τα στατιστικά δεδομένα.....	10
2. Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	12
2.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας	12
Πίνακας 1: Μεταβολές βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Ανατ. Μακεδονίας και Θράκης	13
Διάγραμμα 1: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, ...	15
Περιφέρεια Ανατ. Μακεδονίας και Θράκης.....	15
2.2 Μία προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης	16
Πίνακας 2: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Ανατ. Μακεδονίας και Θράκης	18
2.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις	20
Πίνακας 3: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Ανατ. Μακεδονίας και Θράκης.....	21
Πίνακας 4: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Ανατ. Μακεδονίας και Θράκης.....	24
Πίνακας 5: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ), Περιφέρεια Ανατ. Μακεδονίας και Θράκης.....	26
3. Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	28
3.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας	28
Πίνακας 6: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας.....	28
Διάγραμμα 2: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	30
3.2 Μια προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης	32
Πίνακας 7: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας.....	34
3.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις	36
Πίνακας 8: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	37
Πίνακας 9: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	41
Πίνακας 10: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	43
4. Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας	45
4.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας	45
Πίνακας 11: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας	45
Διάγραμμα 3: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας.....	47
4.2 Μια προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης	49

Πίνακας 12: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας.....	51
4.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις	53
Πίνακας 13: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας.....	54
Πίνακας 14: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας.....	56
Πίνακας 15: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας	57
5. Περιφέρεια Ηπείρου.....	59
5.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας	59
Πίνακας 16: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Ηπείρου	59
Διάγραμμα 4: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Ηπείρου	62
5.2 Μία προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης	64
Πίνακας 17: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Ηπείρου ...	65
5.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις	67
Πίνακας 18: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Ηπείρου	67
Πίνακας 19: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Ηπείρου	70
Πίνακας 20: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Ηπείρου	71
6. Περιφέρεια Θεσσαλίας.....	73
6.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας	73
Πίνακας 21: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Θεσσαλίας	73
Διάγραμμα 5: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Θεσσαλίας.....	75
6.2 Μια προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης	76
Πίνακας 22: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Θεσσαλίας	78
6.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις	80
Πίνακας 23: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Θεσσαλίας.....	80
Πίνακας 24: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας. Περιφέρεια Θεσσαλίας.....	83
Πίνακας 25: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Θεσσαλίας	84
7. Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας.....	86
7.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας	86
Πίνακας 26: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας	86
Διάγραμμα 6: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας.....	89
7.2 Μια προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης	90
Πίνακας 27: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας.....	92

7.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις	94
Πίνακας 28: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας.....	95
Πίνακας 29: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας.....	97
Πίνακας 30: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας	99
8. Περιφέρεια Αττικής.....	101
8.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας	101
Πίνακας 31: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Αττικής.....	101
Διάγραμμα 7: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Αττικής.....	104
8.2 Μία προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης	105
Πίνακας 32: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Αττικής..	107
8.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις	109
Πίνακας 33: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Αττικής.....	109
Πίνακας 34: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Αττικής.....	112
Πίνακας 35: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Αττικής.....	114
9. Περιφέρεια Πελοποννήσου	117
9.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας	117
Πίνακας 36: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Πελοποννήσου	118
Διάγραμμα 8: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Πελοποννήσου	119
9.2 Μία προσέγγιση αιτιών των μεταβολών της απασχόλησης.....	121
Πίνακας 37: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Πελοποννήσου	122
9.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις	124
Πίνακας 38: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Πελοποννήσου	124
Πίνακας 39: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Πελοποννήσου	127
Πίνακας 40: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Πελοποννήσου.....	128
10.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας	130
Πίνακας 46: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων	130
Διάγραμμα 9: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας Περιφέρεια Ιονίων Νήσων	132
10.2 Μία προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης.....	133
Πίνακας 42: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων	134
10.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις	136
Πίνακας 43: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων.....	136

Πίνακας 44: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων.....	138
Πίνακας 45: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων.....	139
11. Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.....	141
11.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας.....	141
Πίνακας 46: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.....	141
Διάγραμμα 10: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, , Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.....	143
11.2 Μία προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης.....	144
Πίνακας 46: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.....	145
11.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις.....	147
Πίνακας 48: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.....	147
Πίνακας 49: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, ,Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.....	149
Πίνακας 50: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.....	150
12. Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.....	152
12.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας.....	152
Πίνακας 51: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.....	152
Διάγραμμα 11: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.....	155
12.2 Μία προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης.....	157
Πίνακας 52: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.....	158
12.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις.....	160
Πίνακας 53: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.....	161
Πίνακας 54: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.....	163
Πίνακας 55: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου,.....	165
13. Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου.....	168
13.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας.....	168
Πίνακας 56: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου.....	169
Διάγραμμα 12: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου.....	170
13.2 Μία προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης.....	172
Πίνακας 56: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου.....	173
13.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις.....	175
Πίνακας 57: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου.....	176

Πίνακας 59: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου.....	178
Πίνακας 60: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου	180
14. Περιφέρεια Κρήτης	183
14.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας	183
Πίνακας 61: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Κρήτης	183
Διάγραμμα 13: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Κρήτης	185
14.2 Μια προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης	187
Πίνακας 62: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Κρήτης... ..	188
14.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις	190
Πίνακας 63: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Κρήτης	190
Πίνακας 64: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, , Περιφέρεια Κρήτης.....	194
Πίνακας 65: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Κρήτης.....	195
15. Συμπεράσματα	197
Παράρτημα Ι	202
Πίνακας Π.1.1: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	202
Πίνακας Π.2.2: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	203
Πίνακας Π.3.3: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας.....	204
Πίνακας Π.4.4: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Ηπείρου	205
Πίνακας Π.5.5: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Θεσσαλίας.....	206
Πίνακας Π.6.6: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας.....	207
Πίνακας Π.7.7: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Αττικής.....	208
Πίνακας Π.8.8: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Πελοποννήσου	209
Πίνακας Π.9.9: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων.....	210
Πίνακας Π.10.10: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας	211
Πίνακας Π.11.11: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου	212
Πίνακας Π.12.12: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου.....	213
Πίνακας Π.13.13: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Κρήτης	214
Παράρτημα ΙΙ	215
Η μέθοδος ανάλυσης της απόκλισης-συμμετοχής (shift-share analysis)	215

Παράρτημα III.....	217
Οι συντελεστές συμμετοχής και ειδίκευσης	217
Παράρτημα IV.....	219
Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης	219
κατά επαγγελματική κατηγορία και ανά φύλο	219
Πίνακας Π.4.1: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	219
Πίνακας Π.4.1α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	220
Πίνακας Π.4.1β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	220
Πίνακας Π.4.2: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια, Κεντρικής Μακεδονίας	221
Πίνακας Π.4.2α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	221
Πίνακας Π.4.2β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	222
Πίνακας Π.4.3: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας.....	223
Πίνακας Π.4.3α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας.....	223
Πίνακας Π.4.3β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας.....	224
Πίνακας Π.4.4: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Ηπείρου	224
Πίνακας Π.4.4α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Ηπείρου.....	225
Πίνακας Π.4.4β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Ηπείρου.....	226
Πίνακας Π.4.5: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Θεσσαλίας.....	226
Πίνακας Π.4.5α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Θεσσαλίας.....	227
Πίνακας Π.4.5β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Θεσσαλίας.....	227
Πίνακας Π.4.6: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας.....	228
Πίνακας Π.4.6α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας.....	229
Πίνακας Π.4.6β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας.....	229
Πίνακας Π.4.7: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Αττικής.....	230
Πίνακας Π.4.7α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Αττικής.....	230
Πίνακας Π.4.7β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Αττικής.....	231
Πίνακας Π.4.8: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Πελοποννήσου	232

Πίνακας Π.4.8α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Πελοποννήσου	232
Πίνακας Π.4.8β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Πελοποννήσου	233
Πίνακας Π.4.9: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων.....	233
Πίνακας Π.4.9α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων.....	234
Πίνακας Π.4.9β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων.....	234
Πίνακας Π.4.10: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.....	235
Πίνακας Π.4.10α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.....	236
Πίνακας Π.4.10β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.....	236
Πίνακας Π.4.11: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.....	237
Πίνακας Π.4.11α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.....	237
Πίνακας Π.4.11β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.....	238
Πίνακας Π.4.12: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου.....	238
Πίνακας Π.4.12α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου.....	239
Πίνακας Π.4.12β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου.....	239
Πίνακας Π.4.13: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Κρήτης	240
Πίνακας Π.4.13α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Κρήτης	241
Πίνακας Π.4.13β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Κρήτης	241
Βιβλιογραφία.....	243

1. Εισαγωγή

Οι αναδιαρθρώσεις της οικονομικής δραστηριότητας λαμβάνουν ποικίλες μορφές. Εκτός από αυτές που συνδέονται με τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας και αποτελούν το αντικείμενο της παρούσας μελέτης, μπορεί να λάβουν τη μορφή (και να συνδεθούν με διαδικασίες) μιας χωρικής διαφοροποίησης, με την έννοια της εμφάνισης περιφερειών με έντονη οικονομική δραστηριότητα σε βάρος άλλων περιοχών που εμφανίζουν περιορισμό, στασιμότητα ή και συρρίκνωση αυτής της οικονομικής δραστηριότητας. Μπορεί να λάβουν τη μορφή μιας επαγγελματικής διαφοροποίησης, με την έννοια της εμφάνισης νέων επαγγελματικών δραστηριοτήτων, αλλά και της εξαφάνισης κάποιων άλλων. Μπορεί ασφαλώς και τούτο είναι το πλέον συνηθισμένο να λάβουν μια συνδυασμένη μορφή χωρικής, κλαδικής και επαγγελματικής διαφοροποίησης.

Οι αναδιαρθρώσεις της οικονομικής δραστηριότητας διαφοροποιούνται σε σχέση με το παρελθόν τόσο ως προς τα ποσοτικά όσο και ως προς τα ποιοτικά τους χαρακτηριστικά και συγκαταλέγονται στις πιο σημαντικές οικονομικές δραστηριότητες που οδηγούν στη διαμόρφωση των σύγχρονων οικονομικών καταστάσεων και φαινομένων. Από τις ποικίλες μορφές που λαμβάνουν οι αναδιαρθρώσεις στη σύγχρονη φάση της οικονομικής ανάπτυξης, αυτές που αφορούν τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας συγκαταλέγονται στις πιο σημαντικές. Και τούτο γιατί, πέρα από το γεγονός ότι οι εξελίξεις στους κλάδους εκφράζουν με τον πιο ανάγλυφο τρόπο τις εξελίξεις των σύγχρονων οικονομιών, η κλαδική διάρθρωση προσδιορίζει, σε μεγάλο βαθμό, τόσο τη συμπεριφορά όσο και την απόδοση των επιμέρους επιχειρήσεων που συγκροτούν τον κλάδο, αποτελώντας ταυτοχρόνως τον χώρο όπου εκδηλώνονται, αμεσότερα και εντονότερα, οι ανταγωνιστικές δυνάμεις της αγοράς. Παρέχουν ταυτοχρόνως τη δυνατότητα μιας επισκόπησης και ανάλυσης των οικονομικών διαδικασιών τόσο σε μακρο-οικονομικό όσο και σε μικρο-οικονομικό επίπεδο.

Η κλαδική δομή αναφέρεται σε ορισμένα χαρακτηριστικά των κλάδων, τα οποία επηρεάζουν τη συμπεριφορά, την τακτική αλλά και τη στρατηγική των επιχειρήσεων. Ο τρόπος με τον οποίο συναρθρώνονται τα χαρακτηριστικά αυτά έχει ιδιαίτερη σημασία για τη λειτουργία, την απόδοση και, κατά συνέπεια, την απασχόληση των κλάδων. Κάθε κλάδος αντιμετωπίζει ένα ευρύ φάσμα παραγωγικών, οργανωτικών και αγοραίων συνθηκών. Ο συνδυασμός αυτών των συνθηκών δημιουργεί συγκεκριμένες δυνατότητες (ευκαιρίες) απασχόλησης. Οι κλάδοι δηλαδή παρέχουν συγκεκριμένες ευκαιρίες (δυνατότητες) δημιουργίας απασχόλησης (θέσεων εργασίας), οι οποίες είναι σταθερές ή ασταθείς, πλήρους ή μερικής απασχόλησης, υψηλά ή χαμηλά αμειβόμενες.

Οι μεταβολές της κλαδικής απασχόλησης εκφράζουν με τον πιο ανάγλυφο τρόπο τις ραγδαίες εξελίξεις των σύγχρονων οικονομιών. Σε πολλές περιπτώσεις, και ιδιαίτερα σε πρόσφατες χρονικές περιόδους, οι αναδιαρθρώσεις της παραγωγής

και, ειδικότερα, οι κλαδικές αναδιαρθρώσεις είναι συνυφασμένες με τις διαδικασίες βιομηχανικής οπισθοχώρησης και με την ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα. Σε επίπεδο ανθρώπινου δυναμικού, ένα από τα θεμελιώδη ζητήματα με τα οποία συνδέεται η τριτογενοποίηση της οικονομίας αφορά όχι πλέον τη μετατροπή των αγροτών σε βιομηχανικούς εργάτες, αλλά στη μετατροπή των τελευταίων σε παραγωγούς υπηρεσιών. Όσον αφορά τη βιομηχανική οπισθοχώρηση, οι διαδικασίες αυτές ενδέχεται να αφορούν περιπτώσεις όπου ο βιομηχανικός τομέας είτε υπήρξε αναπτυγμένος και ισχυρός και εξαιτίας μιας σειράς οικονομικών διεργασιών υποχώρησε, είτε δεν υπήρξε ιδιαίτερα αναπτυγμένος.

Η ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα, δηλαδή η ανάπτυξη και η επέκταση του τομέα των υπηρεσιών, συνιστά ίσως το σημαντικότερο χαρακτηριστικό της σύγχρονης φάσης εξέλιξης των οικονομιών. Ένας μεγάλος αριθμός θεωρητικών προσεγγίσεων επιχειρεί να ερμηνεύσει τα αίτια της ανάπτυξης του τομέα των υπηρεσιών, τις κατηγορίες των υπηρεσιών και τη συμβολή τους στις σύγχρονες οικονομικές εξελίξεις. Κύριο χαρακτηριστικό του τομέα των υπηρεσιών θα μπορούσε να θεωρηθεί το μεγάλο φάσμα των δραστηριοτήτων που περιλαμβάνονται σ' αυτόν· φάσμα που συνδέεται τόσο με τη φύση και τον χαρακτήρα των υπηρεσιών όσο και με τους ενδεχόμενους αποδέκτες ή καταναλωτές των υπηρεσιών αυτών.

1.1 Αντικείμενο και στόχοι της μελέτης

Το αντικείμενο της παρούσας μελέτης αφορά τη διερεύνηση των αναδιαρθρώσεων της οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα σε κάθε περιφέρεια ξεχωριστά, όπως καταγράφηκε μέσα από την ανάλυση των αναδιαρθρώσεων στους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας κατά το χρονικό διάστημα 2000-2008, που είχε σκοπό να αποτυπωθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και η φυσιογνωμία των περιφερειών.

Η έννοια της αναδιάρθρωσης, στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, αντιμετωπίζεται κυρίως από την οπτική της απασχόλησης. Μέσα από τον προσδιορισμό των μεταβολών της απασχόλησης και με τη βοήθεια βασικών δεικτών που συνδέονται με αυτήν, η μελέτη αυτή αποσκοπεί να αναδείξει τις βασικές τάσεις και αναδιαρθρώσεις που λαμβάνουν χώρα στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και να προσδιορίσει τις βασικές εξειδικεύσεις των περιφερειών.

Συγκεκριμένα, οι κύριοι στόχοι της μελέτης μπορεί να συνοψιστούν ως εξής: πρώτον, στην ανάδειξη των διαδικασιών αναδιάρθρωσης και των αποτελεσμάτων που οι διαδικασίες αυτές επιφέρουν στην ελληνική οικονομία· δεύτερον, στην ανάδειξη των τάσεων εξειδίκευσης της ελληνικής οικονομίας και, τρίτον, στον προσδιορισμό της κλαδικής εξειδίκευσης των περιφερειών. Η επίτευξη αυτών των βασικών στόχων θα φωτίσει σημαντικές όψεις των πρόσφατων εξελίξεων στην ελληνική οικονομία και θα αναδείξει τις γενικότερες τάσεις αναδιάρθρωσης που επικρατούν στις περιφέρειες.

Η ανάλυση θα λάβει χώρα σε δύο διακριτά πεδία: στο πεδίο της απασχόλησης και στο πεδίο του παραγόμενου προϊόντος. Και τα δύο πεδία έχουν ιδιαίτερη σημασία, αφενός επειδή καλύπτουν δύο κυρίαρχες, αλλά διαφορετικές, όψεις της οικονομικής δραστηριότητας και αφετέρου, γιατί δεν είναι ανεξάρτητα μεταξύ τους και το ένα επιδρά πάνω στο άλλο. Η απασχόληση και το παραγόμενο προϊόν συνδέονται και αλληλοεπηρεάζονται με πολλούς τρόπους, έτσι ώστε η ανάλυσή τους να φωτίζει πληρέστερα όψεις των οικονομικών εξελίξεων και φαινομένων.

Στο πεδίο της απασχόλησης θα επιχειρηθεί η ανάλυση των μεταβολών της απασχόλησης για κάθε περιφέρεια ξεχωριστά. Η ανάλυση θα λάβει χώρα σε διψήφιο κωδικό κλάδου οικονομικής δραστηριότητας, με βάση την ταξινόμηση της ΕΛΣΤΑΤ (ΣΤΑΚΟΔ) και θα αναδείξει τις κυρίαρχες τάσεις που επικρατούν τόσο στο σύνολο της χώρας όσο και σε κάθε περιφέρεια ξεχωριστά. Αυτές οι μεταβολές της απασχόλησης στους κλάδους αναμένεται να οδηγήσουν σε μεταβολές στη διάρθρωση της απασχόλησης στους κλάδους. Έτσι, θα παρουσιαστούν η διάρθρωση και οι μεταβολές της απασχόλησης στους κλάδους και στα δύο έτη αναφοράς (2000-2008) και μέσα από αυτές θα αναδειχθούν οι βασικές αναδιαρθρώσεις της ελληνικής οικονομίας. Αυτή η ανάλυση θα επιτρέψει να προσδιοριστεί μια πλευρά της ελληνικής οικονομίας (όπως αυτή καταγράφεται μέσα από μια κλαδική ανάλυση), η πλευρά της εξειδίκευσής της, και θα αναδείξει τον γενικό της χαρακτήρα. Θα προσδιορίσει τους κυρίαρχους και ηγετικούς κλάδους της οικονομίας, την ύπαρξη ή την απουσία της δυναμικής τους και θα οδηγήσει στη εξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με τον βαθμό και τον χαρακτήρα των διαδικασιών τριτογενοποίησης της οικονομίας. Ταυτοχρόνως, η διερεύνηση των σχέσεων ανάμεσα στο μέγεθος των κλάδων και στους ρυθμούς αύξησης της απασχόλησής τους θα εμπλουτίσει τις γνώσεις και τις πληροφορίες μας αναφορικά με τις επικρατούσες τάσεις, αναδεικνύοντας διαφορετικές όψεις των σχετικών εξελίξεων.

Παρεμφερής ανάλυση θα επιχειρηθεί και στο πεδίο του παραγόμενου προϊόντος. Και εδώ η ανάλυση θα λάβει χώρα σε διψήφιο κωδικό κλάδου οικονομικής δραστηριότητας, με βάση την ταξινόμηση της ΕΛΣΤΑΤ (ΣΤΑΚΟΔ), και θα αναδείξει τις κυρίαρχες τάσεις που επικρατούν σε κάθε περιφέρεια ξεχωριστά. Η ανάλυση θα οδηγήσει στον προσδιορισμό των δυναμικών, των στάσιμων και των φθίνοντων κλάδων της οικονομίας και στο μέτρο του δυνατού και όσο επιτρέπουν το είδος της ανάλυσης και τα διαθέσιμα δεδομένα, θα επιχειρηθεί η ερμηνεία των σχετικών εξελίξεων και η διερεύνηση των αιτιών που τις προκαλούν. Τέλος, με παρεμφερή τρόπο με εκείνον της απασχόλησης θα διερευνηθεί κατά πόσο και με ποιους ειδικότερους τρόπους η τριτογενοποίηση της ελληνικής οικονομίας εμφανίζεται και αποτυπώνεται στο επίπεδο του παραγόμενου προϊόντος.

1.2 Τα στατιστικά δεδομένα

Για το τμήμα της μελέτης που αφορά το πεδίο της απασχόλησης, η έρευνα του εργατικού δυναμικού, ως γνωστόν, είναι η μοναδική στη χώρα μας που μπορεί να εξασφαλίσει τα απαραίτητα στατιστικά δεδομένα για πρόσφατες χρονικές περιόδους. Έτσι, η χρήση των στατιστικών δεδομένων του β' τριμήνου του 2008

διασφαλίζει, με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο, την πληροφόρηση γύρω από τις εξελίξεις γι' αυτό το χρονικό διάστημα.

Η δεύτερη παράμετρος αφορά την εμβάθυνση της ανάλυσης, δηλαδή την πρόσβαση σε όσο το δυνατόν πιο αναλυτικά δεδομένα. Τούτο διασφαλίζει μια σειρά από ποιοτικά στοιχεία, καθώς επιτρέπει τη διερεύνηση όχι μόνο γενικών τάσεων, όπως αυτές εμφανίζονται στο πεδίο των τομέων ή των πρωτοβάθμιων (μονοψήφιων) κλάδων οικονομικής δραστηριότητας, αλλά και τάσεων που εμφανίζονται σε πιο αναλυτικές κατηγορίες κλάδων (με διψήφιο κωδικό). Η ανάλυση σε διψήφιο κωδικό κλάδου οικονομικής δραστηριότητας είναι εξαιρετικής σημασίας καθώς φωτίζει –είτε στον χώρο της μεταποίησης είτε σ' αυτόν των υπηρεσιών– σημαντικές όψεις των εξελίξεων και επιτρέπει την εξαγωγή βασικών συμπερασμάτων αναφορικά με τις τάσεις που επικρατούν και με τον τρόπο που αυτές εξειδικεύονται.

Στο πεδίο του παραγόμενου προϊόντος η συγκέντρωση των απαραίτητων στατιστικών δεδομένων εμφανίζει διάφορα προβλήματα. Η παραγωγή αυτών των στατιστικών δεδομένων είναι πιο χρονοβόρα και, κατά συνέπεια, η διαθεσιμότητά τους για τους ερευνητές χρονικά εμφανίζει υστερήσεις. Η επιλογή της ανάλυσης, στο πλαίσιο αυτής της εργασίας, σε επίπεδο κλάδων οικονομικής δραστηριότητας οδηγεί αναγκαστικά στη χρήση δεδομένων που αφορούν την ακαθάριστη προστιθέμενη αξία του έτους 2006, οι διαχρονικές εξελίξεις της οποίας υπολογίζονται σε σταθερές τιμές του έτους 2000. Και όπως είναι γνωστό, η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία αποτιμά το παραγόμενο προϊόν από την πλευρά της προσφοράς και διαφέρει ως προς το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ), που αποτιμάται σε τιμές αγοράς ως προς τους φόρους.

Η διαθεσιμότητα (ή όχι) των στατιστικών δεδομένων καθορίζει μέχρι ενός σημείου τις μεθόδους και τις τεχνικές ανάλυσης που μπορεί να χρησιμοποιηθούν. Έτσι, πέρα από την ανάλυση των μεταβολών της απασχόλησης, της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας και της παραγωγικότητας, που επιτρέπουν μια γενικότερη παρακολούθηση των εξελίξεων στους κλάδους της ελληνικής οικονομίας, επιχειρείται η διερεύνηση μιας σειράς ειδικότερων ζητημάτων που αφορούν το μέγεθος των κλάδων και τις μεταβολές της απασχόλησης και του προϊόντος, το ύψος και την έκταση των αναδιαρθρώσεων της απασχόλησης στους κλάδους, αλλά και των σχέσεων που αναδεικνύονται ανάμεσα στις αναδιαρθρώσεις και στην παραγωγικότητα των κλάδων. Επιχειρείται, με άλλα λόγια, να διερευνηθεί κατά πόσο οι αναδιαρθρώσεις στους κλάδους της ελληνικής οικονομίας συνδέονται με διαδικασίες ενίσχυσης ή αποδυνάμωσης των κλάδων υψηλής παραγωγικότητας και αντιστρόφως. Αυτό που επιδιώκεται σε μια τέτοια (αρχική) διερεύνηση είναι το κατά πόσο οι διαδικασίες αναδιάρθρωσης μπορεί να συνδέονται με άμεσες ή έμμεσες θετικές ή αρνητικές διεργασίες για την ελληνική οικονομία, με την έννοια ότι η ενίσχυση των κλάδων υψηλής παραγωγικότητας συνιστά άμεσα ή έμμεσα μια θετική εξέλιξη.

Η εφαρμογή των μεθόδων και τεχνικών, που συνοπτικά παρουσιάστηκαν παραπάνω, απαιτεί ειδικές προσαρμογές. Ειδικότερα στο πεδίο των περιφερειών, η εφαρμογή μιας μεθόδου απόκλισης συμμετοχής (shift share analysis) θα μπορούσε να είναι εξαιρετικά χρήσιμη, καθώς, μέσω της ορθής τεκμηρίωσης των

σχετικών υποθέσεων, θα γινόταν δυνατή η προσέγγιση ενός μέρους από τα αίτια που καθορίζουν τις σχετικές εξελίξεις. Πιο συγκεκριμένα, η εφαρμογή της μεθόδου αυτής θα μπορούσε να ερμηνεύσει το κατά πόσο οι μεταβολές της απασχόλησης στους κλάδους οφείλονται στην επικράτηση γενικότερων τάσεων που εμφανίζονται σε εθνικό επίπεδο ή σε ιδιαίτερες συνθήκες και χαρακτηριστικά της περιφέρειας. Μια τέτοια αναλυτική προσέγγιση, σε επίπεδο διψήφιου κλάδου οικονομικής δραστηριότητας, θα ήταν εξαιρετικά ενδιαφέρουσα και χρήσιμη. Καθώς όμως απαιτεί την ύπαρξη των κατάλληλων δεδομένων, τα οποία δεν υπάρχουν, η ανάλυση περιορίζεται στην ομαδοποίηση μονοψήφιων κλάδων οικονομικής δραστηριότητας, προκειμένου να εξασφαλιστεί η μεγαλύτερη δυνατή αξιοπιστία, αλλά ταυτοχρόνως να συγκεντρωθούν και οι περισσότερες δυνατές πληροφορίες γύρω από τα ζητήματα αυτά.

Έτσι προκύπτουν έξι βασικοί κλάδοι σε κάθε περιφέρεια: Ο κλάδος της γεωργίας-κτηνοτροφίας, που στην πραγματικότητα ταυτίζεται με τον πρωτογενή τομέα· ο κλάδος της μεταποίησης, στον οποίο περιλαμβάνονται τα ορυχεία, ο ηλεκτρισμός και η ύδρευση· ο κλάδος των κατασκευών· ο κλάδος του εμπορίου και των ξενοδοχείων-εστιατορίων που συνδέεται στενά με τον τουριστικό τομέα· ο κλάδος της δημόσιας διοίκησης και άμυνας, της εκπαίδευσης και ο κλάδος της υγείας και πρόνοιας που σε μεγάλο βαθμό συνδέεται με την απασχόληση στον δημόσιο τομέα και ένας έκτος κλάδος που καλύπτει τις υπόλοιπες υπηρεσίες. Η εφαρμογή της συγκεκριμένης μεθόδου απόκλισης-συμμετοχής σε αυτούς τους έξι κλάδους αναμένεται να διασφαλίσει, μέχρι ενός σημείου, την αξιοπιστία των δεδομένων παρέχοντας ταυτόχρονα και τις αναζητούμενες πληροφορίες. Ωστόσο, και στην περίπτωση αυτή, κυρίως στις μικρές, ως προς την απασχόληση, περιφέρειες, τα αποτελέσματα της εφαρμογής της μεθόδου θα γίνουν αποδεκτά με σημαντικές επιφυλάξεις και θα λειτουργούν περισσότερο ως ενδείξεις· ενδείξεις που ασφαλώς έχουν τη δική τους σημασία.

Τέλος, πέρα από την ανάλυση που θα λάβει χώρα με τη βοήθεια των δεδομένων, της έρευνας εργατικού δυναμικού, των εθνικών περιφερειακών λογαριασμών και του ΟΑΕΔ όσον αφορά το ζήτημα της ανεργίας, θα καταβληθεί προσπάθεια ώστε η ερμηνεία των εξελίξεων να διευκολυνθεί και να συμπληρωθεί μέσα από τη χρήση και άλλων πηγών. Θα καταβληθεί προσπάθεια να συγκεντρωθούν και να αξιοποιηθούν προγενέστερες έρευνες και μελέτες σε συναφή πεδία, κείμενα πολιτικής και αξιολογήσεις προγραμμάτων.

2. Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

2.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας

Το πρώτο έτος της νέας χιλιετίας (2000) βρίσκει την περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης στην πέμπτη θέση της κατάταξης των περιφερειών της Ελλάδας ως προς τον πληθυσμό, που ανέρχεται σε 580.406 άτομα και καταλαμβάνει ποσοστό 5,5% του συνολικού πληθυσμού της χώρας, στην έβδομη θέση ως προς το μέγεθος του εργατικού δυναμικού (261.639 άτομα) και

της απασχόλησης (238.579 άτομα) και στη δέκατη θέση ως προς το ποσοστό της ανεργίας (8,8%).

Πίνακας 1: Μεταβολές βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Ανατ. Μακεδονίας και Θράκης

	2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή
Πληθυσμός χώρας	10.468.277	10.776.116	307.839	2,9
Πληθυσμός περιφέρειας	580.406	587.578	7.172	1,2
Μερίδιο περιφέρειας στον πληθυσμό της χώρας	5,5	5,5	-0,1	-
Πληθυσμός περιφέρειας (15-64 ετών)	381.311	378.931	-2.380	-0,6
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (σύνολο)	261.639	257.975	-3.664	-1,4
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (15-64 ετών)	255.477	254.643	-833	-0,3
Δείκτης συμμετοχής (χονδρικός)	45,1	43,9	-1,17	-2,6
Δείκτης συμμετοχής (15-64 ετών)	67,0	67,2	0,2	0,3
Απασχόληση (σύνολο)	238.579	236.193	-2.385	-1,0
Απασχόληση (15-64 ετών)	232.417	232.862	445	0,2
Δείκτης απασχόλησης (σύνολο)	41,1	40,2	-0,9	-2,2
Δείκτης απασχόλησης (15-64 ετών)	61,0	61,5	0,5	0,8
Πρωτογενής τομέας	82.689	57.121	-25.568	-30,9
Δευτερογενής τομέας	50.846	49.769	-1.077	-2,1
Τριτογενής τομέας	105.043	129.303	24.260	23,1
Εργοδότες	16.092	18.416	2.324	14,4
Αυτοαπασχολούμενοι	70.513	69.434	-1.079	-1,5
Μισθωτοί	112.617	130.954	18.337	16,3
Βοηθί σε οικογενειακές επιχειρήσεις	39.357	17.389	-21.968	-55,8
Ανεργία (σύνολο)	23.060	21.781	-1.279	-5,5
Ανεργία (15-64 ετών)	23.060	21.781	-1.279	-5,5
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (σύνολο)	8,8	8,4	-0,4	-
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (15-64 ετών)	9,0	8,6	-0,5	-

Οι εξελίξεις ωστόσο που λαμβάνουν χώρα σε αυτό το χρονικό διάστημα διαφοροποιούνται τόσο ως προς τις αντίστοιχες για το σύνολο της χώρας όσο και ως προς αυτές των άλλων περιφερειών, παρέχοντας ενδείξεις του διαφορετικού τρόπου με τον οποίο η κάθε περιφέρεια συμμετέχει, επηρεάζεται και εντάσσεται στις ευρύτερες οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις.¹ Πιο συγκεκριμένα, ο πληθυσμός της περιφέρειας αυξάνεται με ιδιαίτερα περιορισμένο ρυθμό (1,2%), που είναι σημαντικά χαμηλότερος από το αντίστοιχο (2,9%) για το σύνολο της χώρας, αλλά και από την πλειονότητα των άλλων περιφερειών. Ακόμα δυσμενέστερη εξέλιξη συνιστά η μείωση του πληθυσμού στις εργάσιμες ηλικίες (15-64 ετών) κατά -0,6%, γεγονός που, με εξαίρεση τη Θεσσαλία, δεν παρατηρείται σε καμία άλλη περιφέρεια. Αυτές οι μη ενθαρρυντικές εξελίξεις αναδεικνύουν όψεις του δημογραφικού προβλήματος

¹ Για τους τρόπους με τους οποίους οι περιφέρειες και οι εν γένει χωρικές ενότητες εντάσσονται και επηρεάζονται από τις γενικότερες οικονομικές (και κοινωνικές) εξελίξεις ο ενδιαφερόμενος μπορεί, μεταξύ άλλων, να ανατρέξει στις κλασικές εργασίες της Massey (1984, 1991) καθώς και σε μεταγενέστερες επεξεργασίες και θεωρήσεις των θέσεων που αναπτύσσονται στις εργασίες αυτές.

της περιφέρειας, οι οποίες με τον ένα ή τον άλλο τρόπο συνδέονται και με τις ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις.²

Το εργατικό δυναμικό της περιφέρειας παρουσιάζει με τη σειρά του μείωση κατά -3.664 άτομα, ποσοστό -1,4%. Ωστόσο αυτή η μείωση περιορίζεται σημαντικά στις εργάσιμες ηλικίες (-0,3%), γεγονός που υποδηλώνει κυρίως την απομάκρυνση από το εργατικό δυναμικό ατόμων άνω των 65 ετών. Ο χονδρικός δείκτης συμμετοχής, που μας δείχνει το τμήμα εκείνο του συνολικού πληθυσμού που βρίσκεται μέσα στις οικονομικές δραστηριότητες, περιορίζεται ελαφρά (από 45,1% το 2000 σε 43,9% το 2008), ενώ ο δείκτης συμμετοχής που αφορά τις εργάσιμες ηλικίες (15-64 ετών) παρουσιάζει οριακή αύξηση (από 67,0 σε 67,2%) και όντας ελαφρά υψηλότερος από τον αντίστοιχο για το σύνολο της χώρας (67,1%), συγκαταλέγεται ανάμεσα στους υψηλότερους που παρουσιάζουν οι περιφέρειες της χώρας.

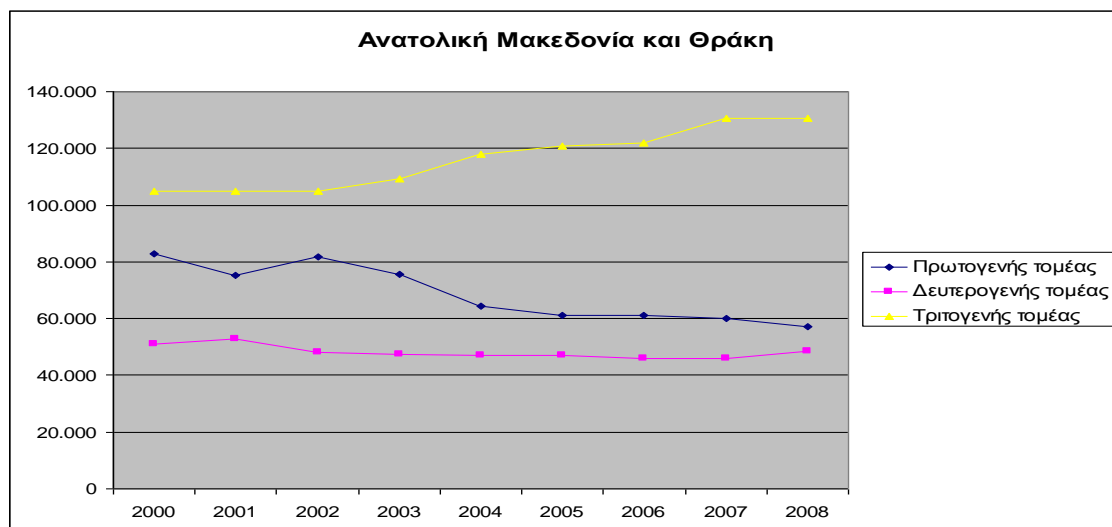
Παρεμφερείς εξελίξεις παρουσιάζονται και στο πεδίο της απασχόλησης, η οποία στο σύνολό της μειώνεται κατά -1,0% (απώλεια 2.385 θέσεων εργασίας), αλλά στις εργάσιμες ηλικίες παρουσιάζει οριακή αύξηση κατά 0,2% ή κατά 445 θέσεις εργασίας. Ο χονδρικός δείκτης απασχόλησης μειώνεται κατά μία περίπου ποσοστιαία μονάδα (από 41,1% σε 40,2%), ενώ ο δείκτης απασχόλησης στις εργάσιμες ηλικίες εμφανίζει οριακή αύξηση κατά μισή ποσοστιαία μονάδα (από 61,0% σε 61,5%). Αυτός ο δείκτης είναι ελαφρά χαμηλότερος από τον αντίστοιχο για το σύνολο της χώρας (62,2%) και υπολείπεται του αντίστοιχου δείκτη άλλων έξι περιφερειών.

Αυτές οι εξελίξεις στην απασχόληση εμφανίζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στους τρεις βασικούς τομείς οικονομικής δραστηριότητας (Διάγραμμα 1), καθώς ο πρωτογενής και ο δευτερογενής τομέας παρουσιάζουν μειώσεις της απασχόλησης (κατά -30,9% ο πρώτος και κατά -2,1% ο δεύτερος). Παρά τους διαφορετικούς ρυθμούς, αυτοί οι δύο τομείς φαίνεται να συγκλίνουν και από κοινού οδηγούν σε απώλεια 26.645 θέσεων εργασίας. Οι απώλειες αυτές δεν εξισορροπούνται από τις αυξήσεις της απασχόλησης και τη δημιουργία 24.260 νέων θέσεων εργασίας στον τριτογενή τομέα, με αποτέλεσμα την περαιτέρω διατήρηση της ανεργίας σε σχετικά υψηλά επίπεδα.

---

² Στις σύγχρονες οικονομίες όπου οι υπηρεσίες συνιστούν ένα ολοένα αυξανόμενο μερίδιο της οικονομικής δραστηριότητας, ο πληθυσμός, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, συνιστά παράγοντα που συμβάλλει στην αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας. Η αύξηση του πληθυσμού συνδέεται με την αύξηση σειράς υπηρεσιών (εκπαίδευση, υγεία, κοινωνική ασφάλιση), οι οποίες συνδέονται άμεσα με την ευρύτερη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των περιοχών.

Διάγραμμα 1: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Ανατ. Μακεδονίας και Θράκης

Ως προς τη θέση στο επάγγελμα, οι εξελίξεις της απασχόλησης εμφανίζουν επίσης σημαντικό ενδιαφέρον. Οι εργοδότες αυξάνονται κατά 2.324 άτομα, ποσοστό 14,4%, καταλαμβάνοντας το 2008 το 7,8% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας. Στον αντίποδα, οι αυτοαπασχολούμενοι μειώνονται ελαφρά (κατά 1.079 άτομα, ποσοστό -1,5%), διατηρώντας ωστόσο ένα υψηλό μερίδιο (29,3%) στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας το 2008.³ Ωστόσο η βασική εξέλιξη που χαρακτηρίζει την περιφέρεια είναι η περαιτέρω αύξηση των μισθωτών, που ανέρχεται σε ποσοστό 16,3% (18.377 άτομα), καταλαμβάνοντας ένα σχετικά περιορισμένο μερίδιο (55,4%) της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας.⁴ Τέλος, παρά τη σημαντική τους μείωση κατά 55,8% ή κατά 21.968 άτομα, οι βοηθοί στις οικογενειακές επιχειρήσεις εξακολουθούν να διατηρούν υψηλό μερίδιο (7,4%) στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας. Η μείωση αυτή ενδέχεται να σηματοδοτεί δύο αλληλεξαρτώμενες εξελίξεις. Η πρώτη μπορεί να αφορά την αδυναμία της οικογενειακής επιχείρησης να διατηρήσει τα άτομα αυτά στο πλαίσιο της,⁵ ενώ η δεύτερη το ότι η αγορά εργασίας της περιφέρειας δημιουργεί έναν αριθμό θέσεων εργασίας που καταλαμβάνουν τα άτομα αυτά, εγκαταλείποντας την απασχόληση στις οικογενειακές επιχειρήσεις.

Αυτές οι γενικότερες εξελίξεις στο πεδίο της απασχόλησης έχουν οδηγήσει ταυτοχρόνως σε σημαντικές εξελίξεις στο πεδίο της ανεργίας. Ωστόσο, παρά τη μείωση της ανεργίας κατά -5,5% (σε απόλυτα μεγέθη κατά 1.279 ανέργους), το

³ Θα μπορούσε κανείς με κάθε επιφύλαξη να υποστηρίξει ότι οι εξελίξεις σε αυτά τα δύο μεγέθη υποδηλώνουν την περαιτέρω ανάπτυξη κάποιων επιχειρηματικών ευκαιριών και στον βαθμό και στο μέτρο που αυτό ισχύει, τη μετατροπή ενός αριθμού αυτοαπασχολούμενων σε εργοδότες.

⁴ Για τις διαδικασίες μισθωτοποίησης της απασχόλησης κατά τη δεκαετία του 1990 στο σύνολο της χώρας και στους νομούς της ξεχωριστά, καθώς και για τις σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στις μορφές της απασχόλησης ως προς τη θέση στο επάγγελμα και την ανάπτυξη του θεσμού της αγοράς εργασίας, ο ενδιαφερόμενος μπορεί να ανατρέξει στο Ευστράτογλου (2006).

⁵ Η ερμηνεία αυτή προϋποθέτει ότι τα άτομα παραμένουν ακουσίως στις οικογενειακές επιχειρήσεις, καθώς δεν μπορούν να εξασφαλίσουν αλλού μια κανονικά αμειβόμενη θέση εργασίας.

ποσοστό της ανεργίας περιορίζεται μόλις κατά 0,4 ποσοστιαίες μονάδες (από 8,8% το 2000 σε 8,4% το 2008), ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά για τις εργάσιμες ηλικίες ανέρχονται σε 9,0 και 8,6% για τα έτη 2000 και 2008. Το 2008 γύρω στα 21.781 άτομα εξακολουθούν να παραμένουν άνεργα και σε συνδυασμό με τον υψηλό αριθμό όσων απασχολούνται στις οικογενειακές επιχειρήσεις και αυτών που οδηγούνται στη μερική απασχόληση συγκροτούν το εκτεταμένο τμήμα του ανθρώπινου δυναμικού της περιφέρειας που αδυνατεί να ενταχθεί παραγωγικά με πληρότητα και επάρκεια στο οικονομικό σύστημα της περιφέρειας.⁶

Προς την ίδια κατεύθυνση κινούνται και οι μεταβολές της εγγεγραμμένης ανεργίας. Από τον Αύγουστο του 2004 ως τον Νοέμβριο του 2008 η εγγεγραμμένη ανεργία μειώνεται κατά -18,5% (κατά 5.561 άτομα), περιορίζοντας τους εγγεγραμμένους ανέργους από 30.035 σε 24.474. Σε επίπεδο νομού τη μεγαλύτερη μείωση εμφανίζει ο Νομός Δράμας (-33,6%), που συγκεντρώνει και τον υψηλότερο αριθμό ανέργων (8.367 το 2004 και 5.557 το 2008), και ακολουθεί ο Νομός Ροδόπης, με ρυθμό μείωσης της τάξης του -22,1% (από 4.452 άτομα το 2004 σε 3.539 το 2008), ενώ άλλοι νομοί εμφανίζουν σημαντικά χαμηλότερους ρυθμούς μείωσης (Έβρος -11,8%, Ξάνθη -9,4% και Καβάλα -9,2%). Σε επαγγελματικό επίπεδο τους υψηλότερους ρυθμούς μείωσης της εγγεγραμμένης ανεργίας εμφανίζουν τα επιστημονικά επαγγέλματα (-48,6%) και οι ειδικευμένοι τεχνίτες (-29,4%)⁷ και ακολουθούν οι τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί (-26,4%) και οι χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων (-22,4%), με τις άλλες επαγγελματικές κατηγορίες να παρουσιάζουν εμφανώς χαμηλότερους ρυθμούς μείωσης. Στον αντίποδα, τον χαμηλότερο ρυθμό μείωσης της εγγεγραμμένης ανεργίας (-13,5%) εμφανίζει η πολυπληθέστερη ομάδα ανέργων (9.458 άτομα το 2008), των χειρωνακτών και των ανειδίκευτων εργατών, υποδηλώνοντας και τις ιδιαίτερες δυσχέρειες που εμφανίζει αυτή η κατηγορία του ανθρώπινου δυναμικού που διαθέτει γενικά τις χαμηλότερες δεξιότητες.

2.2 Μία προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης

Οι γενικότερες εξελίξεις που παρουσιάστηκαν ως εδώ διαμορφώνουν το ευρύτερο πλαίσιο εντός του οποίου θα επιχειρηθούν τόσο η διερεύνηση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης όσο και της κλαδικής εξειδίκευσης της περιφέρειας και των αναδιαρθρώσεων που λαμβάνουν χώρα στο διάστημα 2000-2008. Αυτά τα δύο ζητήματα αντιμετωπίζονται ξεχωριστά και καλύπτουν την τρέχουσα, αλλά και την επόμενη υποενότητα.

Στη συνέχεια θα γίνει προσπάθεια να αναδειχθούν μερικά από τα αίτια των μεταβολών της απασχόλησης. Προς τούτο χρησιμοποιείται η μέθοδος απόκλισης

---

⁶ Για τις σχέσεις ανάμεσα σε αυτές τις μορφές απασχόλησης και την ανεργία ο ενδιαφερόμενος μπορεί να ανατρέξει στο Ευστράτογλου (2009).

⁷ Αξίζει να διερευνηθεί περαιτέρω το κατά πόσο αυτοί οι υψηλοί ρυθμοί μείωσης της ανεργίας στον κλάδο των επιστημόνων και των ειδικευμένων τεχνικών συνδέονται (και οφείλονται εν μέρει) στις υπηρεσίες που παρέχει ο ΟΑΕΔ ή σε γενικότερες τάσεις και διεργασίες των αγορών εργασίας. Να διερευνηθεί, δηλαδή, αν επιβεβαιώνεται και στην περίπτωση αυτή η γενική διαπίστωση ότι τα άτομα με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα και δεξιότητες ωφελούνται περισσότερο από τις παρεχόμενες υπηρεσίες απασχόλησης.

συμμετοχής (shift-share analysis)⁸, η οποία, μέσα από τη διάκριση της μεταβολής της απασχόλησης σε επιμέρους συνιστώσες, αναδεικνύει και μερικά από αυτά τα αίτια. Η εφαρμογή της μεθόδου και τα αποτελέσματά της για την περιφέρεια της Ανατ. Μακεδονίας και Θράκης παρουσιάζονται στον Πίνακα 2. Οι κλάδοι της περιφέρειας, σε μια προσπάθεια να παρουσιαστούν όσο το δυνατό πιο αναλυτικά και ταυτοχρόνως να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή αξιοπιστία των δεδομένων, ταξινομούνται σε έξι ομάδες. Οι ομάδες αυτές αφορούν τη γεωργία-κτηνοτροφία και τους λοιπούς κλάδους του πρωτογενούς τομέα (πρώτη ομάδα), τα ορυχεία-λατομεία, τη μεταποίηση και τον ηλεκτρισμό και την ύδρευση (δεύτερη ομάδα), τις κατασκευές (τρίτη ομάδα), το εμπόριο (χονδρικό, λιανικό, αυτοκινήτων) και τα ξενοδοχεία-εστιατόρια (τέταρτη ομάδα), τη δημόσια διοίκηση και άμυνα, την κοινωνική ασφάλιση, την εκπαίδευση και υγεία (πέμπτη ομάδα) και τους λοιπούς κλάδους των υπηρεσιών (έκτη ομάδα).⁹

Για το σύνολο της περιφέρειας η συνύπαρξη μιας αρνητικής ομολογικής και μιας διαφορικής συνιστώσας υποδηλώνει τη συνύπαρξη μιας μη ευνοϊκής κλαδικής διάρθρωσης με την ταυτόχρονη απουσία των κατάλληλων παραγόντων τοπικού χαρακτήρα (π.χ., υποδομών, δικτύων), που θα συνέβαλαν στην εκδήλωση θετικών εξελίξεων στην απασχόληση. Με άλλα λόγια, ο συνδυασμός αυτών των δύο παραγόντων μπορεί να ερμηνεύσει ικανοποιητικά τις αρνητικές εξελίξεις στο πεδίο της απασχόλησης.¹⁰

---

⁸ Μια συνοπτική παρουσίαση της μεθόδου παρουσιάζεται στο Παράρτημα II.

⁹ Στους κλάδους αυτούς συμπεριλαμβάνονται οι μεταφορές, η αποθήκευση και οι επικοινωνίες, οι ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί, η διαχείριση ακίνητης περιουσίας, οι εκμισθώσεις και οι επιχειρηματικές δραστηριότητες, οι άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου και άλλων υπηρεσιών κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα, τα ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό και οι ετερόδοκοι οργανισμοί και τα όργανα.

¹⁰ Σε παρεμφερείς διαπιστώσεις καταλήγουν και οι Ψυχάρης και Καζάζης (2002) στην εργασία τους που αφορά την ανάλυση των μεταβολών της απασχόλησης στις περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για ένα προγενέστερο χρονικό διάστημα (1995-1999).

Πίνακας 2: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Ανατ. Μακεδονίας και Θράκης

Κωδ.	Κλάδος	Μεταβολές σε απόλυτα μεγέθη και ποσοστά				Συνιστώσες απόκλισης και συμμετοχής σε απόλυτες τιμές			
		2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή	Εθνική Συνιστώσα	Ομολογική Συνιστώσα	Διαφορική Συνιστώσα	Μεταβολή
I	Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία - Αλιεία	82.689	57.121	-25.568	-30,9	9.780	-31.994	-3.354	-25.568
II	Ορυχεία και λατομεία - Μεταποιητικές βιομηχανίες - Παροχή ηλεκτρικού, φυσικού αερίου, νερού	33.787	30.688	-3.099	-9,2	3.996	-4.920	-2.175	-3.099
III	Κατασκευές	17.059	17.718	659	3,9	2.018	3.080	-4.439	659
IV	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο - Επισκευή αυτοκίνητων - Ξενοδοχεία και εστιατόρια	45.003	46.796	1.793	4,0	5.323	3.692	-7.222	1.793
V	Δημόσια διοίκηση και άμυνα - Κοινωνική ασφάλιση - Εκπαίδευση - Υγεία	38.505	53.172	14.668	38,1	4.554	5.803	4.310	14.668
VI	Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών (*)	21.536	30.698	9.162	42,5	2.547	3.550	3.066	9.162
Σύνολο		238.579	236.193	-2.386	-1,0	28.217	-20.788	-9.815	-2.385

(*) Η κατηγορία VI. «Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών» περιλαμβάνει: Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες Ε. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου και άλλων υπηρεσιών κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό, Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα.

Στο επίπεδο των κλάδων, αυτές οι έξι ομάδες κλάδων φαίνεται να σχηματίζουν τρεις διακριτές υποομάδες. Στην πρώτη ομάδα, γεωργία, κτηνοτροφία και αλιεία καθώς και ορυχεία, μεταποίηση, ηλεκτρισμός και ύδρευση εμφανίζουν σημαντικές μειώσεις στην απασχόλησή τους. Στη γεωργία, όπου η μείωση είναι αισθητά υψηλότερη από την αντίστοιχη για το σύνολο της χώρας, η σημαντική αρνητική επικράτηση της ομολογικής συνιστώσας αναδεικνύει την εξαιρετικά δυσμενή επίδραση της κλαδικής διάρθρωσης της περιφέρειας. Με άλλα λόγια, καταδεικνύει την ύπαρξη μιας κλαδικής διάρθρωσης που δεν είναι καθόλου ευνοϊκή για την εξέλιξη της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα.¹¹ Αρνητικά φαίνεται να επιδρά πάνω στην απασχόληση της γεωργίας, αλλά σε εμφανώς χαμηλότερη κλίμακα, και μια σειρά τοπικών παραγόντων (διαφορική συνιστώσα). Αντίθετα, η θετική εικόνα της εθνικής συνιστώσας υποδηλώνει τη χαμηλότερη επίδραση της μείωσης της απασχόλησης στο σύνολο της χώρας πάνω στην απασχόληση της περιφέρειας.¹²

Οι ίδιες διαπιστώσεις μπορούν να γίνουν και για την περίπτωση του κλάδου της μεταποίησης. Η δυσμενής διάρθρωση των κλάδων της περιφέρειας και η αρνητική επίδραση μιας σειράς παραγόντων τοπικού χαρακτήρα φαίνεται να συνιστούν τις κύριες αιτίες μείωσης της απασχόλησης. Κατά παρόμοιο τρόπο με τη γεωργία, η εθνική συνιστώσα, η επικράτηση δηλαδή μιας γενικότερης τάσης μείωσης της απασχόλησης στους κλάδους αυτούς για το σύνολο της χώρας φαίνεται να ασκεί θετική επίδραση και να λειτουργεί εξισοροπητικά περιορίζοντας τις απώλειες της απασχόλησης στον κλάδο αυτόν.

Στη δεύτερη ομάδα κλάδων, των κατασκευών και του εμπορίου-ξενοδοχείων και εστιατορίων, υπάρχει περιορισμένη αύξηση της απασχόλησης. Αυτή η θετική μεταβολή της απασχόλησης συνιστά το αποτέλεσμα μιας σημαντικής αλληλεπίδρασης παραγόντων που λειτουργούν αντιθετικά. Από τη μια πλευρά, η διαμόρφωση μιας ευνοϊκής διάρθρωσης των κλάδων της περιφέρειας και, δευτερευόντως, η γενικότερη τάση αύξησης της απασχόλησης στο σύνολο της χώρας επιδρούν θετικά και συμβάλλουν στην αύξηση της απασχόλησης· από την άλλη πλευρά, τοπικοί παράγοντες φαίνεται να επιδρούν αρνητικά και να περιορίζουν την περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης. Ανάλογες εμφανίζονται και οι εξελίξεις στη δεύτερη ομάδα των κλάδων του εμπορίου και των ξενοδοχείων και εστιατορίων. Και εδώ, τοπικοί παράγοντες φαίνεται να λειτουργούν αρνητικά στην αύξηση της απασχόλησης, ενώ η σύνθεση των

---

¹¹ Η διάρθρωση των κλάδων σε μια οικονομία θεωρείται σημαντικός παράγοντας που συνδέεται άμεσα με την αναπτυξιακή διαδικασία. Σε πρόσφατες θεωρήσεις (Wren and Taylor, 1999- Audretsch, Carree, Van Stel and Thurik, 2002) η κλαδική διάρθρωση συνδέεται με διαδικασίες παγκοσμιοποίησης (με τους τρόπους δηλαδή που μια οικονομία εντάσσεται στο διεθνές οικονομικό γίγνεσθαι), με τις εξελίξεις στην τεχνολογία και τον βαθμό ενσωμάτωσής της στην παραγωγική διαδικασία, με τα πρότυπα της ζήτησης, το υφιστάμενο ανθρώπινο δυναμικό και τους τρόπους ρύθμισης των αγορών και δημιουργεί ευνοϊκούς ή μη όρους ανάπτυξης της οικονομίας.

¹² Υποδηλώνει δηλαδή ότι, εάν η απασχόληση της γεωργίας στην περιφέρεια μειωνόταν με το ίδιο ρυθμό που μειώθηκε στο σύνολο της χώρας, η τελική μείωση της απασχόλησης της γεωργίας στην περιφέρεια θα ήταν χαμηλότερη. Με άλλα λόγια, η εθνική συνιστώσα λειτουργεί εξισοροπητικά και περιορίζει τη μεγαλύτερη επίδραση (μείωση) των άλλων δύο παραγόντων.

κλάδων και οι γενικότερες τάσεις φαίνεται να λειτουργούν ευνοϊκά. Ωστόσο, η κύρια θετική επίδραση συνδέεται με τη γενικότερη τάση αύξησης του εμπορίου και των ξενοδοχείων-εστιατορίων στη χώρα, παρά με την ευνοϊκή σύνθεση των κλάδων.

Στην τρίτη ομάδα κλάδων (δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση, υγεία και λοιπές δραστηριότητες υπηρεσιών), οι ρυθμοί μεταβολής της απασχόλησης είναι ιδιαίτερα υψηλοί και οι τρεις συνιστώσες που συνδέονται με τρεις διαφορετικές κατηγορίες αιτίων κινούνται προς την ίδια κατεύθυνση και επιδρούν θετικά στις μεταβολές της απασχόλησης. Τόσο στις υπηρεσίες που συνδέονται με τον δημόσιο τομέα όσο και στις άλλες που συνδέονται περισσότερο με τον ιδιωτικό τη μεγαλύτερη επίδραση στην αύξηση της απασχόλησης φαίνεται να ασκεί η ευνοϊκή σύνθεση των κλάδων και ακολουθεί η γενικότερη τάση αύξησης της απασχόλησης στη χώρα για τον κλάδο του δημοσίου, ενώ για τον κλάδο του ιδιωτικού τομέα φαίνεται να επηρεάζουν οι τοπικοί παράγοντες.

Συμπερασματικά και με βάση τις δυνατότητες που παρέχει η ανάλυση διαπιστώνεται ότι για μια σημαντική κατηγορία βασικών κλάδων (γεωργία-κτηνοτροφία, ορυχεία, μεταποίηση, ηλεκτρισμός, ύδρευση, κατασκευές και εμπόριο) της περιφέρειας μια σειρά από τοπικοί παράγοντες λειτουργούν αρνητικά, ως εμπόδιο στην αύξηση της απασχόλησης. Μόνο οι κλάδοι του δημοσίου τομέα (δημόσια διοίκηση, εκπαίδευση, υγεία) αλλά και οι λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών φαίνεται να μην επηρεάζονται αρνητικά από τους παράγοντες αυτούς. Ταυτοχρόνως η κλαδική διάρθρωση της απασχόλησης φαίνεται να λειτουργεί αρνητικά στους κλάδους του πρωτογενή και δευτερογενή τομέα, αλλά να μη συνιστά εμπόδιο για την αύξηση της απασχόλησης στους υπόλοιπους κλάδους της περιφέρειας.

2.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις

Αυτή η διαδικασία προσέγγισης των βασικών αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης σε μεγάλες ομάδες κλάδων της περιφέρειας μπορεί να λειτουργήσει και ως προοίμιο στη διερεύνηση της εξειδίκευσης της περιφέρειας και των αναδιαρθρώσεών της. Μία πρώτη πλευρά αυτής της εξειδίκευσης της απασχόλησης στην περιφέρεια παρουσιάζεται στον Πίνακα 3. Στον πίνακα αυτόν καταγράφονται οι μεταβολές της απασχόλησης στους σημαντικότερους σε διψήφιο κωδικό κλάδους της περιφέρειας.¹³

---

¹³ Προκειμένου να εμφανίζεται ένας κλάδος στον σχετικό πίνακα πρέπει να καλύπτει, σε ένα από τα δύο έτη ανάλυσης, τουλάχιστον το 3,0% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας. Εξαίρεση στο κριτήριο αυτό αποτελούν οι μονοψήφιοι κλάδοι (ορυχεία και λατομεία, ηλεκτρισμός ύδρευση και φυσικό αέριο, μεταφορές, αποθήκευση, επικοινωνίες) καθώς και οι κλάδοι το υπόλοιπο των οποίων προσεγγίζει το κριτήριο αυτό και ταξινομείται, για λόγους προσέγγισης όσο το δυνατό περισσότερο της εξειδίκευσης της περιφέρειας, στην εγγύτερη δυνατή κατηγορία. Οι επιλογές αυτές αποσκοπούν στο να διασφαλιστεί η μέγιστη δυνατή αξιοπιστία των δεδομένων και να προσεγγιστεί η μέγιστη δυνατή εξειδίκευση της περιφέρειας.

Στο σύνολο της περιφέρειας η απασχόληση, όπως ήδη επισημάνθηκε, μειώνεται κατά -1,2%, οδηγώντας στην απώλεια 2.919 θέσεων εργασίας. Τούτο συνιστά το αποτέλεσμα σημαντικών διαφοροποιήσεων των κλάδων τόσο ως προς το μέγεθος όσο και ως προς την κατεύθυνση των μεταβολών. Έτσι, από τους δεκαπέντε μεγαλύτερους κλάδους της περιφέρειας, που παρουσιάζονται στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης, οι δέκα παρουσιάζουν αύξηση της απασχόλησης και οι υπόλοιποι πέντε μείωση της απασχόλησης. Στους κλάδους που αυξάνεται η απασχόληση οι ρυθμοί αύξησης κυμαίνονται μεταξύ του 3,9% (κατασκευές) και 75,8% (λοιποί κλάδοι εμπορίου), ενώ στους κλάδους που μειώνεται η απασχόληση μεταξύ του -4,5% (ξενοδοχεία και εστιατόρια) και -30,9% (γεωργία-κτηνοτροφία).

Πίνακας 3: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Ανατ. Μακεδονίας και Θράκης

Κλάδοι	2000	2008	Απόλυτη Μεταβολή	% Μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	82.689	57.121	-25.568	-30,9
10-14. Ορυχεία και λατομεία	2.441	2.234	-207	-8,5
15-37. Μεταποίηση	29.662	26.141	-3.521	-11,9
41-43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	1.684	2.313	629	37,4
45. Κατασκευές	17.059	17.718	659	3,9
52. Λιανικό εμπόριο	23.778	20.386	-3.392	-14,3
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	7.647	13.441	5.794	75,8
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	13.578	12.969	-609	-4,5
60-64. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	7.580	8.189	609	8,0
65-67. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	3.174	3.405	231	6,2
70-74. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	6.927	11.467	4.540	65,5
75. Δημόσια διοίκηση	18.900	26.443	7.543	39,9
80. Εκπαίδευση	11.151	15.882	4.732	42,4
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	8.454	10.848	2.393	28,3
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών ¹⁴	3.855	5.357	1.502	39,0
Σύνολο	238.579	236.193	-2.385	-1,0

Στους κλάδους που παρατηρείται αύξηση της απασχόλησης τους υψηλότερους ρυθμούς παρουσιάζουν οι λοιποί κλάδοι του εμπορίου (75,8%) καθώς και εκείνοι της διαχείρισης ακίνητης περιουσίας (65,5%). Αυτοί οι κλάδοι δημιουργούν σημαντικό αριθμό νέων θέσεων εργασίας (5.794 ο πρώτος και 4.540 ο δεύτερος) και καλύπτουν τόσο τον χώρο παροχής υπηρεσιών κατανομής (λοιποί κλάδοι του εμπορίου) όσο και τον χώρο της παροχής υπηρεσιών προς παραγωγούς (κλάδοι διαχείρισης ακίνητης περιουσίας). Υψηλούς ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης εμφανίζουν και οι κλάδοι της εκπαίδευσης (42,4%), της δημόσιας διοίκησης (39,9%), οι λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών (39,0%), ο ηλεκτρισμός και η ύδρευση (37,4%). Οι δύο πρώτοι συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με τη δημόσια

¹⁴ Στους λοιπούς κλάδους των υπηρεσιών περιλαμβάνονται οι άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου και τα ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό.

απασχόληση και με τους ρυθμούς επέκτασης του κοινωνικού κράτους στην περιφέρεια και συμβάλλουν αποφασιστικά στη δημιουργία θέσεων εργασίας (κατά 4.732 ο πρώτος και κατά 7.543 ο δεύτερος). Αυτοί οι υψηλοί ρυθμοί αύξησης της απασχόλησής τους οφείλονται τόσο στη γενικότερη εθνική τάση αύξησης της απασχόλησης που επικρατεί στο σύνολο της χώρας όσο και στην ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας, καθώς και στην ύπαρξη των κατάλληλων τοπικού χαρακτήρα παραγόντων (υποδομές, δίκτυα κ.ά.), που λειτουργούν θετικά και συμβάλλουν στην αύξηση της απασχόλησης. Οι λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών, ο ηλεκτρισμός και η ύδρευση, παρά τους υψηλούς ρυθμούς αύξησης της απασχόλησής τους, συμμετέχουν, εξαιτίας του μεγέθους τους, με χαμηλότερους αριθμούς στη δημιουργία θέσεων εργασίας. Υψηλό ρυθμό αύξησης της απασχόλησης εμφανίζει και ο κλάδος της υγείας και κοινωνικής μέριμνας (28,3%) και συμβάλλει κατά 2.393 στη δημιουργία θέσεων εργασίας.

Τέλος, οι μεταφορές, οι ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί (τράπεζες και λοιπές χρηματοπιστωτικού χαρακτήρα δραστηριότητες) και οι κατασκευές εμφανίζουν ρυθμούς μεταβολής 8,0%, 6,2% και 3,9% αντίστοιχα και συμβάλλουν με πολύ χαμηλότερους αριθμούς στη δημιουργία θέσεων εργασίας. Ειδικότερα στην περίπτωση των κατασκευών, που συνιστά έναν από τους μεγαλύτερους σε μέγεθος απασχόλησης κλάδους της περιφέρειας, ο ιδιαίτερα περιορισμένος ρυθμός αύξησης της απασχόλησής του (3,9%) υποδηλώνει περισσότερο στασιμότητα, παρά μια τάση ανόδου. Λαμβάνοντας μάλιστα υπόψη τον υψηλό ρυθμό (29,9%) με τον οποίο ο κλάδος αναπτύσσεται στο σύνολο της χώρας στο ίδιο χρονικό διάστημα,¹⁵ γίνεται φανερή η αδυναμία του κλάδου να λειτουργήσει με τον απαιτούμενο δυναμισμό. Η απουσία αυτού του δυναμισμού, όπως ήδη επισημάνθηκε στο προηγούμενο τμήμα της ανάλυσης, οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αναιμική παρουσία τοπικού χαρακτήρα παραγόντων (όπως οι υποδομές και τα δίκτυα) που δεν συμβάλλουν στην περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης του κλάδου.

Στους κλάδους όπου παρατηρείται μείωση της απασχόλησης τέσσερις είναι οι βασικές πηγές μείωσης. Η πρώτη συνδέεται με τη γεωργία-κτηνοτροφία, κλάδος που μειώνεται η απασχόληση κατά -30,9%, (απώλεια 25.568 θέσεων εργασίας), εμφανίζοντας ταυτόχρονα έναν από τους υψηλότερους ρυθμούς μείωσης στο σύνολο των περιφερειών της χώρας. Ένα μέρος της μείωσης αυτής συνδέεται με την οριστική αποχώρηση ενός αριθμού ατόμων από το εργατικό δυναμικό λόγω συνταξιοδότησης,¹⁶ ενώ ένα άλλο μέρος συνδέεται με την αποχώρηση ατόμων από τον πρωτογενή τομέα και αναζήτηση απασχόλησης στον χώρο της μεταποίησης, αλλά κυρίως στις υπηρεσίες.¹⁷

¹⁵ Βλ. Ευστράτογλου κ.ά. (2011) για τις αναδιαρθρώσεις και την κλαδική εξειδίκευση της ελληνικής οικονομίας και των περιφερειών στις απαρχές του 21ου αιώνα.

¹⁶ Η υπόθεση αυτή ενισχύεται περαιτέρω μέσα από την καταγραφή υψηλών ποσοστών απασχολούμενων του κλάδου που εντοπίζονται κατά το έτος 2000 στις ηλικιακές κατηγορίες 55-64, αλλά και σε αυτήν άνω των 65 ετών.

¹⁷ Αυτή η μορφή της κλαδικής κινητικότητας της εργασίας είναι συνήθως συνδεδεμένη με επαγγελματική, αλλά και γεωγραφική κινητικότητα. Τις περισσότερες φορές μάλιστα εμφανίζεται ως ένας συνδυασμός και των τριών μορφών. Σε επίπεδο ανθρώπινου δυναμικού η κινητικότητα αυτή συνδέεται με τη μετατροπή των ατόμων από κατόχων γης σε βιομηχανικούς εργάτες ή συνηθέστερα σε παραγωγούς υπηρεσιών.

Η δεύτερη πηγή μείωσης της απασχόλησης προέρχεται από τον κλάδο της μεταποίησης, όπου παρατηρείται μείωση της απασχόλησης κατά -11,9% περιορίζοντας τις θέσεις εργασίας κατά 3.521. Βασικοί λόγοι της μείωσης αυτής (όπως ήδη επισημάνθηκε) θα πρέπει να θεωρηθούν τόσο η δυσμενής διάρθρωση των κλάδων της περιφέρειας όσο και οι τοπικού χαρακτήρα παράγοντες, καθώς και η γενικότερη τάση μείωσης της απασχόλησης της μεταποίησης στη χώρα. Δύο επιπρόσθετα στοιχεία αξίζει να επισημανθούν: Πρώτον, αυτή η μείωση της απασχόλησης είναι αποτέλεσμα έντονων διακυμάνσεων της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου, καθώς μέχρι το 2005 διαδοχικές αυξήσεις και μειώσεις της απασχόλησης φαίνεται να χαρακτηρίζουν τη μεταποίηση.¹⁸ Έκτοτε όμως επικρατεί μια διαχρονική τάση μείωσης που οδηγεί στη συνολική μείωση της απασχόλησης (Πίνακας Π.1.1). Δεύτερον, στο εσωτερικό της μεταποίησης επικρατούν έντονες τάσεις αναδιάρθρωσης, καθώς ανάμεσα στους πιο σημαντικούς κλάδους της υπάρχουν κλάδοι που αυξάνουν την απασχόλησή τους (βιομηχανία τροφίμων, κατασκευή προϊόντων από καουτσούκ και πλαστικές ύλες, κατασκευή προϊόντων από μη μεταλλικά ορυκτά, κατασκευή επίπλων) και ενισχύουν τη θέση τους στην περιφέρεια και κλάδοι που μειώνουν την απασχόληση και τη συμμετοχή τους (παραγωγή προϊόντων καπνού, κατασκευή ειδών ένδυσης –που συνιστούσε το δεύτερο σε μέγεθος κλάδο της μεταποίησης στην περιφέρεια και συρρικνώνεται σε μεγάλο βαθμό–, βιομηχανία ξύλου, παραγωγή χημικών ουσιών, κατασκευή μεταλλικών προϊόντων).

Η τρίτη πηγή μείωσης της απασχόλησης στην περιφέρεια προέρχεται από το λιανικό εμπόριο, που συνιστά μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα περίπτωση, καθώς παρατηρείται μείωση της απασχόλησης μόνο στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Αυτή η μείωση της απασχόλησης στο λιανικό εμπόριο δεν μπορεί εύκολα να ερμηνευθεί. Καθώς μάλιστα οι λοιποί κλάδοι του εμπορίου στην περιφέρεια εμφανίζουν μια ιδιαίτερη δυναμική, αυξάνοντας την απασχόλησή τους κατά 75,8%, η μείωση του λιανικού εμπορίου φαίνεται να συνιστά περισσότερο πρόβλημα καταγραφής και στατιστικών δεδομένων, παρά πραγματικό γεγονός.

Τέλος, ένας τέταρτος και σημαντικός κλάδος της περιφέρειας, αυτός των ξενοδοχείων-εστιατορίων, εμφανίζει μείωση της απασχόλησης κατά -4,5%, οδηγώντας στην απώλεια 609 θέσεων εργασίας στην περιφέρεια. Καθώς ο κλάδος αυτός βρίσκεται στον πυρήνα των δραστηριοτήτων του τουριστικού τομέα, η αδυναμία του να δημιουργήσει θέσεις εργασίας αναδεικνύει την αδυναμία ενός ευρύτερου τομέα, που συνιστά κύρια πηγή δημιουργίας θέσεων εργασίας στην Ελλάδα, να λειτουργήσει αποτελεσματικά στην περιφέρεια.¹⁹ Αυτή η αδυναμία του τουριστικού τομέα σε συνδυασμό με την περιορισμένη αύξηση του κλάδου των κατασκευών φαίνεται να στερούν από την περιφέρεια τα δύο «παραδοσιακά εργαλεία ανάπτυξης» της ελληνικής οικονομίας.

---

¹⁸ Πρέπει να επισημανθεί ότι αυτές οι ελαφρές διαφοροποιήσεις της απασχόλησης ενδέχεται, μέχρι ενός σημείου τουλάχιστον, να αντικατοπτρίζουν ζητήματα καταγραφής των μεγεθών αυτών και να μην ανταποκρίνονται πλήρως στην πραγματικότητα.

¹⁹ Υπενθυμίζεται ότι για το σύνολο της χώρας ο κλάδος των ξενοδοχείων-εστιατορίων παρουσιάζει αύξηση στο ίδιο χρονικό διάστημα κατά 19,3%, οδηγώντας στη δημιουργία 52.697 νέων θέσεων εργασίας.

Οι μεταβολές αυτές της απασχόλησης που επισημάνθηκαν παραπάνω οδηγούν σε σημαντικές διαφοροποιήσεις στη διάρθρωση της απασχόλησης στους κλάδους²⁰ (Πίνακας 4). Από τους δεκαπέντε βασικότερους κλάδους της περιφέρειας οι δέκα βελτιώνουν τη συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση ενώ οι υπόλοιποι πέντε τη μειώνουν.

Η σημαντικότερη διαφοροποίηση αναμφίβολα συνδέεται με τη γεωργία-κτηνοτροφία, η συμμετοχή της οποίας μειώνεται κατά 10,5 ποσοστιαίες μονάδες στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας. Παρά τη σημαντική μείωση της απασχόλησης κατά 30,9% ή κατά 25.568 θέσεων εργασίας, ο κλάδος της γεωργίας-κτηνοτροφίας παραμένει ο μεγαλύτερος, μακράν των άλλων, κλάδος της περιφέρειας, έτσι ώστε η περιφέρεια να μπορεί να χαρακτηριστεί ως αγροτική. Σήμερα, ένας στους τέσσερις απασχολούμενους στην περιφέρεια εντοπίζεται στον πρωτογενή τομέα. Με δεδομένο τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του πρωτογενούς τομέα στη χώρα, αυτή η μεγάλη συγκέντρωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα συνδυάζεται με σχετικά περιορισμένη παραγωγικότητα και κατ' επέκταση με χαμηλές αποδόσεις της μέσης αγροτικής εκμετάλλευσης.

Πίνακας 4: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Ανατ. Μακεδονίας και Θράκης

Κλάδοι	2000	2008	Απόλυτη μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	34,7	24,2	-10,5
10-14. Ορυχεία και λατομεία	1,0	0,9	-0,1
15-37. Μεταποίηση	12,4	11,1	-1,4
41-43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	0,7	1,0	0,3
45. Κατασκευές	7,2	7,5	0,4
52. Λιανικό εμπόριο	10,0	8,6	-1,3
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	3,2	5,7	2,5
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	5,7	5,5	-0,2
60-64. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	3,2	3,5	0,3
65-67. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	1,3	1,4	0,1
70-74. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	2,9	4,9	2,0
75. Δημόσια διοίκηση	7,9	11,2	3,3
80. Εκπαίδευση	4,7	6,7	2,1
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	3,5	4,6	1,0
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	1,6	2,3	0,7
Σύνολο	100,0	100,0	0,0

²⁰ Πέρα από όσα έχουν μέχρι στιγμής αναφερθεί, αξίζει να επισημανθεί ότι οι μεταβολές στη διάρθρωση των κλάδων αλλά και ο βαθμός εξειδίκευσης των περιφερειών συνδέονται με την ικανότητά τους να προσαρμόζονται και να ανταποκρίνονται στις σύγχρονες εξελίξεις της οικονομίας, και ειδικότερα με αυτές καθαυτές τις λειτουργίες των αγορών εργασίας και τον βαθμό αποτελεσματικότητάς τους (Robson, 2006).

Η δεύτερη σε σημασία διαφοροποίηση αφορά την αύξηση της συμμετοχής μιας σειράς κλάδων του τριτογενούς τομέα. Πιο συγκεκριμένα, η δημόσια διοίκηση αυξάνει τη συμμετοχή της κατά 3,3%, οι λοιποί κλάδοι του εμπορίου κατά 2,5%, η εκπαίδευση κατά 2,1% και ο κλάδος της διαχείρισης της ακίνητης περιουσίας κατά 2,0%. Στο σύνολό τους πρόκειται για κλάδους του τριτογενούς τομέα που καλύπτουν σχεδόν όλο το φάσμα των υπηρεσιών, οι οποίοι ενισχύουν σημαντικά τη συμμετοχή τους στο σύνολο της απασχόλησης της περιφέρειας, παρέχοντας ενδείξεις των διαδικασιών τριτογενοποίησης της οικονομίας. Ειδικότερα, οι κλάδοι της δημόσιας διοίκησης, της εκπαίδευσης και της κοινωνικής μέριμνας, που συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με την απασχόληση στον δημόσιο τομέα, καλύπτουν το 22,5% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας.²¹

Μία τρίτη διαφοροποίηση συνδέεται με τη μείωση της απασχόλησης στη μεταποίηση κατά -11,9% (απώλεια 3.521 θέσεων εργασίας), η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση του κλάδου της μεταποίησης της στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας κατά 1,4%. Η μείωση αυτή σηματοδοτεί την ύπαρξη μιας απόλυτης βιομηχανικής οπισθοχώρησης.²² Αξίζει να επισημανθεί ότι, παρά τις έντονες ανακατατάξεις που παρατηρούνται στο εσωτερικό της μεταποίησης (και που επισημάνθηκαν σε προγενέστερο σημείο της ανάλυσης), κανένας επιμέρους κλάδος της δεν παρουσιάζει τέτοιο μέγεθος ώστε να συγκεντρώνει το 3,0% της συνολικής απασχόλησης στην περιφέρεια.

Η ανάλυση των μεταβολών και των αναδιαρθρώσεων της απασχόλησης στους κλάδους της περιφέρειας ολοκληρώνεται μέσα από την παράθεση δύο στατιστικών δεικτών (Πίνακας 5), του συντελεστή συμμετοχής και του συντελεστή εξειδίκευσης, οι οποίοι παρέχουν επιπρόσθετες πληροφορίες αναφορικά με τη συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων στην περιφέρεια (όπως αποτυπώνονται μέσα από την κλαδική διάρθρωση), αλλά και την κλαδική εξειδίκευση της περιφέρειας.²³

Στο πεδίο της απασχόλησης οι κλάδοι της γεωργίας-κτηνοτροφίας, των ορυχείων και λατομείων και της δημόσιας διοίκησης εμφανίζουν υψηλότερο από τη μονάδα συντελεστή συμμετοχής, και στα δύο έτη ανάλυσης. Με άλλα λόγια, οι κλάδοι αυτοί εμφανίζουν υψηλότερη συμμετοχή στη συνολική απασχόληση της

---

²¹ Με βάση τις βασικές θέσεις των θεωριών των καταταμημένων αγορών εργασίας (βλ. ενδεικτικά Ευστράτογλου, 2000 και 2006), η εκτεταμένη παρουσία κλάδων που συνδέονται με τον δημόσιο τομέα σηματοδοτούν και την εκτεταμένη παρουσία του πρωτεύοντος τμήματος της αγοράς εργασίας. Ωστόσο, καθώς τα τελευταία χρόνια η εφαρμογή ευέλικτων μορφών απασχόλησης (μερική απασχόληση, απασχόληση περιορισμένου χρόνου, απασχόληση με δελτία παροχής υπηρεσιών κ.ά.) έχει επεκταθεί και στον δημόσιο τομέα, η ένταξη της δημόσιας απασχόλησης στο πρωτεύον τμήμα της αγοράς εργασίας φαίνεται να τίθεται σε αμφισβήτηση.

²² Για τις έννοιες της απόλυτης και σχετικής βιομηχανικής οπισθοχώρησης (ή αποβιομηχάνισης) ο ενδιαφερόμενος μπορεί, μεταξύ άλλων, να ανατρέξει στο Δεδουσόπουλος (2002) και στο Ευστράτογλου κ.ά. (2011).

²³ Μία συνοπτική παρουσίαση των συντελεστών συμμετοχής και ειδίκευσης επιχειρείται στο Παράρτημα ΙΙΙ.

περιφέρειας σε σχέση με την αντίστοιχη για το σύνολο της χώρας. Και οι τρεις κλάδοι ενισχύουν διαχρονικά τη συμμετοχή τους, καθώς οι σχετικοί δείκτες εμφανίζονται ενισχυμένοι το 2008. Τη μεγαλύτερη αύξηση εμφανίζει ο κλάδος της δημόσιας διοίκησης (από 1,04% το 2000 σε 1,35% το 2008), γεγονός που υποδηλώνει τη συμμετοχή περισσότερων απασχολουμένων στις δημόσιες υπηρεσίες στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας, αναλογικά με τις αντίστοιχες για το σύνολο της χώρας. Αξίζει να επισημανθεί ότι η αυξανόμενη και ιδιαίτερα υψηλή τιμή του δείκτη του κλάδου της γεωργίας υποδηλώνει ότι, παρά τη συνεχιζόμενη μείωση της απασχόλησης στον κλάδο, η περιφέρεια εξακολουθεί να διατηρεί, αναλογικά με το σύνολο της χώρας, την υψηλότερη συμμετοχή στη γεωργία και να χαρακτηρίζεται ως αγροτική περιφέρεια.

Πίνακας 5: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ), Περιφέρεια Ανατ. Μακεδονίας και Θράκης

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	Συντελεστής συμμετοχής απασχόληση		Συντελεστής συμμετοχής - ΑΠΑ	
	2000	2008	2000	2006
Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	1,99	2,13	2,08	2,04
Ορυχεία και λατομεία	2,25	2,35	1,98	1,91
Μεταποίηση	0,89	0,93	1,06	1,11
Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	0,72	0,96	0,94	1,03
Κατασκευές	0,99	0,89	1,25	1,59
Λιανικό εμπόριο	0,89	0,73	-	-
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	0,54	0,87	-	-
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	0,85	0,77	0,97	0,94
Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	0,51	0,60	0,31	0,31
Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	0,62	0,69	-	-
Δημόσια διοίκηση	1,08	1,34	1,08	0,90
Εκπαίδευση	0,77	0,96	1,35	1,67
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	0,77	0,90	1,11	1,34
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	0,42	0,60	-	-
Σύνολο	1,00	1,00	1,00	1,00

Οι υπόλοιποι (δώδεκα) κλάδοι εμφανίζουν χαμηλότερο από τη μονάδα συντελεστή, γεγονός που υποδηλώνει τη χαμηλότερη, σε σχέση με το σύνολο της χώρας, συμμετοχή των αντίστοιχων οικονομικών δραστηριοτήτων (όσον αφορά το πεδίο της απασχόλησης). Στους κλάδους με τη χαμηλότερη συμμετοχή οι τιμές του συντελεστή κυμαίνονται για το 2000 μεταξύ του 0,99% (κατασκευές) και του 0,42% (λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών), ενώ για το 2008 μεταξύ του 0,96% (ηλεκτρισμός-ύδρευση) και του 0,60% (λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών). Από τους κλάδους αυτούς οι κατασκευές, το λιανικό εμπόριο και τα ξενοδοχεία-εστιατόρια εμφανίζουν στο διάστημα αυτό μειωμένο συντελεστή συμμετοχής, ενώ όλοι οι άλλοι κλάδοι αυξημένο συντελεστή συμμετοχής.

Στο πεδίο του παραγόμενου προϊόντος η εικόνα διαφοροποιείται σημαντικά. Οι διαφοροποιήσεις αφορούν τόσο τις τιμές του συντελεστή, όπου η πλειονότητα των κλάδων εμφανίζει τιμές μεγαλύτερες από τη μονάδα, όσο όμως και ως προς την κατεύθυνση των μεταβολών του δείκτη, που παρατηρούνται στο υπό ανάλυση χρονικό διάστημα. Πιο συγκεκριμένα, επτά από τους δέκα κλάδους (για τους οποίους υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία) εμφανίζουν τιμές υψηλότερες από τη μονάδα, υποδηλώνοντας υψηλότερη συμμετοχή των κλάδων αυτών στη συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της περιφέρειας, αναλογικά με τις αντίστοιχες στο σύνολο της χώρας.

Οι τρεις άλλοι κλάδοι του ηλεκτρισμού-ύδρευσης, των ξενοδοχείων-εστιατορίων και των μεταφορών αποθήκευσης και επικοινωνιών εμφανίζουν τιμές του σχετικού δείκτη χαμηλότερες από τη μονάδα. Ως προς τις μεταβολές των τιμών του δείκτη πέντε κλάδοι (μεταποίηση, ηλεκτρισμός-ύδρευση, κατασκευές, εκπαίδευση και υγεία και κοινωνική μέριμνα) αυξάνουν την τιμή του δείκτη, υποδηλώνοντας υψηλότερες αναλογικά με το σύνολο της χώρας συγκεντρώσεις της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, τέσσερις κλάδοι της γεωργίας-κτηνοτροφίας, των ορυχείων λατομείων, των ξενοδοχείων-εστιατορίων και της δημόσιας διοίκησης εμφανίζουν μειώσεις της τιμής του δείκτη και ένας κλάδος των μεταφορών, αποθήκευσης και επικοινωνιών, εμφανίζει αμετάβλητη τιμή του δείκτη.

Ως προς τον συντελεστή ειδίκευσης,²⁴ ο οποίος παρέχει μια εκτίμηση του κατά πόσο η κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας μοιάζει με ή διαφοροποιείται από την αντίστοιχη κλαδική διάρθρωση του συνόλου της χώρας, παρατηρείται ότι η τιμή του διαμορφώνεται στο 0,18% το 2000 και μειώνεται ελαφρά σε 0,16% το 2008. Τούτο πρακτικά σημαίνει ότι η κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας διαφοροποιείται ελάχιστα σε σχέση με την αντίστοιχη της χώρας και επομένως η περιφέρεια δεν διαθέτει υψηλό βαθμό εξειδίκευσης σε κάποιες οικονομικές δραστηριότητες.

---

²⁴ Βλ. αναλυτικά στο Παράρτημα ΙΙΙ.

3. Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

3.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας

Το 2000 ο πληθυσμός της περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας ανήλθε σε 1.810.433 πολίτες, καλύπτοντας το 17,3% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Το μέγεθος αυτό, σε εθνικό επίπεδο, κατατάσσει την περιφέρεια στις πρώτες θέσεις, συγκεκριμένα στη δεύτερη θέση από τις δεκατρείς. Η περιφέρεια αυτή κατέχει επίσης τη δεύτερη θέση ως προς το εργατικό δυναμικό (783.197 άτομα) και την απασχόληση (697.657 άτομα) και την πέμπτη θέση ως προς το ποσοστό της ανεργίας (10,9%), που αφορά 85.840 άτομα (Πίνακας 6).

Ωστόσο οι εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα σε αυτό το χρονικό διάστημα διαφοροποιούνται τόσο ως προς τις αντίστοιχες για το σύνολο της χώρας όσο και ως προς αυτές των άλλων περιφερειών, παρέχοντας ενδείξεις του διαφορετικού τρόπου με τον οποίο κάθε περιφέρεια συμμετέχει, επηρεάζεται και εντάσσεται στις ευρύτερες οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις.

Πιο συγκεκριμένα, ο συνολικός πληθυσμός της περιφέρειας αυξάνεται κατά 3,6%, με ρυθμό υψηλότερο από τον αντίστοιχο (2,9%) του συνόλου της χώρας. Όμως, στις εργάσιμες ηλικίες (15-64 ετών) ο πληθυσμός αυξάνεται με χαμηλότερο ρυθμό (1,3%). Με τη σειρά του το εργατικό δυναμικό, στο σύνολό του, αυξάνεται κατά 6,3%, που αποτελεί τον έκτο σε σειρά υψηλότερο ρυθμό των περιφερειών της χώρας. Αυτός ο ρυθμός είναι ελαφρά υψηλότερος (6,5%) στις εργάσιμες ηλικίες, γεγονός που, όταν δεν συνδέεται με την πρόωρη ένταξη νέων ατόμων, υποδηλώνει την αποχώρηση από το εργατικό δυναμικό εργαζομένων πάνω από 65 ετών.

Πίνακας 6: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

	2000	2008	μεταβολή	% μεταβολή
Πληθυσμός χώρας	10.468.277	10.776.116	307.839	2,9
Πληθυσμός περιφέρειας	1.810.433	1.875.644	65.211	3,6
Μερίδιο περιφέρειας στον πληθυσμό της χώρας	17,3	17,4	0,1	-
Πληθυσμός περιφέρειας (15-64 ετών)	1.238.365	1.254.235	15.870	1,3
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (σύνολο)	783.197	832.554	49.357	6,3
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (15-64 ετών)	771.538	821.639	50.101	6,5
Δείκτης συμμετοχής (χονδρικός)	43,3	44,4	1,1	2,6
Δείκτης συμμετοχής (15-64 ετών)	62,3	65,5	3,2	5,1
Απασχόληση (σύνολο)	697.657	763.453	65.796	9,4
Απασχόληση (15-64 ετών)	685.998	752.537	66.539	9,7
Δείκτης απασχόλησης (σύνολο)	38,5	40,7	2,2	5,6
Δείκτης απασχόλησης (15-64 ετών)	55,4	60,0	4,6	8,3
Πρωτογενής τομέας	128.417	93.839	-34.578	-26,9

Δευτερογενής τομέας	178.487	189.858	11.371	6,4
Τριτογενής τομέας	390.753	479.756	89.003	22,8
Εργοδότες	69.087	68.865	-222	-0,3
Αυτοαπασχολούμενοι	170.869	172.700	1.831	1,1
Μισθωτοί	392.395	472.795	80.400	20,5
Βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση	65.306	49.093	-16.213	-24,8
Ανεργία (Σύνολο)	85.540	69.101	-16.439	-19,2
Ανεργία (15-64)	85.540	69.101	-16.439	-19,2
Δείκτης (Ποσοστό) ανεργίας (Σύνολο)	10,9	8,3	-2,6	-
Δείκτης (Ποσοστό) ανεργίας (15-64 ετών)	11,1	8,4	-2,7	-

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού. Επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ

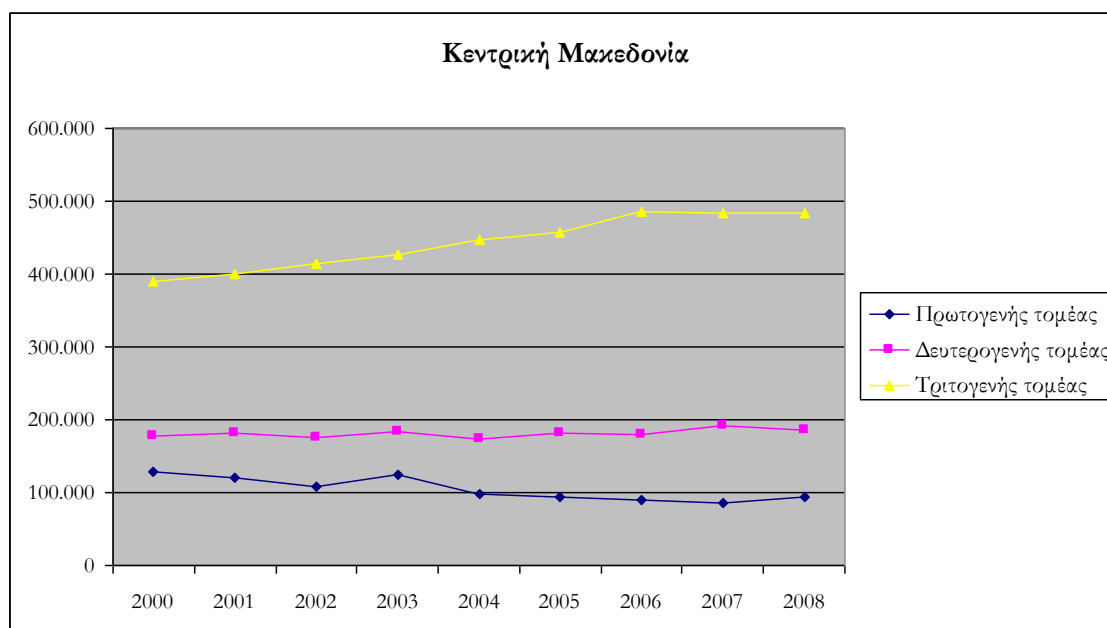
Αυτοί οι υψηλότεροι ρυθμοί αύξησης του εργατικού δυναμικού, τόσο στο σύνολο του όσο και στις εργάσιμες ηλικίες, σε συνάρτηση με τον πληθυσμό, οδηγούν σε θετικές μεταβολές και στους δείκτες συμμετοχής του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό.²⁵ Ο χονδρικός δείκτης αυξάνεται κατά 1,1% (από 43,3% το 2000 σε 44,4% το 2008), ενώ ο δείκτης συμμετοχής των εργάσιμων ηλικιών αυξάνεται κατά 3,2% (από 62,3% σε 65,5% τα αντίστοιχα έτη). Ο δείκτης αυτός (για το 2008) είναι χαμηλότερος από τον αντίστοιχο δείκτη για το σύνολο της χώρας (67,1% το 2008) και συγκαταλέγεται ανάμεσα στους χαμηλότερους των περιφερειών της χώρας, καθώς καταλαμβάνει τη δέκατη θέση στην κατάταξη των περιφερειών, καταδεικνύοντας την αδυναμία της περιφέρειας να εντάξει στις οικονομικές δραστηριότητες ένα μεγαλύτερο τμήμα του ανθρώπινου δυναμικού της.

Ενθαρρυντικές, μέχρι ενός σημείου, θα μπορούσαν να θεωρηθούν οι εξελίξεις στο πεδίο της απασχόλησης, η οποία, στο σύνολό της αυξάνεται κατά 9,4%, με τη δημιουργία 65.796 νέων θέσεων εργασίας. Στις εργάσιμες ηλικίες αυτά τα μεγέθη διαφοροποιούνται ελαφρά, καθώς ο ρυθμός αύξησης της απασχόλησης υπολογίζεται στο 9,7%, γεγονός το οποίο, με τη σειρά του, οδηγεί στην αύξηση του αριθμού των νέων θέσεων εργασίας που απευθύνονται στις ηλικίες αυτές, σε 66.539. Ο δείκτης απασχόλησης, ο οποίος παρέχει μια πιο ικανοποιητική μέτρηση των σχετικών εξελίξεων, αυξάνεται κατά 2,2% στη συνολική απασχόληση (από 38,5% το 2000 σε 40,7% το 2008) και κατά 4,6% στις εργάσιμες ηλικίες (από 55,4% σε 60,0% τα αντίστοιχα έτη), υποδηλώνοντας την ταχύτερη (και ως εκ τούτου ενθαρρυντική) βελτίωση στις κατεχοχήν παραγωγικές ηλικίες της περιφέρειας.

Αυτά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιφέρειας αναδεικνύονται και μέσα από τις μεταβολές της απασχόλησης στους τρεις βασικούς τομείς της οικονομικής δραστηριότητας (οι μεταβολές αυτές παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 2).

²⁵ Όπως είναι γνωστό, οι δείκτες συμμετοχής του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό παρέχουν μια ένδειξη για το τμήμα εκείνο του ανθρώπινου δυναμικού μιας περιοχής που εντάσσεται στις οικονομικές δραστηριότητες, είτε δηλαδή εργάζεται, είτε είναι άνεργο, και το οποίο ωστόσο επιθυμεί να εργαστεί.

Διάγραμμα 2: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

Πιο συγκεκριμένα, ο πρωτογενής τομέας που καταλαμβάνει και το χαμηλότερο ποσοστό της συνολικής απασχόλησης το 2000 (18,4%) παρουσιάζει μείωση κατά -26,9%, γεγονός που οδηγεί σε απώλεια 34.578 θέσεων εργασίας. Αντίθετα, ο δευτερογενής τομέας παρουσιάζει αύξηση κατά 6,4%, γεγονός που οδηγεί στη δημιουργία 11.371 θέσεων εργασίας στην περιφέρεια, αλλά όχι και στην κάλυψη των θέσεων που χάθηκαν από τον πρωτογενή τομέα. Αυτές τις απώλειες αναπληρώνει ο τριτογενής τομέας, ο οποίος παρουσιάζει αύξηση της απασχόλησης κατά 22,8%, δημιουργώντας 89.003 θέσεις εργασίας. Αποτέλεσμα αυτών των αλληλεπιδράσεων, πέρα από τη διαμόρφωση του τελικού αποτελέσματος της απασχόλησης, είναι και η διαμόρφωση του μεριδίου του τριτογενούς τομέα σ' ένα ιδιαίτερα υψηλό επίπεδο. Το 2008 το 62,8% της συνολικής απασχόλησης (περίπου τρία στα πέντε άτομα) απασχολείται στον τριτογενή τομέα, δίνοντας στην περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας την έκτη θέση στη σχετική κατάταξη. Με τη σειρά του, το 2008, ο δευτερογενής τομέας, συμπεριλαμβανομένου του κλάδου των κατασκευών, καταλαμβάνει το 24,9%, περιορίζοντας το μερίδιο του πρωτογενούς τομέα στο 12,3% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας.²⁶

²⁶ Στο κείμενο με τίτλο *Καταγραφή της κατάστασης της βιομηχανίας στην κεντρική Μακεδονία των Σκούμπα και Τσιτσόπουλου (2006)*, το οποίο αποτελεί μια ενδεικτική καταγραφή της γεωγραφικής κατανομής των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στη περιφέρεια, βλέπουμε ότι στον Νομό Θεσσαλονίκης έχουν έδρα 75.506 επιχειρήσεις, στον Νομό Σερρών 11.739, στον Νομό Χαλκιδικής 8.730, στον Νομό Πιερίας 9.705, στον Νομό Ημαθίας 8.965, στον Νομό Πέλλας 8.665 και τέλος στον Νομό Κιλκίς 5.108 επιχειρήσεις. Οι αριθμοί αυτοί αποκαλύπτουν τη μεγάλη συγκέντρωση επιχειρήσεων στην υπόλοιπη Ελλάδα, κυρίως στον Νομό Αττικής (248.777) και στον Νομό Θεσσαλονίκης, γεγονός που αποτελεί ένδειξη της πλημμελούς περιφερειακής ανάπτυξης κατά το παρελθόν και υποδεικνύει την αναγκαιότητα ενίσχυσης της οικονομικής δραστηριότητας στις περιφέρειες. Όσον αφορά την κλαδική διάρθρωση σε καθένα από τους

Σημαντικές θα πρέπει να θεωρηθούν και οι εξελίξεις της απασχόλησης ως προς τη θέση στο επάγγελμα. Οι εργοδότες, μειώνοντας οριακά την απασχόλησή τους (-0,3% ή κατά 222 άτομα), υποδηλώνουν περισσότερο μια στασιμότητα, παρά μια σημαντική υποχώρηση, περιορίζοντας ελαφρά το ποσοστό συμμετοχής τους στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας στο 9,0%. Το ίδιο, σε γενικές γραμμές, θα μπορούσε να υποστηριχθεί και για τους αυτοαπασχολούμενους, οι οποίοι ωστόσο αυξάνουν ελαφρά την απασχόλησή τους κατά 1,1% (κατά 1.831 άτομα), περιορίζοντας και αυτοί το μερίδιό τους στη συνολική απασχόληση στο 22,6% το 2008 έναντι του 24,5% το 2000. Ως ιδιαίτερα σημαντική εξέλιξη θα πρέπει να θεωρηθεί η κατά 20,5% (κατά 80.400 άτομα) αύξηση των μισθωτών. Παρά τους ενδοιασμούς και τις επιφυλάξεις που εγείρονται από το είδος και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των θέσεων εργασίας που δημιουργούνται,²⁷ η αύξηση της μισθωτής απασχόλησης δεν μπορεί παρά να θεωρηθεί θετικό γεγονός. Η αύξηση αυτή, σε συνδυασμό με τη μείωση της απασχόλησης των βοηθών στις οικογενειακές επιχειρήσεις (-19,2% ή κατά 16.213 άτομα), οδηγεί σε δύο βασικές αλλά αλληλένδετες διαπιστώσεις: Η πρώτη αφορά την αδυναμία της οικογενειακής επιχείρησης να διατηρήσει στους κόλπους της ένα μέρος της απασχόλησης των μελών της. Η δεύτερη διαπίστωση αφορά τις δυνατότητες που φαίνεται, μέχρι ενός σημείου, να διαμορφώνει η περιφέρεια ως προς την εξασφάλιση θέσεων μισθωτής απασχόλησης.²⁸ Οι δυνατότητες αυτές φαίνεται να επιτρέπουν τη μετάβαση ενός αριθμού ατόμων από την απασχόληση ως βοηθού σε οικογενειακή επιχείρηση (μια μη αμιγώς καπιταλιστική μορφή απασχόλησης) σε μισθωτή απασχόληση.

Οι εξελίξεις αυτές στα πεδία του εργατικού δυναμικού, της απασχόλησης και των βασικών τομέων της οικονομικής δραστηριότητας διαμορφώνουν και τις εξελίξεις στο πεδίο της ανεργίας. Η τελευταία μειώνεται κατά -19,2% (16.439 άτομα) και περιορίζεται από 85.540 το 2000 σε 69.101 άτομα το 2008, διαμορφώνοντας αντίστοιχα το ποσοστό ανεργίας από 10,9% σε 8,3%.

νομούς της Κεντρικής Μακεδονίας μπορούμε να κάνουμε τις ακόλουθες παρατηρήσεις: Ο νομός με την υψηλότερη συγκέντρωση επιχειρήσεων όλων των κλάδων είναι ο Νομός Θεσσαλονίκης, ενώ ο νομός με την χαμηλότερη συγκέντρωση επιχειρήσεων όλων των κλάδων είναι ο Νομός Κιλκίς.

²⁷ Σε έναν μεγάλο αριθμό ερευνών και μελετών του ΙΝΕ ΓΣΕΕ (βλ. ενδεικτικά τις ετήσιες εκθέσεις για την ελληνική οικονομία και την απασχόληση) έχει επισημανθεί ότι η πλειονότητα (ή τουλάχιστον ένα σημαντικό μέρος) των νέων θέσεων εργασίας που δημιουργούνται σε εθνικό επίπεδο αφορά θέσεις μερικής, περιστασιακής ή και εποχικής εργασίας που δεν διαμορφώνουν συνθήκες ασφάλειας, αλλά και καριέρας για τους εργαζομένους. Με όρους κατατμήσεων οι θέσεις αυτές δημιουργούνται στο δευτερεύον τμήμα της αγοράς εργασίας, το οποίο, στην πλειονότητά του, αδυνατεί να εξασφαλίσει ποιοτικούς όρους και συνθήκες απασχόλησης (καλές συνθήκες εργασίας, αποδοχές, ασφάλεια και δυνατότητες εξέλιξης κ.ά).

²⁸ Η διαπίστωση αυτή ισχύει με την προϋπόθεση ότι οι απασχολούμενοι ως βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση παραμένουν σε αυτήν από ανάγκη, καθώς αδυνατούν να εξασφαλίσουν μια κανονικά αμειβόμενη θέση εργασίας. Στον βαθμό που η οικονομία δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας οι βοηθοί αποχωρούν από τις οικογενειακές επιχειρήσεις και εντάσσονται στην αγορά εργασίας.

Ωστόσο στο πεδίο της ανεργίας καταγράφονται διαφορετικές εξελίξεις με βάση τα στοιχεία της εγγεγραμμένης ανεργίας του ΟΑΕΔ.²⁹ Σύμφωνα με αυτά, το χρονικό διάστημα από τον Αύγουστο του 2004 ως τον Νοέμβριο του 2008 η εγγεγραμμένη ανεργία στην περιφέρεια παρουσιάζει οριακή αύξηση κατά 0,4% και από 85.494 ανέργους το 2004 διαμορφώνεται σε 85.877 ανέργους το 2008. Σε επίπεδο επαγγελμάτων η αύξηση αυτή είναι αποτέλεσμα ετερόκλητων εξελίξεων, καθώς τα επιστημονικά επαγγέλματα εμφανίζουν τη μεγαλύτερη μείωση, κατά 35,9% της εγγεγραμμένης ανεργίας τους (από 12.465 σε 7.989 άτομα), ενώ στον αντίποδα οι απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών τη μεγαλύτερη αύξηση κατά 24,4% (από 12.775 σε 15.895 άτομα), με τις άλλες επαγγελματικές κατηγορίες να εμφανίζουν εμφανώς χαμηλότερους ρυθμούς θετικής ή αρνητικής μεταβολής. Πιο συγκεκριμένα, αυξήσεις της εγγεγραμμένης ανεργίας τους εμφανίζουν οι χειριστές σταθερών μηχανημάτων (9,6%), οι ειδικευμένοι τεχνίτες (7,6%), οι ανειδίκευτοι εργάτες (4,5%) και οι υπάλληλοι γραφείου (1,8%), ενώ μείωση εμφανίζουν οι ειδικευμένοι γεωργοί (-26,4%), οι οποίοι ωστόσο συνιστούν μια εξαιρετικά περιορισμένη ομάδα ανέργων (240 άτομα το 2008), οι τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί (-6,3%) και τα ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη.

3.2 Μια προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης

Στην παρούσα υποενότητα θα γίνει προσπάθεια να αναδειχθούν μερικά από τα αίτια των μεταβολών της απασχόλησης. Γι' αυτό τον σκοπό θα χρησιμοποιηθεί η μέθοδος απόκλισης-συμμετοχής (shift-share analysis), η οποία μέσα από τη διαίρεση της μεταβολής της απασχόλησης σε επιμέρους συνιστώσες μπορεί να αναδείξει και μερικά από τα αίτια αυτά. Η εφαρμογή της μεθόδου και τα αποτελέσματά της για την περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας παρουσιάζονται στον Πίνακα 7.

Προκειμένου οι κλάδοι της περιφέρειας να παρουσιάσουν όσο το δυνατό πιο αναλυτικά αλλά και για να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή αξιοπιστία των δεδομένων, ταξινομούνται σε έξι ομάδες. Οι ομάδες αυτές αφορούν τη γεωργία-κτηνοτροφία και τους λοιπούς κλάδους του πρωτογενούς τομέα (πρώτη ομάδα), τα ορυχεία-λατομεία, τη μεταποίηση και τον ηλεκτρισμό-ύδρευση (δεύτερη ομάδα), τις κατασκευές (τρίτη ομάδα), το εμπόριο (χονδρικό, λιανικό, αυτοκινήτων) και τα ξενοδοχεία-εστιατόρια (τέταρτη ομάδα), τη δημόσια διοίκηση και άμυνα, την κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση και υγεία (πέμπτη ομάδα) και τους λοιπούς κλάδους των υπηρεσιών.³⁰

---

²⁹ Παρά το γεγονός ότι τα στοιχεία της εγγεγραμμένης ανεργίας δεν είναι απόλυτα συγκρίσιμα με αυτά που προκύπτουν από τις έρευνες εργατικού δυναμικού, καθώς υιοθετούνται διαφορετικοί ορισμοί και γενικά διαφορετικές μεθοδολογίες συγκέντρωσης, καταγραφής και αξιοποίησής τους, τα τελευταία χρόνια οι εκτιμήσεις της ανεργίας από αυτές τις δύο διαφορετικές πηγές εμφανίζουν σημαντική σύγκλιση.

³⁰ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 9.

Για το σύνολο της περιφέρειας, όπου η απασχόληση αυξάνεται κατά 9,4% και έχουν δημιουργηθεί 65.796 νέες θέσεις εργασίας μέσα στην οκταετία, η κατεύθυνση και το μέγεθος των βασικών συνιστωσών αναδεικνύουν την ιδιαιτερότητα της περιφέρειας. Πιο συγκεκριμένα, αναδεικνύεται η συνύπαρξη μιας δυσμενούς κλαδικής διάρθρωσης (αρνητική ομολογική συνιστώσα) με μια σειρά σημαντικών παραγόντων τοπικού χαρακτήρα (αρνητική διαφορική συνιστώσα), που λειτουργούν αρνητικά εμποδίζοντας

Πίνακας 7: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

Κωδ.	Κλάδος	Μεταβολές σε απόλυτα μεγέθη και ποσοστά				Συνιστώσες απόκλισης και συμμετοχής σε απόλυτες τιμές			
		2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή	Εθνική Συνιστώσα	Ομολογική Συνιστώσα	Διαφορική Συνιστώσα	Μεταβολή
I	Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία – Αλιεία	128.417	93.961	-34.456	-26,8	15.188	-49.686	42	-34.456
II	Ορυχεία και λατομεία – Μεταποιητικές βιομηχανίες – Παροχή ηλεκτρικού, φυσικού αερίου, νερού	138.848	120.645	-18.202	-13,1	16.422	-20.218	-14.406	-18.202
III	Κατασκευές	39.639	64.717	25.078	63,3	4.688	7.158	13.232	25.078
IV	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο – Επισκευή αυτοκινήτων – Ξενοδοχεία και εστιατόρια	164.077	194.910	30.834	18,8	19.406	13.461	-2.033	30.834
V	Δημόσια διοίκηση και άμυνα – Κοινωνική ασφάλιση – Εκπαίδευση – Υγεία	112.063	146.403	34.340	30,6	13.254	16.890	4.196	34.340
VI	Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών (*)	114.614	142.817	28.202	24,6	13.556	18.892	-4.246	28.202
Σύνολο		697.657	763.453	65.796	9,4	82.514	-13.503	-3.215	65.796

(*) Η κατηγορία VI. «Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών» περιλαμβάνει: Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες Ξ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου και άλλων υπηρεσιών κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό και Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα.

την περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης. Ταυτοχρόνως, η υψηλή θετική εθνική συνιστώσα υποδηλώνει, με τη σειρά της, τη συμβολή της εθνικής τάσης αύξησης της απασχόλησης.

Στις αναλυτικές κατηγορίες των κλάδων, οι έξι ομάδες κλάδων που παρουσιάζονται στον Πίνακα 7 φαίνεται να σχηματίζουν τρεις διακριτές υποομάδες. Στην πρώτη, η γεωργία-κτηνοτροφία-αλιεία καθώς και τα ορυχεία, η μεταποίηση, ο ηλεκτρισμός και η ύδρευση εμφανίζουν σημαντικές μειώσεις στην απασχόλησή τους. Στη γεωργία, η σημαντική αρνητική επικράτηση της ομολογικής συνιστώσας αναδεικνύει την εξαιρετικά δυσμενή επίδραση της κλαδικής διάρθρωσης της περιφέρειας. Με άλλα λόγια, καταδεικνύει την ύπαρξη μιας κλαδικής διάρθρωσης που δεν είναι καθόλου ευνοϊκή για την εξέλιξη της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα.³¹ Θετικά, ωστόσο, φαίνεται να επιδρά, στον κλάδο της γεωργίας, αλλά σε εμφανώς χαμηλότερη κλίμακα, και μια σειρά τοπικών παραγόντων (διαφορική συνιστώσα). Η εθνική συνιστώσα, η επικράτηση δηλαδή μιας γενικότερης τάσης μείωσης της απασχόλησης στους κλάδους αυτούς για το σύνολο της χώρας, φαίνεται να ασκεί θετική επίδραση και να λειτουργεί εξισοροπητικά περιορίζοντας τις απώλειες της απασχόλησης στην ομάδα αυτή.³²

Διαφοροποιημένη είναι η εικόνα που εμφανίζει η ομάδα των κλάδων, στην οποία επικρατεί η μεταποίηση (II). Η δυσμενής διάρθρωση των κλάδων της περιφέρειας και η αρνητική επίδραση μιας σειράς τοπικού χαρακτήρα παραγόντων φαίνεται να συνιστούν τους κύριους ερμηνευτικούς παράγοντες της μείωσης της απασχόλησης σ' αυτή την ομάδα. Θα πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι οι διαπιστώσεις αυτές αναφέρονται και ερμηνεύουν με διαφορετικό τρόπο τους κλάδους που συνθέτουν την ομάδα αυτή. Στην περίπτωση των κλάδων των ορυχείων-λατομείων και της μεταποίησης, οι αρνητικές συνιστώσες (ομολογική και διαφορική) ερμηνεύουν ικανοποιητικά τη μείωση της απασχόλησης, η οποία ανέρχεται σε 14,2% στο υπό ανάλυση χρονικό διάστημα. Στην περίπτωση των κλάδων ηλεκτρισμού-ύδρευσης, που εμφανίζουν αύξηση της απασχόλησής τους (18,1%), αυτές οι αρνητικές συνιστώσες λειτουργούν ως παράγοντες που εμποδίζουν την περαιτέρω αύξηση της απασχόλησής τους.

Στη δεύτερη υποομάδα κλάδων, του εμπορίου-ξενοδοχείων και εστιατορίων και των λοιπών δραστηριοτήτων υπηρεσιών, παρουσιάζεται σημαντική αύξηση της απασχόλησης. Αυτή η θετική μεταβολή της απασχόλησης συνιστά το αποτέλεσμα μια σημαντικής αλληλεπίδρασης παραγόντων που λειτουργούν αντιθετικά. Από τη μία πλευρά, η ύπαρξη μιας ευνοϊκής διάρθρωσης των κλάδων της περιφέρειας και η γενικότερη τάση αύξησης της απασχόλησης στο σύνολο της χώρας επιδρούν θετικά και συμβάλλουν στην αύξηση της απασχόλησης της περιφέρειας. Από την άλλη, τοπικοί παράγοντες, που στην πλειονότητά τους συνδέονται με τα δίκτυα και τις υποδομές, φαίνεται να επιδρούν αρνητικά και να περιορίζουν την περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης. Αξίζει να επισημανθεί ότι στην περίπτωση των κλάδων του εμπορίου-εστιατορίων και ξενοδοχείων, η

³¹ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 11.

³² Βλ. σχετικά Υποσημείωση 12.

κύρια θετική επίδραση συνδέεται με τη γενικότερη τάση αύξησης της απασχόλησης σε αυτούς τους κλάδους στο σύνολο της χώρας (εθνική συνιστώσα). Αντίθετα στην περίπτωση των λοιπών κλάδων υπηρεσιών, η αύξηση της απασχόλησης οφείλεται κατά κύριο λόγο στην ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας (ομολογική συνιστώσα).

Στην τρίτη υποομάδα κλάδων (κατασκευές, δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση, υγεία και λοιπές δραστηριότητες υπηρεσιών), όπου οι ρυθμοί μεταβολής της απασχόλησης είναι ιδιαίτερα υψηλοί και οι τρεις συνιστώσες, που συνδέονται με τρεις διαφορετικές κατηγορίες αιτίων, κινούνται προς την ίδια κατεύθυνση και επιδρούν θετικά στις μεταβολές της απασχόλησης. Στον κλάδο των κατασκευών, τη μεγαλύτερη επίδραση στην αύξηση της απασχόλησης φαίνεται να ασκούν τοπικοί παράγοντες που κάνουν την περιφέρεια να διαφοροποιείται από το σύνολο της χώρας, ενώ ακολουθεί η ευνοϊκή σύνθεση των κλάδων στην περιφέρεια. Από την άλλη, στις υπηρεσίες που συνδέονται με τον δημόσιο τομέα το μεγαλύτερο μέρος της αύξησης της απασχόλησης οφείλεται στην ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, ενώ ακολουθεί η γενικότερη τάση αύξησης της απασχόλησης της χώρας.

Συμπερασματικά και με βάση τις δυνατότητες που παρέχει η ανάλυση διαπιστώνεται ότι για μια σημαντική κατηγορία βασικών κλάδων της περιφέρειας (ορυχεία, μεταποίηση, ηλεκτρισμός, ύδρευση, εμπόριο και λοιποί κλάδοι υπηρεσιών) μια σειρά παραγόντων σε τοπικό επίπεδο λειτουργεί ως εμπόδιο στην αύξηση της απασχόλησης στους κλάδους αυτούς. Αντίθετα, οι κλάδοι του δημόσιου τομέα (δημόσια διοίκηση, εκπαίδευση, υγεία), των κατασκευών, και σε μικρότερο βαθμό, αυτοί της γεωργίας-κτηνοτροφίας φαίνεται να επηρεάζονται θετικά από τους παράγοντες αυτούς. Την ίδια στιγμή, η κλαδική διάρθρωση της απασχόλησης δεν φαίνεται να επηρεάζει θετικά τους κλάδους του πρωτογενή και δευτερογενή τομέα και να αυξάνει την απασχόληση, ενώ δεν συνιστά εμπόδιο για την αύξηση της απασχόλησης στους υπόλοιπους κλάδους της περιφέρειας.

3.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις

Η διερεύνηση των βασικών αιτίων στις μεταβολές της απασχόλησης σε μεγάλες ομάδες κλάδων της περιφέρειας μπορεί να λειτουργήσει και ως προοίμιο στη διερεύνηση της κλαδικής εξειδίκευσης της περιφέρειας και των αναδιαρθρώσεών της. Μία πρώτη πλευρά αυτής της εξειδίκευσης της περιφέρειας παρουσιάζεται μέσα από τα στοιχεία του Πίνακα 8, όπου καταγράφονται οι μεταβολές της απασχόλησης στους σημαντικότερους σε διψήφιο κωδικό κλάδους της περιφέρειας.³³

Στο σύνολο της περιφέρειας η απασχόληση, όπως ήδη επισημάνθηκε, αυξάνεται κατά 9,4% οδηγώντας στη δημιουργία 65.796 θέσεων εργασίας. Τούτο συνιστά το αποτέλεσμα σημαντικών διαφοροποιήσεων των κλάδων τόσο ως προς το

---

³³ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 13.

μέγεθος όσο και ως προς την κατεύθυνση των μεταβολών. Έτσι από τους δεκαοκτώ μεγαλύτερους κλάδους της περιφέρειας, που παρουσιάζονται στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης, οι έντεκα παρουσιάζουν αύξηση της απασχόλησης και οι υπόλοιποι επτά μείωση. Στους κλάδους όπου η απασχόληση παρουσιάζει αυξητική τάση οι ρυθμοί αύξησης κυμαίνονται μεταξύ του 63,3% (κατασκευές) και 2,0% (ξενοδοχεία και εστιατόρια), ενώ στους κλάδους όπου η απασχόληση παρουσιάζει πτώση οι ρυθμοί μείωσης κυμαίνονται μεταξύ του -0,7% (χερσαίες μεταφορές) και -53,0% (κατασκευή ειδών ένδυσης).

Στους κλάδους που καταγράφεται αύξηση της απασχόλησης, οι λοιποί κλάδοι των κατασκευών (63,3%) και οι κλάδοι επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (50,0%) παρουσιάζουν τους υψηλότερους ρυθμούς, ενώ δημιουργούν και σημαντικό αριθμό νέων θέσεων εργασίας (25.078 ο πρώτος και 15.231 ο δεύτερος). Θα πρέπει να επισημανθεί πως ο ρυθμός αύξησης που παρουσιάζει ο κλάδος των κατασκευών είναι ο μεγαλύτερος που έχει παρατηρηθεί ανάμεσα στις περιφέρειες και παράλληλα, μετά την περιφέρεια Αττικής, στην Κεντρική Μακεδονία καταγράφεται ο μεγαλύτερος αριθμός θέσεων εργασίας που δημιουργήθηκαν στον κλάδο.

Αναφορικά με τις άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες, η σημασία της σημαντικής αύξησης της απασχόλησης του κλάδου συνίσταται και στο γεγονός ότι στο πλαίσιο του αναπτύσσεται ένα μεγάλο φάσμα σύγχρονων οικονομικών δραστηριοτήτων που απαιτούν ανθρώπινο δυναμικό με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα και δεξιότητες.³⁴

Πίνακας 8: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα	128.417	93.961	-34.456	-26,8
10-14. Ορυχεία και λατομεία	3.304	1.790	-1.515	-45,8
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	27.408	24.034	-3.374	-12,3
18. Κατασκευή ειδών ένδυσης κ.ά.	30.345	14.271	-16.074	-53,0
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	73.260	75.200	1.940	2,6
40-41. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	4.529	5.350	821	18,1
45. Κατασκευές	39.639	64.717	25.078	63,3
50. Εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων κτλ.	20.848	20.213	-635	-3,0
51. Χονδρικό εμπόριο	23.148	31.664	8.516	36,8
52. Λιανικό εμπόριο, επισκευή ειδών.	80.754	102.925	22.171	27,5
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	39.326	40.108	782	2,0
60. Χερσαίες μεταφορές	18.577	18.451	-126	-0,7
Λοιποί κλάδοι μεταφορών κ.ά.	16.504	16.181	-323	-2,0
74. Άλλες επιχειρηματικές	30.470	45.701	15.231	50,0

³⁴ Υπενθυμίζεται ότι με βάση τη στατιστική ταξινόμηση της ΕΛΣΤΑΤ, που χρησιμοποιείται στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης (ΣΤΑΚΟΔ-91), στις δραστηριότητες αυτές εντάσσονται νομικοί και λογιστικού χαρακτήρα εργασίες, θέσεις για έρευνα αγοράς, παροχή επιχειρηματικών και διαχειριστικών συμβουλών, θέσεις αρχιτεκτόνων και μηχανικών, διαφήμισης, εξεύρεσης και προμήθειας προσωπικού, αστυνομικών υπηρεσιών ιδιωτικού χαρακτήρα, καθαρισμού κτιρίων κ.ά.

δραστηριότητες				
75. Δημόσια διοίκηση	35.117	47.273	12.156	34,6
80. Εκπαίδευση	47.342	58.547	11.205	23,7
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	29.604	40.583	10.980	37,1
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών ³⁵	49.063	62.483	13.420	27,4
Σύνολο	697.657	763.453	65.796	9,4

Υψηλούς ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης εμφανίζουν και οι κλάδοι που συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με τη δημόσια απασχόληση και τους ρυθμούς επέκτασης του κοινωνικού κράτους στην περιφέρεια (υγεία και κοινωνική μέριμνα με ποσοστό³⁶ της τάξης του 37,1%, δημόσια διοίκηση με 34,6% και εκπαίδευση με 23,7%), συμβάλλοντας σημαντικά στη δημιουργία θέσεων εργασίας (10.980 ο πρώτος, 12.156 ο δεύτερος και 11.205 ο τρίτος). Καθώς οι κλάδοι αυτοί βρίσκονται στον πυρήνα των δραστηριοτήτων του κοινωνικού κράτους, συνθέτοντας έναν από τους βασικούς πόλους, ο ρυθμός αύξησης της απασχόλησής τους συνδέεται με τον ρυθμό αύξησης (ή συρρίκνωσης) των δραστηριοτήτων του κοινωνικού κράτους.

Το λιανικό εμπόριο, ο πρώτος σε μέγεθος κλάδος της περιφέρειας, παρουσιάζει υψηλό ρυθμό αύξησης της απασχόλησης (27,5%) με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας (22.171 θέσεις), που αποτελεί τον δεύτερο υψηλότερο αριθμό. Το χονδρικό εμπόριο εμφανίζει τον τρίτο στη σειρά υψηλότερο ρυθμό αύξησης (36,8%), συμβάλλοντας με τη σειρά του σημαντικά στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας (8.516 θέσεις). Σημαντικός, επίσης, είναι και ο αριθμός των θέσεων που δημιουργούνται στους λοιπούς κλάδους υπηρεσιών (13.420 θέσεις, με ρυθμό μεταβολής 27,4%).

Υψηλό ρυθμό μεταβολής της απασχόλησής τους εμφανίζουν οι κλάδοι του ηλεκτρισμού και της ύδρευσης (18,1%), οι οποίοι όμως, λόγω του μεγέθους τους, συμμετέχουν με χαμηλότερους αριθμούς στη δημιουργία θέσεων εργασίας (821 θέσεις). Ωστόσο, καθώς η ομάδα αυτή συνδέεται με την παραγωγή ενέργειας και με τη διαχείριση ενός σημαντικού τμήματος των φυσικών πόρων, η σημασία τους ενδέχεται να υπερβαίνει το περιορισμένο μέγεθός τους, ιδιαίτερα σε μια διαδικασία επέκτασης της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και της αλλαγής αναπτυξιακού μοντέλου. Τέλος, στους λοιπούς κλάδους μεταποίησης, καθώς και στα ξενοδοχεία-εστιατόρια, καταγράφονται οι χαμηλότεροι ρυθμοί αύξησης της απασχόλησης (2,6% και 2,0% αντίστοιχα) και δημιουργίας θέσεων εργασίας (1.940 και 782 αντίστοιχα). Ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί στον κλάδο ξενοδοχείων-εστιατορίων, καθώς εμφανίζει έναν από τους χαμηλότερους, ανάμεσα στις περιφέρειες, ρυθμούς αύξησης. Είναι άξιο προσοχής πώς, ενώ ο κλάδος αυτός βρίσκεται στον πυρήνα των δραστηριοτήτων του τουριστικού τομέα, αδυνατεί να δημιουργήσει σημαντικό

³⁵ Η κατηγορία «Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών» περιλαμβάνει τους ενδιάμεσους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, τις άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου, τα ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό, τους ετερόδικους οργανισμούς και τους λοιπούς κλάδους διαχείρισης της ακίνητης περιουσίας.

³⁶ Πρόκειται για τον δεύτερο σε σειρά υψηλότερο ρυθμό μεταβολής ανάμεσα στις περιφέρειες της χώρας (την πρώτη θέση καταλαμβάνει η Θεσσαλία).

αριθμό θέσεων εργασίας και να λειτουργήσει αποτελεσματικά στην περιφέρεια της χώρας.³⁷

Τέλος, αξίζει να γίνει αναφορά στην αύξηση της απασχόλησης που εμφανίζουν οι λοιποί κλάδοι της μεταποίησης. Παρά το γεγονός ότι ο ρυθμός αύξησης της απασχόλησης συνολικά είναι ιδιαίτερα περιορισμένος (2,6%), η σημασία του έγκειται στο γεγονός ότι εκδηλώνεται σε μια περίοδο έντονης βιομηχανικής οπισθοχώρησης.³⁸ Αυτή η περιορισμένη αύξηση της απασχόλησης είναι αποτέλεσμα έντονων αναδιαρθρώσεων που παρατηρούνται στο εσωτερικό της μεταποίησης, οι σημαντικότερες των οποίων αφορούν τους κλάδους των επίπλων, της κλωστοϋφαντουργίας, των μεταλλικών προϊόντων, των μεταλλικών ορυκτών, των μηχανημάτων και των εκδόσεων-εκτυπώσεων.³⁹

Ως προς τους κλάδους που μειώθηκε η απασχόληση, εκείνοι που παρουσιάζουν τον μεγαλύτερο ρυθμό μείωσης είναι ο κλάδος της κατασκευής ειδών ένδυσης (-53,0%) και ο κλάδος της γεωργίας-κτηνοτροφίας (-26,8%), οδηγώντας σε σημαντική απώλεια θέσεων εργασίας, 16.074 και 34.456 αντίστοιχα. Στην περίπτωση της γεωργίας, ένα μέρος της μείωσης αυτής οφείλεται στην αποχώρηση ενός αριθμού ατόμων από το εργατικό δυναμικό λόγω συνταξιοδότησης,⁴⁰ ενώ ένα άλλο μέρος συνδέεται με την αποχώρηση εργαζομένων από τον πρωτογενή τομέα και την αναζήτηση απασχόλησης στη μεταποίηση, αλλά κυρίως στις υπηρεσίες.⁴¹ Ιδιαίτερης σημασίας είναι και η μείωση στον κλάδο των ειδών ένδυσης και γουναρικών (-53,0%), όπου χάθηκαν, σε διάστημα οκτώ ετών, παραπάνω από τις μισές θέσεις εργασίας (-16.704) υποδηλώνοντας τα ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο κλάδος. Οι μειώσεις της απασχόλησης στο διάστημα αυτό αποτελούν συνέχεια αυτών που

---

³⁷ Υπενθυμίζεται ότι για το σύνολο της χώρας ο κλάδος των ξενοδοχείων-εστιατορίων αυξήθηκε στο ίδιο χρονικό διάστημα κατά 19,3%, οδηγώντας στη δημιουργία 52.697 νέων θέσεων εργασίας.

³⁸ Για το σύνολο της χώρας την περίοδο 2000-2008 η μεταποίηση μειώθηκε κατά -4,1%, με μέσο ετήσιο ρυθμό που ανήλθε σε 0,5%, οδηγώντας στην απώλεια συνολικά 23.535 θέσεων εργασίας (βλ. ενδεικτικά στο Ευστράτογλου κ.ά., 2011).

³⁹ Αυτοί οι έξι κλάδοι, που παρουσιάζονται κατά τάξη μεγέθους στο κείμενο, ήταν οι μεγαλύτεροι σε απασχόληση κλάδοι της μεταποίησης στην περιφέρεια το 2000 (με εξαίρεση αυτών που παρουσιάζονται αυτοτελώς στον Πίνακα 8). Από αυτούς, το διάστημα 2000-2008, στους κλάδους των επίπλων και των μηχανημάτων μειώθηκε η απασχόληση, ενώ στους κλάδους της κλωστοϋφαντουργίας, των μεταλλικών προϊόντων, των μεταλλικών ορυκτών και των εκδόσεων-εκτυπώσεων αυξήθηκε η απασχόληση. Σημαντικές ανακατατάξεις της απασχόλησης εμφανίστηκαν και στους (υπόλοιπους) μικρότερους κλάδους της μεταποίησης, στους οποίους δεν γίνεται αναφορά εξαιτίας ακριβώς του περιορισμένου μεγέθους της απασχόλησής τους. Ειδικότερα για την κλωστοϋφαντουργία, όπως επισημαίνουν οι Σκούμπας και Τσιτόπουλος (2006), ο κλάδος, προκειμένου να αντιμετωπίσει τον ανταγωνισμό από τις επιχειρήσεις της Νοτιοανατολικής Ασίας, στράφηκε στη μεταφορά της παραγωγής στις χώρες της Βαλκανικής, η οποία ενώ προσέφερε χαμηλό κόστος παραγωγής και εργασίας, δημιούργησε σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα. Οι μεγαλύτερες μονάδες που παρέμειναν επένδυναν συνεχώς σε νέο εξοπλισμό και οργάνωση, με αποτέλεσμα ο κλάδος να μετατραπεί από έντασης εργασίας, σε κλάδο έντασης κεφαλαίου.

⁴⁰ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 16.

⁴¹ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 17.

καταγράφηκαν κατά τη δεκαετία του 1990 (INE, 2007, σελ. 211) τόσο στον κλάδο της ένδυσης⁴² όσο και στον κλάδο των γουναρικών.

Τέλος, όσον αφορά τη μεταποίηση, δύο επιπρόσθετα στοιχεία αξίζει να αναφερθούν. Πρώτον, αυτή η μείωση της απασχόλησης για το σύνολο της μεταποίησης (όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα Π.1.2 του Παραρτήματος Ι) είναι αποτέλεσμα έντονων διακυμάνσεων της συγκεκριμένης περιόδου, καθώς μέχρι το 2005 ο χώρος της μεταποίησης υφίστατο διαδοχικές αυξήσεις και μειώσεις στην απασχόληση.⁴³ Έκτοτε όμως παρατηρείται μια συνεχής πτωτική τάση που οδηγεί στη συνολική μείωση της απασχόλησης. Το δεύτερο στοιχείο είναι ότι στο εσωτερικό της μεταποίησης έντονο είναι το πλήγμα που δέχθηκε ο βασικός κλάδος της περιφέρειας, εκείνος των ειδών ένδυσης-κατεργασίας-βαφής γουναρικών, εξαιτίας της μετεγκατάστασης των επιχειρήσεων εντάσεως εργασίας σε γειτονικές βαλκανικές χώρες, αλλά και η σημαντική μείωση της απασχόλησης σε έναν ακόμα βασικό κλάδο, της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών (-12,3%), που οδήγησε σε απώλεια 3.374 θέσεων εργασίας. Οι εξελίξεις αυτές αναδεικνύουν τις έντονες πιέσεις που δέχθηκαν οι παραδοσιακοί κλάδοι της ελληνικής μεταποίησης από τον διευρυμένο ανταγωνισμό.

Πέρα από τον κλάδο της μεταποίησης, σημαντική πτώση της απασχόλησης καταγράφεται και στους κλάδους των ορυχείων και λατομείων (-45,8%), με απώλειες 1.515 θέσεων εργασίας. Οι κλάδοι του εμπορίου-επισκευής αυτοκινήτων, των λοιπών κλάδων μεταφορών, αποθήκευσης και επικοινωνιών, καθώς και των χερσαίων μεταφορών, εμφανίζουν χαμηλότερους ρυθμούς μείωσης της απασχόλησης (-3,0%, -2,0% και -0,7%), με αντίστοιχα χαμηλότερες απώλειες θέσεων εργασίας (635, 323 και 126). Οι μειώσεις αυτές της απασχόλησης αναδεικνύουν, εν μέρει τουλάχιστον, την επέκταση των ανταγωνιστικών πιέσεων και στους κλάδους των υπηρεσιών.

Συμπερασματικά, μέσα από την ανάλυση ανά κλάδο, και όπως έχει ήδη επισημανθεί σε αντίστοιχες μελέτες (Σκούμπας και Τσιτόπουλος, 2006· ΚΕΤΑ-ΚΕΜΑΚ, 2005), παρατηρείται μια έντονη αποβιομηχάνιση στην περιφέρεια της χώρας. Παρά το γεγονός ότι η περιφέρεια παράγει ένα μεγάλο μερίδιο της μεταποιητικής παραγωγής της χώρας και χαρακτηρίζεται από υψηλό ποσοστό απασχόλησης στη μεταποίηση, μέσα σε οκτώ έτη η απασχόλησή της στους κλάδους αυτούς μειώθηκε συνολικά κατά -13,4%, περιορίζοντας τις θέσεις εργασίας κατά 17.509. Όπως ήδη επισημάνθηκε, βασικά αίτια αυτής της

---

⁴² Όσον αφορά τα αίτια της μείωσης αυτής, ειδικότερα για τον κλάδο της ένδυσης, σύμφωνα με σχετική έκθεση του INE (2007, σελ. 211), οφείλονται κυρίως στην εγκατάσταση μεγάλου αριθμού ελληνικών επιχειρήσεων (ιδιαίτερα από τη Βόρεια Ελλάδα) στις χώρες των Βαλκανίων. Επιπρόσθετα, επισημαίνει ότι απέναντι σε αυτή την τάση εκδηλώθηκαν δύο διαφορετικού τύπου αντιδράσεις: Η πρώτη αφορά την προσπάθεια συγκράτησης του εργατικού κόστους με περιορισμένα αποτελέσματα και η δεύτερη τον εκσυγχρονισμό του μηχανολογικού εξοπλισμού, χωρίς όμως σημαντικά αποτελέσματα, καθώς δεν υιοθετήθηκαν καινοτομίες σε επίπεδο προϊόντων.

⁴³ Πρέπει να επισημανθεί ότι αυτές οι ελαφρές διαφοροποιήσεις της απασχόλησης αντικατοπτρίζουν, μέχρι ενός σημείου τουλάχιστον, ζητήματα καταγραφής των μεγεθών αυτών και ενδέχεται να μην ανταποκρίνονται πλήρως στην πραγματικότητα.

μείωσης θα πρέπει να θεωρηθούν τόσο η δυσμενής διάρθρωση των κλάδων της περιφέρειας όσο και οι τοπικοί παράγοντες, καθώς και η γενικότερη πτώση της απασχόλησης της μεταποίησης στη χώρα. Οι μεταβολές αυτές οδηγούν σε σημαντικές διαφοροποιήσεις στη διάρθρωση της απασχόλησης στους κλάδους γενικότερα (Πίνακας 9). Από τους δεκαοκτώ βασικότερους κλάδους της περιφέρειας οι εννέα παρουσιάζουν αύξηση της συνολικής απασχόλησης απασχόληση, ενώ οι υπόλοιποι εννέα παρουσιάζουν μείωση.

Η σημαντικότερη διαφοροποίηση αναμφίβολα εντοπίζεται στον κλάδο της γεωργίας-κτηνοτροφίας, όπου καταγράφεται μείωση της τάξης των 6,1% στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας. Το αποτέλεσμα είναι ότι χάνονται 34.456 θέσεις εργασίας (26,8%), ενώ καταλαμβάνει πλέον τη δεύτερη θέση (μετά το λιανικό εμπόριο) στην περιφέρεια. Περίπου ένας στους δέκα σήμερα εργαζομένους στην περιφέρεια εντοπίζεται στον πρωτογενή τομέα.

Πίνακας 9: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα	18,4	12,3	-6,1
10-14. Ορυχεία και λατομεία	0,5	0,2	-0,2
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	3,9	3,1	-0,8
18. Κατασκευή ειδών ένδυσης κ.ά.	4,3	1,9	-2,5
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	10,5	9,8	-0,7
40-41. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	0,6	0,7	0,1
45. Κατασκευές	5,7	8,5	2,8
50. Εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων κτλ.	3,0	2,6	-0,3
51. Χονδρικό εμπόριο	3,3	4,1	0,8
52. Λιανικό εμπόριο, επισκευή ειδών	11,6	13,5	1,9
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	5,6	5,3	-0,4
60. Χερσαίες μεταφορές	2,7	2,4	-0,2
Λοιποί κλάδοι μεταφορών κ.ά.	2,4	2,1	-0,2
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	4,4	6,0	1,6
75. Δημόσια διοίκηση	5,0	6,2	1,2
80. Εκπαίδευση	6,8	7,7	0,9
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	4,2	5,3	1,1
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	7,0	8,2	1,2
Σύνολο	100,0	100,0	0,0

Ανάλογα κινείται και ο κλάδος των ειδών ένδυσης, όπου σημειώνεται μεταβολή προς τα κάτω της τάξης των 2,5 ποσοστιαίων μονάδων, με την απασχόληση το 2008 να αντιστοιχεί⁴⁴ στο 1,9% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας. Η συμμετοχή της βιομηχανίας τροφίμων-ποτών μειώθηκε κατά 0,8% και των λοιπών κλάδων μεταποίησης κατά 0,7%, καταλαμβάνοντας την ίδια χρονιά το 3,1% και το 9,8% αντίστοιχα της απασχόλησης στην περιφέρεια. Συνολικά, η συμμετοχή των κλάδων της μεταποίησης μειώθηκε κατά τέσσερις ποσοστιαίες μονάδες και το ποσοστό της συμμετοχής τους στη συνολική απασχόληση το

⁴⁴ Το 2000 ο κλάδος κατέλαβε τη δέκατη θέση με ποσοστό συμμετοχής 4,3%, ενώ το 2008 εμφανίστηκε στη δέκατη έκτη θέση.

2008 διαμορφώθηκε στο 14,8%. Η μείωση αυτή σηματοδοτεί την ύπαρξη μιας απόλυτης βιομηχανικής οπισθοχώρησης.

Ως προς τους κλάδους που αυξάνουν τη συμμετοχή τους, η πιο σημαντική αύξηση συμμετοχής σημειώνεται στον κλάδο των κατασκευών (κατά 2,8 ποσοστιαίες μονάδες), καλύπτοντας το 8,5% της συνολικής απασχόλησης στην περιφέρεια. Στην ίδια κατεύθυνση κινούνται και άλλοι κλάδοι του τριτογενούς τομέα. Πιο συγκεκριμένα, το λιανικό εμπόριο αυξάνεται κατά 1,9%, οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες κατά 1,6%, οι λοιποί κλάδοι υπηρεσιών κατά 1,2%, η δημόσια διοίκηση κατά 1,2%, οι κλάδοι της υγείας και κοινωνικής μέριμνας κατά 1,1%, η εκπαίδευση κατά 0,9% και το χονδρικό εμπόριο κατά 0,8%. Στο σύνολό τους οι αυξήσεις αυτές αποτελούν ενδείξεις των διαδικασιών τριτογενοποίησης της οικονομίας. Ειδικότερα, οι κλάδοι της δημόσιας διοίκησης, της εκπαίδευσης και της κοινωνικής μέριμνας, που συνδέονται σε μεγάλο βαθμό, με την απασχόληση στον δημόσιο τομέα, καλύπτουν το 19,2% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας.⁴⁵

Η ανάλυση των μεταβολών και των αναδιαρθρώσεων της απασχόλησης στους κλάδους της περιφέρειας ολοκληρώνεται μέσα από την παράθεση δύο στατιστικών δεικτών (Πίνακας 10), του συντελεστή συμμετοχής και του συντελεστή εξειδίκευσης, οι οποίοι παρέχουν πρόσθετες πληροφορίες αναφορικά με τη συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων (όπως αποτυπώνονται μέσα από την κλαδική διάρθρωση), αλλά και την εξειδίκευση στην περιφέρεια.

Στο πεδίο της απασχόλησης, και στα δύο έτη ανάλυσης, υψηλότερη συγκέντρωση από τη μονάδα συντελεστή συγκέντρωσης, σε σχέση με την αντίστοιχη στο σύνολο της χώρας, εμφανίζουν οι κλάδοι της γεωργίας-κτηνοτροφίας, της βιομηχανίας τροφίμων-ποτών, της κατασκευής ειδών ένδυσης-κατεργασίας και βαφής γουναρικών, οι λοιποί κλάδοι μεταποίησης, το λιανικό εμπόριο, οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες και ο κλάδος της εκπαίδευσης. Από αυτούς οι κλάδοι εκείνοι που ενισχύουν διαχρονικά τη συγκέντρωσή τους στην περιφέρεια, καθώς οι σχετικοί δείκτες εμφανίζονται ενισχυμένοι το 2008, είναι η γεωργία-κτηνοτροφία, το λιανικό εμπόριο και οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες. Ειδικότερα, στην περίπτωση της γεωργίας-κτηνοτροφίας η αύξηση της συγκέντρωσής της στην περιφέρεια λαμβάνει χώρα εν μέσω αρνητικών εξελίξεων στην απασχόλησή της.

---

⁴⁵ Με βάση τις βασικές θέσεις των θεωριών των καταταμημένων αγορών εργασίας (βλ. ενδεικτικά Ευστράτογλου, 2000 και 2006), η εκτεταμένη παρουσία κλάδων που συνδέονται με τον δημόσιο τομέα σηματοδοτεί και την εκτεταμένη παρουσία του πρωτεύοντος τμήματος στην αγορά εργασίας.

Πίνακας 10: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	Συντελεστής συμμετοχής – απασχόληση		Συντελεστής συμμετοχής (ΑΠΑ)	
	2000	2008	2000	2008
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα	1,06	1,08	1,35	1,37
10-14. Ορυχεία και λατομεία	1,04	0,58	0,71	0,59
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	1,33	1,26	-	-
18. Κατασκευή ειδών ένδυσης κ.ά.	2,23	1,97	-	-
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	1,16	1,16	-	-
40-41. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	0,66	0,69	0,80	0,86
45. Κατασκευές	0,79	1,01	1,32	1,58
50. Εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων κτλ.	1,14	0,96	-	-
51. Χονδρικό εμπόριο	0,99	1,10	-	-
52. Λιανικό εμπόριο, επισκευή ειδών	1,04	1,13	-	-
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	0,85	0,74	0,76	0,87
60. Χερσαίες μεταφορές	0,98	1,01	-	-
Λοιποί κλάδοι μεταφορών κ.ά.	0,68	0,63	-	-
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	1,01	1,07	-	-
75. Δημόσια διοίκηση	0,68	0,74	0,85	0,85
80. Εκπαίδευση	1,11	1,09	1,10	1,30
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	0,92	1,04	1,16	1,19
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	0,92	0,86	-	-
Σύνολο	1,00	1,00	1,00	1,00

Ο βαθμός διαφοροποίησης της απασχόλησης στους λοιπούς κλάδους μεταποίησης, σε σχέση με το σύνολο της χώρας, παραμένει σταθερός από το 2000 έως το 2008, ενώ οι κλάδοι των ειδών ένδυσης, της βιομηχανίας τροφίμων-ποτών και της εκπαίδευσης εμφανίζουν μείωση του δείκτη τους, γεγονός που δείχνει πως η αυξημένη συγκέντρωση απασχολουμένων στους κλάδους της περιφέρειας τείνει να φθίνει αναλογικά με το σύνολο της χώρας.

Οι κλάδοι εκείνοι που το 2000 εμφάνισαν δείκτη χαμηλότερο από τη μονάδα και μέσα στην οκταετία παρουσίασαν αύξηση, με τον δείκτη να λαμβάνει τιμές μεγαλύτερες από τη μονάδα, είναι οι κατασκευές, το χονδρικό εμπόριο, οι χερσαίες μεταφορές, καθώς και η υγεία και η κοινωνική μέριμνα, στοιχεία που υποδηλώνουν πως ο ρυθμός ανάπτυξης των κλάδων αυτών στην περιφέρεια τείνει να είναι υψηλότερος από τον αντίστοιχο για το σύνολο της χώρας. Οι υπόλοιποι (πέντε) κλάδοι εμφανίζουν συντελεστή συμμετοχής χαμηλότερο από τη μονάδα και στα δύο έτη ανάλυσης, γεγονός που υποδηλώνει τη μικρότερη, σε σχέση με το σύνολο της χώρας, συγκέντρωση των αντίστοιχων οικονομικών δραστηριοτήτων. Στους κλάδους αυτούς οι τιμές του συντελεστή κυμαίνονται για το 2000 μεταξύ του 0,92% (λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών) και του 0,66% (ηλεκτρισμός-ύδρευση), ενώ για το 2008 μεταξύ του 0,86% (λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών) και του 0,63% (λοιποί κλάδοι μεταφορών). Από τους κλάδους αυτούς τα ξενοδοχεία-εστιατόρια, οι λοιποί κλάδοι μεταφορών και υπηρεσιών

εμφανίζουν στο διάστημα αυτό μειωμένο συντελεστή συγκέντρωσης, ενώ όλοι οι άλλοι κλάδοι αυξημένο συντελεστή.

Στο πεδίο του παραγόμενου προϊόντος⁴⁶ η εικόνα διαφοροποιείται σημαντικά σε σύγκριση με την αντίστοιχη για την απασχόληση. Οι διαφοροποιήσεις αφορούν τόσο τις τιμές του συντελεστή, όπου οι μισοί κλάδοι εμφανίζουν τιμές μεγαλύτερες από τη μονάδα, όσο όμως και ως προς την κατεύθυνση των μεταβολών του δείκτη. Πιο συγκεκριμένα, τέσσερις από τους οκτώ κλάδους (για τους οποίους υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία) δίνουν τιμές μεγαλύτερες από τη μονάδα, υποδηλώνοντας υψηλότερες συγκεντρώσεις της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας στην περιφέρεια σε σχέση με τις αντίστοιχες των κλάδων για το σύνολο της χώρας.

Οι τέσσερις άλλοι κλάδοι των ορυχείων-λατομείων, του ηλεκτρισμού-ύδρευσης, των ξενοδοχείων-εστιατορίων και της δημόσιας διοίκησης εμφανίζουν τιμές του συντελεστή συμμετοχής χαμηλότερες από τη μονάδα. Ως προς τις μεταβολές των τιμών του δείκτη, σε έξι κλάδους (γεωργία-κτηνοτροφία, ηλεκτρισμός ύδρευση, κατασκευές, ξενοδοχεία και εστιατόρια, εκπαίδευση, υγεία και κοινωνική μέριμνα) αυξάνεται η τιμή του δείκτη, καταγράφοντας υψηλότερες, σε σχέση με το σύνολο της χώρας, συγκεντρώσεις της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, στον κλάδο των ορυχείων-λατομείων εμφανίζεται μείωση της τιμής του δείκτη και στον κλάδο της δημόσιας διοίκησης εμφανίζεται αμετάβλητη η τιμή του δείκτη.

Ως προς τον συντελεστή ειδίκευσης, παρατηρείται ότι η τιμή του διαμορφώνεται στο 0,07 (τιμή σταθερή για το 2000 και το 2008). Τούτο πρακτικά σημαίνει ότι η περιφέρεια δεν διαθέτει υψηλό βαθμό εξειδίκευσης σε ορισμένες οικονομικές δραστηριότητες, καθώς δεν καταγράφεται κάποια διαφοροποίηση στην κλαδική της διάρθρωση, σε σχέση με την αντίστοιχη της χώρας.

---

⁴⁶ Στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας παράγεται το 17,3% του συνολικού προϊόντος της ελληνικής οικονομίας, γεγονός που την καθιστά τη δεύτερη μεγαλύτερη περιφέρεια της χώρας μετά την Αττική. Από την τομεακή διάρθρωση της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας (ΑΠΑ) για την τριετία 2000-2003 προκύπτει η αναμενόμενη υπεροχή του τριτογενούς τομέα με 69,5% (μερίδιο οριακά χαμηλότερο του πανελλήνιου μέσου όρου 70,9%). Ταυτόχρονα, η πρωτογενής παραγωγή συνθέτει το 6,8% της συνολικής ΑΠΑ, ποσοστό ελάχιστα κάτω από τον πανελλήνιο μέσο όρο 7,1%. Με βάση τα ίδια στοιχεία, στην περιφέρεια παράγεται το 16,4% της πρωτογενούς παραγωγής της οικονομίας, σε αντιδιαστολή με το 18,6% της δευτερογενούς παραγωγής και το 16,9% των υπηρεσιών. Για μια πιο αναλυτική παρουσίαση βλ. Σκούμπας και Τσιτσόπουλος (2006).

4. Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

4.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας

Το 2000 η περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας είχε πληθυσμό 285.584 πολίτες, καταλαμβάνοντας τη δέκατη θέση από τις δεκατρείς θέσεις ως προς το μέγεθος του πληθυσμού (αποτελώντας το 2,7% του συνολικού πληθυσμού της χώρας), την ενδέκατη θέση ως προς το εργατικό δυναμικό (119.028 άτομα) και την απασχόληση (101.150 άτομα) και την πρώτη θέση ως προς το ποσοστό της ανεργίας (15,0%), που αντιστοιχεί σε 17.878 άτομα.

Πίνακας 11: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

	2000	2008	μεταβολή	% μεταβολή
Πληθυσμός χώρας	10.468.277	10.776.116	307.839	2,9
Πληθυσμός περιφέρειας	285.584	287.111	1.527	0,5
Μερίδιο περιφέρειας στον πληθυσμό της χώρας	2,7	2,7	-0,1	
Πληθυσμός περιφέρειας (15-64 ετών)	185.135	185.479	343	0,2
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (Σύνολο)	119.028	122.222	3.195	2,7
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (15-64 ετών)	115.491	120.501	5.010	4,3
Δείκτης συμμετοχής (χονδρικός)	41,7	42,6	0,9	2,1
Δείκτης συμμετοχής (15-64 ετών)	62,4	65,0	2,6	4,1
Απασχόληση (σύνολο)	101.150	107.105	5.955	5,9
Απασχόληση (15-64 ετών)	97.700	105.478	7.778	8,0
Δείκτης απασχόλησης (σύνολο)	35,4	37,3	1,9	5,3
Δείκτης απασχόλησης (15-64 ετών)	52,8	56,9	4,1	7,8
Πρωτογενής τομέας	21.928	18.232	-3.696	-16,9
Δευτερογενής τομέας	32.755	33.258	503	1,5
Τριτογενής τομέας	46.467	55.615	9.148	19,7
Εργοδότες	7.366	8.794	1.428	19,4
Αυτοαπασχολούμενοι	32.299	31.780	-519	-1,6
Μισθωτοί	52.451	61.327	8.876	16,9
Βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση	9.034	5.204	-3.830	-42,4
Ανεργία (15-64)	17.791	15.022	-2.768	-15,6
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (σύνολο)	15,0	12,4	-2,7	-
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (15-64 ετών)	15,4	12,5	-2,9	-

Πιο συγκεκριμένα, ο συνολικός πληθυσμός της περιφέρειας αυξήθηκε με ιδιαίτερα αργό ρυθμό (0,5%), που είναι σημαντικά χαμηλότερος από τον αντίστοιχο (2,9%) του συνόλου της χώρας, αλλά και της πλειονότητας των άλλων περιφερειών. Σε αυτό το ποσοστό θα πρέπει να προστεθεί και το

αντίστοιχο χαμηλό του πληθυσμού στις εργάσιμες ηλικίες (15-64 ετών), κατά 0,2% μέσα σε οκτώ έτη. Αυτά τα συμπεράσματα αναδεικνύουν το δημογραφικό πρόβλημα που έχει ανακύψει στην ελληνική περιφέρεια και το οποίο με τον έναν ή τον άλλο τρόπο συνδέεται με τις ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις.⁴⁷

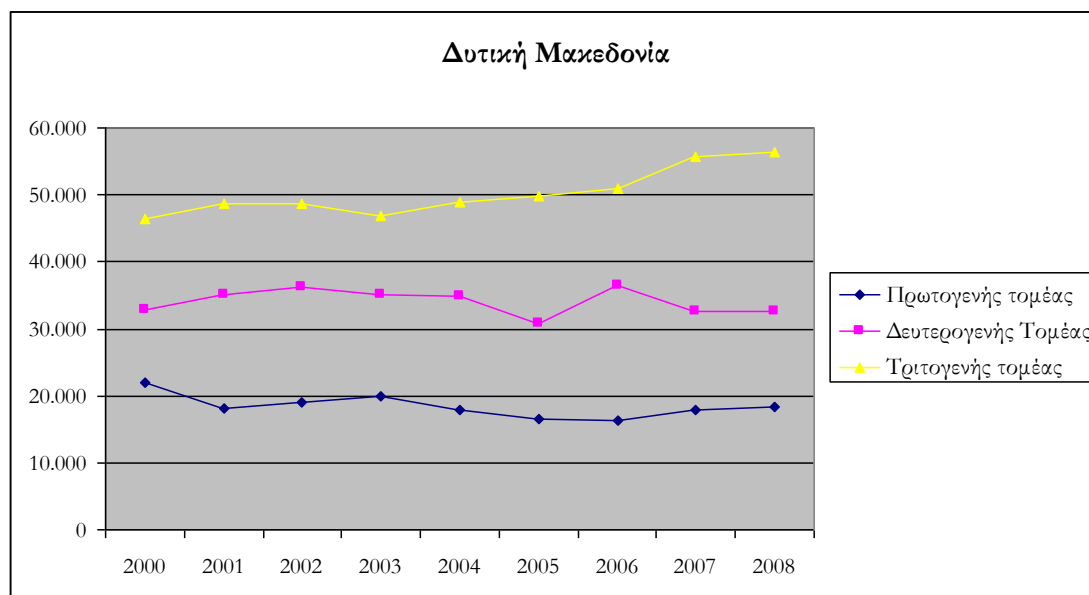
Ακολουθως, το εργατικό δυναμικό, στο σύνολό του, αυξάνεται κατά 2,7%, κατέχοντας τον δέκατο σε σειρά υψηλότερο ρυθμό των περιφερειών της χώρας. Ο ρυθμός αυτός είναι σημαντικά υψηλότερος (4,3%) στις ηλικίες 15-64 ετών, γεγονός που, όταν δεν συνδέεται με την πρόωρη ένταξη νέων ατόμων, υποδηλώνει την απομάκρυνση από το εργατικό δυναμικό ατόμων άνω των 65 ετών. Ο χονδρικός δείκτης συμμετοχής, που αναφέρεται στο τμήμα του πληθυσμού που βρίσκεται μέσα στις οικονομικές δραστηριότητες, αυξάνεται ελαφρά (από 41,7% το 2000 σε 42,6% το 2008), ενώ ο δείκτης συμμετοχής που αφορά τις εργάσιμες ηλικίες αυξάνεται ακόμα περισσότερο (από 62,4% το 2000 σε 65,0% το 2008). Παρ' όλα αυτά, ο δείκτης αυτός βρίσκεται σε χαμηλότερο από τη χώρα επίπεδο (67,1%) και συγκαταλέγεται στους χαμηλότερους που παρουσιάζουν οι περιφέρειες της χώρας (ενδέκατη θέση).

Παρεμφερείς εξελίξεις παρουσιάζονται και στο πεδίο της απασχόλησης, όπου καταγράφεται αύξηση της τάξης του 5,9%, ανοίγοντας 5.955 νέες θέσεις εργασίας. Στις εργάσιμες ηλικίες τα μεγέθη αυτά διαφοροποιούνται, καθώς ο ρυθμός μεταβολής της απασχόλησης υπολογίζεται στο 8,0%, γεγονός που, με τη σειρά του, οδηγεί και στην αύξηση σε 7.778 των νέων θέσεων εργασίας που απευθύνονται στις ηλικίες αυτές. Ο χονδρικός δείκτης απασχόλησης που παρέχει μια πιο ικανοποιητική μέτρηση των σχετικών εξελίξεων αυξάνεται κατά 1,9 ποσοστιαίες μονάδες στη συνολική απασχόληση (από 35,4% το 2000 σε 37,3% το 2008) και κατά 4,1 ποσοστιαίες μονάδες στις εργάσιμες ηλικίες (από 52,8% το 2000 σε 56,9% το 2008). Να σημειωθεί πως η τιμή του δείκτη απασχόλησης των εργάσιμων ηλικιών είναι η χαμηλότερη που εμφανίζεται το 2008 ανάμεσα στις δεκατρείς περιφέρειες της χώρας, αναδεικνύοντας την αδυναμία της περιφέρειας να απορροφήσει στις οικονομικές δραστηριότητες ένα μεγαλύτερο τμήμα του ανθρώπινου δυναμικού. Οι εξελίξεις αυτές στην απασχόληση παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις ανάμεσα στους τρεις βασικούς τομείς οικονομικής δραστηριότητας (παραστατικά οι μεταβολές αυτές παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 3).

---

⁴⁷Βλ. σχετικά Υποσημείωση 2.

Διάγραμμα 3: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Αναλυτικότερα, ο πρωτογενής τομέας που το 2000 κατείχε ποσοστό απασχόλησης 21,7% παρουσιάζει μείωση κατά 16,9%, πράγμα που οδηγεί στην απώλεια 3.696 θέσεων εργασίας. Αντίθετα, στον δευτερογενή τομέα παρουσιάζεται οριακή αύξηση 1,5%, με τη δημιουργία 503 θέσεων εργασίας στην περιφέρεια, γεγονός όμως που δεν επαρκεί για την κάλυψη των θέσεων που χάθηκαν από τον πρωτογενή τομέα.

Οι απώλειες αυτές αναπληρώνονται από τον τριτογενή τομέα, όπου παρουσιάζεται αύξηση της απασχόλησης κατά 19,7% δημιουργώντας 9.148 θέσεις εργασίας. Αποτέλεσμα των αλληλεπιδράσεων αυτών, εκτός από τη διαμόρφωση του τελικού αποτελέσματος της απασχόλησης, είναι και η διαμόρφωση του μεριδίου του τριτογενούς τομέα σ' ένα ιδιαίτερα υψηλό επίπεδο. Το 2008 το 51,9% της συνολικής απασχόλησης (περίπου ένα στα δύο άτομα) απασχολήθηκε στον τριτογενή τομέα, δίνοντας στην περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας την τελευταία θέση στην κατάταξη. Ακολουθώς ο δευτερογενής τομέας, συμπεριλαμβανομένου του κλάδου των κατασκευών, κατέλαβε το 31,1%, διαμορφώνοντας στο σύνολο των περιφερειών της χώρας το υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης στον τομέα αυτό, περιορίζοντας το μερίδιο του πρωτογενούς τομέα στο 17% της συνολικής απασχόλησης.

Εξαιρετικά ενδιαφέρουσες είναι και οι εξελίξεις της απασχόλησης ως προς τη θέση στο επάγγελμα. Παρατηρείται σημαντική αύξηση των ατόμων που κατέχουν θέση εργοδότη (ποσοστό 19,4% ή 1.428 άτομα), καταλαμβάνοντας το 2008 το 8,2% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας. Στον αντίποδα οι αυτοαπασχολούμενοι μειώνονται κατά -1,6% (519 άτομα), διατηρώντας ωστόσο ένα υψηλό μερίδιο (29,7%) στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας το 2008.⁴⁸ Ωστόσο η βασική εξέλιξη που χαρακτηρίζει την περιφέρεια είναι η περαιτέρω αύξηση των μισθωτών, που ανέρχεται σε 16,9% (8.876 άτομα),

⁴⁸ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 3.

καταλαμβάνοντας ένα σχετικά περιορισμένο μερίδιο (57,2%) της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας. Τέλος, θα πρέπει να επισημανθεί και η σημαντική μείωση κατά -42,4% (3.830 άτομα) των βοηθών στις οικογενειακές επιχειρήσεις, που το 2008 περιορίζονται στο 4,8% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας. Αυτή η μείωση ενδέχεται να σηματοδοτεί δύο αλληλεξαρτώμενες εξελίξεις: Η πρώτη εξέλιξη αφορά την αδυναμία της οικογενειακής επιχείρησης να διατηρήσει τα άτομα αυτά στο πλαίσιο της,⁴⁹ ενώ η δεύτερη αφορά το ότι η αγορά εργασίας της περιφέρειας δημιουργεί έναν αριθμό θέσεων εργασίας, τις οποίες καταλαμβάνουν τα άτομα αυτά, εγκαταλείποντας την απασχόληση στις οικογενειακές επιχειρήσεις.⁵⁰

Αυτές οι εξελίξεις στα πεδία του εργατικού δυναμικού και της απασχόλησης διαμορφώνουν και τις εξελίξεις στο πεδίο της ανεργίας. Η τελευταία μειώνεται κατά -15,6% (2.761 άτομα) και από 17.878 άτομα το 2000 περιορίζεται στα 15.117 άτομα το 2008, διαμορφώνοντας ταυτοχρόνως το ποσοστό ανεργίας από 15% το 2000 στο 12,4% το 2008 (τα αντίστοιχα ποσοστά για τις εργάσιμες ηλικίες ανέρχονται σε 15,4% και 12,5% για τα έτη 2000 και 2008). Το ποσοστό της ανεργίας που καταγράφεται στην περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας, τόσο το 2000 όσο και το 2008, αποτελεί το υψηλότερο ποσοστό που συναντάται στις περιφέρειες, καταδεικνύοντας την αδυναμία της περιφέρειας να αξιοποιήσει παραγωγικά ένα τμήμα του ανθρώπινου δυναμικού της. Γύρω στα 15.117 άτομα παραμένουν άνεργα το 2008 και σε συνδυασμό με εκείνα που απασχολούνται στις οικογενειακές επιχειρήσεις και αυτά που αναγκαστικά εργάζονται με μερική απασχόληση συγκροτούν το μεγάλο τμήμα του ανθρώπινου δυναμικού της περιφέρειας που αδυνατεί να ενταχθεί παραγωγικά με πληρότητα και επάρκεια στο οικονομικό σύστημα της περιφέρειας.

Αυτή η μείωση της ανεργίας καταγράφεται και μέσα από τα στοιχεία της εγγεγραμμένης ανεργίας του ΟΑΕΔ. Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, από τον Αύγουστο του 2004 ως τον Νοέμβριο του 2008, η εγγεγραμμένη ανεργία στην περιφέρεια μειώθηκε κατά 37,6% (από 18.176 σε 11.349 άτομα). Σε επίπεδο επαγγελμάτων τη μεγαλύτερη μείωση παρουσίασαν οι ειδικευμένοι τεχνίτες (-59,4%) και τα επιστημονικά επαγγέλματα (-49,9%), ενώ τη μικρότερη μείωση παρουσίασαν οι απασχολούμενοι στις υπηρεσίες και οι πωλητές (-24,4%), οι χειριστές σταθερών μηχανών (-30,0%) και οι υπάλληλοι γραφείου (-31,6%). Οι ανειδίκευτοι εργάτες, που συνιστούν την πολυπληθέστερη ομάδα ανέργων (ο αριθμός τους ανήλθε σε 2.830 άτομα το 2008), παρουσίασαν μείωση κατά -37,3%. Σε γεωγραφικό επίπεδο τον υψηλότερο ρυθμό μείωσης της εγγεγραμμένης ανεργίας παρουσίασε ο Νομός Κοζάνης (-39,3%), που διατηρεί ωστόσο και τον μεγαλύτερο αριθμό ανέργων, και ακολουθούν, με ανάλογους ρυθμούς, ο Νομός Γρεβενών (-33,4%) και ο Νομός Φλώρινας (-32,5%).

Αυτή η συνοπτική παρουσίαση των βασικών μεγεθών της περιφέρειας της Δυτικής Μακεδονίας επιτρέπει τη διατύπωση κάποιων συμπερασμάτων. Η

⁴⁹ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 5.

⁵⁰ Αξίζει να επισημανθεί ότι αυτές οι μεταβολές της απασχόλησης ως προς το επάγγελμα προσομοιάζουν τόσο ως προς την κατεύθυνση όσο και ως προς το ύψος τους με τις αντίστοιχες μεταβολές στην περιφέρεια της Ανατ. Μακεδονίας και Θράκης, με τρόπο που υποδηλώνει την ύπαρξη ενός γενικότερου προτύπου που κυριαρχεί στη Βόρεια Ελλάδα.

περιφέρεια παρουσιάζει σημαντικά δημογραφικά προβλήματα με μικρή αύξηση του πληθυσμού και ιδιαίτερα μικρή αύξηση του εργατικού δυναμικού και της απασχόλησης, με αποτέλεσμα οι δείκτες συμμετοχής του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό και στην απασχόληση να βρίσκονται σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα. Παράλληλα, η αδυναμία δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας διατηρεί την ανεργία σε υψηλά επίπεδα (τα υψηλότερα στο σύνολο των περιφερειών της χώρας), επιβεβαιώνοντας το συμπέρασμα για την αδυναμία της περιφέρειας να απασχολήσει ουσιαστικά ένα μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού της.

4.2 Μια προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης

Τα ζητήματα της διερεύνησης των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης και της κλαδικής εξειδίκευσης της περιφέρειας και των αναδιαρθρώσεων που λαμβάνουν χώρα στο διάστημα 2000-2008 αντιμετωπίζονται ξεχωριστά και καλύπτουν την τρέχουσα, αλλά και την επόμενη υποενότητα της μελέτης.

Στο παρόν τμήμα της ενότητας θα γίνει προσπάθεια ώστε να αναδειχθούν μερικά από τα αίτια των μεταβολών της απασχόλησης. Προς τούτο χρησιμοποιείται η μέθοδος απόκλισης-συμμετοχής (shift-share analysis), η οποία μέσα από τον επιμερισμό της μεταβολής της απασχόλησης σε συνιστώσες, αναδεικνύει και μερικά από τα αίτια αυτά. Η εφαρμογή της μεθόδου και τα αποτελέσματά της για την περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας παρουσιάζονται στον Πίνακα 12. Οι κλάδοι της περιφέρειας, σε μια προσπάθεια να παρουσιαστούν όσο το δυνατόν πιο αναλυτικά, αλλά και για να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή αξιοπιστία των δεδομένων, ταξινομούνται σε έξι ομάδες: Οι ομάδες αυτές αφορούν τη γεωργία-κτηνοτροφία και τους λοιπούς κλάδους του πρωτογενούς τομέα (πρώτη ομάδα), τα ορυχεία-λατομεία, τη μεταποίηση και τον ηλεκτρισμό-ύδρευση (δεύτερη ομάδα), τις κατασκευές (τρίτη ομάδα), το εμπόριο (χονδρικό, λιανικό, αυτοκινήτων) και τα ξενοδοχεία-εστιατόρια (τέταρτη ομάδα), τη δημόσια διοίκηση και άμυνα, την κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση και υγεία (πέμπτη ομάδα) και τους λοιπούς κλάδους των υπηρεσιών.⁵¹

Για το σύνολο της περιφέρειας, όπου η απασχόληση αυξήθηκε κατά 5,9% μέσα στην οκταετία, η κατεύθυνση και το μέγεθος των βασικών συνιστωσών αναδεικνύουν την ιδιαιτερότητα της περιφέρειας. Πιο συγκεκριμένα, αναδεικνύεται η ύπαρξη μιας δυσμενούς κλαδικής διάρθρωσης (αρνητική ομολογική συνιστώσα), αλλά και σημαντικών παραγόντων τοπικού χαρακτήρα (αρνητική διαφορική συνιστώσα) που λειτουργούν αρνητικά και εμποδίζουν την περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης. Στον βαθμό που οι παράγοντες αυτοί συνδέονται με τις υποδομές, η περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας είναι απομονωμένη και εξαιτίας της ορεινής μορφολογίας και της έλλειψης ενός ικανοποιητικού δικτύου μεταφορών (οδικού, σιδηροδρομικού αλλά και αεροπορικού). Ταυτοχρόνως, η υψηλή θετική συνιστώσα δείχνει τη συμβολή της γενικότερης, εθνικής τάσης αύξησης της απασχόλησης.

---

⁵¹ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 9.

Η εφαρμογή της συγκεκριμένης μεθόδου απόκλισης-συμμετοχής στις βασικές κατηγορίες των κλάδων οδηγεί στην ανάδειξη μιας ποικιλίας καταστάσεων. Πιο συγκεκριμένα, στους κλάδους του πρωτογενούς τομέα, η σημαντική αρνητική ομολογική συνιστώσα αναδεικνύει την ύπαρξη μιας κλαδικής διάρθρωσης που λειτουργεί ανασταλτικά στην αύξηση της απασχόλησης στην περιφέρεια. Παράλληλα, η θετική διαφορική συνιστώσα σημαίνει ότι οι τοπικού χαρακτήρα παράγοντες δεν λειτουργούν αρνητικά και ευνοούν, έστω και μερικώς, την αύξηση της απασχόλησης, περιορίζοντας το τελικό αρνητικό αποτέλεσμα.

Πίνακας 12: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Κωδ.	Κλάδος	Μεταβολές σε απόλυτα μεγέθη και ποσοστά				Συνιστώσες απόκλισης και συμμετοχής σε απόλυτες τιμές			
		2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή	Εθνική Συνιστώσα	Ομολογική Συνιστώσα	Διαφορική Συνιστώσα	Μεταβολή
I	Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία - Αλιεία	21.928	18.232	-3.695	-16,9	2.593	-8.484	2.195	-3.695
II	Ορυχεία και λατομεία - Μεταποιητικές βιομηχανίες - Παροχή ηλεκτρικού, φυσικού αερίου, νερού	22.430	21.359	-1.071	-4,8	2.653	-3.266	-458	-1.071
III	Κατασκευές	10.325	11.142	817	7,9	1.221	1.864	-2.269	817
IV	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο - Επισκευή αυτοκίνητων - Ξενοδοχεία και εστιατόρια	17.795	21.039	3.244	18,2	2.105	1.460	-321	3.244
V	Δημόσια διοίκηση και άμυνα - Κοινωνική ασφάλιση - Εκπαίδευση - Υγεία	18.118	23.270	5.152	28,4	2.143	2.731	279	5.152
VI	Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών (*)	10.554	12.062	1.509	14,3	1.248	1.740	-1.479	1.509
Σύνολο		101.150	107.105	5.955	5,9	11.963	-3.955	-2.053	5.955

(*) Η κατηγορία «VI. Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών» περιλαμβάνει: Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες Ε. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου και άλλων υπηρεσιών κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό και Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα.

Διαφορετική κατάσταση επικρατεί στη δεύτερη κατηγορία κλάδων (ορυχεία-λατομεία-μεταποιητικές βιομηχανίες-παροχή ηλεκτρικού). Και οι δύο συνιστώσες (ομολογική και διαφορική) έχουν αρνητικό πρόσημο, υποδηλώνοντας τη μη ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση, αλλά και την απουσία εκείνων των τοπικών παραγόντων που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν θετικά για την απασχόληση των κλάδων. Θα πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι οι διαπιστώσεις αυτές αναφέρονται με διαφορετικό τρόπο στους κλάδους που συνθέτουν την ομάδα αυτή. Στην περίπτωση του ηλεκτρισμού-ύδρευσης, οι αρνητικές συνιστώσες (ομολογική και διαφορική) ερμηνεύουν ικανοποιητικά τη μείωση της απασχόλησης, η οποία ανέρχεται σε 21,4% στο υπό ανάλυση χρονικό διάστημα. Στην περίπτωση των κλάδων των ορυχείων-λατομείων και της μεταποίησης, που εμφανίζεται αύξηση της απασχόλησης, αυτές οι αρνητικές συνιστώσες λειτουργούν ως παράγοντες που εμποδίζουν την περαιτέρω αύξηση της απασχόλησής τους.

Διαφορετική περίπτωση συνιστά ο κλάδος των κατασκευών. Από τη μια, η θετική ομολογική συνιστώσα υποδηλώνει την ύπαρξη μιας θετικής για τις κατασκευές διάρθρωσης των κλάδων, ενώ από την άλλη, η αρνητική διαφορική συνιστώσα, που ταυτόχρονα είναι και σημαντικά υψηλότερη, υποδηλώνει τη συμβολή ισχυρών παραγόντων στην τοπική κοινωνία που λειτουργούν ανασχετικά στην ανάπτυξη της απασχόλησης του κλάδου.

Κοινές διαπιστώσεις, από την εφαρμογή της μεθόδου, μπορεί να προκύψουν για τις δύο ομάδες κλάδων, αυτής του χονδρικού και λιανικού εμπορίου και των ξενοδοχείων-εστιατορίων και εκείνης των λοιπών κλάδων υπηρεσιών. Και οι δύο ομάδες κλάδων των υπηρεσιών εμφανίζουν θετικές ομολογικές συνιστώσες, αλλά αρνητικές διαφορικές συνιστώσες που δείχνουν, από τη μια πλευρά, την παρουσία μιας ευνοϊκής, για την ανάπτυξή τους, κλαδικής διάρθρωσης της συγκεκριμένης περιφέρειας, και από την άλλη πλευρά, την ύπαρξη τοπικών παραγόντων που δεν συμβάλλουν στην περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης στους κλάδους αυτούς.

Αξίζει ωστόσο να επισημανθούν και οι επιμέρους διαφοροποιήσεις των αποτελεσμάτων της εφαρμογής της μεθόδου σε αυτές τις δύο ομάδες κλάδων. Στην πρώτη ομάδα (χονδρικό και λιανικό εμπόριο, ξενοδοχεία-εστιατόρια) η υψηλή εθνική συνιστώσα υποδηλώνει τη συμβολή της γενικότερης εθνικής τάσης επέκτασης των σχετικών δραστηριοτήτων των κλάδων. Στη δεύτερη ομάδα (λοιποί κλάδοι υπηρεσιών) η συμμετοχή της εθνικής συνιστώσας, της γενικότερης δηλαδή τάσης επέκτασης των δραστηριοτήτων αυτών, είναι σημαντικά χαμηλότερη από την ομολογική.

Τέλος, διαφορετική περίπτωση συνιστά η ομάδα των κλάδων δημόσιας διοίκησης και άμυνας-κοινωνικής ασφάλισης-εκπαίδευσης-υγείας. Οι θετικές μεταβολές της απασχόλησης των κλάδων αυτών ερμηνεύονται ικανοποιητικά από την ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση (ομολογική συνιστώσα), αλλά και ως έναν βαθμό από παράγοντες της τοπικής κοινωνίας που συνδράμουν θετικά.

Συμπερασματικά και με βάση τις δυνατότητες που παρέχει η ανάλυση, διαπιστώνεται ότι για μια ευρεία κατηγορία κλάδων της περιφέρειας (ορυχεία, μεταποίηση, ηλεκτρισμός, ύδρευση, κατασκευές, εμπόριο και λοιποί κλάδοι υπηρεσιών) πλήθος τοπικών παραγόντων λειτουργεί αρνητικά στην αύξηση της

απασχόλησης. Μόνο οι κλάδοι του πρωτογενούς τομέα, και σε μικρότερο βαθμό του δημόσιου τομέα (δημόσια διοίκηση, εκπαίδευση, υγεία), φαίνεται να επηρεάζονται θετικά από τους παράγοντες αυτούς. Ταυτοχρόνως, η κλαδική διάρθρωση της απασχόλησης φαίνεται να μη λειτουργεί θετικά στους κλάδους του πρωτογενή και δευτερογενή τομέα (με εξαίρεση τον κλάδο των κατασκευών), αλλά συνάμα να μην εμποδίζει την αύξηση της απασχόλησης στους υπόλοιπους κλάδους της περιφέρειας.

4.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις

Η διαδικασία της προσέγγισης των βασικών αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης σε μεγάλες ομάδες κλάδων της περιφέρειας μπορεί να λειτουργήσει και ως προοίμιο στη διερεύνηση της εξειδίκευσης της περιφέρειας και των αναδιαρθρώσεών της. Μια πρώτη άποψη αυτής της εξειδίκευσης από την οπτική της απασχόλησης παρουσιάζεται μέσα από τα στοιχεία του Πίνακα 13, όπου καταγράφονται οι μεταβολές της απασχόλησης στους σημαντικότερους σε διψήφιο κωδικό κλάδους της περιφέρειας.⁵²

Στο σύνολο της περιφέρειας η απασχόληση, όπως ήδη επισημάνθηκε, αυξάνεται κατά 5,9% δημιουργώντας θέσεις για 5.955 εργαζομένους. Αυτό είναι το αποτέλεσμα σημαντικών διαφοροποιήσεων μεταξύ των κλάδων τόσο ως προς το μέγεθος όσο και ως προς την κατεύθυνση των μεταβολών. Έτσι από τους δεκαέξι μεγαλύτερους κλάδους της περιφέρειας, που παρουσιάζονται στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης, οι δώδεκα παρουσιάζουν αύξηση της απασχόλησης και οι τέσσερις παρουσιάζουν μείωση. Στους κλάδους που αυξάνεται η απασχόληση οι ρυθμοί αύξησης κυμαίνονται μεταξύ του 100% (λοιποί κλάδοι ηλεκτρισμού και ύδρευσης) και 4% (λοιποί κλάδοι χονδρικού και λιανικού εμπορίου), ενώ στους κλάδους που μειώνεται η απασχόληση μεταξύ του -8,7% (λοιποί κλάδοι μεταποίησης) και -29,9% (παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου κτλ.).

Στους κλάδους που αυξάνεται η απασχόληση, οι υψηλότεροι ρυθμοί εμφανίζονται σε αυτούς των ορυχείων και λατομείων (36,3%) και της εκπαίδευσης (36,1%). Στην πρώτη περίπτωση, το ιδιαίτερα περιορισμένο μέγεθος του κλάδου οδηγεί στη δημιουργία ενός μικρού αριθμού (192) θέσεων εργασίας, αλλά ταυτόχρονα δημιουργεί και σημαντικές επιφυλάξεις γι' αυτό καθαυτό το μέγεθος της μεταβολής. Αυξημένους ρυθμούς στην απασχόληση και ταυτόχρονα αξιοσημείωτο άνοιγμα θέσεων εργασίας εμφανίζουν επίσης οι κλάδοι των υπηρεσιών κυρίως (δημόσιες υπηρεσίες, λιανικό εμπόριο, ξενοδοχεία-εστιατόρια), αλλά και των κατασκευών (7,9% με 817 νέες θέσεις) και της εξόρυξης άνθρακα και λιγνίτη (18,5% με 855 νέες θέσεις).

---

⁵² Βλ. σχετικά Υποσημείωση 13.

Πίνακας 13: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Κλάδοι	2000	2008	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	21.928	18.232	-3.695	-16,9
10. Εξόρυξη άνθρακα & λιγνίτη κ.ά	4.622	5.477	855	18,5
Λοιποί κλάδοι ορυχείων και λατομείων	529	721	192	36,3
18. Κατασκευή ειδών ένδυσης κ.ά.	5.836	5.315	-521	-8,9
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	6.699	6.115	-584	-8,7
40. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	4.743	3.730	-1.013	-21,4
45. Κατασκευές	10.325	11.142	817	7,9
52. Λιανικό εμπόριο	8.497	10.375	1.877	22,1
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	4.276	4.445	169	4,0
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	5.023	6.220	1.197	23,8
60. Χερσαίες μεταφορές	2.551	3.165	614	24,1
70-74. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	2.966	3.324	357	12,1
75. Δημόσια διοίκηση	7.288	9.916	2.628	36,1
80. Εκπαίδευση	6.956	8.646	1.690	24,3
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	3.874	4.708	834	21,5
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών ⁵³	5.036	5.574	537	10,7
Σύνολο	101.150	107.105	5.955	5,9

Συγκεκριμένα, οι κλάδοι που συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με τη δημόσια διοίκηση και τους ρυθμούς επέκτασης του κοινωνικού κράτους στην περιφέρεια (δημόσιες υπηρεσίες με 36,1%, εκπαίδευση με 24,3%, υγεία και κοινωνική μέριμνα με 21,5%) συνεισφέρουν σε μεγάλο βαθμό στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας (2.628, 1.690 και 834 αντίστοιχα). Καθώς μάλιστα οι κλάδοι αυτοί βρίσκονται στον πυρήνα των δραστηριοτήτων του κοινωνικού κράτους, συνθέτοντας έναν από τους θεμελιώδεις πόλους του, ο ρυθμός αύξησης της απασχόλησής τους συνδέεται με τον ρυθμό αύξησης (ή συρρίκνωσης) των δραστηριοτήτων του κοινωνικού κράτους.

Στον κλάδο του λιανικού εμπορίου, που αποτελεί τον τρίτο πιο μεγάλο, από οικονομική πλευρά, κλάδο της περιφέρειας, δημιουργούνται 1.877 νέες θέσεις (αύξηση 22,1%). Παράλληλα, η δημιουργία 1.197 νέων θέσεων (αύξηση 23,8%) ενισχύει σημαντικά τον κλάδο των ξενοδοχείων-εστιατορίων, ο οποίος το 2008 αποτελούσε τον έκτο σε μέγεθος κλάδο της περιφέρειας. Καθώς ο κλάδος αυτός βρίσκεται στον πυρήνα των δραστηριοτήτων του τουριστικού τομέα, η ικανότητά του να δημιουργήσει σημαντικό αριθμό θέσεων εργασίας αναδεικνύει τη δυναμική ενός ευρύτερου τομέα που συνιστά κύρια πηγή δημιουργίας θέσεων εργασίας στην Ελλάδα, καθώς και την αποτελεσματική λειτουργία του στην περιφέρεια.⁵⁴

Αξίζει να επισημανθεί το γεγονός ότι, παρά τον υψηλό ρυθμό μεταβολής της απασχόλησής τους, οι κλάδοι των χερσαίων μεταφορών (24,1%), της διαχείρισης

⁵³ Η κατηγορία «Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών» περιλαμβάνει: Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί Ξ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και λοιποί υποκλάδοι του μονοψήφιου Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες.

⁵⁴ Υπενθυμίζεται ότι για το σύνολο της χώρας ο κλάδος των ξενοδοχείων-εστιατορίων αυξάνεται στο ίδιο χρονικό διάστημα κατά 19,3%, οδηγώντας στη δημιουργία 52.697 νέων θέσεων εργασίας.

ακίνητης περιουσίας (12,1%) και οι λοιποί κλάδοι υπηρεσιών (10,7%) συμμετέχουν με χαμηλότερους αριθμούς στη δημιουργία θέσεων εργασίας (614, 357 και 537 θέσεις αντίστοιχα). Τέλος, οι λοιποί κλάδοι χονδρικού και λιανικού εμπορίου κινούνται σε χαμηλά επίπεδα όσον αφορά την αύξηση της απασχόλησης (4,0%) και τη δημιουργία θέσεων εργασίας (169 θέσεις).

Ως προς τους κλάδους που μειώνεται η απασχόληση, τη μεγαλύτερη πτώση παρουσιάζουν οι κλάδοι παροχής ηλεκτρικού ρεύματος και φυσικού αερίου (-29,9%) και η γεωργία-κτηνοτροφία (-16,9%), οδηγώντας σε απώλειες της τάξης των 1.420 και 3.695 θέσεων εργασίας αντίστοιχα. Όσον αφορά τον κλάδο της γεωργίας, ένα μέρος της μείωσης αυτής οφείλεται στη συνταξιοδότηση ενός αριθμού ατόμων από το εργατικό δυναμικό,⁵⁵ ενώ ένα άλλο μέρος οφείλεται στη στροφή εργαζομένων από τον πρωτογενή τομέα στη μεταποίηση και κυρίως στις υπηρεσίες.⁵⁶ Ιδιαίτερης σημασίας έχει η μείωση στον κλάδο παροχής ηλεκτρικού ρεύματος και φυσικού αερίου, ο οποίος σε διάστημα οκτώ ετών χάνει το ένα τρίτο (1/3) του εργατικού του δυναμικού, υποδηλώνοντας τα ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο κλάδος στην περιφέρεια.

Μείωση της απασχόλησης, σε μικρότερο βαθμό, παρουσιάζουν οι λοιποί κλάδοι μεταποίησης (-8,7%) και ο κλάδος κατασκευής ειδών ένδυσης-γυναικών (-8,9%), χάνοντας 584 και 521 θέσεις εργασίας αντίστοιχα. Η πτώση της απασχόλησης στον κλάδο της ένδυσης έρχεται ως συνέχεια της μείωσης που υπέστη κατά τη δεκαετία του 1990 ο κλάδος αυτός⁵⁷ όσο και ο αντίστοιχος των γυναικών. Όπως επισημαίνουν οι Σκούμπας και Τσιτόπουλος (2006), ο κλάδος της κλωστοϋφαντουργίας, για να αντιμετωπίσει τον ανταγωνισμό από τις επιχειρήσεις της Νοτιοανατολικής Ασίας, μεταφέρει την παραγωγή στις χώρες της Βαλκανικής, όπου το κόστος παραγωγής και εργασίας είναι πολύ πιο χαμηλό, δημιουργώντας όμως σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα. Οι μεγαλύτερες μονάδες που παραμένουν επενδύουν συνεχώς σε νέο εξοπλισμό και οργάνωση, με αποτέλεσμα ο κλάδος να μετατρέπεται από κλάδος έντασης εργασίας σε κλάδο έντασης κεφαλαίου.

Συμπερασματικά, η ανάλυση ανά κλάδο που επιχειρήθηκε δείχνει μεγάλη πτώση στον πρωτογενή τομέα και σε κάποιους κλάδους του δευτερογενούς. Ωστόσο, συνολικά οι κλάδοι του δευτερογενούς τομέα διατηρούν στα ίδια επίπεδα με το 2000 το μερίδιό τους στη συνολική απασχόληση, ενώ το ποσοστό της απασχόλησης στους κλάδους υπηρεσιών, παρά τη σημαντική αύξηση των εργαζομένων, αποτελεί το μικρότερο ποσοστό ανάμεσα στις δεκατρείς περιφέρειες.

Αυτές οι μεταβολές της απασχόλησης οδηγούν σε σημαντικές διαφοροποιήσεις στη διάρθρωση της απασχόλησης στους κλάδους (Πίνακας 14). Από τους δεκαεπτά βασικότερους κλάδους της περιφέρειας οι δώδεκα βελτιώνουν τη συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση, ενώ οι υπόλοιποι πέντε τη μειώνουν.

---

⁵⁵ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 16.

⁵⁶ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 17.

⁵⁷ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 43.

Πίνακας 14: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	21,7	17,0	-4,7
10. Εξόρυξη άνθρακα και λιγνίτη κ.ά.	5,1	5,8	0,7
Λοιποί κλάδοι ορυχείων και λατομείων	5,8	5,0	-0,8
18. Κατασκευή ειδών ένδυσης κ.ά.	6,6	5,7	-0,9
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	4,7	3,1	-1,6
40. Ηλεκτρισμός – Ύδρευση, φυσικό αέριο	0,0	0,4	0,4
45. Κατασκευές	10,2	10,4	0,2
52. Λιανικό εμπόριο	8,4	9,7	1,3
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	4,2	4,1	-0,1
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	5,0	5,8	0,8
60. Χερσαίες μεταφορές	2,5	3,0	0,4
70-74. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	2,9	3,1	0,2
75. Δημόσια διοίκηση	7,2	9,3	2,1
80. Εκπαίδευση	6,9	8,1	1,2
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	3,8	4,4	0,6
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	5,0	5,2	0,2
Σύνολο	100,0	100,0	0,0

Η σημαντικότερη διαφοροποίηση αναμφίβολα συνδέεται με τη γεωργία-κτηνοτροφία, που μειώνεται κατά 4,7% στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας. Παρά τη σημαντική μείωση της απασχόλησης του κλάδου κατά 16,9% (κατά 3.695 θέσεις εργασίας), η γεωργία-κτηνοτροφία παραμένει ο πρώτος σε μέγεθος κλάδος στην περιφέρεια. Περίπου ένας στους πέντε (17,0%) σήμερα απασχολούμενους στην περιφέρεια εντοπίζεται στον πρωτογενή τομέα.

Ανάλογες πτωτικές τάσεις παρατηρούνται και στους λοιπούς κλάδους μεταποίησης (-1,6%), που σε συνδυασμό με τη μείωση (κατά 0,9%) της συμμετοχής του κλάδου της ένδυσης, ο οποίος συνιστά τον μεγαλύτερο κλάδο της μεταποίησης στην περιφέρεια, υποδηλώνουν την ύπαρξη διαδικασιών βιομηχανικής επιβράδυνσης. Και ο κλάδος των ορυχείων-λατομείων υφίσταται μειώσεις κατά 0,8 ποσοστιαίες μονάδες, παρόλο που εξακολουθεί να διατηρεί ένα από υψηλότερα μερίδια ανάμεσα στις περιφέρειες της χώρας. Τέλος, μικρή μείωση (κατά 0,1%) εμφανίζουν οι λοιποί κλάδοι του εμπορίου, με ποσοστό 4,1% το 2008, γεγονός που οφείλεται στον περιορισμένο ρυθμό αύξησης της απασχόλησης (4,0%).

Ως προς τους κλάδους που σημειώνουν άνοδο στα ποσοστά συμμετοχής, ο κλάδος της δημόσιας διοίκησης αυξάνει τα ποσοστά του κατά 2,1%, καλύπτοντας το 9,3% της συνολικής απασχόλησης στην περιφέρεια (κατατάσσεται στην τέταρτη θέση ως προς το μέγεθός του). Αλλά και οι υπόλοιποι κλάδοι των υπηρεσιών αυξάνουν τη συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση, με το μερίδιο της εκπαίδευσης να αυξάνεται κατά 1,2%, της υγείας και της κοινωνικής μέριμνας κατά 0,6% και των λοιπών κλάδων υπηρεσιών κατά 0,2%.

Επίσης, το λιανικό εμπόριο καταγράφει αύξηση κατά 1,3%, οι κλάδοι των ξενοδοχείων-εστιατορίων κατά 0,8% και της διαχείρισης ακίνητης περιουσίας κατά 0,2%. Στο σύνολό τους πρόκειται για κλάδους του τριτογενούς τομέα, οι οποίοι συμβάλλουν σημαντικά στην αύξηση της απασχόλησης της περιφέρειας, παρέχοντας ενδείξεις των διαδικασιών τριτογενοποίησης της οικονομίας. Ειδικότερα, οι κλάδοι της δημόσιας διοίκησης, της εκπαίδευσης και της κοινωνικής περίθαλψης, που αποτελούν τους βασικούς άξονες του δημόσιου τομέα, καλύπτουν το 21,8% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας.⁵⁸

Τέλος, στον κλάδο εξόρυξης άνθρακα και λιγνίτη αυξάνεται η απασχόληση κατά 0,5% και διαμορφώνεται στο 5,1% το 2008, καταλαμβάνοντας την ένατη θέση ανάμεσα στους δεκαέξι κλάδους ως προς το μέγεθός του. Οι υπόλοιποι κλάδοι (χερσαίες μεταφορές, λοιποί κλάδοι ηλεκτρισμού-ύδρευσης, κατασκευές και λοιποί κλάδοι ορυχείων-λατομείων) δεν καταγράφουν αξιοσημείωτες μεταβολές (μικρότερες από 0,5%) και δεν μεταβάλλουν τη διάρθρωση της απασχόλησης.

Η ανάλυση των μεταβολών και των αναδιαρθρώσεων της απασχόλησης στους κλάδους της περιφέρειας ολοκληρώνεται με την παράθεση δύο στατιστικών δεικτών (Πίνακας 15), του συντελεστή συμμετοχής και του συντελεστή εξειδίκευσης, οι οποίοι προσφέρουν συμπληρωματικές πληροφορίες σε σχέση με τη συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων (όπως αποτυπώνονται μέσα από την κλαδική διάρθρωση), αλλά και την εξειδίκευση της περιφέρειας.

Πίνακας 15: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	Συντελεστής συμμετοχής Απασχόληση		Συντελεστής συμμετοχής ΑΠΑ	
	2000	2008	2000	2006
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	1,2	1,5	1,5	1,7
10. Εξόρυξη άνθρακα και λιγνίτη κ.ά.	28,2	33,0	-	-
Λοιποί κλάδοι ορυχείων και λατομείων	3,0	5,2	-	-
18. Κατασκευή ειδών ένδυσης κ.ά.	0,6	0,5	-	-
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	6,0	3,9	-	-
40. Ηλεκτρισμός-ύδρευση, φυσικό αέριο	0,0	1,6	-	-
45. Κατασκευές	1,4	1,2	0,7	1,6
52. Λιανικό εμπόριο	0,8	0,8	-	-
Λοιποί εμπορίου	0,7	0,6	-	-
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	0,7	0,8		0,0
60. Χερσαίες μεταφορές	0,9	1,2	-	-
70-74. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	0,6	0,4	1,0	0,8
75. Δημόσια διοίκηση	1,0	1,1	1,3	0,7
80. Εκπαίδευση	1,1	1,1	0,9	1,6
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	0,8	0,9	0,8	0,8

⁵⁸ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 47.

Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	0,5	0,5	-	-
Σύνολο	1,00	1,00	1,00	1,00

Στο πεδίο της απασχόλησης υψηλότερα ποσοστά από τη μονάδα συντελεστή συγκέντρωσης, και στα δύο έτη ανάλυσης, παρουσιάζουν οι κλάδοι της εξόρυξης άνθρακα και λιγνίτη, της κατασκευής ειδών ένδυσης, της παροχής ηλεκτρισμού, της γεωργίας-κτηνοτροφίας, των κατασκευών, των χερσαίων μεταφορών, της εκπαίδευσης και της δημόσιας διοίκησης. Οι κλάδοι αυτοί εμφανίζουν δηλαδή υψηλότερη συγκέντρωση στην απασχόληση σε σχέση με την αντίστοιχη για το σύνολο της χώρας. Από αυτούς οι κλάδοι εκείνοι που ενισχύουν διαχρονικά τη συγκέντρωσή τους, καθώς οι σχετικοί δείκτες εμφανίζονται ενισχυμένοι το 2008, είναι ο κλάδος της εξόρυξης άνθρακα και λιγνίτη, της κατασκευής ειδών ένδυσης, οι λοιποί κλάδοι ορυχείων, οι λοιποί κλάδοι ηλεκτρισμού, η γεωργία-κτηνοτροφία, οι χερσαίες μεταφορές και η δημόσια διοίκηση. Ο βαθμός διαφοροποίησης της απασχόλησης στον κλάδο της εκπαίδευσης σε σχέση με το σύνολο της χώρας παραμένει σταθερός από το 2000 έως το 2008, ενώ οι κλάδοι παροχής ηλεκτρικού ρεύματος και των κατασκευών εμφανίζουν μείωση του δείκτη τους, γεγονός που σημαίνει πως η αυξημένη συγκέντρωση απασχολουμένων στους κλάδους της περιφέρειας, σε σχέση με το σύνολο της χώρας, τείνει να φθίνει.

Εκείνοι οι κλάδοι που το 2000 είχαν δείκτη μικρότερο από τη μονάδα και μέσα στην οκταετία παρουσίασαν αύξηση, με τον δείκτη τους να λαμβάνει τιμές μεγαλύτερες από τη μονάδα, είναι οι λοιποί κλάδοι ηλεκτρισμού (οι οποίοι απουσίαζαν το 2000 από την περιφέρεια), οι χερσαίες μεταφορές, καθώς και η εκπαίδευση, γεγονός που υποδηλώνει πως ο ρυθμός ανάπτυξης αυτών των κλάδων τείνει να είναι υψηλότερος από το σύνολο της χώρας.

Οι υπόλοιποι (επτά) κλάδοι εμφανίζουν, και στα δύο έτη ανάλυσης, μικρότερο συντελεστή από τη μονάδα, ποσοστά που αντιστοιχούν στη χαμηλότερη σε σχέση με το σύνολο της χώρας συγκέντρωση των αντίστοιχων οικονομικών δραστηριοτήτων. Σε αυτούς τους κλάδους οι τιμές του συντελεστή κυμάνθηκαν για το 2000 μεταξύ του 0,47% (λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών) και του 0,83% (υγεία και κοινωνική μέριμνα), ενώ για το 2008 μεταξύ του 0,44% (διαχείριση ακίνητης περιουσίας) και του 0,86% (υγεία και κοινωνική μέριμνα). Από τους κλάδους αυτούς η διαχείριση ακίνητης περιουσίας, οι λοιποί κλάδοι χονδρικού εμπορίου, οι λοιποί κλάδοι μεταποίησης και οι λοιποί κλάδοι υπηρεσιών εμφανίζουν στο διάστημα αυτό μειωμένο συντελεστή συγκέντρωσης, ενώ όλοι οι άλλοι κλάδοι αυξημένο.

Στο πεδίο του παραγόμενου προϊόντος η εικόνα διαφοροποιείται σημαντικά. Οι διαφοροποιήσεις αφορούν τόσο τις τιμές του συντελεστή, όπου κάποιοι κλάδοι εμφανίζουν τιμές μεγαλύτερες από τη μονάδα, όσο όμως και ως προς την κατεύθυνση των μεταβολών του δείκτη. Πιο συγκεκριμένα, τρεις από τους επτά κλάδους (για τους οποίους υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία) παρουσιάζουν τιμές υψηλότερες από τη μονάδα, υποδηλώνοντας υψηλότερες συγκεντρώσεις της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας στην περιφέρεια, σε αναλογία με τις αντίστοιχες της χώρας. Οι άλλοι τέσσερις κλάδοι των ξενοδοχείων-εστιατορίων, της δημόσιας διοίκησης, της υγείας και κοινωνικής μέριμνας και της διαχείρισης ακίνητης περιουσίας εμφανίζουν τιμές χαμηλότερες από τη μονάδα.

Ως προς τις μεταβολές των τιμών του δείκτη, σε τέσσερις κλάδους (κατασκευές, γεωργία-κτηνοτροφία, εκπαίδευση, υγεία και κοινωνική περίθαλψη) αυξάνεται η τιμή του δείκτη, καταγράφοντας υψηλότερες σε σχέση με το σύνολο της χώρας συγκεντρώσεις της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, ενώ οι τιμές του δείκτη της δημόσιας διοίκησης και των ξενοδοχείων-εστιατορίων πέφτουν και ένας κλάδος, της διαχείρισης ακίνητης περιουσίας, παρουσιάζει αμετάβλητη τιμή του δείκτη.

Ως προς τον συντελεστή ειδίκευσης, ο οποίος παρέχει διευκρινίσεις για το κατά πόσο η κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας μοιάζει με (ή διαφοροποιείται από) την αντίστοιχη κλαδική διάρθρωση του συνόλου της χώρας, παρατηρείται ότι η τιμή του διαμορφώνεται στο 0,22% (τιμή κάπως αυξημένη σε σχέση με το 2000, όπου είχε υπολογιστεί στο 0,20%). Τούτο οδηγεί στο συμπέρασμα πως η κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας δεν διαφοροποιείται σχεδόν καθόλου από την αντίστοιχη του συνόλου της χώρας και επομένως η περιφέρεια δεν διαθέτει υψηλό βαθμό εξειδίκευσης σε κάποιες οικονομικές δραστηριότητες.

5. Περιφέρεια Ηπείρου

5.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας

Το 2000 η περιφέρεια της Ηπείρου βρίσκεται στην ένατη θέση μεταξύ των περιφερειών της χώρας ως προς τον πληθυσμό (327.815 άτομα), και καταλαμβάνει το 3,1% του συνολικού πληθυσμού της χώρας (Πίνακας 16), στην ένατη θέση ως προς το μέγεθος του εργατικού δυναμικού (139.723 άτομα) και της απασχόλησης (124.476 άτομα) και στην έκτη θέση ως προς το ποσοστό της ανεργίας (10,9%).

Πίνακας 16: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Ηπείρου

	2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή
Πληθυσμός χώρας	10.468.277	10.776.116	307.839	2,9
Πληθυσμός περιφέρειας	327.815	340.573	12.757	3,9
Μερίδιο περιφέρειας στον πληθυσμό της χώρας	3,1	3,2	0,0	–
Πληθυσμός περιφέρειας (15-64 ετών)	212.250	220.203	7.953	3,7
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (σύνολο)	139.723	150.399	10.676	7,6
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (15-64 ετών)	134.625	147.234	12.610	9,4
Δείκτης συμμετοχής (χονδρικός)	42,6	44,2	1,5	3,6
Δείκτης συμμετοχής (15-64 ετών)	63,4	66,9	3,4	5,4
Απασχόληση (σύνολο)	124.476	136.609	12.133	9,7
Απασχόληση (15-64 ετών)	119.378	133.445	14.067	11,8
Δείκτης απασχόλησης (σύνολο)	38,0	40,1	2,1	5,6
Δείκτης απασχόλησης (15-64 ετών)	56,2	60,6	4,4	7,7
Πρωτογενής τομέας	30.122	26.027	-4.095	-13,6
Δευτερογενής τομέας	26.139	30.621	4.482	17,1

Τριτογενής τομέας	68.215	79.961	11.746	17,2
Εργοδότες	9.795	12.297	2.502	25,5
Αυτοαπασχολούμενοι	41.031	36.670	-4.361	-10,6
Μισθωτοί	59.659	78.490	18.831	31,6
Βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση	13.991	9.153	-4.838	-34,6
Ανεργία (σύνολο)	15.247	13.790	-1.457	-9,6
Ανεργία (15-64 ετών)	15.247	13.790	-1.457	-9,6
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (σύνολο)	10,9	9,2	-1,7	-
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (15-64 ετών)	11,3	9,4	-2,0	-

Ο πληθυσμός της περιφέρειας αυξήθηκε κατά (3,9%), ρυθμός που είναι υψηλότερος από αυτόν που αντιστοιχεί (2,9%) για όλη τη χώρα, αλλά και από την πλειονότητα των άλλων περιφερειών. Παρόμοια θετική εξέλιξη συνιστά η αύξηση του πληθυσμού, κατά 3,7%, στις εργάσιμες ηλικίες (15-64 ετών). Αυτές οι ενθαρρυντικές εξελίξεις συνδέονται με τον έναν ή άλλο τρόπο, με τις ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις.⁵⁹

Το εργατικό δυναμικό της περιφέρειας παρουσιάζει αύξηση κατά 10.676 άτομα, ποσοστό 7,6%. Η αύξηση αυτή είναι υψηλότερη στις εργάσιμες ηλικίες (9,4%), γεγονός που συνδέεται με την ένταξη νέων στο εργατικό δυναμικό της περιφέρειας. Αποτέλεσμα των εξελίξεων αυτών είναι η αύξηση του χονδρικού δείκτη συμμετοχής,⁶⁰ από 42,6% το 2000 σε 44,2% το 2008, καθώς και του δείκτη συμμετοχής που αφορά τις ηλικίες 15-64 ετών, από 63,4% σε 66,9%. Ο τελευταίος δείκτης, καθώς παρουσιάζει οριακά χαμηλότερη τάση από τον αντίστοιχο για το σύνολο της χώρας (67,1%), συγκαταλέγεται ανάμεσα στους χαμηλότερους που παρουσιάζουν οι περιφέρειες της χώρας.⁶¹

Παρεμφερείς εξελίξεις παρουσιάζονται και στο πεδίο της απασχόλησης, η οποία στο σύνολό της αυξάνεται κατά 9,7% (12.133 νέες θέσεις εργασίας) και στις εργάσιμες ηλικίες παρουσιάζεται ακόμα μεγαλύτερη αύξηση, της τάξης του 11,8%. Ο χονδρικός δείκτης απασχόλησης αυξάνεται κατά δύο περίπου ποσοστιαίες μονάδες (από 38,0% σε 40,1%), όπως και ο δείκτης απασχόλησης στις εργάσιμες ηλικίες με ποσοστό 4,4% (από 56,2% σε 60,6%). Είναι ελαφρά χαμηλότερος από τον αντίστοιχο για το σύνολο της χώρας (62,2%) και υπολείπεται του δείκτη άλλων οκτώ περιφερειών.

⁵⁹ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 2.

⁶⁰ Ο δείκτης αυτός δείχνει το τμήμα εκείνο του συνολικού πληθυσμού που βρίσκεται μέσα στις οικονομικές δραστηριότητες.

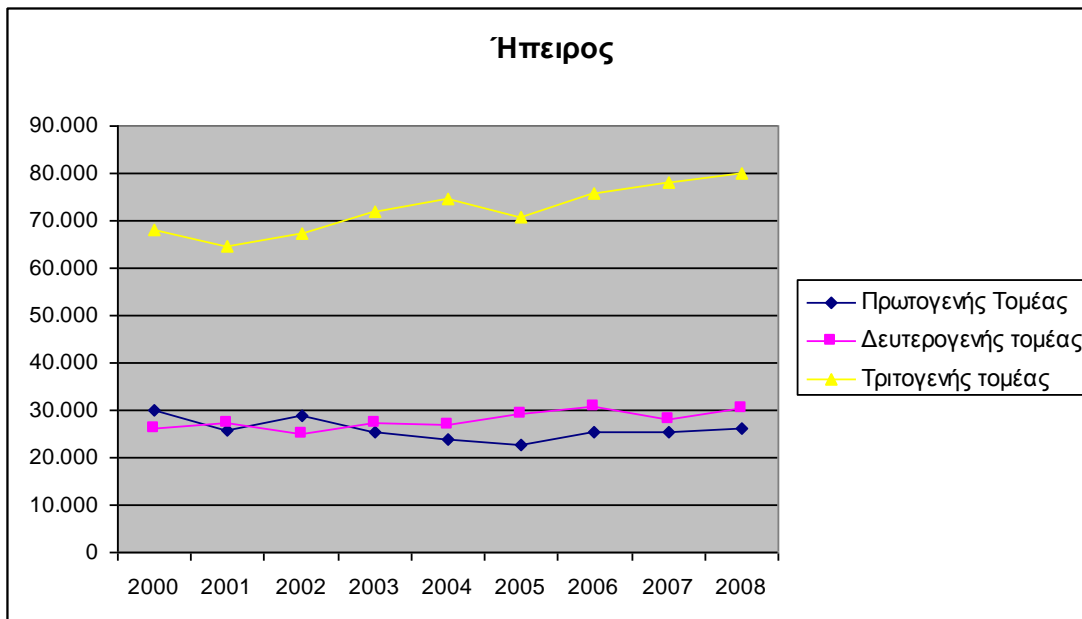
⁶¹ Ο χαμηλός δείκτης συμμετοχής των εργάσιμων ηλικιών αποτελεί και μια πρώτη ενδεικτική αιτία του γεγονότος ότι το ΑΕΠ της Περιφέρειας Ηπείρου συγκαταλέγεται ανάμεσα στα χαμηλότερα της χώρας. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ τόσο της περιφέρειας Ηπείρου όσο και των νομών που την απαρτίζουν διαχρονικά υπολείπεται σημαντικά του μέσου ΑΕΠ της χώρας. Αυτή η υστέρηση έχει ως αποτέλεσμα το 2006 το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Περιφέρειας να αναλογεί στο 75,0% του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας. Η συνεχής μείωση της αναλογίας τού κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Περιφέρειας και των νομών της ως προς το αντίστοιχο της χώρας είναι εμφανής κυρίως στον Ν. Πρεβέζης, καθώς η αναλογία του, κατά το χρονικό διάστημα 2000-2006, μειώθηκε κατά δεκαπέντε μονάδες (από 84,4% το 2000 σε 69,4% το 2006). Οι μικρότερες ποσοστιαίες μεταβολές τού κατά κεφαλήν ΑΕΠ, έναντι της χώρας, ερμηνεύουν, σε γενικές γραμμές, τον λόγο που συνεχίζουν να υστερούν τόσο η περιφέρεια όσο και οι νομοί από το μέσο κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας (Ρομπόλης και Κρητικίδης, 2009).

Η απασχόληση των νέων μέχρι 29 ετών αναλογεί περίπου στο 16,0% της συνολικής απασχόλησης, ενώ η αναλογία των νέων γυναικών μειώνεται στο 33,0% της απασχόλησης των νέων και στο 41,0% για τις αστικές περιοχές της περιφέρειας. Στους νέους μέχρι 29 ετών, οι αστικές και οι αγροτικές περιοχές της περιφέρειας απορροφούν εξίσου το 86,0% της απασχόλησης αυτών, ενώ το υπόλοιπο 14,0% βρίσκεται στις ημιαστικές περιοχές. Αντίθετα από τη συνολική απασχόληση, οι νέοι άνδρες συμμετέχουν με μεγαλύτερη αναλογία έναντι των νέων στις αγροτικές και τις ημιαστικές περιοχές της περιφέρειας, ενώ πάνω από το ήμισυ της απασχόλησης των νέων γυναικών βρίσκεται στις αστικές περιοχές (52,0%) και το 37,0% στις αγροτικές περιοχές της περιφέρειας (Ρομπόλης και Κρητικίδης, 2009).

Τέλος, όσον αφορά το εκπαιδευτικό επίπεδο των απασχολούμενων, τα υψηλότερα μερίδια (κοντά στο 30,0%) κατέχουν τα άτομα με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο (απόφοιτοι δημοτικού και μερικών τάξεων γυμνασίου αλλά και οι απόφοιτοι λυκείου). Υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο έχει πάνω από το ένα τέταρτο των εργαζομένων, ενώ ένα μερίδιο ελαφρά υψηλότερο από το 10,0% έχει απολυτήριο γυμνασίου. Το 70,0% με χαμηλά εκπαιδευτικά προσόντα εντοπίζεται στις αγροτικές περιοχές της περιφέρειας, ενώ αντίθετα το 60,0% όσων έχουν υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο βρίσκεται στις αστικές περιοχές. Στους νέους μέχρι 29 ετών το εκπαιδευτικό επίπεδο διαφοροποιείται σε μεγάλο βαθμό σε σχέση με το σύνολο. Οι μισοί περίπου νέοι έχουν απολυτήριο λυκείου, παραπλήσια με τη μέση αναλογία είναι και η αναλογία όσων έχουν υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα (28,0% έναντι 27,0%), ένα 14,0% έχει τελειώσει τριτάξιο γυμνάσιο και μόλις το 8,0% έχει απολυτήριο δημοτικού. Επίσης, σε σχέση με το 2000, μειώνονται οι εργαζόμενοι με κατώτερο εκπαιδευτικό επίπεδο κατά 13.550 άτομα (Ρομπόλης και Κρητικίδης, 2009).

Αυτές οι εξελίξεις της απασχόλησης εμφανίζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στους τρεις βασικούς τομείς οικονομικής δραστηριότητας (Διάγραμμα 4), καθώς ο πρωτογενής τομέας παρουσιάζει μείωση της απασχόλησης (κατά -13,6%), η οποία οδηγεί σε απώλεια 4.095 θέσεων εργασίας, έτσι ώστε το 2008 στον τομέα να συγκεντρώνεται το 19,5% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας. Αξίζει να επισημανθεί ότι η περιφέρεια της Ηπείρου μαζί με αυτή της Στερεάς Ελλάδας παρουσιάζουν την πιο μικρή μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα. Ο δευτερογενής και ο τριτογενής τομέας παρουσιάζουν αύξηση με ρυθμούς 17,1% ο πρώτος και 17,2% ο δεύτερος, και από κοινού οδηγούν στη δημιουργία 16.228 θέσεων εργασίας, με αποτέλεσμα το 2008 ο δευτερογενής τομέας να καταλαμβάνει το 22,4% και ο τριτογενής το 58,5% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας.

Διάγραμμα 4: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Ηπείρου

Ιδιαίτερα σημαντικές θα πρέπει να θεωρηθούν και οι εξελίξεις στο πεδίο της απασχόλησης ως προς τη θέση στο επάγγελμα, στο πλαίσιο της οποίας παρατηρούνται έντονες ανακατατάξεις. Καταρχήν, οι εργοδότες αυξάνονται κατά 25,5% (από 9.795 το 2000 σε 12.297 το 2008), ως αποτέλεσμα της ύπαρξης κάποιων επιχειρηματικών ευκαιριών, οι οποίες, όπως θα δούμε παρακάτω, εντοπίζονται κυρίως στους κλάδους των κατασκευών και του λιανικού εμπορίου. Ταυτοχρόνως, όμως, οι αυτοαπασχολούμενοι, που το 2000 ανήλθαν σε 41.031 άτομα και κατέλαβαν το 32,9% της συνολικής περιφερειακής απασχόλησης, μειώθηκαν κατά -10,6% (4.361 άτομα), καταλαμβάνοντας πλέον ένα μικρότερο μερίδιο της απασχόλησης (26,8%).⁶²

Οι δύο στους τρεις αυτοαπασχολούμενους και οι τρεις στους τέσσερις βοηθούς στις οικογενειακές επιχειρήσεις εντοπίζονται στις αγροτικές περιοχές, ενώ οι μισοί περίπου από τους μισθωτούς (48,0%) εντοπίζονται στις αστικές περιοχές της περιφέρειας. Πάνω από το 45,0% των αυτοαπασχολούμενων καθώς και των συμβοηθούτων μελών απασχολείται στον κλάδο της γεωργίας-κτηνοτροφίας κτλ. (Ρομπόλης και Κρητικίδης, 2009).

Αξιόλογη ασφαλώς θα πρέπει να θεωρηθεί και η αύξηση των μισθωτών⁶³ κατά 31,6% (18.831 άτομα), γεγονός που αναδεικνύει τη διαδικασία μιας ευρύτερης μισθωτοποίησης της απασχόλησης στην περιφέρεια.⁶⁴ Η αύξηση αυτή της μισθωτής

⁶² Στον βαθμό που οι εξελίξεις αυτές οδηγούν στη μετατροπή των αυτοαπασχολούμενων (ή ενός μέρους τους) σε εργοδότες, ενισχύεται περισσότερο η διαπίστωση για την ύπαρξη κάποιων επιχειρηματικών ευκαιριών.

⁶³ Η απασχόληση στον ευρύτερο δημόσιο τομέα στην περιφέρεια αναλογεί στο ένα τέταρτο περίπου της συνολικής απασχόλησης και στο 42,0% των μισθωτών (Ρομπόλης και Κρητικίδης 2009).

⁶⁴ Η μισθωτή απασχόληση αυξήθηκε στην περιφέρεια με ανάλογο ρυθμό και κατά την προηγούμενη δεκαετία (31,5%), γεγονός που επιδρά άμεσα στην ενίσχυση του δείκτη της αγοράς εργασίας.

απασχόλησης συνοδεύεται ωστόσο με τη μείωση της απασχόλησης των απασχολούμενων ως βοηθών στις οικογενειακές επιχειρήσεις. Τούτο υποδηλώνει δύο αλληλένδετες διαδικασίες: Η πρώτη ότι η αύξηση της μισθωτοποίησης στην περιφέρεια δημιουργεί ευκαιρίες απασχόλησης, με αποτέλεσμα την αποχώρηση ενός αριθμού ατόμων από την οικογενειακή επιχείρηση και την αναζήτηση μιας θέσης εργασίας σε άλλη επιχείρηση. Η δεύτερη διαδικασία συνίσταται στο ότι οι οικογενειακές επιχειρήσεις φαίνεται να μην μπορούν να διατηρήσουν στους κόλπους τους ένα μέρος του δυναμικού τους.

Οι εξελίξεις αυτές στο πεδίο της απασχόλησης επιδρούν σημαντικά στις εξελίξεις στην ανεργία, η οποία παρουσιάζει μείωση κατά -9,6% (1.457 ανέργους), στο υπό ανάλυση χρονικό διάστημα. Πιο συγκεκριμένα, το ποσοστό της ανεργίας περιορίζεται μόλις κατά 1,7% και από 10,9% το 2000 κατεβαίνει στο 9,2% το 2008 (τα αντίστοιχα ποσοστά για τις εργάσιμες ηλικίες είναι 11,3% και 9,4% για τα έτη 2000 και 2008). Τα 13.790 άτομα που παραμένουν άνεργα το 2008 και ο μεγάλος αριθμός των ατόμων που απασχολείται στις οικογενειακές επιχειρήσεις και αυτών που απασχολούνται με μερική απασχόληση συγκροτούν το ευρύτερο τμήμα του ανθρώπινου δυναμικού της περιφέρειας που δεν καταφέρνει να ενταχθεί παραγωγικά στο οικονομικό σύστημα της περιφέρειας.

Το 2008 το 45,0% των ανέργων της περιφέρειας της Ηπείρου (που φθάνουν τα 13.790 άτομα) εντοπίζεται στις αστικές περιοχές, το 40,0% στις αγροτικές και το υπόλοιπο 16,0% στις ημιαστικές περιοχές. Ως επί το πλείστον, οι γυναίκες των αστικών περιοχών και δευτερευόντως των αγροτικών περιοχών πλήττονται από την ανεργία (ποσοστό 72,0% των ανέργων). Αντίθετα, πάνω από τους μισούς άνεργους άνδρες βρίσκονται σε αγροτικές περιοχές (55,0%). Το 40,0% και πλέον των ανέργων είναι νέοι μέχρι 29 ετών (οι νέοι άνδρες αναλογούν στο 54,0% των ανέργων ανδρών), οι δύο στους τρεις άνεργους νέους είναι γυναίκες, ενώ η αναλογία των ανέργων γυναικών άνω των 30 ετών αυξάνεται σε τρεις σε κάθε τέσσερις άνεργους. Όσον αφορά τους άνεργους πάνω από 30 ετών, στις αστικές περιοχές έχουν μεγαλύτερη συμμετοχή, μικρότερη στις ημιαστικές περιοχές και παραπλήσια του μέσου των ανέργων στις αγροτικές περιοχές (σε άνδρες και γυναίκες). Όμως οι άνεργες γυναίκες αναλογούν στο 77,0% των εν λόγω ανέργων και στο 80,0% των ανέργων πάνω από 30 ετών στις αστικές περιοχές.

Παραπλήσιες εξελίξεις στο πεδίο της ανεργίας λαμβάνουν χώρα και μέσα από τη χρήση των στοιχείων της εγγεγραμμένης ανεργίας. Από τον Αύγουστο του 2004 ως τον Νοέμβριο του 2008 η εγγεγραμμένη ανεργία στην περιφέρεια μειώθηκε κατά 21,6% (από 21.534 σε 16.891 άτομα) (Πίνακας παραρτήματος). Σε επίπεδο επαγγελματών τη μεγαλύτερη μείωση εμφανίζουν τα επιστημονικά επαγγέλματα (-49,0%) και τα γεωργικά-κτηνοτροφικά (-46,5%).⁶⁵ Στον αντίποδα, τις μικρότερες μειώσεις εμφανίζουν οι υπάλληλοι γραφείου (-21,4%), τα ανώτερα διοικητικά στελέχη (-22,4%) και οι τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί (-22,5%) που συνιστούν, μετά τους ανειδίκευτους εργάτες, την πολυπληθέστερη ομάδα ανέργων (4.297 άτομα το 2004). Τέλος, οι πωλητές και οι απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών

Σχετικά με τα σχετικά μεγέθη στις περιφέρειες και στους νομούς της χώρας για τη δεκαετία του 1990 βλ. Ευστράτογλου (2006).

⁶⁵ Οι τελευταίοι αποτελούν μια πολύ περιορισμένη ομάδα εγγεγραμμένων ανέργων (71 άτομα το 2004), έτσι ώστε η μείωση αυτή να έχει περιορισμένη σημασία.

συνιστούν τη μοναδική επαγγελματική κατηγορία που εμφανίζει έστω και περιορισμένη (1,5%) αύξηση του αριθμού των εγγεγραμμένων ανέργων.

5.2 Μία προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης

Η μέθοδος απόκλισης-συμμετοχής εφαρμόζεται ώστε να διερευνηθούν μερικά από τα αίτια των μεταβολών της απασχόλησης. Η εφαρμογή της μεθόδου και τα αποτελέσματά της για την περιφέρεια της Ηπείρου παρουσιάζονται στον Πίνακα 17. Για λόγους αξιοπιστίας των δεδομένων, οι κλάδοι της περιφέρειας αυτής, όπως και στις προηγούμενες περιφέρειες, ταξινομούνται σε έξι ομάδες. Οι ομάδες αυτές αφορούν τη γεωργία-κτηνοτροφία και τους λοιπούς κλάδους του πρωτογενούς τομέα (πρώτη ομάδα), τα ορυχεία-λατομεία, τη μεταποίηση και τον ηλεκτρισμό-ύδρευση (δεύτερη ομάδα), τις κατασκευές (τρίτη ομάδα), το εμπόριο (χονδρικό, λιανικό, αυτοκινήτων) και τα ξενοδοχεία-εστιατόρια (τέταρτη ομάδα), τη δημόσια διοίκηση και άμυνα, την κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση και υγεία (πέμπτη ομάδα) και τους λοιπούς κλάδους των υπηρεσιών.⁶⁶

Σε συνολικό επίπεδο, η περιφέρεια αυτή παρουσιάζει αύξηση της απασχόλησης της τάξης του 9,7%, η οποία οφείλεται κυρίως στην ευνοϊκή επίδραση της εθνικής και διαφορικής συνιστώσας, δηλαδή στην ευνοϊκή επίδραση της αύξησης της απασχόλησης της χώρας, καθώς και στη θετική συμβολή των τοπικών παραγόντων. Ωστόσο μια περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης δεν είναι δυνατή λόγω της επίδρασης της ομολογικής συνιστώσας, η οποία έχει αρνητική τιμή (-2.946) και καταδεικνύει την αρνητική επίδραση της κλαδικής διάρθρωσης της περιφέρειας στην απασχόληση.

---

⁶⁶ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 9.

Πίνακας 17: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Ηπείρου

Κωδικός	Κλάδος	Μεταβολές σε απόλυτα μεγέθη και ποσοστά				Συνιστώσες απόκλισης και συμμετοχής			
		2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή	Εθνική Συνιστώσα	Ομολογική Συνιστώσα	Διαφορική Συνιστώσα	Μεταβολή
I	Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία - Αλιεία	30.122	26.094	-4.028	-13,4	3.563	-11.655	4.064	-4.028
II	Ορυχεία και λατομεία - Μεταποιητικές βιομηχανίες - Ηλεκτρισμός-Υδρευση	14.459	14.547	88	0,6	1.710	-2.105	484	88
III	Κατασκευές	11.680	15.824	4.144	35,5	1.381	2.109	654	4.144
IV	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο Επισκευή αυτοκινήτων - Ξενοδοχεία και εστιατόρια	26.089	31.593	5.504	21,1	3.086	2.140	278	5.504
V	Δημόσια διοίκηση και άμυνα Κοινωνική ασφάλιση - Εκπαίδευση - Υγεία	26.815	32.329	5.514	20,6	3.171	4.042	-1.699	5.514
VI	Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών (*)	15.311	16.222	911	5,9	1.811	2.524	-3.424	911
Σύνολο		124.476	136.609	12.133	9,7	14.722	-2.946	356	12.133

(*) Η κατηγορία «VI. Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών» περιλαμβάνει: Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες Ε. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου και άλλων υπηρεσιών κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα.

Όπως φαίνεται και από τον Πίνακα, οι πέντε από τις έξι ομάδες κλάδων παρουσιάζουν αύξηση της απασχόλησης, με εξαίρεση την ομάδα της γεωργίας-κτηνοτροφίας, που εμφανίζει σημαντική μείωση. Η αρνητική επικράτηση της ομολογικής συνιστώσας καταδεικνύει την πολύ δυσμενή επίδραση της κλαδικής περιφερειακής διάρθρωσης στην εξέλιξη της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα. Θετικά φαίνεται να επιδρά στην απασχόληση του γεωργικού τομέα πλήθος τοπικών παραγόντων (διαφορική συνιστώσα). Επιπλέον, η θετική εικόνα της εθνικής συνιστώσας υποδηλώνει την περιορισμένη επίδραση της μείωσης της απασχόλησης στο σύνολο της χώρας πάνω στην απασχόληση της περιφέρειας.⁶⁷

Παρόμοιες διαπιστώσεις μπορούν να γίνουν και για την περίπτωση της ομάδας των κλάδων της μεταποίησης. Η δυσμενής διάρθρωση των κλάδων της περιφέρειας φαίνεται να δικαιολογεί την ως επί το πλείστον περιορισμένη αύξηση της απασχόλησης στην ομάδα αυτή των κλάδων. Η θετική επίδραση της ομολογικής και εθνικής συνιστώσας στον κλάδο της μεταποίησης συμβάλλουν στην αύξηση της απασχόλησης, όχι όμως τόσο δυναμικά ώστε να δώσουν περαιτέρω ώθηση στην αύξησή της.

Η απασχόληση στον κλάδο των κατασκευών κρίνεται θετική, χάρη στην επίδραση και των τριών παραγόντων, με βασικό παράγοντα την ευνοϊκή διάρθρωση των κλάδων της περιφέρειας και δευτερευόντως τη γενικότερη τάση αύξησης της απασχόλησης στο σύνολο της χώρας.

Ανάλογη είναι και η εξέλιξη στον τομέα του εμπορίου, με τη διαφορά ότι ο βασικός αυξητικός παράγοντας εμφανίζεται η γενικότερη τάση αύξησης του κλάδου στο σύνολο της χώρας. Στους κλάδους της δημόσιας διοίκησης και στους λοιπούς κλάδους υπηρεσιών που συνδέονται περισσότερο με τον ιδιωτικό τομέα εμφανίζεται αύξηση της απασχόλησης, ως αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης παραγόντων που λειτουργούν αντιθετικά. Από τη μία πλευρά, η ευνοϊκή διάρθρωση των κλάδων της περιφέρειας και η γενικότερη αυξητική τάση της απασχόλησης σε όλη τη χώρα επιδρούν θετικά, ενώ την ίδια στιγμή, διάφοροι παράγοντες της τοπικής κοινωνίας φαίνεται να περιορίζουν την περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης, ιδίως στον τομέα των υπηρεσιών που σχετίζεται με τον ιδιωτικό τομέα.

---

⁶⁷ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 12.

Συμπερασματικά και με βάση τις δυνατότητες που παρέχει η ανάλυση διαπιστώνεται ότι στην πλειονότητα των κλάδων (ορυχεία, μεταποίηση, ηλεκτρισμός, ύδρευση, κατασκευές, εμπόριο και υπηρεσίες) παρατηρείται αύξηση της απασχόλησης, η οποία οφείλεται κυρίως στη θετική επίδραση της διάθρωσης των κλάδων, αλλά και στη συνολική αύξηση της απασχόλησης σε επίπεδο χώρας. Η μόνη εξαίρεση στην περιφέρεια της Ηπείρου είναι ο κλάδος της γεωργίας, όπου εμφανίζεται μείωση της απασχόλησης, ενώ ευνοείται σημαντικά από τοπικούς παράγοντες.

5.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις

Αυτή η διαδικασία προσέγγισης των βασικών αιτιών των μεταβολών της απασχόλησης σε μεγάλες ομάδες κλάδων της περιφέρειας μπορεί να λειτουργήσει και ως προοίμιο στη διερεύνηση της εξειδίκευσης της περιφέρειας και των αναδιαρθρώσεών της. Μία πρώτη πλευρά της εξειδίκευσης της περιφέρειας από την οπτική της απασχόλησης παρουσιάζεται στον Πίνακα 18, όπου παρουσιάζονται οι μεταβολές της απασχόλησης στους σημαντικότερους σε διψήφιο κωδικό κλάδους της περιφέρειας.⁶⁸

Στο σύνολο της περιφέρειας η απασχόληση, όπως ήδη επισημάνθηκε, αυξήθηκε κατά 9,7% με τη δημιουργία 12.133 θέσεων εργασίας. Τούτο είναι το αποτέλεσμα σημαντικών διαφοροποιήσεων των κλάδων τόσο ως προς το μέγεθος όσο και ως προς την κατεύθυνση των μεταβολών. Έτσι, από τους δεκαέξι μεγαλύτερους κλάδους της περιφέρειας, που παρουσιάζονται στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης, οι δεκατρείς παρουσιάζουν αύξηση της απασχόλησης και οι υπόλοιποι τρεις μείωση. Στους κλάδους που αυξάνεται η απασχόληση οι ρυθμοί αύξησης κυμαίνονται μεταξύ του 1,3% (βιομηχανία τροφίμων και ποτών) και του 99,6% (λοιποί κλάδοι εμπορίου), ενώ στους κλάδους που μειώνεται η απασχόληση το ποσοστό κυμαίνεται μεταξύ του -5,6% (λοιποί κλάδοι μεταποίησης) και -32,4% (μεταφορές-αποθήκευση-επικοινωνία).

Πίνακας 18: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Ηπείρου

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα κ.ά.	30.122	26.094	-4.028	-13,4
10-14. Ορυχεία και λατομεία	597	794	197	32,9
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	4.417	4.475	58	1,3
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	8.530	8.051	-479	-5,6
41-43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	915	1.228	313	34,2
45. Κατασκευές	11.680	15.824	4.144	35,5
50. Εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων κτλ.	2.751	3.807	1.056	38,4
52. Λιανικό εμπόριο	12.957	13.759	802	6,2

⁶⁸ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 13.

Λοιποί κλάδοι εμπορίου	1.810	3.612	1.802	99,6
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	8.572	10.414	1.843	21,5
60-64. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	5.660	3.828	-1.831	-32,4
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	4.377	4.694	317	7,2
75. Δημόσια διοίκηση	10.508	11.895	1.387	13,2
80. Εκπαίδευση	9.497	11.309	1.811	19,1
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	6.809	9.125	2.316	34,0
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών ⁶⁹	5.274	7.700	2.426	46,0
Σύνολο	124.476	136.609	12.133	9,7

Στους κλάδους που αυξάνεται η απασχόληση, τους υψηλότερους ρυθμούς παρουσιάζουν οι λοιποί κλάδοι του χονδρικού εμπορίου⁷⁰ (99,6%) και οι κλάδοι των υπηρεσιών που σχετίζονται περισσότερο με τον ιδιωτικό τομέα (46,0%). Οι κλάδοι αυτοί δημιουργούν και έναν σημαντικό αριθμό νέων θέσεων εργασίας (1.802 ο πρώτος και 2.426 ο δεύτερος). Υψηλούς ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης εμφανίζουν οι κλάδοι του χονδρικού εμπορίου⁷¹ (38,4%), των κατασκευών (35,5%), της υγείας (34,0%), οι κλάδοι του ηλεκτρισμού- ύδρευσης (34,2%) καθώς και τα ορυχεία-λατομεία (32,9%). Οι λοιποί κλάδοι του εμπορίου και του λιανικού εμπορίου, παρά το ότι βελτιώνουν κατά πολύ την απασχόληση τους, συμμετέχουν, λόγω μεγέθους, με χαμηλότερους αριθμούς στη δημιουργία θέσεων εργασίας.

Οι κλάδοι που συμβάλλουν με υψηλούς αριθμούς στη δημιουργία θέσεων εργασίας είναι οι κατασκευές (35,5%), οι λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών (46,0%) που σχετίζονται με τον ιδιωτικό τομέα και ο κλάδος της υγείας και της κοινωνικής μέριμνας (34,0%). Αντίστοιχο ρυθμό αύξησης της απασχόλησης εμφανίζει και ο κλάδος των ξενοδοχείων-εστιατορίων (21,5%), ανοίγοντας 1.843 νέες θέσεις εργασίας. Τέλος, η εκπαίδευση (19,1%), η δημόσια διοίκηση (13,2%), οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες (7,2%),⁷² το λιανικό εμπόριο (6,2%) και η βιομηχανία ποτών και τροφίμων (1,3%) δεν βελτιώνουν ιδιαίτερα την απασχόλησή στους και τη δημιουργία θέσεων εργασίας.

Ως προς τους κλάδους που παρατηρείται πτώση της απασχόλησης τρεις είναι οι βασικές πηγές μείωσης: Η πρώτη πηγή προέρχεται από τον κλάδο των μεταφορών, αποθήκευσης και επικοινωνιών, ο οποίος μειώνει την απασχόλησή του κατά -32,4% και τις θέσεις εργασίας του κατά 1.831. Βασικά αίτια της μείωσης αυτής (όπως ήδη επισημάνθηκε) θα πρέπει να θεωρηθούν οι

⁶⁹ Στους λοιπούς κλάδους υπηρεσιών περιλαμβάνονται οι ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί, οι δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου, τα ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό, οι ετερόδοκοι οργανισμοί και οι λοιποί υποκλάδοι της διαχείρισης ακίνητης περιουσίας.

⁷⁰ Στον κλάδο αυτό περιλαμβάνονται όλοι οι δραστηριότητες του χονδρικού εμπορίου και εμπορίου με προμήθεια, με εξαίρεση το εμπόριο αυτοκινήτων, οχημάτων και μοτοσικλετών.

⁷¹ Στον κλάδο αυτό περιλαμβάνονται όλες οι δραστηριότητες (εκτός κατασκευής και ενοικίασης) που έχουν σχέση με αυτοκίνητα, οχήματα και μοτοσικλέτες καθώς και με τη λιανική πώληση καυσίμων οχημάτων και λιπαντικών ή ψυκτικών προϊόντων.

⁷² Στον κλάδο αυτόν περιλαμβάνονται οι νομικές δραστηριότητες, οι δραστηριότητες αρχιτεκτόνων και μηχανικών, οι τεχνικές δοκιμές και αναλύσεις, η διαφήμιση κτλ.

παράγοντες τοπικού χαρακτήρα, όπως είναι τα οδικά δίκτυα και οι εγκαταστάσεις.

Η δεύτερη πηγή εντοπίζεται στον χώρο της γεωργίας-κτηνοτροφίας, όπου μειώνονται η απασχόληση (κατά -13,4%) και οι θέσεις εργασίας (κατά 4.028), εμφανίζοντας ταυτοχρόνως έναν από τους πιο μικρούς ρυθμούς μείωσης ανάμεσα σε όλες τις περιφέρειες της χώρας. Ένα μέρος της μείωσης αυτής οφείλεται στη συνταξιοδότηση⁷³ ενός αριθμού εργαζομένων, ενώ ένα άλλο μέρος συνδέεται με τη διαρροή ατόμων από τον πρωτογενή προς τις υπηρεσίες.⁷⁴

Η τρίτη πηγή μείωσης της απασχόλησης εστιάζεται στον κλάδο της μεταποίησης. Οι λοιποί κλάδοι της μεταποίησης (στην πραγματικότητα εδώ συγκεντρώνεται το σύνολο των κλάδων της μεταποίησης, με εξαίρεση τη βιομηχανία τροφίμων και ποτών) συνολικά περιορίζουν την απασχόλησή τους κατά -5,6% και τις θέσεις εργασίας κατά 479. Βασική αιτία της μείωσης αυτής, όπως έχει ήδη αναφερθεί, είναι η δυσμενής διάρθρωση των κλάδων της συγκεκριμένης περιοχής. Δύο επιπρόσθετα στοιχεία αξίζει να επισημανθούν: Πρώτον, η απώλεια των θέσεων απασχόλησης είναι αποτέλεσμα έντονων διακυμάνσεων που λαμβάνουν χώρα την περίοδο αυτή, καθώς από το 2000 έως και το 2008 η μεταποίηση υφίσταται διαδοχικές αυξήσεις και μειώσεις (Πίνακας παραρτήματος Π.1.4).⁷⁵ Δεύτερον, στο εσωτερικό του κλάδου αυτού επικρατούν έντονες τάσεις αναδιάρθρωσης, καθώς υπάρχουν μεταποιητικοί τομείς όπου αυξάνεται η απασχόληση (π.χ. κατασκευή προϊόντων από καουτσούκ, πλαστικές ύλες, μη μεταλλικά ορυκτά και κατασκευή επίπλων) και ενισχύεται έτσι η θέση τους στην περιφέρεια και τομείς που μειώνεται η απασχόληση (πχ. παραγωγή προϊόντων καπνού, βιομηχανία ξύλου, παραγωγή χημικών ουσιών, κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, κατασκευή ειδών ένδυσης που συνιστούσε τον δεύτερο σε μέγεθος κλάδο της μεταποίησης στην περιφέρεια, αλλά υπέστη μεγάλη συρρίκνωση).

Αυτές οι μεταβολές της απασχόλησης που επισημάνθηκαν παραπάνω οδηγούν σε σημαντικές διαφοροποιήσεις στη διάρθρωση της απασχόλησης στους κλάδους (Πίνακας 19). Από τους δεκαέξι βασικότερους κλάδους της περιφέρειας οι δέκα βελτιώνουν τη συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση, ενώ οι υπόλοιποι έξι τη μειώνουν.

---

⁷³ Η υπόθεση αυτή ενισχύεται περαιτέρω από τα υψηλά ποσοστά απασχολούμενων (45,8%) του κλάδου που εντοπίζονται το 2000 στις ηλικίες 55-64 ετών αλλά και σ' αυτήν πάνω από 65 ετών.

⁷⁴ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 17.

⁷⁵ Πρέπει να επισημανθεί ότι αυτές οι ελαφρές διαφοροποιήσεις της απασχόλησης ενδέχεται, μέχρι ενός σημείου τουλάχιστον, να αντικατοπτρίζουν ζητήματα καταγραφής των μεγεθών αυτών και να μη ανταποκρίνονται πλήρως στην πραγματικότητα.

Πίνακας 19: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Ηπείρου

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα κ.ά.	24,2	19,1	-5,1
10-14. Ορυχεία και λατομεία	0,5	0,6	0,1
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	3,5	3,3	-0,2
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	6,9	5,9	-1,0
41-43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	0,7	0,9	0,2
45. Κατασκευές	9,4	11,6	2,2
50. Εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων κτλ.	2,2	2,8	0,6
52. Λιανικό εμπόριο	10,4	10,1	-0,3
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	1,5	2,6	1,1
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	6,9	7,6	0,7
60-64. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	4,5	2,8	-1,7
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	3,5	3,4	-0,1
75. Δημόσια διοίκηση	8,4	8,7	0,3
80. Εκπαίδευση	7,6	8,3	0,6
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	5,5	6,7	1,2
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	4,2	5,6	1,4
Σύνολο	100,0	100,0	0,0

Η πιο αξιοσημείωτη διαφοροποίηση αναμφίβολα εντοπίζεται στη γεωργία-κτηνοτροφία, όπου καταγράφεται μείωση κατά -5,1% στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας. Παρά τη σημαντική μείωση της απασχόλησης κατά -13,4% (4.028 θέσεις εργασίας), ο κλάδος της γεωργίας-κτηνοτροφίας παραμένει ο μεγαλύτερος, με διαφορά από τους άλλους περιφερειακούς κλάδους, σε βαθμό που αυτή η περιφέρεια να μπορεί να χαρακτηριστεί ως αγροτική. Σήμερα ένας στους πέντε εργαζομένους στην περιφέρεια εντοπίζεται στον πρωτογενή τομέα. Με δεδομένα τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του πρωτογενούς τομέα στη χώρα, αυτή η υψηλή συγκέντρωση της απασχόλησης συνδυάζεται με μια σχετικά μικρή παραγωγικότητα και κατ' επέκταση με χαμηλές αποδόσεις της μέσης αγροτικής εκμετάλλευσης.

Η δεύτερη σε σημασία διαφοροποίηση αφορά την αύξηση της συμμετοχής του τομέα των κατασκευών. Πιο συγκεκριμένα, στον κλάδο αυτόν η απασχόληση αυξάνεται κατά 2,2%, διαμορφώνοντας το μερίδιό τους στο 11,6% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας και καταλαμβάνοντας τη δεύτερη μετά τη γεωργία-κτηνοτροφία θέση στη σχετική κατάταξη. Ακολουθούν μια σειρά από κλάδοι του τριτογενούς τομέα, ανάμεσα στους οποίους βρίσκονται οι κλάδοι των υπηρεσιών, υγείας και κοινωνικής μέριμνας καθώς και του εμπορίου, που βελτιώνουν τη συμμετοχή τους κατά 1,4%, 1,2% και 1,1% αντίστοιχα. Οι υπόλοιποι κλάδοι εμφανίζουν βελτιώσεις χαμηλότερες από τη μονάδα (ξενοδοχεία-εστιατόρια, εμπόριο αυτοκινήτων, εκπαίδευση), ενώ το επίπεδο της απασχόλησης στα ορυχεία-λατομεία και στη δημόσια διοίκηση, με οριακές βελτιώσεις (0,1% και 0,3% αντίστοιχα), υποδηλώνουν περισσότερο στασιμότητα, παρά την ύπαρξη κάποιας δυναμικής προς τα πάνω.

Μία τρίτη σημαντική διαφοροποίηση αφορά τη μείωση της συμμετοχής του κλάδου των μεταφορών (κατά -1,7%) και της μεταποίησης (κατά -1,0%). Καθώς μάλιστα αυτή η μείωση της συμμετοχής της μεταποίησης στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας προέρχεται μέσα από μείωση της απασχόλησής της αναδεικνύεται μια διαδικασία απόλυτης βιομηχανικής οπισθοχώρησης (αποβιομηχάνισης). Και όπως συμβαίνει στους κλάδους που σημειώνουν καλές επιδόσεις, έτσι και σε αυτούς που συμβαίνει το αντίθετο, τρεις κλάδοι (άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες -0,1%, βιομηχανία τροφίμων και ποτών -0,2% και λιανικό εμπόριο 0,3%) εμφανίζουν οριακές μειώσεις που υποδηλώνουν περισσότερο μια κατάσταση στασιμότητας.

Η ανάλυση των μεταβολών και των αναδιαρθρώσεων της απασχόλησης στους κλάδους της περιφέρειας ολοκληρώνεται με την παράθεση δύο στατιστικών δεικτών (Πίνακας 5), του συντελεστή συμμετοχής και του συντελεστή εξειδίκευσης, οι οποίοι μας πληροφορούν αναφορικά με τη συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων στην περιφέρεια (όπως αποτυπώνονται μέσα από την κλαδική διάρθρωση), αλλά και την εξειδίκευση της περιφέρειας.

Στο πεδίο της απασχόλησης υψηλότερο από τη μονάδα συντελεστή συγκέντρωσης, και στα δύο έτη ανάλυσης, εμφανίζουν οι οκτώ από τους δεκαέξι κλάδους της περιφέρειας. Αυτοί εμφανίζουν την υψηλότερη συγκέντρωση στην απασχόληση σε σχέση με την αντίστοιχη στο σύνολο της χώρας. Συγκεκριμένα, οι κλάδοι της γεωργίας-κτηνοτροφίας, των ορυχείων και λατομείων, της βιομηχανίας τροφίμων, των κατασκευών, των ξενοδοχείων-εστιατορίων και της υγείας και κοινωνικής μέριμνας ενισχύουν διαχρονικά τη συγκέντρωσή τους, καθώς το 2008 οι σχετικοί δείκτες εμφανίζονται ενισχυμένοι.

Πίνακας 20: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Ηπείρου

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	Συντελεστής συμμετοχής Απασχόληση		Συντελεστής Συμμετοχής ΑΠΑ	
	2000	2008	2000	2006
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα κ.ά.	1,39	1,68	1,78	2,14
10-14. Ορυχεία και λατομεία	1,06	1,45	0,16	0,29
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	1,20	1,32	-	-
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	0,62	0,62	-	-
41-43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	0,75	0,88	0,88	0,91
45. Κατασκευές	1,30	1,38	1,48	1,79
50. Εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων κτλ.	0,84	1,01	-	-
52. Λιανικό εμπόριο	0,93	0,85	-	-
Λοιποί κλάδοι χονδρικού εμπορίου	0,43	0,70	-	-
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	1,03	1,07	0,98	0,95
60-64. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	0,73	0,49	0,34	0,33
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	0,81	0,61	-	-
75. Δημόσια διοίκηση	1,15	1,04	1,26	1,12
80. Εκπαίδευση	1,25	1,18	1,41	1,59

85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	1,19	1,31	1,64	1,77
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	0,55	0,59	-	-
Σύνολο	1,00	1,00	1,00	1,00

Ο κλάδος των ορυχείων εμφανίζει τη μεγαλύτερη αύξηση (από 1,06% το 2000 σε 1,45% το 2008), γεγονός που υποδηλώνει τη συγκέντρωση περισσότερων εργαζομένων σε αυτούς τους χώρους εργασίας της περιφέρειας, σε αναλογία με τις αντίστοιχες για το σύνολο της χώρας. Επιπλέον, στους κλάδους της δημόσιας διοίκησης και της εκπαίδευσης, των οποίων ο συντελεστής συμμετοχής είναι μεγαλύτερος από τη μονάδα και στα δύο έτη, εμφανίζεται μείωση των συντελεστών συμμετοχής κατά 0,11% και 0,07% αντίστοιχα. Αξίζει να επισημανθεί ότι αυτή η αυξανόμενη τιμή του δείκτη του κλάδου της γεωργίας σημαίνει ότι, παρά τη συνεχή μείωση της απασχόλησης στον κλάδο, η περιφέρεια της Ηπείρου εξακολουθεί να θεωρείται αγροτική περιφέρεια.

Οι τιμές των υπόλοιπων οκτώ κλάδων κυμαίνονται για το 2000 μεταξύ του 0,93% (λιανικό εμπόριο) και του 0,43% (λοιποί κλάδοι χονδρικού εμπορίου), ενώ για το 2008 μεταξύ του 0,88% (ηλεκτρισμός-ύδρευση) και του 0,49% (μεταφορές, αποθήκευση, επικοινωνία), γεγονός που σημαίνει ότι αυτοί οι κλάδοι συμμετέχουν με πολύ χαμηλά μεγέθη στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας. Από τους κλάδους αυτούς το λιανικό εμπόριο, οι μεταφορές και οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες (οι νομικές, οι αρχιτεκτονικές και οι μηχανικές δραστηριότητες, οι τεχνικές δοκιμές και αναλύσεις, οι διαφημιστικές εταιρείες) εμφανίζουν στο διάστημα αυτό μειωμένο συντελεστή συγκέντρωσης, ενώ όλοι οι άλλοι κλάδοι εμφανίζουν αυξημένο, με εξαίρεση τους λοιπούς κλάδους μεταποίησης (κλωστοϋφαντουργία, βιομηχανία δέρματος, ξύλου κτλ.), όπου ο συντελεστής παραμένει σταθερός.

Στο πεδίο του παραγόμενου προϊόντος η εικόνα διαφοροποιείται σημαντικά. Οι διαφοροποιήσεις αφορούν τόσο τις τιμές του συντελεστή, όπου η πλειονότητα των κλάδων εμφανίζει τιμές μεγαλύτερες από τη μονάδα, όσο όμως και ως προς την κατεύθυνση των μεταβολών του δείκτη. Πιο συγκεκριμένα, πέντε από τους εννέα κλάδους (για τους οποίους υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία) εμφανίζουν τιμές υψηλότερες από τη μονάδα, δηλώνοντας τις υψηλότερες συγκεντρώσεις της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας στην περιφέρεια, σε σχέση με τις αντίστοιχες της χώρας.

Οι τέσσερις άλλοι κλάδοι των ορυχείων-λατομείων, του ηλεκτρισμού-ύδρευσης, των ξενοδοχείων-εστιατορίων, των μεταφορών-αποθήκευσης και των επικοινωνιών εμφανίζουν τιμές πιο κάτω από τη μονάδα. Ως προς τις μεταβολές των τιμών του δείκτη έξι κλάδοι (γεωργία, ορυχεία-λατομεία, ηλεκτρισμός-ύδρευση, κατασκευές, εκπαίδευση και υγεία και κοινωνική μέριμνα) αυξάνουν την τιμή του δείκτη, φανερώνοντας υψηλότερες, σε σχέση με το σύνολο της χώρας, συγκεντρώσεις της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, οι υπόλοιποι κλάδοι των ξενοδοχείων-εστιατορίων και της δημόσιας διοίκησης εμφανίζουν μειώσεις της τιμής του δείκτη.

Ως προς τον συντελεστή ειδίκευσης, η τιμή του διαμορφώνεται στο 0,13% το 2000 και αυξάνεται ελαφρά σε 0,16% το 2008. Τούτο σημαίνει ότι η κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας δεν διαφοροποιείται ιδιαίτερα σε σχέση με την

αντίστοιχη της χώρας και επομένως η περιφέρεια δεν διαθέτει υψηλό βαθμό εξειδίκευσης σε κάποιες οικονομικές δραστηριότητες.

6. Περιφέρεια Θεσσαλίας

6.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας

Το 2000 η περιφέρεια της Θεσσαλίας βρίσκεται στην τρίτη θέση της κατάταξης των περιφερειών της χώρας ως προς τον πληθυσμό, που ανέρχεται σε 720.404 άτομα και καταλαμβάνει ποσοστό 6,9% του συνολικού πληθυσμού της χώρας (Πίνακας 21), στην τρίτη θέση ως προς το μέγεθος του εργατικού δυναμικού (313.713 άτομα) και της απασχόλησης (272.892 άτομα) και στην τρίτη θέση ως προς το ποσοστό της ανεργίας (13,0%).

Πίνακας 21: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Θεσσαλίας

	2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή
Πληθυσμός χώρας	10.468.277	10.776.116	307.839	2,9
Πληθυσμός περιφέρειας	720.404	720.760	357	0,0
Μερίδιο περιφέρειας στον πληθυσμό της χώρας	6,9	6,7	-0,2	-
Πληθυσμός περιφέρειας (15-64 ετών)	471.945	466.859	-5.086	-1,1
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (σύνολο)	313.713	322.411	8.698	2,8
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (15-64 ετών)	304.756	311.003	6.247	2,0
Δείκτης συμμετοχής (χονδρικός)	43,5	44,7	1,2	2,7
Δείκτης συμμετοχής (15-64 ετών)	64,6	66,6	2,0	3,2
Απασχόληση (σύνολο)	272.892	299.599	26.707	9,8
Απασχόληση (15-64 ετών)	264.074	288.192	24.118	9,1
Δείκτης απασχόλησης (σύνολο)	37,9	41,6	3,7	9,7
Δείκτης απασχόλησης (15-64 ετών)	56,0	61,7	5,8	10,3
Πρωτογενής τομέας	87.511	60.523	-26.988	-30,8
Δευτερογενής τομέας	51.979	65.805	13.826	26,6
Τριτογενής τομέας	133.402	173.271	39.869	29,9
Εργοδότες	16.095	22.986	6.891	42,8
Αυτοαπασχολούμενοι	90.352	82.574	-7.778	-8,6
Μισθωτοί	119.687	164.485	44.798	37,4
Βοηθοί σε οικογενειακές επιχειρήσεις	46.757	29.554	-17.203	-36,8
Ανεργία (σύνολο)	40.821	22.811	-18.009	-44,1
Ανεργία (15-64 ετών)	40.682	22.811	-17.871	-43,9
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (σύνολο)	13,0	7,1	-5,9	-
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (15-64 ετών)	13,3	7,3	-6,0	-

Οι εξελίξεις ωστόσο που λαμβάνουν χώρα σε αυτό το χρονικό διάστημα διαφοροποιούνται τόσο ως προς τις αντίστοιχες για το σύνολο της χώρας όσο

και ως προς αυτές των άλλων περιφερειών, φανερώνοντας τον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο η κάθε περιφέρεια συμμετέχει, επηρεάζεται και εντάσσεται στις ευρύτερες οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις. Πιο συγκεκριμένα, ο πληθυσμός της περιφέρειας αυτής παραμένει σταθερός, σε αντίθεση με τον πληθυσμό της χώρας που αυξάνεται κατά 2,9%, αλλά και της πλειονότητας των άλλων περιφερειών. Ακόμα δυσμενέστερη εξέλιξη αποτελεί η μείωση του πληθυσμού στις εργασιακά ενεργές ηλικίες (15-64 ετών) κατά -1,1%, γεγονός που με εξαίρεση την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη δεν παρατηρείται σε καμία άλλη περιφέρεια. Αυτές οι αποθαρρυντικές εξελίξεις συνδέονται με το δημογραφικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει η περιφέρεια, το οποίο καθορίζεται από τις ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις.⁷⁶

Το εργατικό δυναμικό της περιφέρειας αυτής παρουσιάζει αύξηση κατά 8.698 άτομα, ποσοστό 2,8%. Ωστόσο η αύξηση αυτή περιορίζεται στις εργάσιμες ηλικίες (2,0%) γεγονός που οφείλεται κυρίως στην αποχώρηση από το εργατικό δυναμικό ατόμων πάνω από 65 ετών. Ο χονδρικός δείκτης συμμετοχής, που μας δείχνει το τμήμα εκείνο του συνολικού πληθυσμού που βρίσκεται μέσα στις οικονομικές δραστηριότητες, παρουσιάζει μια μικρή αύξηση (από 43,5% το 2000 σε 44,7% το 2008), ενώ ο δείκτης συμμετοχής που αφορά τις ηλικίες 15-64 ετών παρουσιάζει αύξηση κατά δύο ποσοστιαίες μονάδες (από 64,6% το 2000 σε 66,6% το 2008). Ως ελαφρά χαμηλότερος από τον αντίστοιχο του συνόλου της χώρας (67,1%) συγκαταλέγεται ανάμεσα στους μεσαίους δείκτες που παρουσιάζουν οι περιφέρειες της χώρας.

Ανάλογες είναι οι εξελίξεις στο πεδίο της απασχόλησης, όπου σημειώνεται αύξηση 9,8% και 26.707 νέες θέσεις εργασίας. Στις εργάσιμες ηλικίες η αύξηση αυτή διαμορφώνεται στο 9,1% και οι θέσεις εργασίας στις 24.118. Ο χονδρικός δείκτης απασχόλησης αυξάνεται κατά 3,7% (από 37,9% σε 41,6%), ενώ ο δείκτης απασχόλησης στις εργάσιμες ηλικίες εμφανίζει σημαντική αύξηση κατά 5,7% (από 56,0% σε 61,7%). Είναι λίγο χαμηλότερος από τον αντίστοιχο για το σύνολο της χώρας (62,2%) και υπολείπεται του δείκτη άλλων έξι περιφερειών.

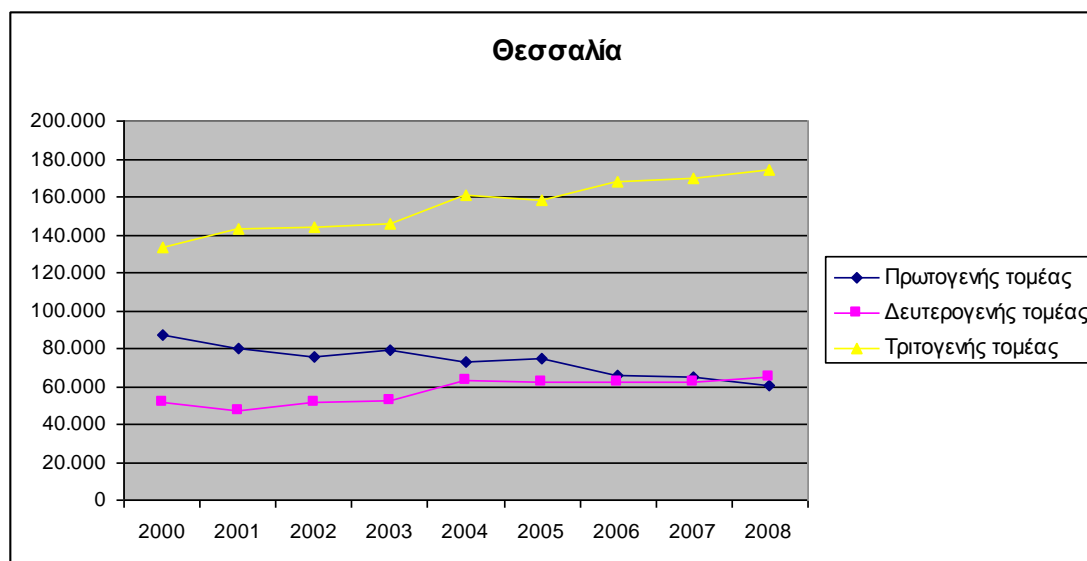
Αυτές οι εξελίξεις στην απασχόληση διαφοροποιούνται αρκετά μεταξύ των τριών βασικών τομέων οικονομικής δραστηριότητας (Διάγραμμα 5), με τον πρωτογενή τομέα να χάνει 26.988 θέσεις εργασίας, ποσοστό -30,8%. Η κατάσταση αυτή εξισορροπείται από τις αυξήσεις τόσο του δευτερογενούς (26,6%) όσο και του τριτογενούς (29,9%) τομέα και τη δημιουργία συνολικά 53.695 νέων θέσεων εργασίας (13.826 για τον δευτερογενή τομέα και 39.869 για τον τριτογενή).⁷⁷

---

⁷⁶ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 2.

⁷⁷ Όπως φαίνεται από το Διάγραμμα 1, η συνεχιζόμενη μείωση της απασχόλησης του πρωτογενούς τομέα, σε συνδυασμό με την αύξηση της απασχόλησης στον δευτερογενή, έχει οδηγήσει σε σημαντική σύγκλιση των δύο μεγεθών. Ταυτόχρονα, αυτή η αύξηση της απασχόλησης στον δευτερογενή τομέα, που εντοπίζεται τόσο στη μεταποίηση και στον ηλεκτρισμό-ύδρευση όσο και στις κατασκευές, συγκαταλέγεται στις υψηλότερες ανάμεσα στις περιφέρειες της χώρας.

Διάγραμμα 5: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Θεσσαλίας

Ως προς τη θέση στο επάγγελμα, σημειώνονται ενδιαφέρουσες εξελίξεις. Αυξάνονται οι εργοδότες κατά 6.891 άτομα (ποσοστό 42,8%), καταλαμβάνοντας το 2008 το 7,7% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας. Στον αντίποδα, οι αυτοαπασχολούμενοι μειώνονται κατά -8,6% (κατά 7.778 άτομα), διατηρώντας ωστόσο ένα υψηλό μερίδιο (27,6%) στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας το 2008.⁷⁸ Ωστόσο η βασική εξέλιξη που χαρακτηρίζει την περιφέρεια είναι η επιπλέον αύξηση των μισθωτών, που ανέρχεται σε 37,4% (44.798 άτομα), καταλαμβάνοντας ένα σχετικά περιορισμένο μερίδιο (54,9%) της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας.⁷⁹ Τέλος, παρά τη σημαντική τους μείωση κατά 36,8% (κατά 17.203 άτομα) οι βοηθοί στις οικογενειακές επιχειρήσεις εξακολουθούν να διατηρούν υψηλό μερίδιο (9,9%) στο συνολικό ποσοστό της περιφέρειας. Η μείωση αυτή σηματοδοτεί δύο αλληλοσυνδεόμενες εξελίξεις: Η πρώτη αφορά την αδυναμία της οικογενειακής επιχείρησης να διατηρήσει τα άτομα αυτά στο πλαίσιο της,⁸⁰ ενώ η δεύτερη το ότι δημιουργούνται στην περιφέρεια θέσεις εργασίας που καταλαμβάνουν τα άτομα αυτά, εγκαταλείποντας την απασχόληση στις οικογενειακές επιχειρήσεις.

Οι εξελίξεις αυτές έχουν ως αποτέλεσμα την αισθητή μείωση της ανεργίας. Πιο συγκεκριμένα, η ανεργία μειώνεται κατά -44,4% (κατά 18.009 ανέργους) και το ποσοστό της περιορίζεται κατά 5,9% (από 13,0% το 2000 σε 7,1% το 2008). Τα αντίστοιχα ποσοστά για τις εργάσιμες ηλικίες ανέρχονται σε 13,0% και 7,3% για τα έτη 2000 και 2008 αντίστοιχα. Ωστόσο γύρω στα 22.811 άτομα εξακολουθούν να παραμένουν σε κατάσταση ανεργίας κατά το 2008 και σε συνδυασμό με τον μεγάλο αριθμό των εργαζομένων στις οικογενειακές επιχειρήσεις και αυτών που απασχολούνται σε μερικής απασχόλησης εργασίες

⁷⁸ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 3.

⁷⁹ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 4.

⁸⁰ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 5.

οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι ένα μεγάλο τμήμα του ανθρώπινου δυναμικού μένει εκτός της παραγωγικής οικονομικής ζωής της περιφέρειας

Η μείωση της ανεργίας καταγράφεται και μέσα από τα επίσημα στοιχεία του ΟΑΕΔ. Πιο συγκεκριμένα, από τον Αύγουστο του 2004 ως τον Νοέμβριο του 2008 (σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία) η εγγεγραμμένη ανεργία στην περιφέρεια μειώθηκε κατά -31,4% και από 37.894 περιορίστηκε σε 26.004 άτομα. Το μεγαλύτερο ποσοστό της ανεργίας (25,4% του συνόλου των εγγεγραμμένων ανέργων) εντοπίζεται στους ανειδίκευτους εργάτες, στους υπαλλήλους γραφείου (20,5%) και στους απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών (15,2%). Τα επιστημονικά επαγγέλματα συγκεντρώνουν ποσοστό της τάξης του 13,4%, οι τεχνολόγοι και οι τεχνικοί βοηθοί το 11,9%, ενώ οι άλλες επαγγελματικές κατηγορίες συγκεντρώνουν εμφανώς πιο μικρά μερίδια. Ως προς τη γεωγραφική κατανομή της εγγεγραμμένης ανεργίας, το μεγαλύτερο τμήμα της συγκεντρώνεται στον Ν. Λάρισας (39,3%) και ακολουθούν οι Ν. Μαγνησίας (23,5%), Τρικάλων (20,0%) και Καρδίτσας (17,2%). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι οι δύο νομοί με τις χαμηλότερες συγκεντρώσεις της εγγεγραμμένης ανεργίας (Τρίκαλα και Καρδίτσα) εμφανίζουν και τους υψηλότερους ρυθμούς μείωσης (37,5% και 37,2% αντίστοιχα), με τους δύο άλλους νομούς να εμφανίζουν ρυθμούς μείωσης εμφανώς χαμηλότερους (26,6% ο Ν. Λάρισας και 29,9% ο Ν. Μαγνησίας).⁸¹

6.2 Μια προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης

Στο πλαίσιο της ανάλυσης που επιχειρήθηκε μέχρι στιγμής εντάσσεται και η διερεύνηση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης όσο και της κλαδικής εξειδίκευσης της περιφέρειας και των αναδιαρθρώσεων που λαμβάνουν χώρα στο διάστημα 2000-2008. Για τη διερεύνηση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης χρησιμοποιείται, όπως και στις περιφέρειες που έχουν παρουσιαστεί μέχρι τώρα, η μέθοδος απόκλισης-συμμετοχής (shift-share analysis), η οποία μέσα από τον επιμερισμό της μεταβολής της απασχόλησης σε συνιστώσες αναδεικνύει και μερικά από αυτά τα αίτια. Η εφαρμογή της μεθόδου και τα αποτελέσματά της για την περιφέρεια της Θεσσαλίας παρουσιάζονται στον Πίνακα 22. Και εδώ οι κλάδοι της περιφέρειας ταξινομούνται σε έξι ομάδες: Οι ομάδες αυτές αφορούν τη γεωργία-κτηνοτροφία και τους λοιπούς κλάδους του πρωτογενούς τομέα (πρώτη ομάδα), τα ορυχεία-λατομεία, τη μεταποίηση και τον ηλεκτρισμό-ύδρευση (δεύτερη ομάδα), τις κατασκευές (τρίτη ομάδα), το εμπόριο (χονδρικό, λιανικό, αυτοκινήτων) και τα ξενοδοχεία-εστιατόρια (τέταρτη ομάδα), τη δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση και υγεία (πέμπτη ομάδα) και στους λοιπούς κλάδους των υπηρεσιών.⁸²

⁸¹ Θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον να διερευνηθεί κατά πόσο αυτοί οι διαφορετικοί ρυθμοί μείωσης της εγγεγραμμένης ανεργίας στους νομούς της Θεσσαλίας οφείλονται σε χαρακτηριστικά και τάσεις των τοπικών αγορών εργασίας ή στην αποτελεσματικότητα των εφαρμοζόμενων πολιτικών απασχόλησης.

⁸² Βλ. σχετικά Υποσημείωση 9.

Για το σύνολο της περιφέρειας οι μεταβολές της απασχόλησης ερμηνεύονται ικανοποιητικά μέσα από τη συμμετοχή της διαφορικής συνιστώσας, η οποία υποδηλώνει τη θετική συμβολή μιας σειράς παραγόντων τοπικού χαρακτήρα (υποδομές, οδικά δίκτυα κ.ά.), καθώς και μέσα από τη γενικότερη εθνική τάση αύξησης της απασχόλησης. Στον αντίποδα, μια μη ευνοϊκή διάρθρωση των κλάδων, με βάση την αρνητική ομολογική συνιστώσα, φαίνεται να λειτουργεί ανασταλτικά στην ταχύτερη αύξηση της απασχόλησης.

Στην ανάλυση των κατηγοριών η μείωση της απασχόλησης στους κλάδους του πρωτογενούς τομέα (που είναι σημαντικά υψηλότερη από την αντίστοιχη για το σύνολο της χώρας) οφείλεται κυρίως στην εξαιρετικά δυσμενή επίδραση της κλαδικής διάρθρωσης της περιφέρειας (αρνητική ομολογική συνιστώσα) και σε δεύτερο επίπεδο σε τοπικούς παράγοντες. Ο συνδυασμός αυτών των δύο κατηγοριών παραγόντων οδηγεί στη μείωση της απασχόλησης με ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς, που συγκαταλέγονται στους υψηλότερους ανάμεσα στο σύνολο των περιφερειών της χώρας. Αντίθετα, η θετική εικόνα της εθνικής συνιστώσας υποδηλώνει τη χαμηλότερη επίδραση της μείωσης της απασχόλησης στο σύνολο της χώρας πάνω στην απασχόληση της περιφέρειας.⁸³

---

⁸³ Βλ σχετικά Υποσημείωση 12.

Πίνακας 22: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Θεσσαλίας

Κωδ.	Κλάδος	Μεταβολές σε απόλυτα μεγέθη και ποσοστά				Συνιστώσες απόκλισης και συμμετοχής σε απόλυτες τιμές			
		2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή	Εθνική Συνιστώσα	Ομολογική Συνιστώσα	Διαφορική Συνιστώσα	Μεταβολή
I	Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία – Αλιεία	87.511	60.523	-26.989	-30,8	10.350	-33.859	-3.479	-26.989
II	Ορυχεία και λατομεία – Μεταποίηση – Ηλεκτρισμός -Υδρευση	34.447	37.877	3.429	10,0	4.074	-5.016	4.371	3.429
III	Κατασκευές	17.532	26.618	9.086	51,8	2.074	3.166	3.847	9.086
IV	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο – Ξενοδοχεία και εστιατόρια	56.355	69.595	13.240	23,5	6.665	4.623	1.951	13.240
V	Δημόσια διοίκηση και άμυνα – Κοινωνική ασφάλιση – Εκπαίδευση – Υγεία	44.239	68.261	24.022	54,3	5.232	6.668	12.122	24.022
VI	Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών (*)	32.808	36.726	3.918	11,9	3.880	5.408	-5.370	3.918
Σύνολο		272.892	299.599	26.707	9,8	32.276	-19.011	13.442	26.707

(*) Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει: Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες Ξ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου και άλλων υπηρεσιών κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα.

Στη δεύτερη ομάδα, στην οποία επικρατεί η μεταποίηση, η διάρθρωση των κλάδων της περιφέρειας φαίνεται να λειτουργεί καλά και να προωθεί την απασχόληση. Κατά παρόμοιο με τη γεωργία τρόπο, η εθνική συνιστώσα, η επικράτηση δηλαδή μιας γενικότερης τάσης μείωσης της απασχόλησης στους κλάδους αυτούς για το σύνολο της χώρας φαίνεται να ασκεί θετική επίδραση και να λειτουργεί εξισορροπητικά, περιορίζοντας τις απώλειες της απασχόλησης στην ομάδα αυτή.

Στον τρίτο κλάδο των κατασκευών παρατηρείται, όπως και παραπάνω, μια μικρή αύξηση της απασχόλησης, που είναι το αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης διαφόρων παραγόντων, όπως είναι η ευνοϊκή διάρθρωση των κλάδων της περιφέρειας, η γενικότερη τάση αύξησης της απασχόλησης στο σύνολο της χώρας, καθώς και η θετική επίδραση των τοπικών παραγόντων.

Ανάλογες εμφανίζονται και οι εξελίξεις στην τέταρτη ομάδα των κλάδων του εμπορίου και των ξενοδοχείων-εστιατορίων. Εδώ όμως η επίδραση των τοπικών παραγόντων στην ενίσχυση της απασχόλησης είναι περιορισμένη και οι όποιες θετικές τιμές συνδέονται κυρίως με τη γενικότερη τάση αύξησης του εμπορίου και των ξενοδοχείων-εστιατορίων στη χώρα και δευτερευόντως με την ευνοϊκή σύνθεση των κλάδων.

Στην πέμπτη ομάδα κλάδων (δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση, υγεία), όπου οι ρυθμοί μεταβολής της απασχόλησης είναι ιδιαίτερα υψηλοί, και οι τρεις συνιστώσες κινούνται προς την ίδια κατεύθυνση και έχουν θετική επιρροή. Συγκεκριμένα, ο τοπικός παράγοντας έχει καταλυτική επίδραση στην αύξηση της απασχόλησης καθώς, όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 22, παρουσιάζει πολύ μεγαλύτερη δυναμική, σε σύγκριση με τη διάρθρωση των κλάδων και τη συνολική αύξηση της απασχόλησης της χώρας.

Στην τελευταία ομάδα των λοιπών κλάδων των υπηρεσιών, η οποία κατά κύριο λόγο συνδέεται με τον ιδιωτικό τομέα, καταγράφεται περιορισμένη αύξηση στις τιμές της απασχόλησης, που οφείλεται στην ευνοϊκή σύνθεση των κλάδων και στην πανελλαδική τάση αύξησης της απασχόλησης. Παράλληλα, ο παράγοντας της τοπικής κοινωνίας ασκεί αρνητική επίδραση στην ενίσχυση της απασχόλησης στους κλάδους αυτούς της περιφέρειας.

Συμπερασματικά προκύπτει ότι για μια σημαντική κατηγορία βασικών κλάδων (γεωργία-κτηνοτροφία και υπηρεσίες ιδιωτικού τομέα) της περιφέρειας οι τοπικοί παράγοντες ενεργούν ως εμπόδιο στην αύξηση της απασχόλησης. Ταυτόχρονα, η διάταξη των κλάδων λειτουργεί και αυτή ανασταλτικά στην αύξηση της απασχόλησης τόσο στον πρωτογενή όσο και σε μεγάλο μέρος του δευτερογενή τομέα της Θεσσαλίας, αλλά φαίνεται να λειτουργεί ενισχυτικά στις κατασκευές και στο μεγαλύτερο τμήμα των υπηρεσιών (εμπόριο, δημόσια διοίκηση και άμυνα, εκπαίδευση, υγεία και κοινωνική μέριμνα). Παράλληλα, η ευρύτερη τάση αύξησης της απασχόλησης που καταγράφηκε σε όλη τη χώρα το διάστημα από το 2000 έως το 2008, ευνόησε την πλειονότητα των κλάδων στην περιφέρεια.

6.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις

Όπως έχουμε δει παραπάνω, η διερεύνηση των βασικών αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης μπορεί να συμβάλει στη διερεύνηση της εξειδίκευσης της περιφέρειας και των αναδιαρθρώσεών της. Μια εικόνα αυτής της εξειδίκευσης παρουσιάζεται στον Πίνακα 23, όπου απεικονίζονται οι μεταβολές της απασχόλησης στους σημαντικότερους σε διψήφιο κωδικό κλάδους της περιφέρειας.⁸⁴

Στο σύνολο της συγκεκριμένης περιφέρειας η απασχόληση, όπως ήδη επισημάνθηκε, αυξήθηκε κατά 9,8% (26.707 νέες θέσεις εργασίας). Αυτό είναι το αποτέλεσμα σημαντικών διαφοροποιήσεων των κλάδων τόσο ως προς το μέγεθος όσο και ως προς την κατεύθυνση των μεταβολών. Έτσι, από τους δεκαέξι μεγαλύτερους κλάδους της περιφέρειας οι δώδεκα παρουσιάζουν αύξηση της απασχόλησης και οι υπόλοιποι τέσσερις μείωση. Στους κλάδους που αυξάνεται η απασχόληση οι ρυθμοί αύξησης κυμαίνονται μεταξύ του 2,0% (βιομηχανία τροφίμων και ποτών) και 170,4% (ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο), ενώ στους κλάδους που μειώνεται η απασχόληση οι ρυθμοί μείωσης κυμαίνονται μεταξύ του -12,2% (λοιποί κλάδοι εμπορίου) και -100,0% (ορυχεία-λατομεία).

Πίνακας 23: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Θεσσαλίας

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη Μεταβολή	% Μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα κ.ά.	87.511	60.523	-26.989	-30,8
10-14. Ορυχεία και λατομεία	952	0	-952	-100,0
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	8.696	8.870	174	2,0
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	23.828	26.380	2.553	10,7
41-43. Ηλεκτρισμός-ύδρευση, φυσικό αέριο	971	2.626	1.655	170,4
45. Κατασκευές	17.532	26.618	9.086	51,8
51. Χονδρικό εμπόριο	5.419	8.879	3.460	63,9
52. Λιανικό εμπόριο	26.114	32.998	6.885	26,4
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	6.715	5.896	-819	-12,2
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	18.107	21.820	3.714	20,5
60-64. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	10.689	8.530	-2.159	-20,2
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	8.133	10.459	2.326	28,6
75. Δημόσια διοίκηση	18.276	27.845	9.569	52,4
80. Εκπαίδευση	16.402	27.178	10.776	65,7
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	9.561	13.238	3.677	38,5
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών ⁸⁵	13.986	17.737	3.751	26,8
Σύνολο	272.892	299.599	26.707	9,8

⁸⁴ Βλ σχετικά Υποσημείωση 13.

⁸⁵ Βλ σχετικά Υποσημείωση 9.

Στους κλάδους που αυξάνεται η απασχόληση, ο κλάδος του ηλεκτρισμού-ύδρευσης και φυσικού αερίου (170,4%) και ο κλάδος της εκπαίδευσης (65,7%) καταγράφουν τους υψηλότερους ρυθμούς και λειτουργούν ευνοϊκά στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, κατά 1.655 ο πρώτος (λόγω του περιορισμένου μεγέθους του) και κατά 10.776 ο δεύτερος. Αντίστοιχους ρυθμούς εμφανίζουν και οι κλάδοι του χονδρικού εμπορίου (63,9%), της δημόσιας διοίκησης (52,4%), των κατασκευών (51,8%), της υγείας και κοινωνικής μέριμνας (38,5%) που συνδέονται, σε μεγάλο βαθμό, με τη δημόσια απασχόληση (εκπαίδευση, δημόσια διοίκηση, υγεία), τον ευρύτερο τομέα του δημοσίου (ηλεκτρισμός, ύδρευση κτλ.) και με τους ρυθμούς επέκτασης του κοινωνικού κράτους στην περιφέρεια και συμβάλλουν αποφασιστικά στη δημιουργία θέσεων εργασίας.

Ιδιαίτερη σημασία αποκτά η αύξηση της απασχόλησης στο τομέα των κατασκευών, καθώς λόγω του μεγέθους ανοίγουν πολλές νέες θέσεις εργασίας (9.086), αλλά και γιατί ο κλάδος εμφανίζει σημαντικές διασυνδέσεις με ένα ευρύ φάσμα άλλων δραστηρίων οικονομικών κλάδων. Επίσης ο τομέας των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (οι νομικές, οι αρχιτεκτονικές και οι μηχανικές δραστηριότητες, οι τεχνικές δοκιμές και αναλύσεις, οι διαφημιστικές εταιρείες) εμφανίζει ικανοποιητικό ρυθμό αύξησης της απασχόλησης (28,6%) και συμβάλλει στη δημιουργία 2.326 νέων θέσεων εργασίας. Αξιοσημείωτη είναι η αύξηση της απασχόλησης των λοιπών κλάδων των υπηρεσιών (26,8%), του λιανικού εμπορίου⁸⁶ (26,4%) και των ξενοδοχείων-εστιατορίων (20,5%), γεγονός που υποδηλώνει τη δυναμική που παρουσιάζει ο ευρύτερος κλάδος των υπηρεσιών στην περιφέρεια.

Τέλος, οι λοιποί κλάδοι μεταποίησης και η βιομηχανία τροφίμων και ποτών εμφανίζουν ρυθμούς μεταβολής 10,7% και 2,0% αντίστοιχα, και συμβάλλουν σε μικρότερο βαθμό στην αύξηση της απασχόλησης στην περιφέρεια. Ωστόσο, η αύξηση της απασχόλησης στους κλάδους αυτούς⁸⁷ θα μπορούσε να θεωρηθεί και ως ενθαρρυντική, καθώς λαμβάνει χώρα εν μέσω μιας συγκυρίας συνεχιζόμενης αποβιομηχάνισης. Σε αυτές τις συνθήκες η περιφέρεια καταφέρνει όχι μόνο να διατηρήσει την απασχόληση στη μεταποίηση, αλλά και να την αυξήσει ελαφρά. Οι αυξήσεις αυτές, όπως διαπιστώνεται και από τον Πίνακα 1 του Παραρτήματος, λαμβάνουν χώρα σ' ένα περιβάλλον έντονων διακυμάνσεων, με διαδοχικές αυξήσεις και μειώσεις της απασχόλησης σχεδόν σε ετήσια βάση. Στον βαθμό που οι διακυμάνσεις αυτές είναι απόλυτα ορθές υποδηλώνουν την ύπαρξη ενός ασταθούς, ως προς την απασχόληση, περιβάλλοντος, το οποίο, κατά πάσα πιθανότητα, συνδέεται με την ύπαρξη ενός

---

⁸⁶ Στον κλάδο αυτό δεν συμπεριλαμβάνεται το εμπόριο αυτοκινήτων, οχημάτων και μοτοσικλετών.

⁸⁷ Εκτός από τη βιομηχανία τροφίμων και ποτών, οι κλάδοι της μεταποίησης με τη μεγαλύτερη απασχόληση στην περιφέρεια το 2000 είναι, κατά τάξη μεγέθους, τα μη μεταλλικά ορυκτά, τα μεταλλικά προϊόντα, το ξύλο, η ένδυση, η κατασκευή μηχανημάτων και τα έπιπλα. Κατά το διάστημα 2000-2008 αυξήσεις εμφανίζουν τα μεταλλικά προϊόντα (αναδεικνύονται ο δεύτερος κλάδος της περιφέρειας μετά τη βιομηχανία τροφίμων) και τα έπιπλα, ενώ ο κλάδος των μη μεταλλικών ορυκτών παραμένει σταθερός. Οι κλάδοι της ένδυσης, του ξύλου και της κατασκευής μηχανημάτων παρουσιάζουν μείωση της απασχόλησής τους. Τέλος, ο κλάδος της κλωστοϋφαντουργίας με αξιόλογη, για τα δεδομένα της περιφέρειας, αύξηση συγκαταλέγεται το 2008 στους μεγαλύτερους κλάδους της μεταποίησης στην περιφέρεια.

ιδιαίτερα ελαστικού τμήματος του εργατικού δυναμικού, που εναλλάσσεται συνεχώς ανάμεσα στην απασχόληση και στην ανεργία.

Τα χαρακτηριστικά των τεσσάρων κλάδων που μειώνεται η απασχόληση είναι: Στη γεωργία-κτηνοτροφία καταγράφεται μείωση -30,8% και απώλεια 26.989 θέσεων εργασίας, συνιστώντας έναν από τους υψηλότερους ρυθμούς μείωσης σε όλη την περιφέρεια της χώρας. Βέβαια, όπως έχει αναφερθεί και στην ανάλυση των προηγούμενων περιφερειών, η μείωση αυτή οφείλεται αφενός στη συνταξιοδότηση⁸⁸ ενός αριθμού ατόμων και αφετέρου στη μετακίνηση ατόμων από τον πρωτογενή τομέα στη μεταποίηση, και κυρίως στις υπηρεσίες,⁸⁹ όπου ειδικά στην περιφέρεια της Θεσσαλίας παρατηρείται σημαντική αύξηση.

Ο δεύτερος κλάδος όπου παρατηρείται σημαντική μείωση της απασχόλησης είναι τα ορυχεία και τα λατομεία. Αν και η μείωση αυτή της απασχόλησης είναι κατά 100,0% (δηλαδή έχουμε καταγραφή μηδενικής απασχόλησης κατά το 2008), δεν μπορεί με ευχέρεια να ερμηνευθεί. Τα αίτια αυτής της ένδειξης⁹⁰ είναι δυσδιάκριτα και μπορεί να οφείλονται είτε στην αδυναμία καταγραφής (εκ μέρους της στατιστικής υπηρεσίας), τη συγκεκριμένη περίοδο, των ατόμων που απασχολούνται στον συγκεκριμένο κλάδο είτε σε τοπικά χαρακτηριστικά, όπως η παύση των εργασιών των ορυχείων και των λατομείων της περιοχής.

Ο τρίτος κλάδος είναι των μεταφορών, της αποθήκευσης και των επικοινωνιών, όπου η απασχόληση περιορίζεται κατά -20,2% και κατά 2.159 θέσεις εργασίας. Και εδώ βασικά αίτια θα πρέπει να θεωρηθούν τα τοπικά χαρακτηριστικά, όπως οι υποδομές, τα οδικά δίκτυα, τα δίκτυα επικοινωνίας. Δύο πρόσθετα στοιχεία αξίζει να αναφερθούν: Πρώτον, αυτή η μείωση της απασχόλησης είναι αποτέλεσμα έντονων αλλαγών την περίοδο αυτή (2000-2008), καθώς μέχρι το 2005 συνέβαιναν διαδοχικές αυξήσεις και μειώσεις του μεγέθους της απασχόλησης του συγκεκριμένου κλάδου.⁹¹ Όμως, από το 2006 επικράτησε μια συνεχή τάση μείωσης που οδήγησε στη συνολική μείωση της απασχόλησης (Παράρτημα Ι, Πίνακας Π.1.5).

Ο τέταρτος κλάδος στην περιφέρεια που υφίσταται μείωση στην απασχόληση είναι το εμπόριο, η συντήρηση και η επισκευή αυτοκινήτων, οχημάτων και μοτοσυκλετών. Στην περίπτωση αυτή η μειωμένη απασχόληση δεν μπορεί να ερμηνευθεί με ευχέρεια. Καθώς μάλιστα οι λοιποί κλάδοι του εμπορίου εμφανίζουν ιδιαίτερη δυναμική, η συγκεκριμένη μείωση φαίνεται να αποτελεί περισσότερο πρόβλημα καταγραφής, παρά πραγματικό γεγονός.

---

⁸⁸ Η υπόθεση αυτή ενισχύεται περαιτέρω από τα υψηλά ποσοστά απασχολούμενων του κλάδου που εντοπίζονται το 2000 στις ηλικιακές κατηγορίες 55-64, αλλά και σ' αυτήν πάνω από 65 ετών.

⁸⁹ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 17.

⁹⁰ Η έρευνα εργατικού δυναμικού είναι μια δειγματοληπτική έρευνα που γίνεται σε νοικοκυριά και επομένως τα συμπεράσματά της ενέχουν την πιθανότητα δειγματοληπτικού σφάλματος. Τα συμπεράσματα που αφορούν μεγέθη κάτω των 10.000 ατόμων πρέπει να αντιμετωπίζονται ως ενδεικτικά και να γίνονται δεκτά με επιφύλαξη.

⁹¹ Πρέπει να επισημανθεί ότι αυτές οι μικρές διαφοροποιήσεις στην απασχόληση αντικατοπτρίζουν, τουλάχιστον μέχρι ένα σημείο, ζητήματα καταγραφής των μεγεθών αυτών και μπορεί να μην ανταποκρίνονται πλήρως στην πραγματικότητα.

Αυτές οι μεταβολές που επισημάνθηκαν παραπάνω προκαλούν μεγάλες διαφοροποιήσεις στη διάρθρωση της απασχόλησης σε όλους τους κλάδους (Πίνακας 24). Από τους δεκαέξι βασικούς κλάδους της περιφέρειας οι δώδεκα βελτιώνουν την παρουσία τους στη συνολική απασχόληση, ενώ οι υπόλοιποι τέσσερις την περιορίζουν.

Η σημαντικότερη αλλαγή αναμφίβολα συμβαίνει στον κλάδο της γεωργίας-κτηνοτροφίας, με πτώση της συμμετοχής κατά -11,9% στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας. Παρά τη σημαντική μείωση της απασχόλησης κατά 30,8% (26.989 θέσεων εργασίας), ο κλάδος της γεωργίας-κτηνοτροφίας παραμένει ο μεγαλύτερος κλάδος, με διαφορά από τους άλλους, σε βαθμό που η περιφέρεια Θεσσαλίας να θεωρείται αγροτική. Ένας στους πέντε σήμερα εργαζομένους στην περιφέρεια εντοπίζεται στον πρωτογενή τομέα. Με δεδομένα τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του πρωτογενούς τομέα στη χώρα αυτή, η μεγάλη συγκέντρωση της απασχόλησης στον τομέα αυτόν συνδυάζεται με σχετικά περιορισμένη παραγωγικότητα και κατ' επέκταση, με χαμηλές αποδόσεις της μέσης αγροτικής εκμετάλλευσης

Πίνακας 24: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας. Περιφέρεια Θεσσαλίας

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη Μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα κ.ά.	32,1	20,2	-11,9
10-14. Ορυχεία και λατομεία	0,3	0,0	-0,3
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	3,2	3,0	-0,2
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	8,7	8,8	0,1
42-43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	0,4	0,9	0,5
45. Κατασκευές	6,4	8,9	2,5
51. Χονδρικό εμπόριο	2,0	3,0	1,0
52. Λιανικό εμπόριο	9,6	11,0	1,4
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	2,5	2,0	-0,5
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	6,6	7,3	0,6
60-64. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνία	3,9	2,8	-1,1
74 Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	3,0	3,5	0,5
75. Δημόσια διοίκηση	6,7	9,3	2,6
80. Εκπαίδευση	6,0	9,1	3,1
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	3,5	4,4	0,9
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	5,1	5,9	0,8
Σύνολο	100,0	100,0	0,0

Η δεύτερη σε σημασία διαφοροποίηση αφορά την αύξηση της συμμετοχής σε μια σειρά κλάδων του τριτογενούς τομέα. Πιο συγκεκριμένα, η απασχόληση στον κλάδο της εκπαίδευσης αυξάνεται κατά 3,1%, οι λοιποί κλάδοι της δημόσιας διοίκησης κατά 2,6%, το λιανικό και χονδρικό εμπόριο κατά 1,4% και 1,0% αντίστοιχα, η υγεία κατά 0,9%, οι λοιποί κλάδοι υπηρεσιών κατά 0,8%, τα ξενοδοχεία-εστιατόρια κατά 0,6% και οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες κατά 0,5%. Στο σύνολό τους πρόκειται για κλάδους του τριτογενούς τομέα που

καλύπτουν σχεδόν όλο το φάσμα των υπηρεσιών (υπηρεσίες διανομής, κοινωνικές και προσωπικές υπηρεσίες), στις οποίες ενισχύεται σημαντικά η απασχόληση, καταδεικνύοντας την περαιτέρω επέκταση τριτογενεποίησης της οικονομίας στην περιφέρεια.

Ειδικότερα, οι κλάδοι της δημόσιας διοίκησης, της εκπαίδευσης και της κοινωνικής μέριμνας που συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με την απασχόληση στον δημόσιο τομέα καλύπτουν το 22,8% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας.⁹² Ιδιαίτερη περίπτωση συνιστά ο κλάδος των κατασκευών όπου αυξάνει τα ποσοστά του κατά 2,5% στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας. Τούτο οφείλεται στην έντονη δυναμική που εμφανίζει ο κλάδος το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, γεγονός που έχει αξιόλογες επιπτώσεις στην ευρύτερη οικονομική δραστηριότητα της περιφέρειας. Τέλος, δύο κλάδοι του δευτερογενούς τομέα (ηλεκτρισμός-ύδρευση και λοιποί κλάδοι μεταποίησης) εμφανίζουν μικρότερη βελτίωση (0,5% και 0,1% αντίστοιχα), γεγονός που οφείλεται στις περιορισμένες αυξήσεις της απασχόλησής τους.

Από τους κλάδους στους οποίους μειώνεται η συμμετοχή στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας, εκτός από τη γεωργία-κτηνοτροφία, τη μεγαλύτερη μείωση εμφανίζει ο κλάδος των μεταφορών (-1,1%), ενώ οι άλλοι τρεις κλάδοι εμφανίζουν μικρότερη μείωση (-0,5% οι λοιποί κλάδοι του εμπορίου, -0,3% τα ορυχεία-λατομεία και -0,2% η βιομηχανία τροφίμων). Αξίζει να επισημανθεί ότι ο κλάδος της βιομηχανίας τροφίμων περιορίζει τη συμμετοχή του στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας, χωρίς να περιορίζει η απασχόληση κατά το υπό ανάλυση χρονικό διάστημα. Αυτό που συμβαίνει είναι ότι απλώς αυξάνεται η απασχόληση με χαμηλότερο ρυθμό (2,0%) σε σχέση με το σύνολο της περιφέρειας (9,8%), παρέχοντας ενδείξεις για τη διαδικασία αποβιομηχάνισης που λαμβάνει χώρα στην ευρύτερη περιοχή.⁹³

Στη συνέχεια ακολουθεί η ανάλυση των αναδιαρθρώσεων της απασχόλησης στους κλάδους της περιφέρειας με την αξιοποίηση δύο στατιστικών δεικτών (Πίνακας 25), του συντελεστή συμμετοχής και του συντελεστή εξειδίκευσης, οι οποίοι δίνουν πρόσθετες πληροφορίες σχετικά με τη συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων (όπως αποτυπώνονται μέσα από την κλαδική διάρθρωση), αλλά και την εξειδίκευση της περιφέρειας.

Πίνακας 25: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Θεσσαλίας

---

⁹² Με βάση τις βασικές θέσεις των θεωριών των καταταμημένων αγορών εργασίας (ενδεικτικά βλ. Ευστράτογλου 2000 και 2006), η εκτεταμένη παρουσία κλάδων που συνδέονται με τον δημόσιο τομέα σηματοδοτεί και την εκτεταμένη παρουσία του πρωτεύοντος τμήματος της αγοράς εργασίας. Ωστόσο τα τελευταία χρόνια η ένταξη και η επέκταση ελαστικών μορφών απασχόλησης στο Δημόσιο διαφοροποιεί σημαντικά τη σχετική συζήτηση και αμφισβητεί τη διαπίστωση της ένταξης των ομάδων αυτών των απασχολουμένων στο πρωτεύον τμήμα της αγοράς εργασίας.

⁹³ Για τις έννοιες της σχετικής και απόλυτης αποβιομηχάνισης (ή άλλως βιομηχανικής οπισθοχώρησης) βλ. σχετικά Δεδουσόπουλος (2002).

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	Συντελεστής συμμετοχής Απασχόληση		Συντελεστής συμμετοχής ΑΠΑ	
	2000	2008	2000	2006
01-05.Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	1,84	1,78	2,62	2,36
10-14.Ορυχεία και λατομεία	0,77	0,00	0,41	0,28
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	1,08	1,19	-	-
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	0,79	0,93	-	-
42-43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	0,36	0,86	1,19	1,32
45. Κατασκευές	0,89	1,06	1,18	1,31
51. Χονδρικό εμπόριο	0,76	1,07	-	-
52. Λιανικό εμπόριο	0,86	0,93	-	-
50. Λοιποί κλάδοι εμπορίου	0,73	0,52	-	-
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	1,00	1,03	0,80	0,84
60-64. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	0,63	0,50	0,27	0,27
74 Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	0,69	0,62	-	-
75. Δημόσια διοίκηση	0,91	1,11	1,21	0,82
80. Εκπαίδευση	0,99	1,29	1,37	1,51
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	0,76	0,87	0,82	1,15
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	0,67	0,62	-	-
Σύνολο	1,00	1,00	1,00	1,00

Ως προς την απασχόληση, από το σύνολο των δεκαέξι κλάδων που παρουσιάζονται στην παρούσα ανάλυση δύο μόνο κλάδοι εμφανίζουν το 2000 συντελεστή συμμετοχής υψηλότερο από τη μονάδα. Πρόκειται για τους κλάδους της γεωργίας-κτηνοτροφίας (1,84%) και της βιομηχανίας τροφίμων-ποτών (1,08%), ενώ ο κλάδος των ξενοδοχείων-εστιατορίων εμφανίζει συντελεστή ίσο με τη μονάδα, γεγονός που σημαίνει ότι οι κλάδοι αυτοί συμμετέχουν με μεγάλα ποσοστά στη βελτίωση της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας, συγκριτικά με την αντίστοιχη του συνόλου της χώρας. Τόσο λοιπόν η γεωργία όσο και η βιομηχανία τροφίμων έχουν έντονη παρουσία στο οικονομικό γίνεσθαι της περιφέρειας. Η παρουσία αυτή των δύο κλάδων, που συνδέονται και αλληλοεπηρεάζονται με ποικίλους τρόπους, διαφοροποιείται με αντίθετο τρόπο στους δύο κλάδους, καθώς η γεωργία-κτηνοτροφία μειώνει την τιμή του δείκτη συμμετοχής (1,78%) το 2008, ενώ η βιομηχανία τροφίμων την αυξάνει (1,19) την ίδια χρονιά.

Οι υπόλοιποι δεκατρείς κλάδοι εμφανίζουν συντελεστή συμμετοχής χαμηλότερο από τη μονάδα, γεγονός που υποδηλώνει τη χαμηλότερη συμμετοχή των κλάδων αυτών στην απασχόληση της περιφέρειας, σε σύγκριση με την αντίστοιχη για το σύνολο της χώρας. Στους κλάδους με δείκτη χαμηλότερο από τη μονάδα οι τιμές του συντελεστή κυμαίνονται για το 2000 μεταξύ του 0,36% (ηλεκτρισμός-ύδρευση) και του 0,99% (εκπαίδευση), ενώ για το 2008 μεταξύ του 0,87% (υγεία-κοινωνική μέριμνα) και του 0,00% (ορυχεία-λατομεία). Από τους κλάδους αυτούς τα ορυχεία-λατομεία, οι λοιποί κλάδοι χονδρικού και λιανικού εμπορίου, οι μεταφορές, οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες και οι λοιποί κλάδοι υπηρεσιών εμφανίζουν στο διάστημα αυτό μειωμένο συντελεστή συγκέντρωσης, ενώ όλοι οι άλλοι κλάδοι αυξημένο.

Στο πεδίο του προϊόντος που παράγεται και για τα δύο έτη οι κλάδοι της γεωργίας, του ηλεκτρισμού, των κατασκευών και της εκπαίδευσης εμφανίζουν τιμές μεγαλύτερες από τη μονάδα, γεγονός που υποδηλώνει ότι η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία παρουσιάζει υψηλότερες συγκεντρώσεις στη συγκεκριμένη περιφέρεια, σε σχέση με τις αντίστοιχες της χώρας. Ως προς τις μεταβολές των τιμών του δείκτη, ο συντελεστής συμμετοχής του κλάδου της δημόσιας διοίκησης, ενώ το 2000 ήταν μεγαλύτερος από τη μονάδα, το 2008 μειώνεται και εμφανίζεται μικρότερος από τη μονάδα, σε αντίθεση με τον κλάδο της υγείας όπου ο συντελεστής συσχέτισης αυξάνεται (1,15) και εμφανίζεται μεγαλύτερος από τη μονάδα. Όσον αφορά τα ορυχεία-λατομεία, τα ξενοδοχεία-εστιατόρια και τις μεταφορές, που και τα δύο έτη παρουσιάζουν συντελεστή συγκέντρωσης μικρότερο από τη μονάδα, το 2008 μόνο ο κλάδος των ξενοδοχείων παρουσιάζει αυξημένο συντελεστή συμμετοχής (0,84%).

Ως προς τον συντελεστή ειδίκευσης, η τιμή του διαμορφώνεται το 2000 στο 0,15% και το 2008 στο 0,13%. Τούτο πρακτικά σημαίνει ότι η κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας παρουσιάζει ελάχιστες διαφορές σε σχέση με την αντίστοιχη της χώρας και επομένως η περιφέρεια δεν διαθέτει υψηλό βαθμό εξειδίκευσης σε ορισμένες οικονομικές δραστηριότητες.

7. Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

7.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας

Το 2000 η περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας κατείχε την όγδοη θέση στην κατάταξη των περιφερειών της χώρας ως προς τον πληθυσμό (544.858 πολίτες, ποσοστό 5,2% του συνολικού πληθυσμού της χώρας) και στο μέγεθος του εργατικού δυναμικού (232.472 άτομα) και της απασχόλησης (198.949 άτομα) και στη δεύτερη θέση ως προς το ποσοστό της ανεργίας (14,4%). Το ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό της ανεργίας αναδεικνύεται ως το πρώτο χαρακτηριστικό της περιφέρειας.

Πίνακας 26: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

	2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή
Πληθυσμός χώρας	10.468.277	10.776.116	307.839	2,9
Πληθυσμός περιφέρειας	544.858	545.698	841	0,2
Μερίδιο περιφέρειας στον πληθυσμό της χώρας	5,2	5,1	-0,1	–
Πληθυσμός περιφέρειας (15-64 ετών)	355.805	355.880	75	0,0
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (σύνολο)	232.472	243.751	11.279	4,9
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (15-64)	227.315	237.717	10.402	4,6
Δείκτης συμμετοχής (χονδρικός)	42,7	44,7	2,0	4,7
Δείκτης συμμετοχής (15-64 ετών)	63,9	66,8	2,9	4,6
Απασχόληση (σύνολο)	198.949	223.613	24.665	12,4

Απασχόληση (15-64 ετών)	193.791	217.580	23.788	12,3
Δείκτης απασχόλησης (σύνολο)	36,5	41,0	4,5	12,2
Δείκτης απασχόλησης (15-64 ετών)	54,5	61,1	6,7	12,3
Πρωτογενής τομέας	47.302	41.909	-5.393	-11,4
Δευτερογενής τομέας	57.980	64.811	6.831	11,8
Τριτογενής τομέας	93.666	116.894	23.228	24,8
Εργοδότες	26.733	19.424	-7.309	-27,3
Αυτοαπασχολούμενοι	47.288	53.663	6.375	13,5
Μισθωτοί	104.267	134.124	29.857	28,6
Βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση	20.661	16.403	-4.258	-20,6
Ανεργία (σύνολο)	33.524	20.137	-13.386	-39,9
Ανεργία (15-64 ετών)	33.524	20.137	-13.386	-39,9
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (σύνολο)	14,4	8,3	-6,2	-
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (15-64 ετών)	14,7	8,5	-6,3	-

Το επόμενο χαρακτηριστικό της Περιφέρειας είναι το γεγονός ότι ο πληθυσμός της αυξάνεται με ιδιαίτερα περιορισμένο ρυθμό (0,2%, δηλαδή 841 άτομα),⁹⁴ που είναι σημαντικά χαμηλότερος από το αντίστοιχο (2,9%) για το σύνολο της χώρας, αλλά και από την πλειονότητα των άλλων περιφερειών.⁹⁵ Ανάλογη αρνητική εξέλιξη συνιστά και η μη μεταβολή του πληθυσμού στις εργάσιμες ηλικίες (15-64 ετών), αφού από το 2000 έως το 2008 προστέθηκαν μόλις 75 άτομα.

Διαφορετικές είναι ωστόσο οι εξελίξεις στο πεδίο του ανθρώπινου δυναμικού που εμπλέκεται ενεργά στην οικονομική και επαγγελματική ζωή. Το εργατικό δυναμικό της περιφέρειας παρουσιάζει αύξηση κατά 11.279 άτομα (ποσοστό 4,9%), η οποία περιορίζεται λίγο στις εργάσιμες ηλικίες και ανέρχεται σε 10.402 άτομα (ποσοστό 4,6%). Αποτέλεσμα των εξελίξεων στα πεδία του πληθυσμού και του εργατικού δυναμικού είναι οι διαφοροποιήσεις στους δείκτες συμμετοχής. Ο χονδρικός δείκτης συμμετοχής αυξάνεται κατά δύο ποσοστιαίες μονάδες (από 42,7% το 2000 σε 44,7% το 2008), ενώ ο δείκτης συμμετοχής των εργάσιμων ηλικιών κατά 2,9% (από 63,9% σε 66,8% τα αντίστοιχα έτη) και, καθώς είναι οριακά χαμηλότερος από τον αντίστοιχο για το σύνολο της χώρας (67,1%), συγκαταλέγεται ανάμεσα στους χαμηλότερους που παρουσιάζουν οι περιφέρειες της χώρας.

⁹⁴ Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά την εικοσαετία 1981-2001 η μεταβολή του πληθυσμού είναι σχεδόν η ίδια (12,5%) τόσο για τη χώρα όσο και για την περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας. Ωστόσο, εξετάζοντας τις μεταβολές ανά δεκαετία (1981-1991 και 1991-2001) διαπιστώνεται ότι ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού παρουσιάζει σημαντική επιβράδυνση για τη Στερεά Ελλάδα, την περίοδο που σε όλη την Ελλάδα αυξάνεται. Έτσι, ενώ κατά τη δεκαετία του 1980 ο πληθυσμός της Στερεάς Ελλάδας αυξάνεται με ρυθμό ταχύτερο από την υπόλοιπη Ελλάδα (συνολική μεταβολή περιόδου: 8,23% στη Στερεά Ελλάδα έναντι 5,35% στη χώρα), τη δεκαετία του 1990 η κατάσταση αντιστρέφεται πλήρως και το ποσοστό αύξησης του πληθυσμού στη συγκεκριμένη περιφέρεια διαμορφώνεται στο 3,96%, όταν το αντίστοιχο σε εθνικό επίπεδο είναι 6,86%. Έτσι από τη συνολική αύξηση του πληθυσμού της Περιφέρειας (περίπου 67.000 κατά την περίοδο 1981-2001) μόλις 23.000 κάτοικοι, δηλαδή ποσοστό 34%, αντιστοιχεί στην τελευταία δεκαετία.

⁹⁵ Η τάση αυτή εξηγείται από το γεγονός της συνεχιζόμενης συγκέντρωσης του πληθυσμού στην περιφέρεια Αττικής, παρά το ότι το φαινόμενο της μαζικής αστικοποίησης έχει περιοριστεί συγκριτικά με τις προηγούμενες δεκαετίες.

Στον αντίποδα, ιδιαίτερη σημασία έχει η μεγάλη αύξηση της απασχόλησης (ποσοστό 12,3% και 24.665 θέσεις εργασίας). Στις εργάσιμες ηλικίες ο ρυθμός αύξησης είναι οριακά χαμηλότερος και διαμορφώνεται στο 12,2%, με αποτέλεσμα την αύξηση της απασχόλησης κατά 23.788 θέσεις εργασίας. Ο χονδρικός δείκτης απασχόλησης αυξάνεται κατά 4,5 ποσοστιαίες μονάδες (από 36,5% το 2000 σε 41,0% το 2008), ενώ στις εργάσιμες ηλικίες η αύξηση φθάνει τις 6,7% (από 54,5% σε 61,1% τα αντίστοιχα έτη). Είναι λίγο χαμηλότερος από τον αντίστοιχο για το σύνολο της χώρας (62,2%) και υπολείπεται του δείκτη άλλων οκτώ περιφερειών.⁹⁶

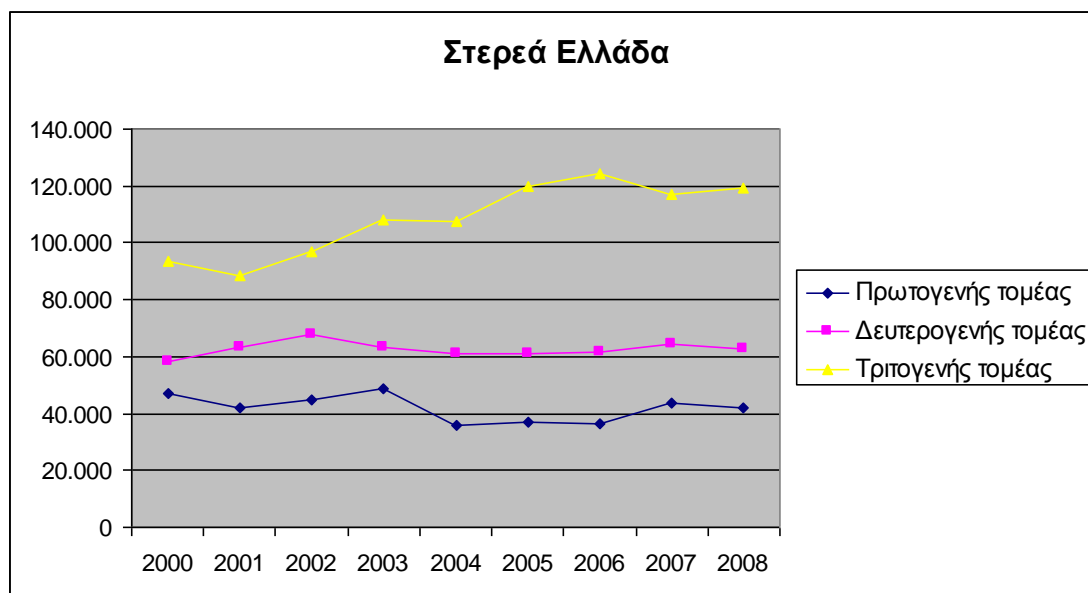
Ενδιαφέρον για την κατανόηση της φυσιγνωμίας της περιφέρειας, παρουσιάζουν οι μεταβολές της απασχόλησης στους τρεις βασικούς παραγωγικούς τομείς της οικονομίας (Διάγραμμα 6). Στον πρωτογενή τομέα καταγράφεται πτώση του ποσοστού της απασχόλησης κατά -11,4% και των θέσεων εργασίας κατά 5.393. Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί ότι η περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας παρουσιάζει τη μικρότερη μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα, σε σύγκριση με τις άλλες περιφέρειες της χώρας. Σε αντίθετη κατεύθυνση κινούνται τα ποσοστά τόσο στον δευτερογενή τομέα με αύξηση της τάξης του 1,8% (6.831 άτομα πλέον), η οποία, όπως θα δούμε στη συνέχεια, οφείλεται αποκλειστικά στις κατασκευές, όσο και στον τριτογενή τομέα, με αύξηση της τάξης του 24,8% και τη δημιουργία 23.228 νέων θέσεων εργασίας. Αθροιστικά και οι δύο τομείς δημιουργούν 30.059 θέσεις εργασίας που έχει αποτέλεσμα την αύξηση της απασχόλησης και τη μείωση του ποσοστού ανεργίας για το έτος 2008.⁹⁷

---

⁹⁶ Σε ανάλογα συμπεράσματα καταλήγει το επιχειρησιακό πρόγραμμα των περιφερειών Θεσσαλίας, Στερεάς Ελλάδας και Ηπείρου, που αφορά την προγραμματική περίοδο 2007-2013. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Προγράμματος, το ποσοστό απασχόλησης της περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας, για το 2004, στην ηλικιακή κατηγορία 15-64 ετών, είναι σχεδόν ίσο με αυτό όλης της χώρας (57,0% και 59,0% αντίστοιχα), αλλά αισθητά χαμηλότερο από αυτό της ΕΕ-25 (63,0%) αλλά και της ΕΕ-15 (65,0%). Όσον αφορά τα ποσοστά απασχόλησης των γυναικών και των ηλικιωμένων (55-64 ετών), η Στερεά Ελλάδα παρουσιάζει ποσοστά της τάξης του 40,0% και 37,0%, όταν τα αντίστοιχα εθνικά είναι 45,0% και 39,0%.

⁹⁷ Με βάση τα στοιχεία της απογραφής του 1991, ο πρωτογενής τομέας συνέβαλε στη δημιουργία του περιφερειακού ΑΕΠ κατά 23,1%, ο δευτερογενής τομέας κατά 42,4% και ο τριτογενής τομέας κατά 34,5%. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τη χώρα ήταν 15,0% για τον πρωτογενή τομέα, 25,0% για τον δευτερογενή τομέα και 60,0% για τον τριτογενή τομέα.

Διάγραμμα 6: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

Ως προς τη θέση στο επάγγελμα, οι εργοδότες μειώνονται κατά 7.309 άτομα (ποσοστό -27,3%), καταλαμβάνοντας το 2008 το 8,7% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας και καταδεικνύοντας τις δυσχέρειες που υπάρχουν στην προσπάθεια άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας. Αντιθέτως, οι αυτοαπασχολούμενοι αυξάνονται κατά 13,5% (6.375 άτομα), αυξάνοντας το 2008 το ήδη υψηλό τους μερίδιο (24,0%) στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας. Ένας στους τέσσερις δηλαδή απασχολούμενους είναι αυτοαπασχολούμενος.⁹⁸ Ωστόσο η βασική εξέλιξη είναι η περαιτέρω αύξηση των μισθωτών, με ποσοστό 28,6% (δηλαδή 29.857 άτομα), καταλαμβάνοντας ωστόσο ένα σχετικά μικρό μερίδιο (60,0%) της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας. Τέλος, παρά τη μείωσή τους κατά 20,6% (κατά 4.258 άτομα) οι βοηθοί στις οικογενειακές επιχειρήσεις εξακολουθούν να διατηρούν υψηλό μερίδιο (7,3%) στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας. Η μείωση αυτή μπορεί, με προϋποθέσεις, να συνιστά θετική εξέλιξη, εφόσον αυτή η μορφή της απασχόλησης ουσιαστικά υποκαθιστά μια κανονικά αμειβόμενη θέση εργασίας.

Αυτές οι γενικότερες εξελίξεις στο πεδίο της απασχόλησης έχουν αλλάξει κατά πολύ το τοπίο στο πεδίο της ανεργίας. Ο συνολικός αριθμός των ανέργων μειώθηκε κατά 13.386 και το 2000 από 33.524 άτομα περιορίστηκε σε 20.137 το 2008. Η μείωση αυτή (ποσοστό -39,9%) μείωσε την ανεργία από 14,4% το 2000 σε 8,3% το 2008, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά για τις ενεργές εργασιακά ηλικίες έφθασαν σε 14,7% και 8,5% για τα έτη 2000 και 2008.⁹⁹ Γύρω στα 20.137

⁹⁸ Μια τέτοια διάρθρωση της απασχόλησης ως προς τη θέση στο επάγγελμα, με ιδιαίτερα υψηλά μερίδια αυτοαπασχολούμενων και εργοδοτών, περιορίζει αισθητά την αγορά εργασίας, στην οποία εντάσσονται οι μισθωτοί και οι άνεργοι (αυτοί δηλαδή που προσφέρουν σε άλλο εργοδότη την εργατική τους δύναμη).

⁹⁹ Σύμφωνα με τα στοιχεία του Επιχειρησιακού Προγράμματος των περιφερειών Θεσσαλίας, Στερεάς Ελλάδας και Ηπείρου, που αφορά την προγραμματική περίοδο 2007-2013, το ποσοστό ανεργίας ανήλθε το 2004 σε 12,8%, έναντι 13,4% του ίδιου εξαμήνου το 1998 και

άτομα εξακολουθούν να παραμένουν σε κατάσταση ανεργίας το 2008 και σε συνδυασμό με τον μεγάλο αριθμό όσων απασχολούνται σε οικογενειακές επιχειρήσεις και όσων προσλαμβάνονται με μερική απασχόληση συγκροτούν το τμήμα του πληθυσμού της περιφέρειας που αδυνατεί να ενταχθεί στο οικονομικό σύστημα της περιφέρειας.

Προς την ίδια κατεύθυνση κινούνται και οι μεταβολές της εγγεγραμμένης ανεργίας. Από τον Αύγουστο του 2004 ως τον Νοέμβριο του 2008 η εγγεγραμμένη ανεργία στη περιφέρεια μειώθηκε κατά -28,0% (6.936 άτομα). Σε επαγγελματικό επίπεδο τη μεγαλύτερη μείωση εμφανίζουν τα επιστημονικά επαγγέλματα (-53,5%) και οι ειδικευμένοι τεχνίτες (-37,3%) και ακολουθούν οι τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί (-32,5%), οι χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων (-29,6%) και οι ανειδίκευτοι εργάτες (-28,7%).

Στον αντίποδα, τον χαμηλότερο ρυθμό μείωσης της εγγεγραμμένης ανεργίας (-1,2%) καταγράφει η κατηγορία των πωλητών και των απασχολουμένων στην παροχή υπηρεσιών. Τέλος, ανώτερα διοικητικά στελέχη, γεωργοί και κτηνοτρόφοι, που αποτελούν τις πιο περιορισμένες σε μέγεθος κατηγορίες ανέργων, αυξάνουν την εγγεγραμμένη ανεργία, γεγονός που σημαίνει την επέκταση της ανεργίας σε μη παραδοσιακές (ως προς τα πρότυπα της ανεργίας) κατηγορίες απασχολουμένων. Από γεωγραφική άποψη, ο Ν. Φθιώτιδας (-42,3%) και ο Ν. Βοιωτίας (-35,9%) έχουν τον πιο έντονο ρυθμό μείωσης της εγγεγραμμένης ανεργίας, ενώ ο Ν. Εύβοιας, που το 2004 είχε τους πιο πολλούς εγγεγραμμένους ανέργους (9.832 άτομα), εμφανίζει τον χαμηλότερο ρυθμό (-10,6%) μείωσης της ανεργίας, ως αποτέλεσμα της παρατεταμένης παρουσίας του φαινομένου της ανεργίας στην περιοχή.

7.2 Μια προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης

Οι γενικότερες εξελίξεις που παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο τμήμα διαμορφώνουν το ευρύτερο πλαίσιο εντός του οποίου θα επιχειρηθεί η διερεύνηση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης και της κλαδικής εξειδίκευσης της περιφέρειας που συμβαίνουν το διάστημα 2000-2008. Αυτά τα δύο ζητήματα αντιμετωπίζονται χωριστά και καλύπτουν αυτήν και την επόμενη υποενότητα.

Σ' αυτή την υποενότητα θα γίνει προσπάθεια να αναδειχθούν μερικά από τα αίτια των μεταβολών της απασχόλησης, χρησιμοποιώντας και εδώ τη μέθοδο απόκλισης- συμμετοχής (shift-share analysis), η οποία μέσα από τον επιμερισμό της μεταβολής της απασχόλησης σε συνιστώσες αναδεικνύει και μερικά από τα αίτια αυτά. Η εφαρμογή της μεθόδου και τα αποτελέσματά της για την περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας παρουσιάζονται στον Πίνακα 26. Και εδώ οι κλάδοι της περιφέρειας ταξινομούνται σε έξι ομάδες: Οι ομάδες αυτές αφορούν τη γεωργία-κτηνοτροφία και τους λοιπούς κλάδους του πρωτογενούς τομέα

διαμορφώθηκε κατά 2,3 μονάδες πιο πάνω από το Εθνικό. Ως προς τα ποιοτικά στοιχεία, σύμφωνα με τη Eurostat, για το 2004 το ποσοστό ανεργίας των γυναικών το 2000 ήταν 20,2% (έναντι 21% το 1999), ενώ το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων ως προς το σύνολό τους το 2004 ανήλθε σε 56,5% (από 61,6% το 1997).

(πρώτη ομάδα), τα ορυχεία-λατομεία, τη μεταποίηση και τον ηλεκτρισμό-ύδρευση (δεύτερη ομάδα), τις κατασκευές (τρίτη ομάδα), το εμπόριο (χονδρικό, λιανικό, αυτοκινήτων) και τα ξενοδοχεία-εστιατόρια (τέταρτη ομάδα), τη δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση και υγεία (πέμπτη ομάδα) και τους λοιπούς κλάδους των υπηρεσιών (έκτη ομάδα).¹⁰⁰

---

¹⁰⁰ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 9.

Πίνακας 27: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

Κωδ.	Κλάδος	Μεταβολές σε απόλυτα μεγέθη και ποσοστά				Συνιστώσες απόκλισης και συμμετοχής σε απόλυτες τιμές			
		2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή	Εθνική Συνιστώσα	Ομολογική Συνιστώσα	Διαφορική Συνιστώσα	Μεταβολή
I	Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία – Αλιεία	47.302	41.909	-5.394	-11,4	5.595	-18.302	7.314	-5.394
II	Ορυχεία και λατομεία - Μεταποιητικές βιομηχανίες - Παροχή ηλεκτρικού, φυσικού αερίου, νερού	41.409	41.529	120	0,3	4.898	-6.030	1.252	120
III	Κατασκευές	16.572	20.981	4.410	26,6	1.960	2.992	-543	4.410
IV	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο Επισκευή αυτοκίνητων – Ξενοδοχεία και εστιατόρια	43.598	51.828	8.231	18,9	5.156	3.577	-502	8.231
V	Δημόσια διοίκηση και άμυνα Κοινωνική ασφάλιση – Εκπαίδευση – Υγεία	27.910	37.774	9.864	35,3	3.301	4.207	2.356	9.864
VI	Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών (*)	22.158	29.592	7.434	33,5	2.621	3.652	1.161	7.434
Σύνολο		198.949	223.613	24.665	12,4	23.530	-9.903	11.038	24.665

(*) Η κατηγορία «VI. Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών» περιλαμβάνει: Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες Ε. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου και άλλων υπηρεσιών κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα.

Συνολικά η περιφέρεια παρουσιάζει αύξηση της απασχόλησης της τάξης του 12,4%, η οποία οφείλεται κυρίως στην ευνοϊκή επίδραση της εθνικής και διαφορικής συνιστώσας, δηλαδή στην ευνοϊκή επίδραση της αύξησης της απασχόλησης της χώρας καθώς και των τοπικών παραγόντων. Η περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης δεν είναι εφικτή λόγω της επιρροής της ομολογικής συνιστώσας, που έχει αρνητική τιμή (-9.903), καταδεικνύοντας ότι η κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας έχει αρνητική επίδραση στην απασχόληση. Ειδικότερα οι βασικές κατηγορίες των κλάδων (που εμφανίζονται στον Πίνακα 27), μπορεί να διακριθούν σε τρεις ομάδες: Στην πρώτη εντάσσονται οι κλάδοι του πρωτογενούς τομέα (γεωργία-κτηνοτροφία-θήρα-αλιεία) και οι κλάδοι των ορυχείων-λατομείων, της μεταποίησης και της ύδρευσης-ηλεκτρισμού, που εμφανίζουν μεταβολές αρνητικές στην πρώτη περίπτωση και θετικές στη δεύτερη. Ο κλάδος του πρωτογενούς τομέα εμφανίζει μείωση απασχόλησης με ρυθμό 11,4%, ενώ οι υποκατηγορίες των κλάδων ορυχεία-λατομεία εμφανίζουν αύξηση της απασχόλησης, με ρυθμό 0,3%.

Ο περιορισμός της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα οφείλεται περισσότερο στη δυσμενή κλαδική διάρθρωση της απασχόλησης (ομολογική συνιστώσα), ενώ παράγοντες τοπικού χαρακτήρα φαίνεται να κινούνται προς θετική κατεύθυνση (διαφορική συνιστώσα). Το κοινό που προκύπτει, λοιπόν, είναι ότι όλοι οι κλάδοι του τομέα χαρακτηρίζονται ταυτόχρονα από αρνητική ομολογική και θετική διαφορική συνιστώσα. Με άλλα λόγια, αυτό που επισημαίνεται εδώ είναι ότι η μείωση των δραστηριοτήτων του πρωτογενούς τομέα στη Στερεά Ελλάδα ευνοείται τόσο από την ύπαρξη των εκτεταμένων υποδομών, που εντοπίζονται στη συγκεκριμένη περιφέρεια, όσο προφανώς και από την εγγύτητα των αγορών. Στην προκειμένη περίπτωση, δηλαδή, οι τοπικοί παράγοντες φαίνεται να λειτουργούν θετικά περιορίζοντας τις απώλειες της απασχόλησης.¹⁰¹

Σε παρεμφερή συμπεράσματα μπορούμε να καταλήξουμε και για τους κλάδους των ορυχείων-λατομείων, της μεταποίησης και της ύδρευσης-ηλεκτρισμού. Και στην περίπτωση αυτή, η διάρθρωση των κλάδων λειτουργεί δυσμενώς, εμποδίζοντας την περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης. Στον αντίποδα, ο τοπικός παράγοντας, όπως οι υποδομές, φαίνεται να μη συνιστά εμπόδιο και να ενισχύει την έστω και περιορισμένη αύξηση της απασχόλησης. Επιπλέον, η τάση που επικρατεί σε εθνικό επίπεδο είναι αυτή που συμβάλλει στην οριακή αύξηση της απασχόλησης.

Στη δεύτερη ομάδα ανήκουν οι κλάδοι των κατασκευών, του εμπορίου, των ξενοδοχείων και εστιατορίων, οι οποίοι εμφανίζουν αύξηση της απασχόλησης με ρυθμούς 26,6% και 18,9% αντίστοιχα. Αυτή η θετική μεταβολή της απασχόλησης είναι το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης παραγόντων που λειτουργούν αντιθετικά. Από τη μια πλευρά, η ευνοϊκή διάρθρωση των κλάδων της περιφέρειας καθώς και η γενικότερη τάση αύξησης της απασχόλησης σε όλη

---

¹⁰¹ Υπενθυμίζεται ότι για το σύνολο της χώρας στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα η μείωση της απασχόλησης του πρωτογενούς τομέα φθάνει το 26,8% οδηγώντας σε απώλεια 191.502 θέσεων εργασίας. Πιο αναλυτικά, για τις εξελίξεις του πρωτογενούς τομέα βλ. στο Ευστράτογλου κ.ά. (2011).

τη χώρα επιδρούν θετικά και συμβάλλουν στην αύξηση της απασχόλησης, ενώ από την άλλη, οι τοπικοί παράγοντες φαίνεται να περιορίζουν την περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης.

Στην τρίτη ομάδα κλάδων, (δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση, υγεία και λοιπές δραστηριότητες υπηρεσιών) όπου οι ρυθμοί μεταβολής της απασχόλησης είναι ιδιαίτερα υψηλοί, 35,3% και 33,5% αντίστοιχα, και οι τρεις συνιστώσες που συνδέονται με τις τρεις διαφορετικές κατηγορίες αιτίων κινούνται προς την ίδια κατεύθυνση και επιδρούν θετικά στις μεταβολές της απασχόλησης. Τόσο στις υπηρεσίες που συνδέονται με τον δημόσιο τομέα όσο και στις άλλες που συνδέονται περισσότερο με τον ιδιωτικό τομέα η ευνοϊκή σύνθεση των κλάδων φαίνεται να ασκεί τη μεγαλύτερη επίδραση στην αύξηση της απασχόλησης και ακολουθούν η γενικότερη τάση αύξησης της απασχόλησης στη χώρα στους κλάδους του δημοσίου και οι τοπικοί παράγοντες στους κλάδους του ιδιωτικού τομέα.

Συμπερασματικά αυτό που διαπιστώνεται είναι ότι στην περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας, με εξαίρεση τον πρωτογενή τομέα, παρατηρείται αύξηση της απασχόλησης η οποία κυρίως οφείλεται στη θετική επίδραση της διάθρωσης των κλάδων, αλλά και στη συνολική αύξηση της απασχόλησης σε επίπεδο χώρας.

7.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις

Η οπτική της κλαδικής εξειδίκευσης της απασχόλησης στην περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας παρουσιάζεται στον Πίνακα 28, όπου καταγράφονται οι μεταβολές της απασχόλησης στους σημαντικότερους σε διψήφιο κωδικό κλάδους της περιφέρειας.¹⁰² Όπως ήδη επισημάνθηκε, η απασχόληση συνολικά αυξήθηκε κατά 12,4% και οδήγησε στη δημιουργία 24.665 νέων θέσεων εργασίας. Αυτό είναι το αποτέλεσμα των διαφοροποιήσεων που έχουν υποστεί οι κλάδοι τόσο ως προς το μέγεθος όσο και ως προς την κατεύθυνση των μεταβολών. Έτσι, από τους δεκαεπτά μεγαλύτερους κλάδους της περιφέρειας, που αναλύονται εδώ, οι δεκατρείς παρουσιάζουν αύξηση της απασχόλησης και οι υπόλοιποι τέσσερις μείωση. Στους κλάδους που αυξάνεται η απασχόληση, οι ρυθμοί αύξησης κυμαίνονται μεταξύ του 4,8% (ηλεκτρισμός, ύδρευση) και του 119,2% (λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών), ενώ στους κλάδους που μειώνεται η απασχόληση οι ρυθμοί μείωσης κυμαίνονται μεταξύ του -8,3% (λοιποί κλάδοι μεταποίησης) και του -26,4% (χερσαίες μεταφορές).

---

¹⁰² Όπως έχουμε ήδη αναφερθεί, προκειμένου να εμφανίζεται ένας κλάδος στον σχετικό πίνακα, πρέπει να κατέχει, σε ένα από τα δύο έτη ανάλυσης, τουλάχιστον το 3,0% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας (στη Στερεά Ελλάδα το 3% της συνολικής απασχόλησης, κατά τα έτη 2000 και 2008, ήταν 5.968 και 6.708 αντίστοιχα).

Πίνακας 28: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη μεταβολή	% Μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	47.302	41.909	-5.394	-11,4
10-14. Ορυχεία και λατομεία	2.680	3.558	878	32,8
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	8.201	9.667	1.466	17,9
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	28.168	25.831	-2.337	-8,3
41-43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	2.359	2.473	113	4,8
45. Κατασκευές	16.572	20.981	4.410	26,6
50. Εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων κτλ.	4.035	5.988	1.953	48,4
51. Χονδρικό εμπόριο	4.482	5.988	1.506	33,6
52. Λιανικό εμπόριο	20.248	23.683	3.436	17,0
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	14.833	16.169	1.336	9,0
60. Χερσαίες μεταφορές	6.720	4.944	-1.776	-26,4
Λοιποί κλάδοι μεταφορών, αποθήκευση και επικοινωνίες	4.925	4.129	-796	-16,2
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	4.187	6.649	2.462	58,8
75. Δημόσια διοίκηση, άμυνα και ασφάλιση	12.624	17.999	5.375	42,6
80. Εκπαίδευση	9.258	12.251	2.992	32,3
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	6.028	7.525	1.497	24,8
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	6.327	13.870	7.544	119,2
Σύνολο	198.949	223.613	24.665	12,4

Οι λοιποί κλάδοι υπηρεσιών (119,2%) και οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες (58,8%) παρουσιάζουν τους υψηλότερους ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης. Οι κλάδοι αυτοί συνδέονται κατά κανόνα με τον ιδιωτικό τομέα και με τους ρυθμούς επέκτασης του τριτογενούς τομέα παραγωγής της οικονομίας στην περιφέρεια και δημιουργούν έναν σημαντικό αριθμό νέων θέσεων εργασίας (7.544 ο πρώτος και 2.462 ο δεύτερος). Επίσης, σε ανοδική πορεία βρίσκονται οι κλάδοι του εμπορίου (48,4%) και της δημόσιας διοίκησης (42,6%) και ακολουθούν οι κλάδοι του χονδρικού εμπορίου (33,6%), των ορυχείων-λατομείων (32,8%) και της εκπαίδευσης (32,3%), των κατασκευών (26,6%) και της υγείας και κοινωνικής μέριμνας (24,8%).

Οι κλάδοι της βιομηχανίας τροφίμων-ποτών (17,9%) και του λιανικού εμπορίου (17,0%) συγκροτούν μια άλλη ομάδα με ρυθμό μεταβολής της απασχόλησης κάτω από το 20,0%. Ειδικότερα, στην περίπτωση της βιομηχανίας τροφίμων-ποτών, αυτή η αύξηση της απασχόλησης σηματοδοτεί και διαδικασίες χωρικής αναδιάρθρωσης των δραστηριοτήτων του κλάδου, καθώς ο κλάδος στο σύνολο της χώρας, για το ίδιο χρονικό διάστημα, παρουσιάζει μείωση της απασχόλησης

κατά 5,5% (6.672 θέσεις εργασίας).¹⁰³ Τέλος, ο κλάδος των ξενοδοχείων-εστιατορίων εμφανίζει αύξηση της τάξης του 9,0%, καταδεικνύοντας την απουσία δυναμισμού, ενώ ο κλάδος του ηλεκτρισμού-ύδρευσης, με περιορισμένη ωστόσο σημασία, λόγω του μικρού μεγέθους, εμφανίζει αύξηση της απασχόλησης κατά 4,8%, γεγονός που υποδηλώνει περισσότερο στασιμότητα, παρά κάποια θετική εξέλιξη στο πεδίο της απασχόλησης.

Παράλληλα, σε τέσσερις κλάδους καταγράφεται μείωση της απασχόλησης. Ο πρώτος είναι η γεωργία-κτηνοτροφία, όπου έχουμε πτώση της απασχόλησης κατά -11,4% και απώλεια 5.394 θέσεων εργασίας, σημειώνοντας ταυτόχρονα τον χαμηλότερο ρυθμό μείωσης ανάμεσα στο σύνολο των περιφερειών της χώρας. Ένα μέρος της μείωσης αυτής οφείλεται, όπως έχουμε δει και στην ανάλυση των προηγούμενων περιφερειών, στη συνταξιοδότηση ενός αριθμού εργαζομένων¹⁰⁴, ενώ ένα άλλο μέρος συνδέεται με τη μετακίνηση ατόμων από τον πρωτογενή τομέα στη μεταποίηση και κυρίως στις υπηρεσίες.¹⁰⁵

Ο δεύτερος κλάδος είναι οι χερσαίες μεταφορές, όπου η απασχόληση μειώνεται του κατά -26,4% και οι θέσεις εργασίας κατά 1.776. Αυτή η μεταβολή συνδέεται τόσο με τις εξελίξεις στον χώρο της μεταποίησης και τη συρρίκνωση των δραστηριοτήτων ενός τμήματος της μεταποίησης, όσο και στην περιορισμένη ανάπτυξη του τουριστικού τομέα στην περιφέρεια.

Οι λοιποί κλάδοι μεταφορών, αποθήκευσης και επικοινωνιών είναι τρίτοι στη σειρά όπου καταγράφεται μείωση της απασχόλησης κατά -16,2% και απώλεια 796 θέσεων εργασίας.¹⁰⁶ Τέλος, ένας τέταρτος και σημαντικός κλάδος της περιφέρειας, αυτός των λοιπών κλάδων μεταποίησης, εμφανίζει ρυθμό μείωσης της απασχόλησης της τάξης του 8,3%, με αποτέλεσμα την απώλεια 2.337 θέσεων εργασίας. Βασικά αίτια της μείωσης αυτής, όπως ήδη επισημάνθηκε, είναι τόσο η δυσμενής διάρθρωση των κλάδων της περιφέρειας όσο και η ευρύτερη τάση μείωσης της απασχόλησης της μεταποίησης στη χώρα.

Αυτές οι μεταβολές της απασχόλησης που αναφέρθηκαν παραπάνω προκαλούν σημαντικές διαφοροποιήσεις στη διάρθρωση της απασχόλησης στους κλάδους (Πίνακας 29). Από τους δεκαεπτά βασικότερους κλάδους της περιφέρειας οι έντεκα βελτιώνουν τη συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση, ενώ οι υπόλοιποι έξι τη μειώνουν.

---

¹⁰³ Επιπρόσθετα, αυτές οι αυξήσεις της απασχόλησης θα πρέπει να γίνουν αποδεκτές μέσα σ' ένα πλαίσιο αναγνώρισης των ισχυρών διακλαδικών σχέσεων που αναπτύσσει ο κλάδος, γεγονός που ασκεί επίδραση σε μεγάλο αριθμό άλλων κλάδων της περιφέρειας.

¹⁰⁴ Η υπόθεση αυτή ενισχύεται περισσότερο από τα υψηλά ποσοστά απασχολούμενων του κλάδου που εντοπίζονται το 2000 στις ηλικιακές κατηγορίες 55-64 ετών, αλλά και πάνω από 65 ετών.

¹⁰⁵ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 17.

¹⁰⁶ Συνολικά στους κλάδους των μεταφορών μειώνεται η απασχόληση κατά -22,4% και χάνονται 2.608 θέσεις εργασίας (Πίνακας 1 του παραρτήματος.) Καθώς μάλιστα ο κλάδος, στο ίδιο χρονικό διάστημα, στο σύνολο της χώρας παρουσιάζει μικρή αύξηση της απασχόλησης κατά 3,5% αποδεικνύεται ο διαφορετικός τρόπος με τον οποίο οι περιφέρειες ανταποκρίνονται στις γενικότερες εξελίξεις.

Η πιο αξιόλογη διαφοροποίηση συνδέεται αναμφίβολα με τη γεωργία-κτηνοτροφία, η συμμετοχή της οποίας στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας μειώνεται κατά 5,0%. Παρά τη σημαντική μείωση της απασχόλησης κατά 11,4%, ο κλάδος της γεωργίας-κτηνοτροφίας παραμένει ο μεγαλύτερος σε μέγεθος απασχόλησης κλάδος της περιφέρειας. Με δεδομένο τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του πρωτογενούς τομέα στη χώρα, αυτή η μεγάλη συγκέντρωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα συνδυάζεται με σχετικά περιορισμένη παραγωγικότητα και κατ' επέκταση με χαμηλές αποδόσεις της μέσης αγροτικής εκμετάλλευσης.

Μια δεύτερη σε σημασία διαφοροποίηση αφορά τη μείωση της συμμετοχής κατά -2,6% των λοιπών κλάδων της μεταποίησης. Η μείωση αυτή, που αντικατοπτρίζει τη μείωση της απασχόλησης κατά 8,3% και την απώλεια 2.337 θέσεων εργασίας αναδεικνύει τις έντονες διαδικασίες μιας απόλυτης βιομηχανικής οπισθοχώρησης (ή αποβιομηχάνισης), γεγονός με πολλαπλές συνέπειες τόσο για τη διαμόρφωση του αναπτυξιακού πρότυπου που επικρατεί όσο και για τη γενικότερη ανταγωνιστικότητα της τοπικής οικονομίας.

Πίνακας 29: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	23,8	18,7	-5,0
10-14. Ορυχεία και λατομεία	1,3	1,6	0,2
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	4,1	4,3	0,2
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	14,2	11,6	-2,6
41.43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	1,2	1,1	-0,1
45. Κατασκευές	8,3	9,4	1,1
50. Εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων κτλ.	2,0	2,7	0,6
51. Χονδρικό εμπόριο	2,3	2,7	0,4
52. Λιανικό εμπόριο	10,2	10,6	0,4
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	7,5	7,2	-0,2
60. Χερσαίες μεταφορές	3,4	2,2	-1,2
Λοιποί κλάδοι μεταφορών, αποθήκευση και επικοινωνίες	2,5	1,8	-0,6
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	2,1	3,0	0,9
75. Δημόσια διοίκηση, άμυνα και ασφάλιση	6,3	8,0	1,7
80. Εκπαίδευση	4,7	5,5	0,8
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	3,0	3,4	0,3
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	3,2	6,2	3,0
Σύνολο	100,0	100,0	0,0

Η τρίτη σε σημασία διαφοροποίηση αφορά την αύξηση της απασχόλησης σε μια σειρά κλάδων του τριτογενούς τομέα που καλύπτουν ένα μεγάλο φάσμα υπηρεσιών του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα. Πιο συγκεκριμένα, στους

λοιπούς κλάδους υπηρεσιών παρατηρείται αύξηση της συμμετοχής τους κατά 3,0%, η δημόσια διοίκηση κατά 1,7%, ενώ στις άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες και στην εκπαίδευση κατά 0,9% και 0,8% αντίστοιχα. Η αύξηση αυτή ουσιαστικά παρέχει ενδείξεις για τη διαδικασία τριτογενοποίησης της οικονομίας.

Από τους κλάδους που βελτιώνουν τα ποσοστά της συμμετοχής τους στην απασχόληση της περιφέρειας, αξιοσημείωτη είναι η βελτίωση κατά 1,1% του κλάδου των κατασκευών, ενώ οι υπόλοιποι κλάδοι των ορυχείων-λατομείων, της βιομηχανίας τροφίμων-ποτών, του εμπορίου (αυτοκινήτων, χονδρικού και λιανικού) και της υγείας-κοινωνικής μέριμνας καταγράφεται μικρότερη βελτίωση που κυμαίνεται μεταξύ 0,2% και 0,6%.

Στους κλάδους που μειώνεται η συμμετοχή τους, εκτός από τη γεωργία-κτηνοτροφία και τους λοιπούς κλάδους της μεταποίησης, η σημασία των οποίων ήδη επισημάνθηκε, σημαντική θα πρέπει να θεωρηθεί και η πτώση της συμμετοχής των χερσαίων μεταφορών κατά -1,2%, αλλά και των λοιπών κλάδων των μεταφορών και επικοινωνιών (-0,6%), που φανερώνουν τη γενικότερη κάμψη του τομέα των μεταφορών. Μέχρι ένα σημείο, το γεγονός αυτό συνδέεται με την πτώση της μεταποίησης αλλά και με τους περιορισμένους ρυθμούς ανάπτυξης μιας σειράς άλλων δραστηριοτήτων. Οι περιπτώσεις των κλάδων του ηλεκτρισμού-ύδρευσης και των ξενοδοχείων-εστιατορίων διαφοροποιούνται στο ότι, ενώ η μείωση της συμμετοχής τους στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας συνδέεται με θετικούς ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης, οι ρυθμοί αυτοί είναι χαμηλότεροι από τον αντίστοιχο της συνολικής απασχόλησης.

Στη συνέχεια, θα αναλύσουμε, όπως και στις περιφέρειες που έχουν παρουσιαστεί μέχρι τώρα, τις αναδιαρθρώσεις της απασχόλησης στους κλάδους της περιφέρειας (Πίνακας 30), με τη χρήση του συντελεστή συμμετοχής και του συντελεστή εξειδίκευσης, οι οποίοι παρέχουν πληροφορίες τόσο για την κλαδική διάρθρωση όσο και για την εξειδίκευση της περιφέρειας.

Κατά το 2000, από το σύνολο των δεκαεπτά κλάδων που παρουσιάζονται στο Πίνακα 30 οι εννέα διαθέτουν δείκτες συμμετοχής χαμηλότερους από τη μονάδα, που σημαίνει ότι οι κλάδοι αυτοί έχουν μικρότερη συμμετοχή στην περιφέρεια απ' ό,τι έχουν στη χώρα συνολικά. Στους κλάδους αυτούς οι τιμές του συντελεστή κυμαίνονται για το 2000 μεταξύ του 0,42% (λοιποί κλάδοι υπηρεσιών) και του 0,91% (λιανικό εμπόριο, επισκευή ειδών ατομικής/οικιακής χρήσης), ενώ για το 2008 μεταξύ του 0,53% (άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες) και του 0,97% (εμπόριο, επισκευή ειδών ατομικής/οικιακής χρήσης και δημόσια διοίκηση). Το 2008, με εξαίρεση τους κλάδους του λιανικού εμπορίου και τους λοιπούς κλάδους μεταφορών και αποθήκευσης, οι υπόλοιποι κλάδοι κατέγραψαν αύξηση, με αποτέλεσμα δύο από αυτούς (εμπόριο, επισκευή ειδών ατομικής/οικιακής χρήσης και δημόσια διοίκηση, άμυνα και υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση) να διαμορφώνουν τιμή κοντά στη μονάδα (0,97).

Πίνακας 30: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	Συντελεστής συμμετοχής απασχόλησης		Συντελεστής συμμετοχής ΑΠΑ	
	2000	2008	2000	2006
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία, κ.ά.	1,37	1,65	2,08	2,16
10-14. Ορυχεία και λατομεία	2,97	3,96	1,76	2,10
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	1,40	1,74	-	-
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	1,29	1,22	-	-
41-43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	1,21	1,09	1,40	1,60
45. Κατασκευές	1,15	1,12	1,40	1,76
50. Εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων κτλ.	0,77	0,97	-	-
51. Χονδρικό εμπόριο	0,67	0,71	-	-
52. Λιανικό εμπόριο	0,91	0,89	-	-
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	1,12	1,02	0,58	0,68
60. Χερσαίες μεταφορές	1,24	0,92	-	-
Λοιποί κλάδοι μεταφορών, αποθήκευση και επικοινωνίες	0,71	0,55	-	-
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	0,49	0,53	-	-
75. Δημόσια διοίκηση, άμυνα και ασφάλιση	0,86	0,97	0,70	0,59
80. Εκπαίδευση	0,76	0,78	0,88	0,99
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	0,66	0,66	0,52	0,57
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	0,42	0,65	-	-
Σύνολο	1,00	1,00	1,00	1,00

Οκτώ κλάδοι εμφανίζουν συντελεστές συμμετοχής μεγαλύτερους από τη μονάδα, υποδεικνύοντας την ευρύτερη συμμετοχή των κλάδων της περιφέρειας συγκριτικά με την αντίστοιχη συμμετοχή των κλάδων στο σύνολο της χώρας. Και στα δύο έτη ανάλυσης οι κλάδοι της γεωργίας-κτηνοτροφίας, των ορυχείων-λατομείων, της βιομηχανίας ποτών-τροφίμων, των λοιπών κλάδων μεταποίησης, του ηλεκτρισμού και ύδρευσης, των κατασκευών και των ξενοδοχείων-εστιατορίων εμφανίζουν υψηλότερο από τη μονάδα συντελεστή συγκέντρωσης, που σημαίνει μεγαλύτερη συγκέντρωση στην απασχόληση σε σχέση με την αντίστοιχη του συνόλου της χώρας. Ανάμεσα στους κλάδους αυτούς υψηλό συντελεστή συμμετοχής εμφανίζει ο κλάδος των ορυχείων και λατομείων (2,97%), ο οποίος διατηρείται και αυξάνεται με το πέρασμα των χρόνων (στο 3,96% διαμορφώνεται ο συντελεστής το 2008).

Οι υπόλοιποι κλάδοι (γεωργία, βιομηχανία τροφίμων-ποτών, λοιποί κλάδοι μεταποίησης, ηλεκτρισμός, κατασκευές, ξενοδοχεία-εστιατόρια και χερσαίες μεταφορές) εμφανίζουν δείκτες που κυμαίνονται μεταξύ του 1,12% και 1,40% υποδηλώνοντας ότι οι κλάδοι στην περιφέρεια έχουν λίγο υψηλότερη συμμετοχή σε σχέση με την αντίστοιχη των κλάδων στη συνολική απασχόληση της χώρας. Οι κλάδοι αυτοί, με εξαίρεση τη γεωργία-κτηνοτροφία και τη βιομηχανία τροφίμων-ποτών (οι οποίοι το 2008 παρουσίασαν αύξηση στο 1,65% και 1,74%, αντίστοιχα), εμφανίζουν τάσεις αποδυνάμωσης, καθώς ο

δείκτης συμμετοχής τους είναι χαμηλότερος το 2008 σε σύγκριση με τον αντίστοιχο του 2000. Ο κλάδος των χερσαίων μεταφορών, ο οποίος παρουσίασε και τη μεγαλύτερη μείωση (κατά -0,32%), το 2008 εμφάνισε τιμή χαμηλότερη από τη μονάδα (από 1,24% το 2000 σε 0,92% το 2008). Τέλος, αξίζει να επισημανθεί ότι η αυξανόμενη τιμή του δείκτη του κλάδου της γεωργίας σημαίνει ότι, παρά τη συνεχή μείωση της απασχόλησης στον κλάδο, η περιφέρεια εξακολουθεί να διατηρεί, αναλογικά με τη χώρα, υψηλότερο ποσοστό στη γεωργία.

Ως προς την ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, οι δείκτες συμμετοχής των κλάδων¹⁰⁷ (για τους οποίους υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία) είναι μοιρασμένοι. Τέσσερις κλάδοι εμφανίζουν τιμή υψηλότερη από τη μονάδα (που σημαίνει ότι η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία στην περιφέρεια συγκεντρώνει υψηλότερες τιμές σε σχέση με τις αντίστοιχες σε όλη τη χώρα) και οι υπόλοιποι τέσσερις κλάδοι εμφανίζουν τιμή χαμηλότερη από τη μονάδα. Οι κλάδοι που το 2000 εμφάνισαν συντελεστή συμμετοχής χαμηλότερο από τη μονάδα εμφάνισαν τον ίδιο συντελεστή και το 2008. Μερική εξαίρεση στον κανόνα αυτό συνιστά ο κλάδος της εκπαίδευσης, του οποίου ο συντελεστής από 0,88% το 2000 έπεσε στη μονάδα (0,99%) το 2008. Σε γενικές γραμμές, όλοι οι κλάδοι, με εξαίρεση τη δημόσια διοίκηση, άμυνα και ασφάλιση, εμφάνισαν αυξητική τάση στην τιμή του δείκτη, έστω και σε περιορισμένο επίπεδο.

Ως προς τον συντελεστή ειδίκευσης, παρατηρείται ότι η τιμή του διαμορφώνεται στο 0,13% το 2000 και αυξήθηκε ελαφρά σε 0,16% το 2008. Τούτο πρακτικά σημαίνει ότι και εδώ η κλαδική διάρθρωση της συγκεκριμένης περιφέρειας διαφοροποιείται ελάχιστα σε σχέση με την αντίστοιχη της χώρας και επομένως, η περιφέρεια δεν διαθέτει υψηλό βαθμό εξειδίκευσης σε κάποιες οικονομικές δραστηριότητες.

---

¹⁰⁷ Πρέπει να επισημανθεί ότι στον Πίνακα 30 οι κλάδοι που εμφανίζουν τιμές για τον συντελεστή συμμετοχής στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία είναι κλάδοι ταξινομημένοι κατά μονοψήφια κατηγορία ΣΤΑΚΟΔ. Και τούτο γιατί δεν υπάρχουν τα κατάλληλα στατιστικά δεδομένα που να καταχωρίζουν την ακαθάριστη προστιθέμενη αξία κατά διψήφιο κωδικό και περιφέρεια.

8. Περιφέρεια Αττικής

8.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας

Η μεγαλύτερη πληθυσμιακά περιφέρεια της χώρας βρίσκεται το 2000 να συγκεντρώνει παραπάνω από το ένα τρίτο του συνολικού πληθυσμού της χώρας (35,2%, 3.683.277 άτομα), του εργατικού δυναμικού (35,4%, 1.636.787 άτομα) και της απασχόλησης (35,0%, 1.434.918 άτομα). Ταυτόχρονα συγκεντρώνει και μεγάλο αριθμό ανέργων που φθάνει τα 201.869 άτομα διαμορφώνοντας ένα από τα πιο υψηλά ποσοστά ανεργίας (12,3%) ανάμεσα στις περιφέρειες της Ελλάδας.

Πίνακας 31: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Αττικής

	2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή
Πληθυσμός χώρας	10.468.277	10.776.116	307.839	2,9
Πληθυσμός περιφέρειας	3.683.277	3.841.565	158.288	4,3
Μερίδιο περιφέρειας στον πληθυσμό της χώρας	35,2	35,6	0,5	-
Πληθυσμός περιφέρειας (15-64 ετών)	2.597.070	2.681.063	83.994	3,2
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (σύνολο)	1.636.787	1.838.162	201.375	12,3
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (15-64 ετών)	1.619.659	1.818.265	198.606	12,3
Δείκτης συμμετοχής (χονδρικός)	44,4	47,8	3,4	7,7
Δείκτης συμμετοχής (15-64 ετών)	62,4	67,8	5,5	8,7
Απασχόληση (σύνολο)	1.434.918	1.728.541	293.623	20,5
Απασχόληση (15-64 ετών)	1.418.450	1.708.738	290.287	20,5
Δείκτης απασχόλησης (σύνολο)	39,0	45,0	6,0	15,5
Δείκτης απασχόλησης (15-64 ετών)	54,6	63,7	9,1	16,7
Πρωτογενής τομέας	18.215	17.778	-437	-2,4
Δευτερογενής τομέας	346.590	381.647	35.057	10,1
Τριτογενής τομέας	1.070.113	1.329.116	259.003	24,2
Εργοδότες	95.070	115.355	20.285	21,3
Αυτοαπασχολούμενοι	220.572	225.734	5.162	2,3
Μισθωτοί	1.071.476	1.343.575	272.099	25,4
Βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση	47.800	43.460	-4.340	-9,1
Ανεργία (σύνολο)	201.869	110.038	-91.831	-45,5
Ανεργία (15-64 ετών)	201.209	109.528	-91.681	-45,6
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (σύνολο)	12,3	6,0	-6,3	-
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (15-64 ετών)	12,4	6,0	-6,4	-

Λόγω ακριβώς των εκτεταμένων μεγεθών του πληθυσμού, του εργατικού δυναμικού, της απασχόλησης και της ανεργίας που συγκεντρώνονται στην περιφέρεια Αττικής αλλά και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, οποιαδήποτε εξέλιξη επιδρά σημαντικά στα συνολικά μεγέθη της χώρας και καθορίζει, σε μεγάλο βαθμό, τους ευρύτερους συσχετισμούς με τις άλλες περιφέρειες. Η

συγκέντρωση ενός μεγάλου τμήματος των οικονομικών δραστηριοτήτων και η διαμόρφωση ενός ιδιαίτερου καταμερισμού της εργασίας στην Αττική αναδεικνύουν τις εξελίξεις των μεγεθών αυτών ως ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες.

Ανάμεσα σε αυτές βαρύνουσα σημασία έχει η αύξηση του πληθυσμού κατά 4,3%, που είναι μεγαλύτερη από την αντίστοιχη σε εθνικό επίπεδο (2,9%) και δεύτερη σε σειρά (μετά το 8,2% των Ιονίων Νήσων) ανάμεσα στις περιφέρειες της χώρας.¹⁰⁸ Αυτό συνδυάζεται και με έναν υψηλό ρυθμό αύξησης του εργατικού δυναμικού, ενισχύοντας τον ισχυρισμό ότι κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις η αύξηση οποιασδήποτε οικονομικής δραστηριότητας συνδέεται με τις ευρύτερες δημογραφικές εξελίξεις και ειδικότερα με την αύξηση του πληθυσμού.¹⁰⁹ Πιο συγκεκριμένα, το σύνολο του εργατικού δυναμικού αυξάνεται κατά 12,3% (201.375 άτομα), καταγράφοντας τον υψηλότερο ρυθμό αύξησης ανάμεσα στο σύνολο των περιφερειών της χώρας. Το ίδιο ποσοστό αύξησης (12,3%) παρουσιάζεται και στο εργατικό δυναμικό των εργασιμων ηλικιών (15-64 ετών)· ωστόσο αυτό το ποσοστό έρχεται δεύτερο μετά το ποσοστό της περιφέρειας Ιονίων Νήσων (16,4%).

Αυτοί οι ρυθμοί αύξησης του εργατικού δυναμικού σε συνάρτηση με τον πληθυσμό οδηγούν σε θετική μεταβολή και στους δείκτες συμμετοχής του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό. Ο χονδρικός δείκτης αυξάνεται κατά 3,4% (από 44,4% το 2000 σε 47,8% το 2008), ενώ ο δείκτης συμμετοχής των εργασιμων ηλικιών αυξάνεται κατά 5,8% (από 62,4% σε 67,8% τα αντίστοιχα έτη). Ο δείκτης αυτός (για το 2008) είναι λίγο υψηλότερος από τον αντίστοιχο για το σύνολο της χώρας (67,1%), αλλά υπολείπεται του αντίστοιχου δείκτη τεσσάρων άλλων περιφερειών (των Ιονίων Νήσων, της Πελοποννήσου, της Κρήτης και του Νοτίου Αιγαίου). Ωστόσο εμφανίζει τον ταχύτερο ρυθμό αύξησης, γεγονός που, σε συνδυασμό με τα απόλυτα υψηλά μεγέθη που τον διαμορφώνουν, καθίσταται ιδιαίτερα σημαντικός.

Ανάλογες είναι και οι εξελίξεις τόσο στο σύνολο της απασχόλησης όσο και στις εργασιμες ηλικίες, καθώς ο ρυθμός αύξησης είναι ιδιαίτερα υψηλός (20,5%), οδηγώντας στη δημιουργία 201.375 νέων θέσεων εργασίας στην περιφέρεια.¹¹⁰ Παρά το γεγονός, όπως αναφέρεται σε πολλές από τις μελέτες του ΙΝΕ,¹¹¹ ότι η πλειονότητα των θέσεων αυτών δημιουργείται στο δευτερεύον τμήμα της

---

¹⁰⁸ Αυτό υποδηλώνει τη συνεχιζόμενη τάση συγκέντρωσης του πληθυσμού στην Αττική και τη διατήρηση των τάσεων αστικοποίησης του πληθυσμού, παρά τη μείωση του σχετικού ρυθμού συγκριτικά με τις προηγούμενες δεκαετίες.

¹⁰⁹ Για μια πρώτη προσέγγιση των θεωρήσεων εκείνων που αντιλαμβάνονται τις δημογραφικές εξελίξεις ως βασικό παράγοντα των ευρύτερων οικονομικών και κοινωνικών βλ. Martinussen (2007).

¹¹⁰ Αυτή η υψηλή συγκέντρωση της απασχόλησης στην Αττική αναφέρεται σε μεγάλο αριθμό εργασιμων. Έχει ωστόσο επισημανθεί (Monastiriotis, 2008) ότι, εκτός από την υψηλή συγκέντρωση της απασχόλησης στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα, το πρότυπο της απασχόλησης γενικά στη χώρα χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη μιας κρίσιμης διχοτόμησης ανάμεσα στο νότιο-ανατολικό και στο βόρειο-δυτικό τμήμα της χώρας. Τονίζεται μάλιστα πως, παρά το γεγονός ότι αρκετές παραμεθόριες περιοχές της Βόρειας Ελλάδας εμφανίζουν προβλήματα απασχόλησης, οι μεγαλύτερες συγκεντρώσεις της ανεργίας εμφανίζονται στις αγροτικές περιοχές της Δυτικής και της Βορειοδυτικής Ελλάδας.

¹¹¹ Βλ. ενδεικτικά στις εκθέσεις της ελληνικής οικονομίας και απασχόλησης, τις οποίες το ΙΝΕ εκδίδει σε ετήσια βάση.

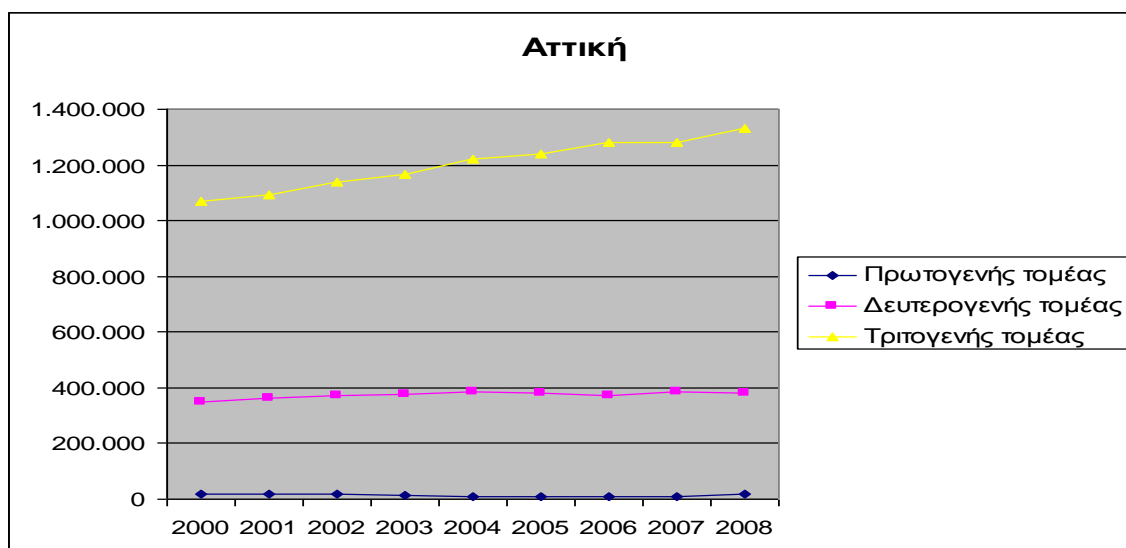
αγοράς εργασίας, η σημασία του εξακολουθεί να είναι μεγάλη. Αυτή η δημιουργία των νέων θέσεων εργασίας συμβάλλει στη σημαντική αύξηση και των δεικτών απασχόλησης. Ο χονδρικός δείκτης απασχόλησης αυξάνεται κατά 6,0% (από 39,0% το 2000 σε 45,0% το 2008), ενώ στις εργάσιμες ηλικίες η αύξηση ανέρχεται σε 9,1% (από 54,6% σε 63,7% τα αντίστοιχα έτη). Αυτή η αύξηση του δείκτη απασχόλησης στις εργάσιμες ηλικίες είναι ιδιαίτερα σημαντική, όχι μόνο γιατί συγκαταλέγεται ανάμεσα στους βασικότερους στόχους της ευρωπαϊκής πολιτικής για την απασχόληση, όπως διαμορφώθηκε στις αρχές της δεκαετίας στη Λισαβόνα, αλλά και γιατί συνιστά μία από τις βασικότερες προϋποθέσεις της ύπαρξης και χρηματοδότησης των δραστηριοτήτων του κοινωνικού κράτους.¹¹²

Η ιδιαίτερη φυσιογνωμία της περιφέρειας αναδεικνύεται και μέσα από την κατανομή των μεταβολών της απασχόλησης στους τρεις βασικούς παραγωγικούς τομείς της οικονομίας (Διάγραμμα 7). Ο πρωτογενής τομέας, που παραμένει ιδιαίτερα περιορισμένος στην περιφέρεια (καταλαμβάνει μόλις το 1,3% της συνολικής απασχόλησης το 2000), εμφανίζει περαιτέρω μικρή μείωση κατά -2,4% (437 άτομα). Σε αντίθετη κατεύθυνση κινούνται τόσο ο δευτερογενής, που εμφανίζει αύξηση κατά 10,1% (35.057 άτομα), όσο και ο τριτογενής τομέας, ο οποίος αυξάνεται δυναμικά κατά 24,2% και κατά 259.003 νέες θέσεις εργασίας. Οι εξελίξεις της απασχόλησης σε αυτούς τους βασικούς τομείς της οικονομικής δραστηριότητας αναδεικνύουν τον χαρακτήρα της περιφέρειας αυτής ως κατεξοχήν περιφέρεια υπηρεσιών, αλλά έχοντας τη σχετικά υψηλή, για τα δεδομένα της χώρας, παρουσία του δευτερογενούς τομέα.

---

¹¹² Παρά το γεγονός ότι οι ρυθμίσεις που διέπουν την ύπαρξη και τη λειτουργία του κοινωνικού κράτους σε κάθε χώρα είναι ιδιαίτερα σημαντικές, καθώς διαμορφώνουν τον χαρακτήρα και τη φυσιογνωμία του, καθοριστική σημασία έχει και το κομμάτι του πληθυσμού που βρίσκεται εντός του πεδίου της απασχόλησης, προκειμένου να εξασφαλιστούν οι προϋποθέσεις μιας πιο ομαλής χρηματοδότησης των δράσεων του, αλλά και της βιωσιμότητάς του γενικότερα.

Διάγραμμα 7: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Αττικής

Εξαιρετικά ωστόσο ενδιαφέρουσες εμφανίζονται και οι εξελίξεις της απασχόλησης ως προς τη θέση στο επάγγελμα. Οι εργοδότες αυξάνονται κατά 21,3% (από 95.070 το 2000 σε 115.355 άτομα το 2008), φανερώνοντας ότι στην περιφέρεια αυτή υπάρχουν σημαντικές επιχειρηματικές ευκαιρίες. Διαφορετική ωστόσο είναι η εικόνα για τους αυτοαπασχολούμενους, όπου ανεβαίνει το ποσοστό μόλις 2,3%, υποδεικνύοντας ότι αυτή η μη αμιγής καπιταλιστική μορφή απασχόλησης¹¹³ στην περιφέρεια υφίσταται κάμψη στον ρυθμό επέκτασής της. Ιδιαίτερα σημαντικός ασφαλώς θα πρέπει να θεωρηθεί και ο ρυθμός αύξησης της μισθωτής απασχόλησης (25,4%), που οδηγεί στη δημιουργία 272.099 νέων θέσεων μισθωτής εργασίας, επεκτείνοντας περαιτέρω τον θεσμό της αγοράς εργασίας.¹¹⁴ Ταυτόχρονα, όμως, όσοι απασχολούνται σε οικογενειακές επιχειρήσεις ως βοηθοί μειώνουν τα ποσοστά τους κατά -9,1% (4.340 άτομα), γεγονός που μπορεί να οφείλεται είτε στην αδυναμία των επιχειρήσεων αυτών να διατηρήσουν στο δυναμικό τους τα μέλη της οικογένειάς τους, είτε στο άνοιγμα θέσεων μισθωτής εργασίας στη συγκεκριμένη περιφέρεια και στην επιδίωξη εξασφάλισης μιας θέσης εκ μέρους των ατόμων αυτών.

Αυτοί οι ρυθμοί αύξησης της απασχόλησης οδηγούν σε σημαντικό περιορισμό της ανεργίας. Το σύνολο των ανέργων μειώνεται κατά 91.381 και από 201.869 άτομα το 2000 περιορίζεται σε 110.038 το 2008. Αυτή η μείωση που ποσοστιαία ανέρχεται σε -44,5% οδηγεί σε περιορισμό του ποσοστού ανεργίας από 12,3% το 2000 σε 6,0% το 2008.

¹¹³ Βέβαια, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι οι αυτοαπασχολούμενοι κατέχουν ένα σημαντικό (13,0%) τμήμα της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας.

¹¹⁴ Η Αττική εμφάνισε ιδιαίτερα υψηλό ρυθμό αύξησης (42,8%) της μισθωτής απασχόλησης και τη δεκαετία του 1990 (τον δεύτερο υψηλότερο μετά την Κρήτη, όπου εκεί έφθασε το 54,2%), γεγονός που επηρέασε σημαντικά την αύξηση του δείκτη της αγοράς εργασίας από 71,4% το 1991 σε 79,0% το 2001. Για μια περαιτέρω θεώρηση της έννοιας του δείκτη της αγοράς εργασίας και των μεταβολών του βλ. Ευστράτογλου (2006).

Αυτή η τάση μείωσης της ανεργίας καταγράφεται και στα στοιχεία της εγγεγραμμένης ανεργίας του ΟΑΕΔ. Το χρονικό διάστημα από τον Αύγουστο του 2004 μέχρι και τον Οκτώβριο του 2008 η εγγεγραμμένη ανεργία στην περιφέρεια μειώθηκε κατά -29,2% και από 184.749 άτομα περιορίστηκε σε 130.773. Τους υψηλότερους ρυθμούς μείωσης της εγγεγραμμένης ανεργίας εμφάνισαν, στο διάστημα αυτό, τα επιστημονικά επαγγέλματα (-59,6%), οι τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί (-33,0%), οι χειριστές σταθερών μηχανημάτων (-30,1%), με τους υπαλλήλους γραφείου και τους ειδικευμένους τεχνίτες να εμφανίζουν ελαφρώς χαμηλότερους αλλά ανάλογους ρυθμούς μείωσης (27,6% και 27,4% αντίστοιχα) και τους ανειδίκευτους εργάτες, που συνιστούν τη δεύτερη σε μέγεθος ομάδα, να εμφανίζουν σχετικά περιορισμένο ρυθμό μείωσης (-21,0%). Τέλος, ανώτερα διοικητικά στελέχη και γεωργοί κτηνοτρόφοι, που συνιστούν και τις μικρότερες σε μέγεθος ομάδες των εγγεγραμμένων ανέργων, εμφάνισαν ρυθμούς μείωσης της τάξης του -26,5% και 13,1% αντίστοιχα.

Ωστόσο, παρά το αναμφισβήτητο γεγονός της μείωσης της ανεργίας στην περιφέρεια, που συνδέεται με τους υψηλούς ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης, μια σειρά από ζητήματα έχει τεθεί σχετικά με την πραγματικότητα των μεγεθών αυτών. Πέρα από τις όποιες επιφυλάξεις εγείρονται αναφορικά με το ύψος των σχετικών μεγεθών, τις διαδικασίες καταγραφής και καταχώρησης των ανέργων, υπάρχουν στοιχεία που αποδεικνύουν ότι η πραγματική ανεργία στην Ελλάδα σήμερα είναι σημαντικά υψηλότερη από αυτή που καταγράφουν οι επίσημες στατιστικές.¹¹⁵

8.2 Μία προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης

Προκειμένου να διερευνήσουμε τα αίτια των μεταβολών της απασχόλησης, θα χρησιμοποιήσουμε τη μέθοδο απόκλισης-συμμετοχής. Η εφαρμογή της μεθόδου και τα αποτελέσματά της για την περιφέρεια της Αττικής παρουσιάζονται στον Πίνακα 32. Οι κλάδοι της περιφέρειας θα ταξινομηθούν και εδώ σε έξι ομάδες: Οι ομάδες αυτές αφορούν τη γεωργία-κτηνοτροφία και τους λοιπούς κλάδους του πρωτογενούς τομέα (πρώτη ομάδα), τα ορυχεία-λατομεία, μεταποίηση και ηλεκτρισμό-ύδρευση (δεύτερη ομάδα), τις κατασκευές (τρίτη ομάδα), το εμπόριο (χονδρικό, λιανικό, αυτοκινήτων) και τα ξενοδοχεία-εστιατόρια (τέταρτη ομάδα), τη δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση και υγεία (πέμπτη ομάδα) και τους λοιπούς κλάδους των υπηρεσιών.¹¹⁶

Για το σύνολο της περιφέρειας και οι τρεις συνιστώσες εμφανίζοντας θετικό πρόσημο, υποδηλώνουν την ύπαρξη ευνοϊκών γενικά συνθηκών για την αύξηση της απασχόλησης. Ειδικότερα, η παρουσία μιας υψηλής ομολογικής συνιστώσας φανερώνει την ύπαρξη μιας ευνοϊκής κλαδικής διάρθρωσης, που λειτουργεί

¹¹⁵ Συνοπτικά επισημαίνεται ότι, πέρα από τα προβλήματα καταγραφής της πραγματικής ανεργίας, τόσο τα υψηλά μερίδια της μερικής απασχόλησης όσο και αυτά των συμβοηθούτων και μη αμειβόμενων μελών (δηλαδή των ατόμων που απασχολούνται στις οικογενειακές επιχειρήσεις χωρίς κανονικό μισθό) υποδηλώνουν την ύπαρξη μιας καλυμμένης ανεργίας. Για μια εκτενέστερη θεώρηση των ζητημάτων αυτών βλ. Ευστράτογλου (2009).

¹¹⁶ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 9.

θετικά για την απασχόληση. Το ίδιο, αλλά σε σημαντικά χαμηλότερο βαθμό, ισχύει και για τη διαφορική συνιστώσα που συνδέεται με την ποιότητα των τοπικών παραγόντων και υποδομών.¹¹⁷

Ειδικότερα, οι βασικές κατηγορίες των κλάδων (Πίνακας 32) διακρίνονται σε τρεις υποκατηγορίες: Στην πρώτη εντάσσονται οι κλάδοι του πρωτογενούς τομέα (γεωργία-κτηνοτροφία-θήρα-αλιεία) και οι κλάδοι των ορυχείων-λατομείων, της μεταποίησης και της ύδρευσης-ηλεκτρισμού, που εμφανίζουν σχεδόν οριακές μεταβολές, αρνητικές στην πρώτη περίπτωση και θετικές στη δεύτερη.

Στους κλάδους του πρωτογενούς τομέα, ο οποίος, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, είναι ιδιαίτερα περιορισμένος στην Αττική, με αποτέλεσμα, εκτός των άλλων, τα όποια συμπεράσματα να είναι εξαιρετικά επισφαλή και να λειτουργούν ως ενδείξεις, η μικρή μείωση της απασχόλησης οφείλεται περισσότερο στη δυσμενή κλαδική διάρθρωση της απασχόλησης (ομολογική συνιστώσα), ενώ ταυτόχρονα τοπικοί παράγοντες φαίνεται να κινούνται προς θετική κατεύθυνση. Με άλλα λόγια, αυτό που επισημαίνεται εδώ είναι ότι η περιορισμένη ανάπτυξη των δραστηριοτήτων του πρωτογενούς τομέα στην Αττική φαίνεται να ευνοείται τόσο από την ύπαρξη των εκτεταμένων υποδομών, που εντοπίζονται στην περιφέρεια, όσο και από την εγγύτητα των αγορών. Στην προκειμένη περίπτωση, δηλαδή, οι παράγοντες τοπικού χαρακτήρα λειτουργούν θετικά, περιορίζοντας τις απώλειες της απασχόλησης.

---

¹¹⁷ Σε παρεμφερείς διαπιστώσεις καταλήγουν για την Αττική και οι Ψυχάρης και Καζάζης (2002) στην ανάλυσή τους για τις μεταβολές της απασχόλησης στις περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για ένα προγενέστερο χρονικό διάστημα (1995-1999).

Πίνακας 32: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Αττικής

Κωδ.	Κλάδος	Μεταβολές σε απόλυτα μεγέθη και ποσοστά				Συνιστώσες απόκλισης και συμμετοχής σε απόλυτες τιμές			
		2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή	Εθνική Συνιστώσα	Ομολογική Συνιστώσα	Διαφορική Συνιστώσα	Μεταβολή
I	Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία – Αλιεία	18.215	17.778	-438	-2,4	2.154	-7.048	4.456	-438
II	Ορυχεία και λατομεία – Μεταποιητικές βιομηχανίες – Παροχή ηλεκτρικού, φυσικού αερίου, νερού	250.830	253.359	2.529	1,0	29.666	-36.524	9.386	2.529
III	Κατασκευές	95.760	128.288	32.528	34,0	11.326	17.291	3.911	32.528
IV	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο – Επισκευή αυτοκινήτων – Ξενοδοχεία και εστιατόρια	365.662	441.130	75.468	20,6	43.248	29.999	2.221	75.468
V	Δημόσια διοίκηση & άμυνα Κοινωνική ασφάλιση – Εκπαίδευση – Υγεία	315.568	366.880	51.313	16,3	37.323	47.562	-33.572	51.313
VI	Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών (*)	388.883	521.105	132.223	34,0	45.994	64.102	22.127	132.223
Σύνολο		1.434.918	1.728.541	293.623	20,5	169.712	115.382	8.528	293.623

(*) Η κατηγορία «VI. Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών» περιλαμβάνει: Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες Ε. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου και άλλων υπηρεσιών κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα.

Και για τους κλάδους των ορυχείων-λατομείων, της μεταποίησης και της ύδρευσης-ηλεκτρισμού μπορεί να συναχθούν ανάλογα συμπεράσματα. Η διάρθρωση των κλάδων δεν είναι ευνοϊκή και λειτουργεί δυσμενώς για την περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης. Στον αντίποδα, τοπικοί παράγοντες, όπως οι υποδομές, φαίνεται να μη συνιστούν εμπόδιο και να ενισχύουν στην έστω περιορισμένη αύξηση της απασχόλησης. Και εδώ, βέβαια, ο κύριος παράγοντας που προωθεί την απασχόληση είναι η τάση που επικρατεί σε εθνικό επίπεδο και επιτρέπει αυτή την οριακή αύξηση της απασχόλησης.

Στη δεύτερη υποκατηγορία εντάσσονται οι κλάδοι του εμπορίου και των ξενοδοχείων-εστιατορίων, η δημόσια διοίκηση και άμυνα, η κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση και υγεία. Στους κλάδους αυτούς αυξάνεται η απασχόληση με ρυθμούς 20,6% και 16,3% αντίστοιχα. Στον κλάδο του εμπορίου και των ξενοδοχείων-εστιατορίων, η διάρθρωση των κλάδων της περιφέρειας (ομολογική συνιστώσα) φαίνεται να είναι ευνοϊκή για την αύξηση της απασχόλησης. Το ίδιο, αλλά σε εμφανώς χαμηλότερη κλίμακα ισχύει και τους τοπικούς παράγοντες (διαφορική συνιστώσα). Και στους κλάδους αυτούς η ύπαρξη μιας ισχυρής εθνικής συνιστώσας συνδέεται με το γεγονός ότι το κύριο αίτιο της ανάπτυξης της απασχόλησης είναι οι γενικότερες τάσεις που επικρατούν σε εθνικό επίπεδο.

Η υψηλή ομολογική συνιστώσα υποδηλώνει τη θετική επίδραση της κλαδικής διάρθρωσης στους κλάδους της δημόσιας διοίκησης, της κοινωνικής ασφάλισης, της εκπαίδευσης και της υγείας. Στην ίδια κατεύθυνση κινούνται και οι γενικότερες τάσεις που επικρατούν σε εθνικό επίπεδο. Σε αντίθετη κατεύθυνση για την περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης λειτουργούν διάφοροι τοπικοί παράγοντες.

Στην τρίτη υποκατηγορία εντάσσονται οι κατασκευές και οι λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών, οι οποίοι, με ποσοστά της τάξης του 34,0%, έχουν ιδιαίτερα δυναμική παρουσία. Συγκεκριμένα, στις κατασκευές, τόσο η διάρθρωση των κλάδων της περιφέρειας όσο και, σε σχετικά μικρότερο βαθμό, οι τοπικοί παράγοντες καθώς και οι γενικότερες εθνικές τάσεις λειτουργούν θετικά στην αύξηση της απασχόλησης.

Οι λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών εμφανίζουν παρόμοια εικόνα, με υψηλή την ομολογική συνιστώσα, που υποδηλώνει την κυριαρχία της κλαδικής διάρθρωσης στην ερμηνεία των μεταβολών της απασχόλησης, και θετική τόσο την εθνική όσο και τη διαφορική συνιστώσα, οι οποίες με τη σειρά τους φαίνεται να συμβάλλουν στην αύξηση της απασχόλησης.

8.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις

Στον Πίνακα 33 καταγράφονται οι μεταβολές της απασχόλησης στους σημαντικότερους σε διψήφιο κωδικό κλάδους της περιφέρειας Αττικής.¹¹⁸ Συνολικά το ποσοστό της απασχόλησης σε αυτή την περιφέρεια αυξάνεται κατά 20,5% (με το υψηλότερο ποσοστό ανάμεσα στο σύνολο των περιφερειών της χώρας) και δημιουργούνται 300.000 περίπου νέες θέσεις εργασίας.

Στους κλάδους που παρουσιάζεται αύξηση της απασχόλησης οι ρυθμοί κυμαίνονται μεταξύ του 0,1% (βιομηχανία τροφίμων και ποτών) και του 188,7% (λοιποί κλάδοι διαχείρισης ακίνητης περιουσίας). Εκτός από τους λοιπούς κλάδους ακίνητης περιουσίας, υψηλούς ρυθμούς παρουσιάζουν και οι κλάδοι των άλλων δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών (79,2%), των εκδόσεων-εκτυπώσεων (48,4%), των ιδιωτικών νοικοκυριών (43,3%) και των άλλων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (40,2%). Με εξαίρεση τον κλάδο των εκδόσεων-εκτυπώσεων, που αποτελεί έναν από τους πλέον δυναμικούς κλάδους της μεταποίησης στη χώρα,¹¹⁹ με μεγάλη συγκέντρωση, όπως θα δούμε παρακάτω, στην Αττική, οι κλάδοι με τους υψηλούς ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης είναι οι κλάδοι των υπηρεσιών. Στους κλάδους αυτούς εντοπίζονται κυρίως κλάδοι που παρέχουν προσωπικές υπηρεσίες καθώς και υπηρεσίες προς παραγωγούς.

Πίνακας 33: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Αττικής

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη Μεταβολή	% Μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	18.215	17.778	-438	-2,4
10-14. Ορυχεία και λατομεία	550	593	43	7,8
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	32.638	32.659	20	0,1
22. Εκδόσεις, εκτυπώσεις κτλ.	25.271	37.499	12.228	48,4
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	177.647	164.598	-13.049	-7,3
41.43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	14.724	18.010	3.286	22,3
45. Κατασκευές	95.760	128.288	32.528	34,0
50 Εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων κτλ.	44.051	50.982	6.930	15,7
51 Χονδρικό εμπόριο	77.470	86.940	9.470	12,2
52 Λιανικό εμπόριο	173.558	207.530	33.972	19,6
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	70.582	95.678	25.096	35,6
63 Βοηθητικές δραστηριότητες μεταφορών	35.098	35.466	368	1,0
64 Ταχυδρομεία και τηλεπικοινωνίες	24.285	30.673	6.388	26,3
60 Χερσαίες μεταφορές	44.335	43.625	-710	-1,6

¹¹⁸ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 13. Για την περιφέρεια της Αττικής, το σύνολο της συνολικής απασχόλησης για το 2000 ήταν 28.698 και 34.571 για το 2008.

¹¹⁹ Για μια συνοπτική παρουσίαση των εξελίξεων της απασχόλησης και του προϊόντος στον κλάδο των εκδόσεων και εκτυπώσεων για το χρονικό διάστημα 2000-2008, ο ενδιαφερόμενος μπορεί να ανατρέξει στο Ευστράτογλου κ.ά. (2011).

Λοιποί κλάδοι μεταφορών, αποθήκευση και επικοινωνίες	23.764	28.875	5.111	21,5
65. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	40.805	54.269	13.464	33,0
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	95.253	133.537	38.283	40,2
Λοιποί κλάδοι διαχείρισης ακίνητης περιουσίας	13.240	38.219	24.978	188,7
75. Δημόσια διοίκηση, άμυνα και ασφάλιση	139.107	154.850	15.743	11,3
80. Εκπαίδευση	94.018	110.431	16.414	17,5
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	82.443	101.599	19.156	23,2
92. Ψυχαγωγικές, πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες	28.605	38.038	9.433	33,0
93. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	15.957	28.596	12.638	79,2
95. Ιδιωτικά νοικοκυριά με προσωπικό	34.862	49.965	15.103	43,3
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών ¹²⁰	32.678	39.844	7.166	21,9
Σύνολο	1.434.918	1.728.541	293.623	20,5

Για τα δεδομένα της περιφέρειας, ενδιάμεσους ρυθμούς μεταβολής της απασχόλησης εμφανίζουν οι κλάδοι των ξενοδοχείων-εστιατορίων (35,6%), των κατασκευών (34,0%), των ψυχαγωγικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων (33,0%), των ενδιάμεσων χρηματοπιστωτικών οργανισμών (33,0%), ενώ σε χαμηλότερες θέσεις βρίσκονται οι κλάδοι των ταχυδρομείων και τηλεπικοινωνιών (26,3%), της υγείας και κοινωνικής μέριμνας (23,2%), του ηλεκτρισμού-ύδρευσης (22,3%), των λοιπών κλάδων των υπηρεσιών (21,9%) και των λοιπών κλάδων των μεταφορών, της αποθήκευσης και των επικοινωνιών (21,5%). Στην κατηγορία αυτή, με τους ενδιάμεσους ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης, εκπροσωπείται όλο σχεδόν το φάσμα των κλάδων παροχής υπηρεσιών (υπηρεσίες κατανομής, προς παραγωγούς, κοινωνικές και προσωπικές), αλλά περιλαμβάνεται και ο κλάδος των κατασκευών.

Οι κλάδοι του λιανικού εμπορίου (19,6%), της εκπαίδευσης (17,5%), του εμπορίου αυτοκινήτων (15,7%), του χονδρικού εμπορίου (12,2%) και της δημόσιας διοίκησης και άμυνας (11,3%) συγκροτούν μια άλλη ομάδα με ρυθμούς μεταβολής της απασχόλησης κάτω από το 20,0%. Αυτοί οι κλάδοι καλύπτουν τον χώρο του εμπορίου και της δημόσιας απασχόλησης και λόγω του μεγέθους τους συμβάλλουν σημαντικά στη δημιουργία θέσεων εργασίας, με τον κλάδο του λιανικού εμπορίου να πρωτοστατεί (33.972 νέες θέσεις εργασίας) και την εκπαίδευση, δημόσια διοίκηση και άμυνα να ακολουθούν (16.414 και 15.743 νέες θέσεις εργασίας αντίστοιχα). Αξίζει να επισημανθεί ότι στους κλάδους του εμπορίου συνολικά η διαχρονική τάση ανόδου της απασχόλησης εμφανίζεται σταθερή (η απασχόληση δηλαδή χρόνο με τον χρόνο αυξάνεται), ενώ στους κλάδους της δημόσιας διοίκησης και της εκπαίδευσης, η απασχόληση εμφανίζει περισσότερες διακυμάνσεις, με αποκορύφωμα την αύξηση το 2006 (και στους δύο κλάδους) και τη μείωση κατά τα δύο τελευταία έτη (Πίνακας Π.1.7 του

¹²⁰ Η κατηγορία «Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών» περιλαμβάνει τους κλάδους των άλλων δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου, τον κλάδο των ετερόδικων οργανισμών και τους λοιπούς κλάδους των ενδιάμεσων χρηματοπιστωτικών οργανισμών.

Παραρτήματος Ι). Τέλος, ο κλάδος των ορυχείων-λατομείων εμφανίζει αύξηση της τάξης του 7,8%, με πολύ περιορισμένη σημασία, λόγω του μικρού μεγέθους του, ενώ οι βοηθητικές δραστηριότητες των μεταφορών και της βιομηχανίας τροφίμων, με ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης της τάξης του 1,0% και 0,1% αντίστοιχα, υποδηλώνουν περισσότερο στασιμότητα, παρά κάποια πρόοδο στο πεδίο της απασχόλησης.

Στους κλάδους που μειώνεται η απασχόληση κυριαρχούν οι λοιποί κλάδοι της μεταποίησης, που εμφανίζουν ρυθμό μείωσης της τάξης του -7,8% και με απώλειες 13.049 θέσεων εργασίας και ακολουθούν οι δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα, με μείωση της τάξης -2,4% και απώλειες 438 θέσεων εργασίας, και οι χερσαίες μεταφορές, με μείωση κατά -1,6% και απώλειες 710 θέσεων εργασίας.

Αναμφίβολα πιο σημαντική από τις εξελίξεις αυτές θεωρείται η μείωση της απασχόλησης στους κλάδους της μεταποίησης, οι οποίες σε συνδυασμό τόσο με την σταθερότητα του κλάδου των τροφίμων, αλλά και τη δυναμική παρουσία των εκδόσεων-εκτυπώσεων φανερώνουν τις σημαντικές αναδιαρθρώσεις που λαμβάνουν χώρα στο εσωτερικό της μεταποίησης.¹²¹ Στο πλαίσιο αυτό οι κλάδοι που ενισχύονται είναι αυτοί της παραγωγής χημικών ουσιών και προϊόντων, με τον υψηλότερο ρυθμό αύξησης και αξιόλογη συμβολή στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, της κατασκευής εξοπλισμού μεταφορών και της παραγωγής μετάλλων. Ειδικές περιπτώσεις συνιστούν οι κλάδοι του εξοπλισμού ραδιοφωνίας-τηλεόρασης, καθώς και της ανακύκλωσης, οι οποίοι, ενώ αυξάνουν την απασχόληση, διαδραματίζουν περιορισμένο ρόλο λόγω μεγέθους.¹²² Ανάμεσα στους κλάδους της μεταποίησης που καταγράφεται μείωση της απασχόλησης ξεχωρίζουν αυτοί της ένδυσης και γουναρικών, της κατασκευής μεταλλικών προϊόντων, της κατασκευής επίπλων και της κατασκευής μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού, τόσο λόγω του έντονου ρυθμού μείωσης της απασχόλησης όσο και του σχετικά μεγάλου, για τα δεδομένα της περιφέρειας, μεγέθους τους.

Ενδιαφέρουσες ωστόσο εμφανίζονται και οι εξελίξεις στην απασχόληση του πρωτογενούς τομέα. Αυτή η μικρή μείωση της απασχόλησης, κατά -2,4%, οφείλεται αποκλειστικά στην αλιεία, ενώ ο κλάδος της γεωργίας-κτηνοτροφίας ύστερα από σειρά έντονων διαχρονικών διακυμάνσεων, δείχνει να ανακάμπτει, κατά το 2008, και να εμφανίζει απασχόληση υψηλότερη από την αντίστοιχη του αρχικού έτους¹²³ (Πίνακας Π.1 του Παραρτήματος). Στον βαθμό που οι διαπιστώσεις αυτές είναι ορθές, φαίνεται ότι, παρά την έντονη αστικοποίηση της περιφέρειας, αναπτύσσονται, έστω σε περιορισμένη κλίμακα, οι

---

¹²¹ Στο πλαίσιο των αναδιαρθρώσεων αυτών, από τους είκοσι τρεις διψήφιους κλάδους της μεταποίησης οι επτά εμφανίζουν αυξήσεις στην απασχόληση και οι υπόλοιποι δεκαέξι μειώσεις.

¹²² Αυτό ισχύει σε μεγαλύτερη έκταση για τον κλάδο της ανακύκλωσης που εμφανίζει πολύ υψηλό ρυθμό αύξησης της απασχόλησής του, αλλά ως νέος κλάδος οικονομικής δραστηριότητας έχει ιδιαίτερα περιορισμένο μέγεθος, γεγονός που καθιστά τις σχετικές διαπιστώσεις απολύτως ενδεικτικές.

¹²³ Πρέπει να επισημανθεί για ακόμα μία φορά ότι, καθώς τα στατιστικά δεδομένα για τους κλάδους γεωργίας-κτηνοτροφίας και αλιείας είναι ιδιαίτερα περιορισμένα, οι σχετικές διαπιστώσεις γίνονται αποδεκτές με ιδιαίτερες επιφυλάξεις και λειτουργούν αποκλειστικά ως πιθανές εκδοχές των σχετικών εξελίξεων.

προϋποθέσεις για τη διατήρηση ή την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων της γεωργίας-κτηνοτροφίας.

Οι μεταβολές της απασχόλησης που επισημάνθηκαν παραπάνω προκαλούν αξιολογες διαφοροποιήσεις στη διάρθρωση της απασχόλησης στους κλάδους (Πίνακας 34). Από τους είκοσι πέντε βασικότερους κλάδους της περιφέρειας οι έντεκα βελτιώνουν τη συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας, οι δέκα τη μειώνουν, ενώ οι υπόλοιποι τέσσερις παραμένουν αμετάβλητοι.

Πίνακας 34: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Αττικής

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, αλιεία	1,3	1,0	-0,2
Ορυχεία και λατομεία	0,0	0,0	0,0
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	2,3	1,9	-0,4
22. Εκδόσεις, εκτυπώσεις κτλ.	1,8	2,2	0,4
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	12,4	9,5	-2,9
41-43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	1,0	1,0	0,0
45. Κατασκευές	6,7	7,4	0,7
50. Εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων κτλ.	3,1	2,9	-0,2
51. Χονδρικό εμπόριο	5,4	5,0	-0,4
52 Λιανικό εμπόριο	12,1	12,0	-0,1
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	4,9	5,5	0,6
63. Βοηθητικές δραστηριότητες μεταφορών	2,4	2,1	-0,4
64. Ταχυδρομεία και τηλεπικοινωνίες	1,7	1,8	0,1
60. Χερσαίες μεταφορές, μεταφορές μέσω αγωγών	3,1	2,5	-0,6
Λοιποί κλάδοι μεταφορών, αποθήκευσης και επικοινωνιών	1,7	1,7	0,0
65. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	2,8	3,1	0,3
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	6,6	7,7	1,1
Λοιποί κλάδοι διαχείρισης ακίνητης περιουσίας	0,9	2,2	1,3
75. Δημόσια διοίκηση, άμυνα και κοινωνική ασφάλιση	9,7	9,0	-0,7
80. Εκπαίδευση	6,6	6,4	-0,2
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	5,7	5,9	0,1
92. Ψυχαγωγικές, πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες	2,0	2,2	0,2
93. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	1,1	1,7	0,5
95. Ιδιωτικά νοικοκυριά με οικιακό προσωπικό	2,4	2,9	0,5
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	2,3	2,3	0,0
Σύνολο	100,0	100,0	0,0

Οι λοιποί κλάδοι διαχείρισης της ακίνητης περιουσίας εμφανίζουν τη μεγαλύτερη βελτίωση της συμμετοχής τους, με αύξηση κατά 1,3% και οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες, με αύξηση κατά 1,1%. Η πρώτη περίπτωση αφορά έναν σχετικά μικρό κλάδο της περιφέρειας, ενώ η δεύτερη αφορά έναν από τους μεγαλύτερους κλάδους της περιφέρειας και της ελληνικής οικονομίας,

που καλύπτει ένα ευρύ φάσμα σύγχρονων οικονομικών δραστηριοτήτων,¹²⁴ οι οποίες σε μεγάλο βαθμό προϋποθέτουν ανθρώπινο δυναμικό με υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και αυξημένες δεξιότητες.

Μία δεύτερη υποομάδα κλάδων που εμφανίζει βελτίωση της θέσης της στη συνολική απασχόληση συνιστά η υποομάδα των κατασκευών (βελτίωση κατά 0,7%), των ξενοδοχείων-εστιατορίων (βελτίωση κατά 0,6%), οι άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών και τα ιδιωτικά νοικοκυριά (βελτίωση κατά 0,5%). Οι κλάδοι των εκδόσεων-εκτυπώσεων και των χρηματοπιστωτικών οργανισμών εμφανίζουν μικρότερες βελτιώσεις (0,4% και 0,3% αντίστοιχα), ενώ τέλος οι ψυχαγωγικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, η υγεία και κοινωνική μέριμνα, τα ταχυδρομεία και οι τηλεπικοινωνίες εμφανίζουν οριακές βελτιώσεις της θέσης τους στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας.

Στον αντίποδα των εξελίξεων αυτών, δέκα κλάδοι της περιφέρειας μειώνουν τη συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας. Αυτή η μείωση της συμμετοχής προκύπτει είτε μέσα από μια μείωση της απασχόλησής τους, είτε μέσα από μία αύξηση της απασχόλησης, αλλά με ρυθμό χαμηλότερο από τον μέσο ρυθμό της περιφέρειας. Πιο συγκεκριμένα, η γεωργία-κτηνοτροφία, οι λοιποί κλάδοι μεταποίησης και οι χερσαίες μεταφορές μειώνουν τη συμμετοχή τους στην απασχόληση κατά 0,2%, 2,9% και 0,6% αντίστοιχα,¹²⁵ ενώ η βιομηχανία τροφίμων και ποτών, το χονδρικό εμπόριο και οι βοηθητικές δραστηριότητες μεταφορών μειώνουν τη συμμετοχή τους κατά 0,4%, εμφανίζοντας ωστόσο θετικές μεταβολές της απασχόλησης. Ειδική περίπτωση αποτελούν οι κλάδοι της δημόσιας διοίκησης και της εκπαίδευσης, καθώς συνιστούν μεγάλους σε μέγεθος κλάδους της περιφέρειας οι οποίοι απασχολούν, σε μεγάλο ποσοστό, δημόσιους υπαλλήλους που, όπως ήδη επισημάνθηκε, εντάσσονται στο πρωτεύον τμήμα της αγοράς εργασίας. Η μείωση της συμμετοχής τους στη συνολική απασχόληση παρέχει ενδείξεις και για τη μείωση του πρωτεύοντος τμήματος της αγοράς εργασίας.

Τέλος, τα ορυχεία-λατομεία, ο ηλεκτρισμός και η ύδρευση και οι λοιποί κλάδοι των μεταφορών-υπηρεσιών διατηρούν αμετάβλητη τη θέση τους στη διάρθρωση της απασχόλησης, υποδηλώνοντας ότι παρακολουθούν τις γενικότερες εξελίξεις και συμμετέχουν με παρεμφερείς ρυθμούς με αυτούς που χαρακτηρίζουν το σύνολο της περιφέρειας.¹²⁶

Στη συνέχεια ακολουθεί η ανάλυση των αναδιαρθρώσεων της απασχόλησης στους κλάδους της περιφέρειας μέσα από την παράθεση δύο στατιστικών δεικτών (Πίνακας 35), του συντελεστή συμμετοχής και του συντελεστή εξειδίκευσης.

¹²⁴ Βλ σχετικά Υποσημείωση 34.

¹²⁵ Αξίζει να επισημανθεί ότι τη μεγαλύτερη μείωση της συμμετοχής εμφανίζουν οι λοιποί κλάδοι της μεταποίησης (2,9%), γεγονός που, όπως ήδη επισημάνθηκε, υποδηλώνει την ύπαρξη έντονων τάσεων αναδιάρθρωσης της απασχόλησης και της οικονομικής δραστηριότητας γενικά.

¹²⁶ Με εξαίρεση τα ορυχεία-λατομεία, των οποίων το αμετάβλητο της θέσης τους στη συνολική απασχόληση συνδέεται με το ιδιαίτερα περιορισμένο μέγεθος τους, οι κλάδοι του ηλεκτρισμού και της ύδρευσης, των μεταφορών και των λοιπών υπηρεσιών εμφανίζουν ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης που ανέρχονται σε 22,3%, 21,5% και 21,9% και βρίσκονται κοντά στην αύξηση κατά 20,5% που αφορά το σύνολο της περιφέρειας.

Στο πεδίο της απασχόλησης, το 2000, από το σύνολο των 25 κλάδων που παρουσιάζονται στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης (Πίνακας 5), 20 κλάδοι εμφανίζουν συντελεστές υψηλότερους από τη μονάδα, υποδηλώνοντας τη μεγαλύτερη συμμετοχή των κλάδων στην περιφέρεια συγκριτικά με την αντίστοιχη συμμετοχή στο σύνολο της χώρας. Ανάμεσα στους κλάδους αυτούς, οι κλάδοι των εκδόσεων-εκτυπώσεων (1,93%), των ιδιωτικών νοικοκυριών με προσωπικό (1,89%), των λοιπών κλάδων διαχείρισης της ακίνητης περιουσίας (1,88%), των λοιπών κλάδων μεταφορών (1,87%), των βοηθητικών δραστηριοτήτων μεταφορών (1,73%), των ενδιάμεσων χρηματοπιστωτικών οργανισμών (1,69%) και του χονδρικού εμπορίου (1,61%) εμφανίζουν υψηλούς συντελεστές συμμετοχής.

Αυτή η υψηλή συμμετοχή διατηρείται και αυξάνεται στους κλάδους των εκδόσεων-εκτυπώσεων (στο 2,01% διαμορφώνεται ο συντελεστής το 2008) και οριακά στην περίπτωση των ενδιάμεσων χρηματοπιστωτικών οργανισμών (1,70% το 2008), ενώ εμφανίζεται μείωση στους πέντε άλλους κλάδους, με μεγαλύτερη μείωση αυτή των λοιπών κλάδων διαχείρισης της ακίνητης περιουσίας (1,57% το 2008) και του χονδρικού εμπορίου (1,33% το 2008) και μικρότερες μειώσεις για τους άλλους (στο 1,75% διαμορφώνεται ο συντελεστής στους λοιπούς κλάδους των μεταφορών, στο 1,59% για τις βοηθητικές δραστηριότητες των μεταφορών και στο 1,80% για τα ιδιωτικά νοικοκυριά με προσωπικό). Αυτή η μείωση του συντελεστή συμμετοχής στην περιφέρεια, στον βαθμό που συνοδεύεται από σημαντικές αυξήσεις της απασχόλησης, υποδηλώνει τη διάχυση και τη διασπορά της απασχόλησης (και των δραστηριοτήτων) του κλάδου σε ευρύτερες γεωγραφικές και χωρικές ενότητες.

Πίνακας 35: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Αττικής

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	Συντελεστής συμμετοχής απασχόλησης		Συντελεστής συμμετοχής ΑΠΑ	
	2000	2008	2000	2006
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	0,07	0,09	0,11	0,12
10-14. Ορυχεία και λατομεία	0,08	0,09	0,18	0,11
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	0,77	0,76	-	-
22. Εκδόσεις, εκτυπώσεις κτλ.	1,93	2,01	-	-
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	1,23	1,14	-	-
40-41. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	1,05	1,02	0,53	0,52
45. Κατασκευές	0,92	0,89	0,63	0,50
50. Εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων κτλ.	1,17	1,07	-	-
51. Χονδρικό εμπόριο	1,61	1,33	-	-
52. Λιανικό εμπόριο	1,08	1,01	-	-
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	0,74	0,78	0,72	0,77
63. Βοηθητικές δραστηριότητες μεταφορών	1,73	1,59	-	-
64. Ταχυδρομεία και τηλεπικοινωνίες	1,41	1,62	-	-

60. Χερσαίες μεταφορές	1,14	1,05	-	-
Λοιποί κλάδοι μεταφορών, αποθήκευση και επικοινωνίες	1,87	1,75	-	-
65. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	1,69	1,70	-	-
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	1,54	1,38	-	-
Λοιποί κλάδοι διαχείρισης ακίνητης περιουσίας	1,88	1,57	-	-
75. Δημόσια διοίκηση, άμυνα και ασφάλιση	1,32	1,07	1,04	1,18
80. Εκπαίδευση	1,07	0,91	0,76	0,62
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	1,25	1,15	0,99	0,87
92. Ψυχαγωγικές, πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες	1,32	1,34	-	-
93. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	1,20	1,20	-	-
95. Ιδιωτικά νοικοκυριά με προσωπικό	1,89	1,80	1,29	1,12
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	1,30	1,43	-	-
Σύνολο	1,00	1,00	1,00	1,00

Σε μία άλλη ομάδα κλάδων (Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες, ταχυδρομεία και τηλεπικοινωνίες, Ψυχαγωγικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, Δημόσια διοίκηση και άμυνα, Υγεία και κοινωνική μέριμνα, Λοιποί κλάδοι μεταποίησης, Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών και Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών) διαμορφώνονται οι δείκτες μεταξύ του 1,20% και 1,54%, γεγονός που σημαίνει ότι οι κλάδοι αυτοί στην περιφέρεια έχουν υψηλότερη συμμετοχή σε σχέση με την αντίστοιχη του συνόλου της χώρας. Παράλληλα, οι κλάδοι αυτοί δεν διαμορφώνουν μια ενιαία τάση ως προς τις μεταβολές του δείκτη συμμετοχής, αλλά περισσότερο δύο αντίθετης κατεύθυνσης εξελίξεις. Και τούτο γιατί η πλειονότητά τους εμφανίζει μείωση του δείκτη συμμετοχής το διάστημα 2000-2008, υποδηλώνοντας μια τάση διάχυσης της απασχόλησης σε άλλες (ή άλλη) γεωγραφικές περιοχές, ενώ τρεις άλλοι κλάδοι εμφανίζουν αύξηση του δείκτη συμμετοχής τους, υποδηλώνοντας μια αντίθετης κατεύθυνσης διαδικασία.

Μία άλλη ομάδα κλάδων (Λιανικό εμπόριο, Εμπόριο αυτοκινήτων, Εκπαίδευση, Χερσαίες μεταφορές και Ηλεκτρισμός-ύδρευση) εμφανίζει δείκτες που κυμαίνονται μεταξύ του 1,00% και 1,20%, υποδηλώνοντας ότι στην περιφέρεια υπάρχει λίγο περισσότερη συμμετοχή των κλάδων απ' ό,τι στο σύνολο της χώρας. Γενικά, οι κλάδοι αυτοί εμφανίζουν τάσεις αποδυνάμωσης, καθώς το 2008 ο δείκτης συμμετοχής τους είναι χαμηλότερος σε σχέση με τον αντίστοιχο του 2000.

Μια τελευταία ομάδα κλάδων εμφανίζει συντελεστές συμμετοχής χαμηλότερους από τη μονάδα, παρέχοντας ανάλογες ενδείξεις με τις προηγούμενες ομάδες κλάδων. Πρόκειται για παραδοσιακούς και ιδιαίτερα σημαντικούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας (Κατασκευές, Ξενοδοχεία-εστιατόρια, Βιομηχανία τροφίμων), που εμφανίζουν αναλογικά χαμηλότερη συμμετοχή στην περιφέρεια. Και στους κλάδους αυτούς διαμορφώνεται μια τάση περιορισμού του δείκτη συμμετοχής, γεγονός που υποδηλώνει την αναλογικά μεγαλύτερη

επέκταση των σχετικών δραστηριοτήτων σε περιοχές που υπάρχουν πιο κατάλληλες προϋποθέσεις. Επιπλέον, στην ομάδα αυτή συγκαταλέγονται η γεωργία-κτηνοτροφία και τα ορυχεία-λατομεία, με εξαιρετικά χαμηλούς δείκτες συμμετοχής, που υποδηλώνουν την ιδιαίτερα υποτονική ανάπτυξη των δραστηριοτήτων αυτών στον Νομό Αττικής.

Ως προς την ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, οι δείκτες συμμετοχής των κλάδων¹²⁷ εμφανίζουν, με εξαίρεση τη δημόσια διοίκηση και τα ιδιωτικά νοικοκυριά, τιμές χαμηλότερες από τη μονάδα. Ωστόσο, ενώ στην περίπτωση της δημόσιας διοίκησης και άμυνας η τιμή του δείκτη αυξάνεται τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, υποδηλώνοντας τη διατήρηση με έντονο ρυθμό της σχετικής οικονομικής δραστηριότητας, στην περίπτωση των ιδιωτικών νοικοκυριών με προσωπικό, η μείωση του σχετικού δείκτη, σε συνδυασμό με την υψηλή αύξηση της απασχόλησής του στο ίδιο χρονικό διάστημα, υποδηλώνει τη διάχυση των σχετικών δραστηριοτήτων σε άλλες γεωγραφικές περιφέρειες.

Στους υπόλοιπους κλάδους μόνο ο κλάδος της υγείας και κοινωνικής μέριμνας εμφανίζει τιμές πολύ κοντά στη μονάδα (0,99%), παρουσιάζοντας ωστόσο σημαντική μείωση (0,87% το 2006). Ο κλάδος του ηλεκτρισμού-ύδρευσης, των κατασκευών και της εκπαίδευσης παρουσιάζουν μείωση στις τιμές του σχετικού δείκτη, υποδηλώνοντας τη μικρότερη συμμετοχή της περιφέρειας στη συνολική ακαθάριστη αξία των κλάδων, ενώ μόνο ο κλάδος των ξενοδοχείων-εστιατορίων εμφανίζει περιορισμένη αύξηση της τιμής του (από 0,72% το 2000 σε 0,77% το 2006). Ξεχωριστές περιπτώσεις συνιστούν οι κλάδοι της γεωργίας-κτηνοτροφίας και των ορυχείων-λατομείων, στους οποίους οι ιδιαίτερα περιορισμένες τιμές του συντελεστή (0,12% και 0,11% αντίστοιχα για το 2006) συνδέονται ασφαλώς με τον έντονο βαθμό αστικοποίησης της περιφέρειας και τη συνυφασμένη με αυτόν δυσχέρεια ανάπτυξης των σχετικών δραστηριοτήτων.

Ως προς τον συντελεστή ειδίκευσης, η τιμή του διαμορφώνεται στο 0,19% το 2000 και 0,14% το 2008. Αυτό σημαίνει ότι η κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας διαφοροποιείται ελάχιστα σε σχέση με την αντίστοιχη της χώρας και επομένως η περιφέρεια δεν διαθέτει υψηλό βαθμό εξειδίκευσης σε κάποιες οικονομικές δραστηριότητες. Μέχρι ενός σημείου, αυτή η εικόνα σχετίζεται με το γεγονός ότι στην Αττική αναπτύσσεται ένα σημαντικό τμήμα των οικονομικών δραστηριοτήτων του συνόλου της χώρας, με αποτέλεσμα οι δραστηριότητες της περιφέρειας να ασκούν σημαντική επίδραση στη διαμόρφωση του οικονομικού προτύπου της χώρας και ειδικότερα της διάρθρωσης των κλάδων.

---

¹²⁷ Πρέπει να επισημανθεί ότι στον Πίνακα 35 οι κλάδοι που εμφανίζουν τιμές για τον συντελεστή συμμετοχής στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία είναι κλάδοι ταξινομημένοι κατά μονοψήφια κατηγορία ΣΤΑΚΟΔ. Και αυτό γιατί δεν υπάρχουν τα κατάλληλα στατιστικά δεδομένα, που να καταχωρούν την ακαθάριστη προστιθέμενη αξία κατά διψήφιο κωδικό και περιφέρεια.

9. Περιφέρεια Πελοποννήσου

9.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας

Το 2000 η περιφέρεια Πελοποννήσου αριθμούσε 579.378 κατοίκους, καταλαμβάνοντας την έκτη θέση στην κατάταξη των περιφερειών ως προς το μέγεθος του πληθυσμού της σε σχέση με το σύνολο της χώρας, την πέμπτη θέση ως προς το μέγεθος του εργατικού δυναμικού της περιφέρειας (265.274 άτομα και ποσοστό 5,7% του συνολικού εργατικού δυναμικού της χώρας), την έκτη θέση της κατάταξης ως προς την απασχόληση (239.478 άτομα και ποσοστό 5,8% του συνολικού αριθμού απασχολουμένων στη χώρα) και τέλος την ένατη θέση ως προς το ποσοστό της ανεργίας (9,7%).

Οι εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα το χρονικό διάστημα 2000-2008 διαφοροποιούνται τόσο ως προς τις αντίστοιχες για το σύνολο της χώρας όσο και ως προς αυτές των άλλων περιφερειών, καταδεικνύοντας τον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο κάθε περιφέρεια επηρεάζεται από το ευρύτερο κοινωνικοοικονομικό γίνεσθαι. Πιο συγκεκριμένα, ο πληθυσμός της περιφέρειας αυξάνεται με αρκετά περιορισμένο ρυθμό (0,4%), δηλαδή κατά 2.254 άτομα, που είναι σημαντικά χαμηλότερος από τον αντίστοιχο (2,9%) για το σύνολο της χώρας, αλλά και από τον αντίστοιχο της πλειονότητας των άλλων περιφερειών.¹²⁸ Παράλληλα το εργατικό δυναμικό αυξήθηκε μόλις 2,2%, δηλαδή κατά 5.916 άτομα. Ακόμα μικρότερος ήταν ο ρυθμός αύξησης του εργατικού δυναμικού των εργασιμων ηλικιών (15-64 ετών), καθώς άγγιξε μόλις το 1,8%, δηλαδή 4.504 άτομα.

Ο χονδρικός δείκτης συμμετοχής του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό αυξάνεται κατά 0,8% (από 45,8% το 2000 σε 46,6% το 2008), ενώ ο δείκτης συμμετοχής των ηλικιών 15-64 ετών αυξάνεται κατά 0,7% (από 69,7% σε 70,4% τα αντίστοιχα έτη) και, καθώς βρίσκεται πιο πάνω από τον αντίστοιχο για το σύνολο της χώρας (67,1%), συγκαταλέγεται ανάμεσα στους υψηλότερους που παρουσιάζουν οι περιφέρειες της χώρας, συγκεκριμένα είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος και υπολείπεται μόνο της περιφέρειας των Ιονίων Νήσων, ο οποίος διαμορφώνεται στο 72,2%.

---

¹²⁸ Η τάση αυτή εξηγείται από το γεγονός της συνεχιζόμενης συγκέντρωσης του πληθυσμού στην Περιφέρεια Αττικής.

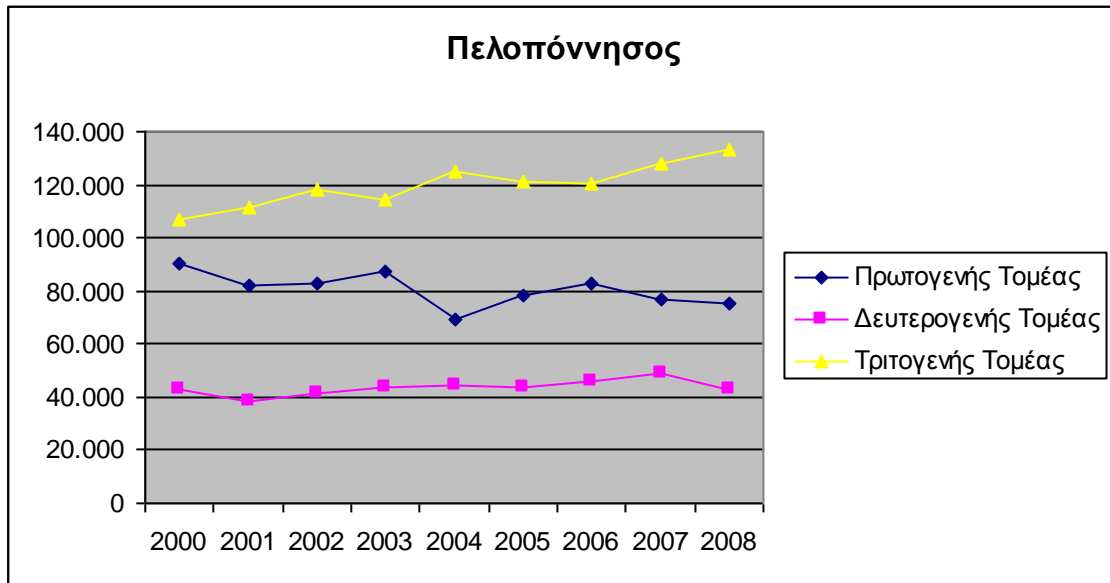
Πίνακας 36: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Πελοποννήσου

	2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή
Πληθυσμός χώρας	10.468.277	10.776.116	307.839	2,9
Πληθυσμός περιφέρειας	579.378	581.632	2.254	0,4
Μερίδιο περιφέρειας στον πληθυσμό της χώρας	5,5	5,4	-0,1	
Πληθυσμός περιφέρειας (15-64 ετών)	367.317	369.964	2.647	0,7
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (σύνολο)	265.274	271.190	5.916	2,2
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (15-64 ετών)	256.103	260.607	4.504	1,8
Δείκτης συμμετοχής (χονδρικός)	45,8	46,6	0,8	1,8
Δείκτης συμμετοχής (15-64 ετών)	69,7	70,4	0,7	1,0
Απασχόληση (σύνολο)	239.478	252.030	12.552	5,2
Απασχόληση (15-64 ετών)	230.307	241.446	11.140	4,8
Δείκτης απασχόλησης (σύνολο)	41,3	43,3	2,0	4,8
Δείκτης απασχόλησης (15-64 ετών)	62,7	65,3	2,6	4,1
Πρωτογενής τομέας	90.032	75.583	-14.449	-16,0
Δευτερογενής τομέας	42.779	45.007	2.228	5,2
Τριτογενής τομέας	106.667	131.439	24.772	23,2
Εργοδότες	21.147	23.907	2.760	13,1
Αυτοαπασχολούμενοι	89.146	82.919	-6.227	-7,0
Μισθωτοί	90.470	118.426	27.956	30,9
Βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση	38.714	26.779	-11.935	-30,8
Ανεργία (σύνολο)	25.796	19.161	-6.635	-25,7
Ανεργία (15-64 ετών)	25.796	19.161	-6.635	-25,7
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (σύνολο)	9,7	7,1	-2,7	
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (15-64 ετών)	10,1	7,4	-2,7	

Όσον αφορά την απασχόληση, στο χρονικό διάστημα 2000-2008 έφθασε το 5,2%, δημιουργώντας 12.552 θέσεις εργασίας συνολικά, ενώ στις εργάσιμες ηλικίες ο ρυθμός αύξησης ήταν λίγο χαμηλότερος (4,8%), οδηγώντας στη δημιουργία 11.140 θέσεων εργασίας. Ο χονδρικός δείκτης απασχόλησης αυξάνεται κατά 2,0% (από 41,3% το 2000 σε 43,3% το 2008), ενώ στις εργάσιμες ηλικίες, η αύξηση ανέρχεται σε 2,6% (από 62,7% σε 65,3% τα αντίστοιχα έτη). Αυτός ο δείκτης βρίσκεται σε υψηλότερη θέση από τον αντίστοιχο για το σύνολο της χώρας (62,2%) και συγκαταλέγεται ανάμεσα στους υψηλότερους που παρουσιάζουν οι περιφέρειες της χώρας, γεγονός που σημαίνει ότι ένα μεγάλο τμήμα του ανθρώπινου δυναμικού έχει ενταχθεί στις οικονομικές δραστηριότητες. Συγκεκριμένα βρίσκεται στην τρίτη θέση, καθώς υπολείπεται μόνο από τους αντίστοιχους της περιφέρειας Κρήτης (65,9%) και των Ιόνιων Νήσων (65,6%).

Για την κατανόηση της φυσιογνωμίας της περιφέρειας, αξίζει να αναφερθούμε στις μεταβολές που υφίσταται η απασχόληση στους τρεις βασικούς παραγωγικούς τομείς της οικονομίας (Διάγραμμα 8).

Διάγραμμα 8: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Πελοποννήσου

Ο πρωτογενής τομέας, παρά τη μεγάλη μείωση που εμφάνισε το χρονικό διάστημα 2000-2008, εξακολουθεί να καταλαμβάνει σημαντικό μερίδιο της οικονομικής δραστηριότητας στην περιφέρεια. Η μείωση αυτή της τάξης του -16,0% οδήγησε σε απώλειες 14.449 θέσεων εργασίας, διαμορφώνοντας το μερίδιο του πρωτογενούς τομέα στη συνολική απασχόληση από 37,6% το 2000 σε 30,0% το 2008 και αποτελώντας ένα από τα υψηλότερα μερίδια για το σύνολο των περιφερειών της χώρας. Σε αντίθετη κατεύθυνση κινούνται οι εξελίξεις τόσο στον δευτερογενή τομέα, που εμφανίζει αύξηση κατά 5,2% (2.228 άτομα), διατηρώντας ωστόσο αναλλοίωτο το μερίδιό του (18,6%) σε όλη την υπό ανάλυση χρονική περίοδο, όσο και ο τριτογενής τομέας, που καταγράφοντας δυναμική παρουσία, αυξήθηκε κατά 23,2% και 24.772 νέες θέσεις εργασίας. Το 2000 ο τριτογενής τομέας από 44,5% της συνολικής απασχόλησης συγκεντρώνει το 2008 το 52,1%. Ωστόσο για τα δεδομένα της χώρας παραμένει χαρακτηριστικά υψηλή η παρουσία του πρωτογενούς τομέα παραγωγής.

Ως προς τη θέση στο επάγγελμα, έχουμε τα εξής ενδιαφέροντα στοιχεία: Οι εργοδότες αυξάνονται κατά 2.760 άτομα (ποσοστό 13,1%), καταλαμβάνοντας το 2008 το 9,5% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας.¹²⁹ Στον

¹²⁹ Αυτή η αύξηση των εργοδοτών συμβαδίζει, σε γενικές γραμμές, με την τάση που διαφαίνεται μέσα από τα στοιχεία της (ΚΕΤΑ 2007), σύμφωνα με τα οποία ο αριθμός των επιχειρήσεων, που είναι εγγεγραμμένοι στα μητρώα των επιμελητηρίων της περιφέρειας, την περίοδο 1999-2007 αυξήθηκε κατά 42,4%, δηλαδή από 29.002 άτομα έφθασε τα 41.301 (ετήσιος ρυθμός αύξησης 5,4%). Σύμφωνα με στοιχεία αυτά, οι περισσότερες επιχειρήσεις που ξεκινούσαν τη δραστηριότητά τους συγκεντρώνονταν στον επαγγελματικό κλάδο, με ποσοστά που κυμαίνονταν από 50,9% το 1999 μέχρι 57,7% το 2006. Αρκετά μεγάλος ήταν και ο αριθμός των εμπορικών επιχειρήσεων που ξεκίνησαν τη λειτουργία τους στην περιφέρεια την περίοδο που εξετάζουμε, και από 805 το 2006 έφθασαν τις 1.156 το 2007. Ακολούθησαν κατά σειρά ο βιοτεχνικός κλάδος, ο ξενοδοχειακός κλάδος και ο βιομηχανικός κλάδος, ο οποίος μάλιστα εμφάνισε πολύ μικρό αριθμό νέων επιχειρήσεων. Ωστόσο πρέπει να επισημανθεί ότι αυτά τα

αντίποδα, οι αυτοαπασχολούμενοι παρουσιάζουν μείωση (κατά -7,0% ή κατά 6.227 άτομα), διατηρώντας ωστόσο μεγάλο μερίδιο (32,9%) στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας το 2008.¹³⁰ Αυτό που χαρακτηρίζει την περιφέρεια είναι η μεγάλη αύξηση των μισθωτών, με ποσοστό 30,9% (27.956 άτομα), έχοντας ωστόσο ένα σχετικά περιορισμένο μερίδιο (47,0%) στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας. Τέλος, παρά τη μείωση κατά 30,8% (11.935 άτομα), οι βοηθοί στις οικογενειακές επιχειρήσεις εξακολουθούν να έχουν ικανοποιητικό ποσοστό (10,6%) στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας. Η μείωση αυτή μπορεί να συνιστά θετική εξέλιξη, στον βαθμό που συνδέεται με την αδυναμία ανεύρεσης μια κανονικά αμειβόμενης θέσης εργασίας.

Αυτοί οι ρυθμοί αύξησης της απασχόλησης οδηγούν και σε σημαντική μείωση της ανεργίας. Οι άνεργοι μειώθηκαν κατά 6.635 και από 25.796 το 2000 μειώθηκαν στα 19.161 άτομα το 2008. Η μείωση αυτή, της τάξης του 25,7%, περιορίζει το ποσοστό της ανεργίας από 9,7% το 2000 σε 7,1% το 2008, ενώ τα ποσοστά για τις εργάσιμες ηλικίες ανέρχονται σε 10,1% και 7,4% για το 2000 και το 2008 αντίστοιχα. Ωστόσο, το 2008, ένας αριθμός 19.161 ατόμων εξακολουθεί να παραμένει σε κατάσταση ανεργίας και, σε συνδυασμό με τον μεγάλο αριθμό των ατόμων που απασχολείται σε οικογενειακές επιχειρήσεις συγκροτούν το τμήμα εκείνο του ανθρώπινου δυναμικού της περιφέρειας που αδυνατεί να ενταχθεί παραγωγικά στο οικονομικό σύστημα της περιφέρειας.

Προς την ίδια κατεύθυνση κινείται και η πορεία της εγγεγραμμένης ανεργίας. Από τον Αύγουστο του 2004 ως τον Νοέμβριο του 2008 η εγγεγραμμένη ανεργία στην περιφέρεια Πελοποννήσου μειώθηκε κατά -12,3% (2.097 άτομα). Σε επαγγελματικό επίπεδο τη μεγαλύτερη μείωση εμφανίζουν τα επιστημονικά επαγγέλματα (-38,6%), τα ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη (-34,2%) και ακολουθούν οι τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί (-22,4%) και οι υπάλληλοι γραφείου (-21,2%). Από την άλλη μεριά, τον χαμηλότερο ρυθμό μείωσης της εγγεγραμμένης ανεργίας (-6,6%) εμφανίζει η δεύτερη πολυπληθέστερη ομάδα ανέργων (3.451 άτομα το 2008), των χειρωνακτών και ανειδίκευτων εργατών, υποδηλώνοντας και τις δυσχέρειες που εμφανίζει αυτή η επαγγελματική κατηγορία που δεν διαθέτει κάποια συγκεκριμένη κατάρτιση. Τέλος, οι πωλητές και απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών αύξησαν την ανεργία του κλάδου τους κατά 14,0%, (469 άτομα) από τον Αύγουστο του 2004 ως τον Νοέμβριο του 2008, αποτελώντας την πολυπληθέστερη ομάδα ανέργων (3.824 άτομα το 2008) και με συμμετοχή 25,5% στο ποσοστό της συνολικής ανεργίας.

Σε γεωγραφικό επίπεδο τη μεγαλύτερη μείωση της εγγεγραμμένης ανεργίας εμφανίζει ο Ν. Αρκαδίας (-23,6%) και ακολουθούν οι Νομοί Λακωνίας (-19,4%) και Μεσσηνίας (-10,2%), με τους άλλους δύο νομούς της περιφέρειας να εμφανίζουν ιδιαίτερα περιορισμένη μείωση (-2,2% ο Ν. Κορινθίας και -0,8% ο Ν. Αργολίδας).

μεγέθη πρέπει να γίνουν δεκτά με επιφύλαξη, καθώς αναφέρονται αποκλειστικά σε νέες εγγραφές, χωρίς να παρουσιάζουν τον εν ενεργεία αριθμό των επιχειρήσεων.

¹³⁰ Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι οι εξελίξεις στα δύο αυτά μεγέθη υποδηλώνουν την περαιτέρω ανάπτυξη κάποιων επιχειρηματικών δράσεων και, στον βαθμό που αυτό ισχύει, τη μετατροπή ενός αριθμού αυτοαπασχολούμενων σε εργοδότες.

9.2 Μία προσέγγιση αιτιών των μεταβολών της απασχόλησης

Στην προσπάθεια να αναδειχθούν μερικά από τα αίτια των μεταβολών της απασχόλησης γίνεται χρήση της μεθόδου απόκλισης-συμμετοχής (shift-share analysis), όπως και στην ανάλυση των προηγούμενων περιφερειών. Η εφαρμογή της μεθόδου και τα αποτελέσματά της για την περιφέρεια Πελοποννήσου παρουσιάζονται στον Πίνακα 37.

Καταρχήν, γίνεται ταξινόμηση των κλάδων της περιφέρειας σε έξι ομάδες. Οι ομάδες αυτές αφορούν τη γεωργία-κτηνοτροφία και τους λοιπούς κλάδους του πρωτογενούς τομέα (πρώτη ομάδα), τα ορυχεία-λατομεία, τη μεταποίηση και τον ηλεκτρισμό-ύδρευση (δεύτερη ομάδα), τις κατασκευές (τρίτη ομάδα), το εμπόριο (χονδρικό, λιανικό, αυτοκινήτων) και τα ξενοδοχεία-εστιατόρια (τέταρτη ομάδα), τη δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση και υγεία (πέμπτη ομάδα) και τους λοιπούς κλάδους των υπηρεσιών (έκτη ομάδα).¹³¹

Συνολικά η περιφέρεια παρουσιάζει αύξηση της απασχόλησης της τάξης του 5,2%, η οποία οφείλεται κυρίως στον παράγοντα της εθνικής και διαφορικής συνιστώσας, δηλαδή στην ευνοϊκή επίδραση της γενικότερης αύξησης της απασχόλησης της χώρας και των τοπικών παραγόντων. Αντιθέτως, η περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης δεν είναι εφικτή λόγω της επίδρασης της ομολογικής συνιστώσας, η οποία έχει αρνητική τιμή (-20.859), ως αποτέλεσμα της αρνητικής επίδρασης της κλαδικής διάθρωσης της περιφέρειας στην απασχόληση. Ειδικότερα, οι βασικές κατηγορίες των κλάδων (Πίνακας 37) μπορούν να διακριθούν σε τρεις ομάδες.

---

¹³¹ Στους κλάδους αυτούς συμπεριλαμβάνονται οι μεταφορές, η αποθήκευση και οι επικοινωνίες, οι ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί, η διαχείριση ακίνητης περιουσίας, οι εκμισθώσεις και οι επιχειρηματικές δραστηριότητες, οι άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου και άλλων υπηρεσιών κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα, τα ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό και οι ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα.

Πίνακας 37: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Πελοποννήσου

	Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας	Μεταβολές σε απόλυτα μεγέθη και ποσοστά				Συνιστώσες απόκλισης και συμμετοχής σε απόλυτες τιμές			
		2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή	Εθνική Συνιστώσα	Ομολογική Συνιστώσα	Διαφορική Συνιστώσα	Μεταβολή
I	Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία – Αλιεία	90.032	75.583	-14.449	-16,0	10.648	-34.835	9.738	-14.449
II	Ορυχεία και λατομεία – Μεταποιητικές βιομηχανίες – Παροχή ηλεκτρικού, φυσικού αερίου, νερού	22.442	23.578	1.137	5,1	2.654	-3.268	1.750	1.137
III	Κατασκευές	20.337	19.635	-702	-3,5	2.405	3.672	-6.780	-702
IV	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο – Επισκευή αυτοκινήτων – Ξενοδοχεία και εστιατόρια	42.931	53.232	10.300	24,0	5.078	3.522	1.701	10.300
V	Δημόσια διοίκηση και άμυνα – Κοινωνική ασφάλιση – Εκπαίδευση – Υγεία	32.369	46.249	13.880	42,9	3.828	4.879	5.173	13.880
VI	Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών (*)	31.367	33.752	2.385	7,6	3.710	5.170	-6.495	2.385
Σύνολο		239.478	252.030	12.552	5,2	28.324	-20.859	5.087	12.552

(*) Η κατηγορία «VI. Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών» περιλαμβάνει: Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες Ξ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου και άλλων υπηρεσιών κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα.

Στην πρώτη ομάδα εντάσσονται οι κλάδοι του πρωτογενούς τομέα (γεωργία-κτηνοτροφία-θήρα-αλιεία), στους οποίους περιορίζεται η απασχόληση κατά 16,0%, ενώ στους κλάδους των ορυχείων-λατομείων, της μεταποίησης και της ύδρευσης-ηλεκτρισμού η απασχόληση αυξάνεται με ρυθμό 5,1%. Η μεγάλη μείωση της απασχόλησης που παρατηρείται στον πρωτογενή τομέα οφείλεται κυρίως στη ακατάλληλη διάρθρωση των κλάδων (ομολογική συνιστώσα), ενώ παράλληλα τοπικοί παράγοντες φαίνεται να κινούνται προς θετική κατεύθυνση (διαφορική συνιστώσα). Με άλλα λόγια, αυτό που συμβαίνει εδώ είναι ότι οι υπάρχουσες υποδομές και η σχετική εγγύτητα με τα μεγάλα αστικά κέντρα λειτουργεί αποτρεπτικά στην περαιτέρω μείωση της απασχόλησης του πρωτογενούς.

Κάτι ανάλογο συμβαίνει στους κλάδους των ορυχείων-λατομείων, της μεταποίησης και της ύδρευσης-ηλεκτρισμού, όπου η διάρθρωση των κλάδων λειτουργεί με τον ίδιο ανασταλτικό τρόπο. Αντιθέτως, τοπικοί παράγοντες, για παράδειγμα οι υποδομές, φαίνεται να συμβάλλουν στην έστω περιορισμένη αύξηση της απασχόλησης. Και εδώ ο κύριος παράγοντας που ευνοεί την αύξηση της απασχόλησης είναι οι γενικότερες τάσεις που επικρατούν σε εθνικό επίπεδο.

Στη δεύτερη ομάδα εντάσσονται οι κλάδοι του εμπορίου και των ξενοδοχείων-εστιατορίων, η δημόσια διοίκηση και άμυνα, η κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση και υγεία, όπου καταγράφεται αύξηση της απασχόλησης με ποσοστό 24,0% και 42,9% αντίστοιχα. Η ομολογική συνιστώσα φαίνεται να είναι ευνοϊκή και να συμβάλλει θετικά στην αύξηση της απασχόλησης, όπως και η διαφορική συνιστώσα. Και εδώ, η ισχυρή εθνική συνιστώσα υποδηλώνει ότι το κύριο αίτιο της ανάπτυξης της απασχόλησης είναι οι τάσεις που επικρατούν σε εθνικό επίπεδο.

Εξχωριστή περίπτωση μπορούν να θεωρηθούν οι κλάδοι της δημόσιας διοίκησης, της κοινωνικής ασφάλισης, της εκπαίδευσης και της υγείας, όπου η υψηλή ομολογική συνιστώσα υποδηλώνει τη θετική επίδραση της κλαδικής διάρθρωσης στην απασχόληση, ενώ προς αντίθετη κατεύθυνση λειτουργεί ο τοπικός παράγοντας. Τέλος, το τι επικρατεί σε εθνικό επίπεδο φαίνεται να λειτουργεί θετικά για την αύξηση της απασχόλησης.

Στην τρίτη ομάδα εντάσσονται οι κατασκευές και οι λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών. Ο κλάδος των κατασκευών παρουσιάζει μείωση της απασχόλησης με ρυθμό 3,5% και η διάρθρωση των τοπικών παραγόντων λειτουργεί ανασταλτικά στη διατήρηση της απασχόλησης. Οι λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών εμφανίζουν αύξηση της απασχόλησης της τάξης του 7,6%, παρά τη θετική επιρροή της εθνικής και της ομολογικής συνιστώσας, το αρνητικό πρόσημο της διαφορικής συνιστώσας, λειτουργεί αποτρεπτικά στην περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης.

Συμπερασματικά προκύπτει ότι στην περιφέρεια Πελοποννήσου, με εξαίρεση τους κλάδους της γεωργίας και των κατασκευών, παρατηρείται αύξηση της απασχόλησης, η οποία οφείλεται κυρίως στη διάρθρωση των κλάδων, αλλά και στη συνολική αύξηση της απασχόλησης σε επίπεδο χώρας.

9.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις

Στον πίνακα 38 παρουσιάζονται με στοιχεία οι μεταβολές της απασχόλησης στους σημαντικότερους σε διψήφιο κωδικό κλάδους της περιφέρειας¹³² καθώς και μία πρώτη πλευρά της εξειδίκευσης της περιφέρειας από την οπτική της απασχόλησης.

Πίνακας 38: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Πελοποννήσου

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	90.032	75.583	-14.449	-16,0
10-14. Ορυχεία και λατομεία	1.448	1.454	6	0,4
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	7.886	4.101	-3.785	-48,0
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	9.889	14.897	5.008	50,6
40-41. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό	3.218	3.127	-92	-2,9
45. Κατασκευές	20.337	19.635	-702	-3,5
52. Λιανικό εμπόριο	22.009	29.335	7.326	33,3
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	9.266	9.342	77	0,8
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	11.656	14.554	2.898	24,9
60. Χερσαίες μεταφορές	7.662	7.384	-277	-3,6
60-64. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	4.627	3.373	-1.254	-27,1
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	5.880	8.578	2.698	45,9
75. Δημόσια διοίκηση	12.460	19.723	7.263	58,3
80. Εκπαίδευση	12.042	16.925	4.883	40,5
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	7.868	9.602	1.734	22,0
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών ¹³³	13.197	14.416	1.219	9,2
Σύνολο	239.478	252.030	12.552	5,2

Στο σύνολό της η απασχόληση στην περιφέρεια Πελοποννήσου, όπως ήδη επισημάνθηκε, αυξήθηκε κατά 5,2% και δημιούργησε 12.552 νέες θέσεις εργασίας. Αυτό είναι το αποτέλεσμα σημαντικών διαφοροποιήσεων των κλάδων τόσο ως προς το μέγεθος όσο και ως προς την κατεύθυνση των μεταβολών. Έτσι από τους δεκαέξι μεγαλύτερους κλάδους της περιφέρειας, οι δέκα παρουσιάζουν αύξηση της απασχόλησης και οι υπόλοιποι έξι παρουσιάζουν μείωση. Στην πρώτη περίπτωση, οι ρυθμοί αύξησης κυμαίνονται μεταξύ του 0,4% (ορυχεία-λατομεία) και 58,3% (δημόσια διοίκηση, άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση), ενώ στη δεύτερη περίπτωση οι ρυθμοί μείωσης κυμαίνονται μεταξύ του -2,9% (ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο) και -48,0% (βιομηχανία τροφίμων-ποτών).

¹³² Βλ. σχετικά Υποσημείωση 13. Το 3% της συνολικής απασχόλησης στην περιφέρεια Πελοποννήσου τα έτη 2000 και 2008 είναι 7.184 και 7.561 αντίστοιχα.

¹³³ Η κατηγορία «Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών» περιλαμβάνει: Ε. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί και λοιποί υποκλάδοι του μονοψήφιου Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας.

Στους κλάδους που αυξάνεται η απασχόληση τους υψηλότερους ρυθμούς παρουσιάζουν οι κλάδοι: δημόσια διοίκηση, άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση (58,3%), λοιποί κλάδοι μεταποίησης (50,6%), άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες (45,9%),¹³⁴ εκπαίδευση (40,5%) και λιανικό εμπόριο (33,3%). Οι κλάδοι αυτοί συμβάλλουν και στο άνοιγμα θέσεων εργασίας: 7.326 το λιανικό εμπόριο, 7.263 η δημόσια διοίκηση, 5.008 οι λοιποί κλάδοι της μεταποίησης και 2.698 οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες. Με αντίθετους ρυθμούς εμφανίζονται τα ξενοδοχεία-εστιατόρια (24,9%), οι κλάδοι υγείας-κοινωνικής μέριμνας (22,0%) και οι λοιποί κλάδοι υπηρεσιών (9,2%). Τέλος, οι λοιποί κλάδοι χονδρικού και λιανικού εμπορίου, τα ορυχεία-λατομεία παρουσιάζουν αυξήσεις της τάξης του 0,8% και 0,4% αντίστοιχα, έχοντας ωστόσο περιορισμένη σημασία λόγω του μικρού μεγέθους τους, γεγονός που υποδηλώνει μάλλον στασιμότητα παρά κάποια θετική εξέλιξη στο πεδίο της απασχόλησης.

Ειδικότερα για τους λοιπούς κλάδους της μεταποίησης, οι οποίοι στην πραγματικότητα καλύπτουν όλο τον χώρο της μεταποίησης, με εξαίρεση τη βιομηχανία τροφίμων-ποτών, οι εξελίξεις μέχρι ενός σημείου μπορεί να θεωρηθούν ενθαρρυντικές. Και αυτό γιατί στο σύνολό τους οι κλάδοι αυτοί παρουσιάζουν ιδιαίτερα υψηλό ρυθμό αύξησης, ο οποίος ξεπερνά κατά πολύ τον αντίστοιχο ρυθμό για το σύνολο της χώρας. Οι μεγαλύτεροι σε μέγεθος απασχόλησης κλάδοι κατά το 2000 ήταν οι κατασκευές άλλων προϊόντων από μη μεταλλικά ορυκτά, η κατασκευή μεταλλικών προϊόντων και ηλεκτρικών μηχανών και συσκευών. Στο χρονικό διάστημα 2000-2008 οι δύο πρώτοι παρουσίασαν αύξηση της απασχόλησης, ενώ ο τελευταίος παρέμεινε στάσιμος. Κατά την ίδια χρονική περίοδο, αξιόλογη αύξηση της απασχόλησης παρουσίασαν οι κλάδοι της κατασκευής επίπλων και η βιομηχανία ξύλου και προϊόντων από ξύλο και φελλό, έτσι ώστε το 2008 να συγκαταλέγονται στους μεγαλύτερους μεταποιητικούς κλάδους της περιφέρειας.

Εκτός από αυτές τις εξελίξεις στους μεγαλύτερους κλάδους της μεταποίησης στην περιφέρεια, το διάστημα αυτό η συνολική απασχόληση στη μεταποίηση παρουσίασε σημαντικές διαχρονικές διακυμάνσεις (Πίνακας Π1.8 Παραρτήματος I), με διαδοχικές αυξήσεις και μειώσεις της απασχόλησης.¹³⁵ Στον βαθμό που οι διακυμάνσεις αυτές ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα (και δεν συνδέονται με προβλήματα της καταγραφής των στοιχείων) σημαίνουν ότι το εργατικό δυναμικό παρουσιάζει κάποια ευελιξία. Επίσης, ένα τμήμα του εργατικού δυναμικού φαίνεται να απομακρύνεται από τις επιχειρήσεις σε περίοδο ύφεσης για να επανέρθει αμέσως μετά, όταν οι συνθήκες το επιτρέπουν.

Οι κλάδοι που μειώνεται η απασχόληση είναι βασικά τρεις: Ο πρώτος είναι της γεωργίας, κτηνοτροφίας, θήρας, δασοκομίας και αλιείας, όπου η απασχόληση μειώνεται συνολικά κατά -16,0%, με συνέπεια την απώλεια 14.449 θέσεων εργασίας. Ένα μέρος της μείωσης αυτής συνδέεται με τη συνταξιοδότηση

¹³⁴ Στον κλάδο αυτόν περιλαμβάνονται οι νομικές εργασίες, οι αρχιτεκτονικές και μηχανικές εργασίες, οι τεχνικές δοκιμές και αναλύσεις, οι διαφημιστικές εταιρείες κτλ.

¹³⁵ Για παράδειγμα, η απασχόληση στη μεταποίηση μειώθηκε το 2001 (14.037 άτομα), αυξήθηκε το επόμενο έτος (18.407) και κορυφώθηκε το 2007 (24.078) για να μειωθεί απότομα το 2008 (18.998 άτομα).

εργαζομένων από τον πρωτογενή τομέα και ένα άλλο μέρος με τη μετακίνηση ατόμων στον δευτερογενή και κυρίως στον τριτογενή τομέα παραγωγής.¹³⁶

Ο δεύτερος κλάδος είναι της βιομηχανίας τροφίμων-ποτών, όπου έχουμε πτώση της απασχόλησης κατά -48,0% και των θέσεων εργασίας κατά 3.785. Το γεγονός αυτό έχει ενδιαφέρον λόγω της έκτασής του (η μισή απασχόληση του κλάδου χάνεται σε διάστημα οκτώ ετών), αλλά και γιατί η βιομηχανία τροφίμων-ποτών συγκαταλέγεται στους κλάδους με υψηλές διακλαδικές σχέσεις, με συνέπεια κάθε αλλαγή σε αυτό τον κλάδο να επηρεάζει και άλλους κλάδους της περιφέρειας.

Ο τρίτος κλάδος είναι αυτός των μεταφορών, των κατασκευών και του ηλεκτρισμού-ύδρευσης. Τόσο ο κλάδος των χερσαίων μεταφορών και των μεταφορών μέσω αγωγών, με μείωση της απασχόλησης κατά -3,6%, όσο και οι λοιποί κλάδοι των μεταφορών, αποθήκευσης και επικοινωνιών, με μείωση κατά -27,1%, προκαλούν απώλειες θέσεων εργασίας, 277 και 1.254 αντίστοιχα. Τέλος, οι κατασκευές, ο ηλεκτρισμός και η ύδρευση συνιστούν δύο επιπλέον κλάδους που υφίστανται μειώσεις, με ποσοστά -3,5% (απώλεια 702 θέσεων εργασίας) για τις κατασκευές και -2,9% (απώλεια 92 θέσεων εργασίας) για τον ηλεκτρισμό και ύδρευση.

Αυτές οι μεταβολές διαφοροποιούν κατά πολύ την κλαδική διάρθρωση της απασχόλησης (Πίνακας 39). Από τους δεκαέξι βασικούς κλάδους της περιφέρειας οι οκτώ παρουσιάζουν βελτίωση της συμμετοχής τους στη συνολική απασχόληση, επτά παρουσιάζουν μείωση, ενώ ένας παραμένει αμετάβλητος. Οι κλάδοι της δημόσιας διοίκησης, άμυνας και υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης εμφανίζουν τη μεγαλύτερη βελτίωση, με αύξηση 2,6%, και ο κλάδος του λιανικού εμπορίου, με αύξηση 2,4%. Η δημόσια διοίκηση συνιστά τον τρίτο κατά σειρά σε μέγεθος κλάδο της περιφέρειας, ενώ το λιανικό εμπόριο τον δεύτερο. Μία άλλη ομάδα κλάδων που παρουσιάζει βελτίωση είναι οι λοιποί κλάδοι μεταποίησης (βελτίωση κατά 1,8%), η εκπαίδευση (βελτίωση κατά 1,7%), τα ξενοδοχεία-εστιατόρια (βελτίωση κατά 0,9%) και οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες (βελτίωση κατά 0,9%). Τέλος οι κλάδοι της υγείας-κοινωνικής μέριμνας και οι λοιποί κλάδοι υπηρεσιών εμφανίζουν μικρότερες βελτιώσεις (0,5% και 0,2% αντίστοιχα), ενώ ο κλάδος των ορυχείων-λατομείων παρέμεινε αμετάβλητος με συμμετοχή στην απασχόληση της τάξης του 0,6%.

---

¹³⁶ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 17.

Πίνακας 39: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Πελοποννήσου

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	37,6	30,0	-7,6
10-14. Ορυχεία και λατομεία	0,6	0,6	0,0
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	3,3	1,6	-1,7
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	4,1	5,9	1,8
40-41. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	1,3	1,2	-0,1
45. Κατασκευές	8,5	7,8	-0,7
52. Λιανικό εμπόριο	9,2	11,6	2,4
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	3,9	3,7	-0,2
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	4,9	5,8	0,9
60. Χερσαίες μεταφορές	3,2	2,9	-0,3
60-64. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	1,9	1,3	-0,6
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	2,5	3,4	0,9
75. Δημόσια διοίκηση	5,2	7,8	2,6
80. Εκπαίδευση	5,0	6,7	1,7
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	3,3	3,8	0,5
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	5,5	5,7	0,2
Σύνολο	100,0	100,0	0,0

Σε αντίθετη κατεύθυνση στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας κινούνται επτά κλάδοι της περιφέρειας. Συγκεκριμένα, στον κλάδο της γεωργίας-κτηνοτροφίας καταγράφηκε η μεγαλύτερη μείωση της συμμετοχής του στην απασχόληση της περιφέρειας κατά 7,6%. Παρ' όλα αυτά, εξακολουθεί να παραμένει ο κλάδος με τη μεγαλύτερη απασχόληση στην περιφέρεια.

Ο κλάδος της βιομηχανίας τροφών και ποτών σημείωσε πτώση της απασχόλησης κατά 1,7%, ο κλάδος των κατασκευών κατά 0,7%, ενώ οι λοιποί κλάδοι μεταφορών, αποθήκευσης και επικοινωνιών, οι χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών, οι λοιποί κλάδοι χονδρικού και λιανικού εμπορίου, ο ηλεκτρισμός-ύδρευση και το φυσικό αέριο περιόρισαν τα ποσοστά της συμμετοχής τους στην απασχόληση με ποσοστό λιγότερο από 1%.

Στη συνέχεια ακολουθεί η ανάλυση των μεταβολών και των αναδιαρθρώσεων της απασχόλησης με την παράθεση δύο στατιστικών δεικτών (Πίνακας 40), του συντελεστή συμμετοχής και του συντελεστή εξειδίκευσης.

Πίνακας 40: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Πελοποννήσου

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	Συντελεστής συμμετοχής απασχόλησης		Συντελεστής συμμετοχής ΑΠΑ	
	2000	2008	2000	2006
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	2,16	2,64	1,71	2,38
10-14. Ορυχεία και λατομεία	1,33	1,44	1,72	2,83
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	1,12	0,65	-	-
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	0,38	0,62	-	-
40-41. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	1,37	1,22	2,08	2,29
45. Κατασκευές	1,18	0,93	1,54	1,72
52. Λιανικό εμπόριο	0,82	0,98	-	-
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	0,65	0,57	-	-
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	0,73	0,81	0,92	0,96
60. Χερσαίες μεταφορές	1,18	1,22	-	-
60-64. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	0,55	0,40	-	-
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	0,57	0,61	-	-
75. Δημόσια διοίκηση	0,71	0,94	0,89	0,82
80. Εκπαίδευση	0,82	0,96	1,00	1,09
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	0,72	0,75	0,86	0,93
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	0,72	0,60	-	-
Σύνολο	1,00	1,00	1,00	1,00

Κατά το 2000 από τους δεκαέξι κλάδους που παρουσιάζονται στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης (Πίνακας 40), οι δέκα κλάδοι εμφανίζουν δείκτες συμμετοχής πιο κάτω από τη μονάδα, γεγονός που σημαίνει ότι οι κλάδοι στην περιφέρεια έχουν πιο μικρή συμμετοχή συγκριτικά με αυτή των κλάδων στη συνολική απασχόληση της χώρας. Στους κλάδους με τη χαμηλότερη συγκέντρωση οι τιμές του συντελεστή κυμαίνονται για το 2000 μεταξύ του 0,38% (λοιποί κλάδοι μεταποίησης) και του 0,82% (εκπαίδευση και λιανικό εμπόριο, επισκευή ειδών ατομικής/οικιακής χρήσης), ενώ για το 2008 μεταξύ του 0,40% (λοιποί κλάδοι μεταποίησης) και του 0,98% (λιανικό εμπόριο, επισκευή ειδών ατομικής/οικιακής χρήσης). Με εξαίρεση τους κλάδους εμπορίου, τους λοιπούς κλάδους μεταφορών, αποθήκευσης και επικοινωνιών και τους λοιπούς κλάδους παροχής υπηρεσιών, οι υπόλοιποι κλάδοι αύξησαν τους δείκτες συμμετοχής τους, με αποτέλεσμα τρεις από αυτούς (λιανικό εμπόριο και επισκευή ειδών ατομικής/οικιακής χρήσης, εκπαίδευση, δημόσια διοίκηση και άμυνα και υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση) να εμφανίζουν τιμές κοντά στη μονάδα.

Σε έξι κλάδους οι συντελεστές συμμετοχής βρίσκονται πιο πάνω από τη μονάδα, γεγονός που σημαίνει ότι καταγράφεται μεγαλύτερη συμμετοχή των κλάδων αυτών στην περιφέρεια σε σχέση με εκείνη του συνόλου της χώρας. Ανάμεσα στους κλάδους αυτούς η γεωργία, η κτηνοτροφία, η θήρα, η δασοκομία και η αλιεία (2,16%), ο ηλεκτρισμός, η ύδρευση και το φυσικό αέριο (1,37%), τα

ορυχεία και τα λατομεία (1,33%) εμφανίζουν υψηλούς συντελεστές συμμετοχής. Οι τιμές αυτές φαίνεται να διατηρούνται στους κλάδους της γεωργίας, κτηνοτροφίας, θήρας, δασοκομίας και αλιείας (στο 2,64% διαμορφώνεται ο συντελεστής το 2008) και στον κλάδο των ορυχείων-λατομείων (στο 1,44% διαμορφώνεται ο συντελεστής το 2008), ενώ εμφανίζεται μείωση στον κλάδο του ηλεκτρισμού-ύδρευσης και του φυσικού αερίου (στο 1,22% το 2008).

Μία άλλη ομάδα τριών κλάδων (βιομηχανία τροφίμων και ποτών, κατασκευές και χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών) παρουσιάζει δείκτες λίγο πιο πάνω από τη μονάδα, υποδηλώνοντας λίγο καλύτερη συμμετοχή των κλάδων στην περιφέρεια απ' ό,τι στη συνολική απασχόληση της χώρας. Οι κλάδοι αυτοί, με εξαίρεση τον κλάδο των χερσαίων μεταφορών που παρουσίασε αύξηση (στο 1,22% το 2008), φαίνεται να αποδυναμώνονται, καθώς ο δείκτης συμμετοχής τους είναι χαμηλότερος το 2008 σε σχέση με τον αντίστοιχο του 2000.

Στο πεδίο του παραγόμενου προϊόντος η εικόνα αλλάζει σε μεγάλο βαθμό. Οι αλλαγές αφορούν τόσο τις τιμές του συντελεστή, όπου η πλειονότητα των κλάδων εμφανίζει τιμές μεγαλύτερες από τη μονάδα, όσο όμως και ως προς την κατεύθυνση των μεταβολών του δείκτη. Πιο συγκεκριμένα, πέντε από τους οκτώ κλάδους (για τους οποίους υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία) εμφανίζουν τιμές υψηλότερες από τη μονάδα, υποδηλώνοντας ότι η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία στην περιφέρεια διαθέτει υψηλότερες συγκεντρώσεις σε σχέση με τις αντίστοιχες της χώρας.

Οι τρεις άλλοι κλάδοι των ξενοδοχείων-εστιατορίων, της δημόσιας διοίκησης και άμυνας και υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης και της υγείας και κοινωνικής μέριμνας εμφανίζουν τιμές μικρότερες από τη μονάδα. Ως προς τις μεταβολές των τιμών του δείκτη, οκτώ κλάδοι (γεωργία, ορυχεία-λατομεία, ηλεκτρισμός-ύδρευση, κατασκευές, ξενοδοχεία-εστιατόρια, εκπαίδευση και υγεία και κοινωνική μέριμνα) αυξάνουν την τιμή του δείκτη, γεγονός που συνδέεται με υψηλότερες αναλογικά με το σύνολο της χώρας συγκεντρώσεις της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, ενώ μόνο ο κλάδος της δημόσιας διοίκησης εμφανίζει μείωση της τιμής του δείκτη.

Ως προς τον συντελεστή ειδίκευσης, παρατηρείται ότι η τιμή του διαμορφώνεται στο 0,23% το 2000, ενώ το 2008 μειώνεται ελαφρά (0,20%). Τούτο σημαίνει ότι η κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας διαθέτει ελάχιστες διαφορές σε σχέση με τη διάρθρωση όλης της χώρας, με βασικό χαρακτηριστικό την απουσία επαρκούς οικονομικής εξειδίκευσης.

10. Περιφέρεια Ιονίων Νήσων

10.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας

Το 2000 η περιφέρεια Ιονίων Νήσων βρίσκεται στη δωδέκατη θέση της κατάταξης των περιφερειών της χώρας ως προς τον πληθυσμό, φθάνοντας τα 202.590 άτομα, και καταλαμβάνει ποσοστό 2,0% του συνολικού πληθυσμού της χώρας (Πίνακας 46), στη δωδέκατη θέση ως προς το μέγεθος του εργατικού δυναμικού (93.627 άτομα) και της απασχόλησης (88.410 άτομα) και στη δωδέκατη θέση ως προς το ποσοστό της ανεργίας (5,6%).

Πίνακας 46: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων

	2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή
Πληθυσμός χώρας	10.468.277	10.776.116	307.839	2,9
Πληθυσμός περιφέρειας	202.590	219.235	16.645	8,2
Μερίδιο περιφέρειας στον πληθυσμό της χώρας	1,9	2,0	0,1	
Πληθυσμός περιφέρειας (15-64 ετών)	129.688	142.274	12.586	9,7
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (σύνολο)	93.627	104.118	10.491	11,2
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (15-64 ετών)	88.168	102.664	14.496	16,4
Δείκτης συμμετοχής (χονδρικός)	46,2	47,5	1,3	2,8
Δείκτης συμμετοχής (15-64 ετών)	68,0	72,2	4,2	6,1
Απασχόληση (σύνολο)	88.410	94.740	6.330	7,2
Απασχόληση (15-64 ετών)	82.951	93.286	10.335	12,5
Δείκτης απασχόλησης (Σύνολο)	43,6	43,2	-0,4	-1,0
Δείκτης απασχόλησης (15-64 ετών)	64,0	65,6	1,6	2,5
Πρωτογενής τομέας	21.487	14.489	-6.998	-32,6
Δευτερογενής τομέας	12.175	14.766	2.591	21,3
Τριτογενής τομέας	54.748	65.486	10.738	19,6
Εργοδότες	8.352	11.389	3.037	36,4
Αυτοαπασχολούμενοι	30.732	24.098	-6.634	-21,6
Μισθωτοί	39.832	48.602	8.770	22,0
Βοηθοί σε οικογενειακές επιχειρήσεις	9.494	10.652	1.158	12,2
Ανεργία (σύνολο)	5.217	9.378	4.161	79,8
Ανεργία (15-64 ετών)	5.217	9.378	4.161	79,8
Δείκτης (Ποσοστό) Ανεργίας (Σύνολο)	5,6	9,0	3,4	
Δείκτης (Ποσοστό) Ανεργίας (15-64 ετών)	5,9	9,1	3,2	

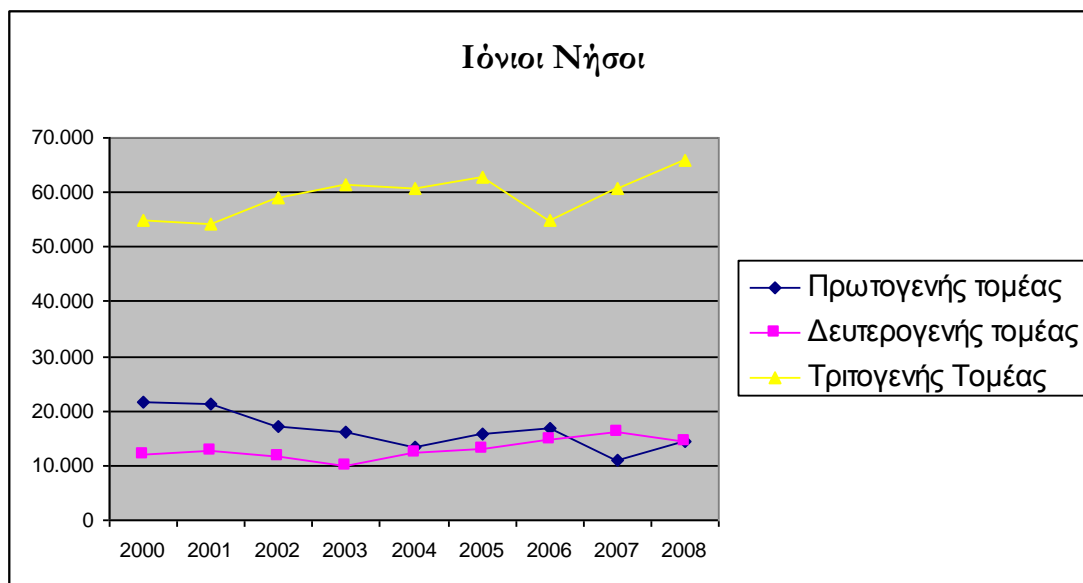
Ο πληθυσμός της περιφέρειας αυξάνεται με ιδιαίτερα υψηλό ρυθμό (8,2%), ρυθμός που έχει μεγάλη διαφορά από τον αντίστοιχο (2,9%) για το σύνολο της χώρας, αλλά και από την πλειονότητα των άλλων περιφερειών. Επιπλέον, η αύξηση του πληθυσμού στις εργάσιμες ηλικίες (15-64 ετών) κατά 9,7% συνιστά ευνοϊκή εξέλιξη. Αυτή η σχετικά ενθαρρυντική εικόνα, που με τον έναν ή άλλον τρόπο συνδέεται και με τις ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις, διαφοροποιούν κάπως την περιφέρεια αυτή από τις άλλες περιφέρειες, το δημογραφικό πρόβλημα των οποίων εμφανίζεται οξύτερο. Το εργατικό

δυναμικό της περιφέρειας καταγράφει με τη σειρά του αύξηση κατά 10.491 άτομα (ποσοστό 11,2%). Ωστόσο η αύξηση αυτή γίνεται εντονότερη στις ηλικίες 15-64 ετών, διαμορφώνοντας ποσοστό 16,4%. Ο χονδρικός δείκτης συμμετοχής, ο οποίος δείχνει το τμήμα εκείνο του συνολικού πληθυσμού που βρίσκεται μέσα στις οικονομικές δραστηριότητες, αυξάνεται ελαφρά (από 46,2% το 2000 σε 47,5% το 2008), ενώ ο δείκτης συμμετοχής, που αφορά τις ηλικίες 15-64 ετών, παρουσιάζει αξιόλογη αύξηση (από 68,0% σε 72,2%), πολύ υψηλότερη από την αντίστοιχη για το σύνολο της χώρας (67,1%), και αποτελεί τον υψηλότερο δείκτη συμμετοχής που παρουσιάζουν οι περιφέρειες της χώρας.

Στο πεδίο της απασχόλησης παρουσιάζονται ανάλογες εξελίξεις, με συνολική αύξηση κατά 7,2% και δημιουργία 6.330 νέων θέσεων εργασίας. Ωστόσο στις εργάσιμες ηλικίες, η αύξηση αυτή είναι σημαντικά υψηλότερη (12,5%) και οδηγεί στη δημιουργία 10.355 νέων θέσεων εργασίας. Ο χονδρικός δείκτης απασχόλησης παρουσιάζει οριακή μείωση της τάξης του 0,4% (από 43,6% σε 43,2%), ενώ ο δείκτης απασχόλησης στις ηλικίες 15-64 ετών εμφανίζει περιορισμένη αύξηση κατά 1,6% (από 64,0% σε 65,6%). Είναι αρκετά υψηλότερος από τον αντίστοιχο για το σύνολο της χώρας (62,2%) και, με εξαίρεση την περιφέρεια της Κρήτης, αποτελεί τον δεύτερο υψηλότερο δείκτη απασχόλησης στο σύνολο των περιφερειών.

Αυτές οι εξελίξεις στην απασχόληση εμφανίζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στους τρεις βασικούς τομείς οικονομικής δραστηριότητας (Διάγραμμα 9), καθώς ο πρωτογενής τομέας παρουσιάζει μείωση της απασχόλησης κατά 32,6%, γεγονός που οδηγεί στην απώλεια 6.998 θέσεων εργασίας. Αυτές οι θέσεις, ωστόσο, υπερκαλύπτονται από τις αυξήσεις της απασχόλησης στον δευτερογενή (21,3%) και στον τριτογενή τομέα (19,6%), όπου έχουμε 24.260 νέες θέσεις εργασίας, με συνέπεια το καθαρό αποτέλεσμα των σχετικών διεργασιών να είναι θετικό. Βεβαίως, αξίζει να επισημανθεί ότι τα Ιόνια Νησιά συνιστούν τη μοναδική περιφέρεια όπου ο ρυθμός αύξησης της απασχόλησης στον δευτερογενή τομέα είναι υψηλότερος από τον αντίστοιχο του τριτογενή τομέα, γεγονός που, όπως θα δούμε στη συνέχεια, οφείλεται αποκλειστικά στις κατασκευές.

Διάγραμμα 9: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας Περιφέρεια Ιονίων Νήσων

Ως προς τη θέση στο επάγγελμα, μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής: Οι εργοδότες αυξάνονται κατά 3.037 άτομα (ποσοστό 36,4%), καταλαμβάνοντας το 2008 το 12,0% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας, ως συνέπεια της ύπαρξης επιχειρηματικών ευκαιριών. Στον αντίποδα, οι αυτοαπασχολούμενοι μειώνονται σημαντικά (κατά -21,6%, που αντιστοιχεί σε 6.634 άτομα), διατηρώντας ωστόσο ένα υψηλό μερίδιο (25,4%) στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας το 2008.¹³⁷ Ωστόσο, η βασική εξέλιξη που χαρακτηρίζει την περιφέρεια είναι η περαιτέρω αύξηση των μισθωτών, ποσοστό 22,0% (8.770 άτομα), καταλαμβάνοντας ένα σχετικά περιορισμένο μερίδιο (51,3%) της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας. Αυτή η συγκρατημένη αύξηση της μισθωτής απασχόλησης (με την έννοια της δημιουργίας μικρού αριθμού θέσεων εργασίας) συνδέεται και με την αύξηση κατά 12,2% (1.158 άτομα) της απασχόλησης των βοηθών στις οικογενειακές επιχειρήσεις, γεγονός που διατηρεί σε υψηλό επίπεδο το μερίδιό τους (11,2%) στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας.

Οι εξελίξεις αυτές στο πεδίο της απασχόλησης επιδρούν άμεσα και στο πεδίο της ανεργίας. Στο διάστημα 2000-2008 ο αριθμός των ανέργων αυξήθηκε κατά 79,8% (4.161 άτομα), γεγονός που οδήγησε σε αύξηση του ποσοστού ανεργίας κατά 3,4% και από 5,6% το 2000 αυξήθηκε σε 9,0% το 2008 (τα αντίστοιχα ποσοστά για τις ενεργές ηλικίες ανήλθαν σε 5,9% και 9,1% για τα 2000 και το 2008). Ένας αριθμός 9.378 ατόμων εξακολουθεί να είναι σε κατάσταση ανεργίας το 2008 και σε συνδυασμό με τον μεγάλο αριθμό των ατόμων που απασχολείται στις οικογενειακές επιχειρήσεις και αυτών που βρίσκονται σε καθεστώς μερικής απασχόλησης αποτελούν ένα ευρύτατο τμήμα του ανθρώπινου δυναμικού της

¹³⁷ Θα μπορούσε κανείς με κάθε επιφύλαξη να υποστηρίξει ότι οι εξελίξεις στα δύο αυτά μεγέθη υποδηλώνουν την περαιτέρω ανάπτυξη κάποιων επιχειρηματικών ευκαιριών και, στο βαθμό και στο μέτρο που αυτό ισχύει, τη μετατροπή ενός αριθμού αυτοαπασχολούμενων σε εργοδότες.

περιφέρειας που αδυνατεί να ενταχθεί παραγωγικά στο οικονομικό σύστημα της περιφέρειας.

Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με την εγγεγραμμένη ανεργία. Από τον Αύγουστο του 2004 ως τον Νοέμβριο του 2008 το ποσοστό της εγγεγραμμένης ανεργίας έφθασε το 171,9% (4.469 άτομα), αυξάνοντας τους εγγεγραμμένους ανέργους από 2.600 σε 7.069. Σε επαγγελματικό επίπεδο μια διαδικασία ανακατανομής της ανεργίας εμφανίζεται με τα επιστημονικά επαγγέλματα και τους τεχνολόγους και τεχνικούς βοηθούς να συνιστούν τις κατηγορίες που εμφανίζουν μείωση της ανεργίας τους και τις άλλες κατηγορίες να καταγράφουν σημαντική αύξηση. Πιο συγκεκριμένα, τον υψηλότερο ρυθμό μείωσης της εγγεγραμμένης ανεργίας εμφανίζουν τα επιστημονικά επαγγέλματα (-56,2%) και οι τεχνολόγοι και τεχνικοί βοηθοί (-4,6%). Αντιθέτως, τον υψηλότερο ρυθμό αύξησης της εγγεγραμμένης ανεργίας (490,9%) έχει η πολυπληθέστερη ομάδα ανέργων (3.652 άτομα το 2008), που αφορά τους πωλητές και όσους εργάζονται στις υπηρεσίες, ακολουθούν οι χειριστές σταθερών μηχανημάτων με ρυθμό αύξησης της τάξης του 244,0% και οι ανειδίκευτοι εργάτες (227,9%) υποδηλώνοντας τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει αυτή η κατηγορία του ανθρώπινου δυναμικού που δεν διαθέτει κάποια κατάρτιση.

10.2 Μία προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης

Στο πλαίσιο αυτό θα επιχειρηθεί η διερεύνηση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης και της κλαδικής εξειδίκευσης της περιφέρειας καθώς και των αναδιαρθρώσεων που λαμβάνουν χώρα το διάστημα 2000-2008. Αυτά τα δύο ζητήματα αντιμετωπίζονται χωριστά και καλύπτουν το τρέχον, αλλά και το επόμενο τμήμα της ενότητας.

Προκειμένου να αναδειχθούν μερικά από τα αίτια των μεταβολών της απασχόλησης, χρησιμοποιείται και εδώ η μέθοδος απόκλισης-συμμετοχής (shift-share analysis). Η εφαρμογή της μεθόδου και τα αποτελέσματά της για την περιφέρεια των Ιονίων Νήσων παρουσιάζονται στον Πίνακα 42. Οι κλάδοι της περιφέρειας αυτής, σε μια προσπάθεια να παρουσιαστούν όσο γίνεται πιο αναλυτικά και αξιόπιστα, ταξινομούνται σε έξι ομάδες. Οι ομάδες αυτές αφορούν τη γεωργία-κτηνοτροφία και τους λοιπούς κλάδους του πρωτογενούς τομέα (πρώτη ομάδα), τα ορυχεία-λατομεία, τη μεταποίηση και τον ηλεκτρισμό-ύδρευση (δεύτερη ομάδα), τις κατασκευές (τρίτη ομάδα), το εμπόριο (χονδρικό, λιανικό, αυτοκινήτων) και τα ξενοδοχεία-εστιατόρια (τέταρτη ομάδα), τη δημόσια διοίκηση και άμυνα, την κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση και υγεία (πέμπτη ομάδα) και τους λοιπούς κλάδους των υπηρεσιών.¹³⁸

---

¹³⁸ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 9.

Πίνακας 42: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων

Κωδ.	Κλάδος	Μεταβολές σε απόλυτα μεγέθη και ποσοστά				Συνιστώσες απόκλισης και συμμετοχής σε απόλυτες τιμές			
		2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή	Εθνική Συνιστώσα	Ομολογική Συνιστώσα	Διαφορική Συνιστώσα	Μεταβολή
I	Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία – Αλιεία	21.487	14.489	-6.999	-32,6	2.541	-8.314	-1.226	-6.999
II	Ορυχεία και λατομεία – Μεταποίηση – Ηλεκτρισμός – Υδρευση	5.867	5.065	-802	-13,7	694	-854	-641	-802
III	Κατασκευές	6.308	9.327	3.019	47,9	746	1.139	1.134	3.019
IV	Εμπόριο - Επισκευή αυτοκινήτων - Ξενοδοχεία και εστιατόρια	28.498	38.246	9.748	34,2	3.371	2.338	4.040	9.748
V	Δημόσια διοίκηση και άμυνα – Κοινωνική ασφάλιση – Εκπαίδευση – Υγεία	12.999	12.666	-333	-2,6	1.537	1.959	-3.830	-333
VI	Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών (*)	13.250	14.946	1.696	12,8	1.567	2.184	-2.055	1.696
Σύνολο		88.410	94.740	6.330	7,2	10.457	-1.548	-2.579	6.330

(*) Η κατηγορία «VI Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών» περιλαμβάνει: Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες Ε. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου και άλλων υπηρεσιών κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα.

Η πρώτη ομάδα της γεωργίας, κτηνοτροφίας και αλιείας καθώς και η δεύτερη ομάδα των ορυχείων, του ηλεκτρισμού-ύδρευσης και της μεταποίησης εμφανίζουν μειώσεις στην απασχόλησή τους. Στη γεωργία η μείωση είναι πολύ μεγαλύτερη από την αντίστοιχη για το σύνολο της χώρας, ενώ η αρνητική επικράτηση της ομολογικής συνιστώσας συνδέεται με την πολύ δυσμενή επίδραση της κλαδικής διάρθρωσης της περιφέρειας. Αυτό σημαίνει ότι η διάρθρωση των κλάδων δεν προάγει καθόλου την εξέλιξη της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα. Επίσης, στον κλάδο της γεωργίας, επιδρά αρνητικά, σε εμφανώς χαμηλότερη κλίμακα, πλήθος τοπικών παραγόντων (διαφορική συνιστώσα). Αντίθετα, η θετική εικόνα της εθνικής συνιστώσας φαίνεται να ασκεί θετική επίδραση και να λειτουργεί εξισορροπητικά περιορίζοντας τις απώλειες της απασχόλησης στην ομάδα αυτή.¹³⁹

Τα ίδια συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν και για την ομάδα των μεταποιητικών κλάδων. Στην ομάδα των κλάδων των κατασκευών και του εμπορίου, ξενοδοχείων-εστιατορίων καταγράφεται αξιόλογη αύξηση της απασχόλησης. Αυτή η θετική μεταβολή της απασχόλησης είναι το αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης όλων των παραγόντων. Στον κλάδο των κατασκευών η ευνοϊκή διάρθρωση των κλάδων της περιφέρειας και η επίδραση τοπικών παραγόντων καθώς και, σε μικρότερο βαθμό, η γενικότερη τάση αύξησης της απασχόλησης στο σύνολο της χώρας συμβάλλουν θετικά στην ενίσχυση της απασχόλησης.

Παρεμφερείς εξελίξεις εμφανίζονται και στην ομάδα των κλάδων του εμπορίου και των ξενοδοχείων-εστιατορίων. Και εδώ όλοι οι παράγοντες, η διάρθρωση των κλάδων, οι τοπικοί παράγοντες και η εθνική τάση επιδρούν θετικά στην αύξηση της απασχόλησης.

Στην τελευταία ομάδα κλάδων (δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση, υγεία και λοιπές δραστηριότητες υπηρεσιών), που συνδέονται κυρίως με τον τομέα των υπηρεσιών σε δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, παρατηρείται πτώση των ποσοστών της απασχόλησης στους κλάδους που συνδέονται με τον δημόσιο τομέα¹⁴⁰ και αύξηση της απασχόλησης στους κλάδους που συνδέονται ως επί το πλείστον με τον ιδιωτικό τομέα. Πρέπει ωστόσο να τονιστεί ότι τα Ιόνια Νησιά αποτελούν τη μοναδική περιφέρεια όπου καταγράφεται μείωση της απασχόλησης, έστω και περιορισμένη, στον ευρύτερο δημόσιο τομέα. Όσον αφορά τους κλάδους της δημόσιας διοίκησης, η διαφορική συνιστώσα επηρεάζει αρνητικά την απασχόληση, ενώ η ευνοϊκή επίδραση των υπόλοιπων παραγόντων δεν εμφανίζεται αρκετά έντονη ώστε να ενισχύσει την περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης.

Αντιθέτως, στην ομάδα κλάδων των λοιπών υπηρεσιών (κλάδων που συνδέονται περισσότερο με τον ιδιωτικό τομέα), η ευνοϊκή σύνθεση των κλάδων καθώς και η θετική επίδραση της εθνικής τάσης δίνουν ώθηση στην

---

¹³⁹ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 12.

¹⁴⁰ Η πτώση αυτή, όπως θα δούμε στην αμέσως επόμενη ενότητα, οφείλεται αποκλειστικά στον κλάδο της υγείας και της κοινωνικής μέριμνας, καθώς τόσο η δημόσια διοίκηση όσο και η εκπαίδευση εμφανίζουν θετικές μεταβολές στην απασχόλησή τους.

απασχόληση της περιφέρειας, παρόλο που οι παράγοντες τοπικού χαρακτήρα (δίκτυα, υποδομές) λειτουργούν ανασταλτικά σε περαιτέρω αύξηση.

Συμπερασματικά και με βάση τις δυνατότητες που δίνει η ανάλυση διαπιστώνεται ότι για το σύνολο της περιφέρειας η διάρθρωση των κλάδων και οι τοπικοί παράγοντες δεν βοηθούν την περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης, ενώ αντιθέτως η γενικότερη αύξηση της απασχόλησης λειτουργεί ευεργετικά. Για μια σημαντική κατηγορία βασικών κλάδων, όπως είναι η γεωργία-κτηνοτροφία, τα ορυχεία, η μεταποίηση, ο ηλεκτρισμός, η ύδρευση, οι κατασκευές και η δημόσια διοίκηση της περιφέρειας, οι τοπικοί παράγοντες λειτουργούν αρνητικά. Ταυτόχρονα, η κλαδική διάρθρωση της απασχόλησης φαίνεται να μη λειτουργεί θετικά στους κλάδους του πρωτογενή και στην πλειονότητα των κλάδων του τριτογενή τομέα.

10.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις

Στην ενότητα αυτή θα μελετήσουμε την εξειδίκευση της περιφέρειας μέσα από την οπτική της απασχόλησης. Στον Πίνακα 43 παρουσιάζονται οι μεταβολές της απασχόλησης στους σημαντικότερους σε διψήφιο κωδικό κλάδους της περιφέρειας.¹⁴¹

Στο σύνολο της περιφέρειας η απασχόληση, όπως ήδη έχει αναφερθεί, αυξήθηκε κατά 7,2%, οδηγώντας στη δημιουργία 6.330 θέσεων εργασίας. Αυτό είναι το αποτέλεσμα σημαντικών αλλαγών στους κλάδους τόσο ως προς το μέγεθος όσο και ως προς την κατεύθυνση των μεταβολών. Έτσι, από τους δεκατέσσερις μεγαλύτερους κλάδους της περιφέρειας, που παρουσιάζονται στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης, οι οκτώ παρουσιάζουν αύξηση της απασχόλησης και οι υπόλοιποι έξι μείωση. Στους κλάδους που αυξάνεται η απασχόληση οι ρυθμοί αύξησης κυμαίνονται μεταξύ του 5,4% (δημόσια διοίκηση) και 47,9% (κατασκευές), ενώ στους κλάδους που μειώνεται η απασχόληση κυμαίνονται μεταξύ του -1,0% (λοιποί κλάδοι υπηρεσιών) και -100,0% (ορυχεία-λατομεία).

Πίνακας 43: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη Μεταβολή	% Μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	21.487	14.489	-6.999	-32,6
10-14. Ορυχεία και λατομεία	235	0	-235	-100,0
15-37. Μεταποίηση	4.716	4.517	-199	-4,2
41-43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	916	548	-367	-40,1
45. Κατασκευές	6.308	9.327	3.019	47,9
52. Λιανικό εμπόριο	10.740	13.675	2.935	27,3
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	2.760	3.328	569	20,6
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	14.999	21.243	6.244	41,6

¹⁴¹ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 13.

60-64. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	4.116	4.959	843	20,5
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	3.016	3.932	916	30,4
75. Δημόσια διοίκηση	4.735	4.991	256	5,4
80. Εκπαίδευση	4.287	5.751	1.464	34,1
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	3.978	1.925	-2.053	-51,6
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών ¹⁴²	6.118	6.056	-62	-1,0
Σύνολο	88.410	94.740	6.330	7,2

Στους κλάδους που αυξάνεται η απασχόληση οι κατασκευές (47,9%) και τα ξενοδοχεία-εστιατόρια (41,6%) παρουσιάζουν τον υψηλότερο ρυθμό και δημιουργούν πολλές θέσεις εργασίας (3.019 ο πρώτος και 6.244 ο δεύτερος). Με τους ίδιους ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης εμφανίζονται και οι κλάδοι της εκπαίδευσης (34,1%), οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες¹⁴³ (30,4%), το λιανικό εμπόριο (27,3%), οι λοιποί κλάδοι του εμπορίου (20,6%) και τέλος οι μεταφορές (20,5%). Ο κλάδος της δημόσιας διοίκησης παρουσιάζει τη μικρότερη αύξηση, της τάξης του 5,4%.

Τρεις είναι οι κλάδοι που μειώνεται η απασχόληση. Ο πρώτος είναι η γεωργία-κτηνοτροφία, όπου έχουμε πτώση της απασχόλησης κατά -32,6% και απώλεια 6.999 θέσεων εργασίας. Ένα μέρος της πτώσης αυτής συνδέεται με τη συνταξιοδότηση¹⁴⁴ ενός αριθμού εργαζομένων, ενώ ένα άλλο μέρος συνδέεται με τη μετακίνηση ατόμων από τον πρωτογενή τομέα στον κλάδο των εστιατορίων-ξενοδοχείων, ο οποίος αποτελεί των πυρήνα των τουριστικών δραστηριοτήτων, αλλά και γενικότερα στους τομείς των υπηρεσιών.¹⁴⁵

Ο δεύτερος κλάδος είναι ο κλάδος της υγείας, όπου συνολικά μειώνεται η απασχόληση κατά -51,6% και χάνονται 2.053 θέσεις εργασίας. Καθώς μάλιστα η μείωση αυτή συνδέεται άμεσα με μία από τις βασικότερες δράσεις του κοινωνικού κράτους υποδηλώνει ότι οι δραστηριότητές του περικόπτονται δραστικά. Μια τέτοια εξέλιξη δεν είναι εύκολο να ερμηνευθεί, καθώς έρχεται σε αντίθεση με το τι συμβαίνει στο σύνολο σχεδόν των περιφερειών της χώρας, στις οποίες ο συγκεκριμένος κλάδος εμφανίζει θετικό πρόσημο.

Ο τρίτος κλάδος μείωσης της απασχόλησης προέρχεται από τον δευτερογενή τομέα και συγκεκριμένα από τους κλάδους του ηλεκτρισμού-ύδρευσης, των ορυχείων και της μεταποίησης.¹⁴⁶ Στο σύνολό τους οι κλάδοι αυτοί οδηγούν στην απώλεια 800 θέσεων εργασίας περίπου. Βασικά αίτια της μείωσης αυτής, όπως ήδη επισημάνθηκε, είναι τόσο η δυσμενής διάρθρωση των κλάδων της

¹⁴² Βλ. σχετικά Υποσημείωση 35.

¹⁴³ Στον κλάδο αυτό περιλαμβάνονται οι νομικές δραστηριότητες, οι δραστηριότητες αρχιτεκτόνων και μηχανικών, οι τεχνικές δοκιμές και αναλύσεις, η διαφήμιση κ.λπ.

¹⁴⁴ Η υπόθεση αυτή ενισχύεται περαιτέρω μέσα από τα υψηλά ποσοστά απασχολουμένων του κλάδου που εντοπίζονται το 2000 στις ηλικιακές κατηγορίες 55-64 ετών, αλλά και σ' αυτήν πάνω από 65 ετών.

¹⁴⁵ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 17.

¹⁴⁶ Υπενθυμίζεται ότι, καθώς η έρευνα εργατικού δυναμικού είναι μία δειγματοληπτική έρευνα νοικοκυριών, οι εκτιμήσεις των μεγεθών της, που εμφανίζουν περιορισμένες διαστάσεις, πρέπει να γίνονται αποδεκτές με επιφύλαξη και να θεωρούνται περισσότερο ενδείξεις, παρά εξακριβωμένα γεγονότα.

περιφέρειας όσο και οι τοπικοί παράγοντες, αλλά και η γενικότερη τάση μείωσης της απασχόλησης των κλάδων στη χώρα. Τέλος, ανάλογη εικόνα παρουσιάζουν οι λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών περισσότερο υποδηλώνουν την ύπαρξη μιας σταθερότητας παρά τάσεις μείωσης.

Αυτές οι μεταβολές της απασχόλησης που επισημάνθηκαν παραπάνω οδηγούν σε περιορισμένης κλίμακας διαφοροποιήσεις στη διάρθρωση της απασχόλησης στους κλάδους (Πίνακας 44). Από τους δεκατέσσερις βασικότερους κλάδους της περιφέρειας οι επτά βελτιώνουν τη συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση, ενώ οι υπόλοιποι επτά τη μειώνουν.

Πίνακας 44: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	24,3	15,3	-9,0
10-14. Ορυχεία και λατομεία	0,3	0,0	-0,3
15-37. Μεταποίηση	5,3	4,8	-0,6
41-43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	1,0	0,6	-0,5
45. Κατασκευές	7,1	9,8	2,7
52. Λιανικό εμπόριο	12,1	14,4	2,3
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	3,1	3,5	0,4
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	17,0	22,4	5,5
60-64. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	4,7	5,2	0,6
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	3,4	4,1	0,7
75. Δημόσια διοίκηση	5,4	5,3	-0,1
80. Εκπαίδευση	4,8	6,1	1,2
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	4,5	2,0	-2,5
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	6,9	6,4	-0,5
Σύνολο	100,0	100,0	0,0

Η πιο σημαντική μεταβολή στη διάρθρωση της απασχόλησης των κλάδων ασφαλώς αφορά τη μείωση κατά 9,0% της συμμετοχής της γεωργίας-κτηνοτροφίας. Παρά τη σημαντική μείωση της απασχόλησης κατά 32,6% και κατά 6.999 θέσεων εργασίας, ο συγκεκριμένος κλάδος παραμένει ένας από τους μεγαλύτερους της περιφέρειας (δεύτερος μετά τον κλάδο των ξενοδοχείων-εστιατορίων), έτσι ώστε η περιφέρεια των Ιονίων Νήσων θα μπορούσε να χαρακτηριστεί εν μέρει ως αγροτική. Σημαντική είναι και η μείωση κατά 2,5%, της συμμετοχής του κλάδου της υγείας και κοινωνικής πρόνοιας. Οι υπόλοιποι πέντε κλάδοι εμφανίζουν περιορισμένη μείωση της συμμετοχής τους στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας. Στην περίπτωση μάλιστα της δημόσιας διοίκησης, η μείωση της συμμετοχής του κλάδου συνδυάζεται με αύξηση της απασχόλησης κατά 5,4%.

Στους κλάδους που αυξάνεται η συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας την πρώτη θέση έχει ο κλάδος των ξενοδοχείων-εστιατορίων, ο οποίος το διάστημα 2000-2008 έφθασε το 5,5%. Η περιφέρεια των Ιονίων Νήσων μπορεί να θεωρηθεί και ως τουριστική περιφέρεια, αφού ο κλάδος των ξενοδοχείων-εστιατορίων, που αποτελεί τον πυρήνα των τουριστικών δραστηριοτήτων, αυξάνει το μερίδιό του στη συνολική απασχόληση κατά

22,4%. Ένας στους τέσσερις εργαζομένους περίπου στην περιφέρεια εντοπίζεται στον κλάδο των ξενοδοχείων-εστιατορίων. Χαρακτηριστική είναι επίσης η δυναμική που εμφανίζεται στον κλάδο του λιανικού εμπορίου, όπου, εκτός από το ποσοστό αύξησης της απασχόλησης που φθάνει το 27,3%, αυξάνεται η συμμετοχή του στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας κατά 2,3%, διαμορφώνοντας το μερίδιό του για το 2008 στο 14,4%. Και οι δύο παραπάνω κλάδοι εντάσσονται με τις δραστηριότητες του τουριστικού τομέα, αναδεικνύοντας τη σημασία που έχει για την οικονομία της περιφέρειας.¹⁴⁷

Στη συνέχεια ακολουθεί η ανάλυση των μεταβολών και των αναδιαρθρώσεων της απασχόλησης στους κλάδους της περιφέρειας με τη χρήση δύο στατιστικών δεικτών (Πίνακας 45), του συντελεστή συμμετοχής και του συντελεστή εξειδίκευσης, οι οποίοι παρέχουν, όπως έχουμε δει παραπάνω, συμπληρωματικές πληροφορίες για τη συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων στην περιφέρεια (όπως αποτυπώνονται μέσα από την κλαδική διάρθρωση), αλλά και την εξειδίκευση της περιφέρειας.

Πίνακας 45: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	Συντελεστής συμμετοχής απασχόληση		Συντελεστής συμμετοχής ΑΠΑ	
	2000	2008	2000	2006
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	1,40	1,34	0,95	0,94
10-14. Ορυχεία και λατομεία	0,59	0,00	0,29	0,46
15-37. Μεταποίηση	0,38	0,40	0,06	0,32
41-43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	1,06	0,57	0,82	0,89
45. Κατασκευές	0,99	1,17	1,28	1,48
52. Λιανικό εμπόριο	1,09	1,21	-	-
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	0,52	0,54	-	-
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	2,55	3,16	3,56	3,38
60-64. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	0,75	0,91	0,46	0,45
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	0,79	0,74	-	-
75. Δημόσια διοίκηση	0,73	0,63	1,01	0,79
80. Εκπαίδευση	0,80	0,86	1,27	1,39
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	0,98	0,40	0,94	1,00
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	0,91	0,67	-	-
Σύνολο	1,00	1,00	1,00	1,00

Στο πεδίο της απασχόλησης οι κλάδοι της γεωργίας-κτηνοτροφίας, του λιανικού εμπορίου και των ξενοδοχείων-εστιατορίων έχουν συντελεστή συγκέντρωσης πάνω από τη μονάδα και κατά τα δύο έτη ανάλυσης. Οι κλάδοι αυτοί εμφανίζουν, με άλλα λόγια, υψηλότερη συγκέντρωση στην απασχόληση σε

¹⁴⁷ Σε αυτούς τους δύο κλάδους συγκεντρώνεται το μερίδιο της τάξης του 36,8% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας. Παραπάνω δηλαδή από έναν στους τρεις απασχολούμενους της περιφέρειας εντοπίζεται στους κλάδους που έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με τον τουριστικό τομέα.

σχέση με την αντίστοιχη για το σύνολο της χώρας. Και οι τρεις κλάδοι ενισχύουν διαχρονικά τη συγκέντρωσή τους, καθώς οι σχετικοί δείκτες εμφανίζονται ενισχυμένοι το 2008. Ο κλάδος των ξενοδοχείων εμφανίζει τη μεγαλύτερη αύξηση (από 2,55% το 2000 σε 3,16% το 2008), γεγονός που σημαίνει τη συγκέντρωση περισσότερων απασχολούμενων στον κλάδο αυτόν, σε σχέση με τις αντίστοιχες συγκεντρώσεις που αφορούν το σύνολο της χώρας. Αξίζει να τονιστεί ότι αυτή η ιδιαίτερα υψηλή τιμή του δείκτη του κλάδου των ξενοδοχείων υποδηλώνει τον τουριστικό 'χαρακτήρα' της απασχόλησης στην περιφέρεια. Εκτός από αυτούς τους τρεις κλάδους, μεγαλύτερο συντελεστή από τη μονάδα εμφανίζει ο κλάδος του ηλεκτρισμού-ύδρευσης (1,06%), ο οποίος ωστόσο, στο υπό ανάλυση χρονικό διάστημα, παρουσίασε μείωση και διαμορφώθηκε στο 0,57%.

Το 2000 οι υπόλοιποι δέκα κλάδοι παρουσίασαν συντελεστή συμμετοχής μικρότερο από τη μονάδα. Το 2008 στις κατασκευές (0,99%), στην υγεία και την κοινωνική μέριμνα (0,98%) ο συντελεστής διαμόρφωσε τιμή πολύ κοντά στη μονάδα, 1,17% για τον κλάδο των κατασκευών και 0,40% για τον κλάδο της υγείας. Από τους υπόλοιπους κλάδους που έχουν συντελεστή πιο κάτω από τη μονάδα,¹⁴⁸ η μεταποίηση, οι λοιποί κλάδοι του εμπορίου, οι μεταφορές και η εκπαίδευση αύξησαν τις τιμές του συντελεστή συμμετοχής τους, ενώ τα ορυχεία-λατομεία, οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες, η δημόσια διοίκηση και οι λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών παρουσίασαν περαιτέρω μείωση.

Στο πεδίο του παραγόμενου προϊόντος η εικόνα διαφοροποιείται σημαντικά, τόσο όσον αφορά τις τιμές του συντελεστή όσο και την κατεύθυνση των μεταβολών του δείκτη. Πιο συγκεκριμένα, τέσσερις από τους δέκα κλάδους εμφανίζουν τιμές πάνω από τη μονάδα, γεγονός που σημαίνει ότι η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία παρουσιάζει μεγαλύτερη συγκέντρωση στην περιφέρεια σε σχέση με την υπόλοιπη χώρα.

Οι κλάδοι των ξενοδοχείων-εστιατορίων αλλά και των κατασκευών και της εκπαίδευσης εμφανίζουν τιμές μεγαλύτερες από τη μονάδα και κατά τα δύο έτη αναφοράς. Ως προς τις μεταβολές των τιμών του δείκτη, παρατηρείται περιορισμένη μείωση του δείκτη στον κλάδο των ξενοδοχείων-εστιατορίων, των μεταφορών, της δημόσιας διοίκησης και της γεωργίας. Οι υπόλοιποι επτά κλάδοι (ορυχεία, μεταποίηση, ηλεκτρισμός, κατασκευές, λιανικό εμπόριο, εκπαίδευση και υγεία) αυξάνουν την τιμή του δείκτη, υποδηλώνοντας υψηλότερη σε σχέση με το σύνολο της χώρας συγκέντρωση της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας.

Ως προς τον συντελεστή ειδίκευσης, η τιμή του διαμορφώνεται στο 0,18% το 2000 και αυξάνεται ελάχιστα σε 0,23% το 2008. Αυτό σημαίνει ότι η κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας παρουσιάζει ελάχιστες διαφορές σε σχέση με τη διάρθρωση της χώρας και διαθέτει περιορισμένο βαθμό εξειδίκευσης σε κάποιες οικονομικές δραστηριότητες.

---

¹⁴⁸ Οι τιμές του συντελεστή κυμαίνονται για το 2000 μεταξύ του 0,38% (μεταποίηση) και του 0,91% (λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών).

11. Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

11.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας

Το 2000 η περιφέρεια της Δυτικής Ελλάδας βρίσκεται στην τέταρτη θέση της κατάταξης των περιφερειών της χώρας ως προς τον πληθυσμό (697.606 άτομα, ποσοστό 6,7% του πληθυσμού της χώρας), ως προς το μέγεθος του εργατικού δυναμικού (299.462 άτομα) και της απασχόλησης (238.579 άτομα) και στην έβδομη θέση ως προς το ποσοστό της ανεργίας (10,6%).

Πίνακας 46: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

	2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή
Πληθυσμός χώρας	10.468.277	10.776.116	307.839	2,9
Πληθυσμός περιφέρειας	697.606	715.058	17.452	2,5
Μερίδιο περιφέρειας στον πληθυσμό της χώρας	6,7	6,6	0,0	–
Πληθυσμός περιφέρειας (15-64 ετών)	457.420	474.478	17.058	3,7
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (σύνολο)	299.462	310.237	10.775	3,6
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (15-64 ετών)	292.515	306.428	13.913	4,8
Δείκτης συμμετοχής (χονδρικός)	42,9	43,4	0,5	1,1
Δείκτης συμμετοχής (15-64 ετών)	63,9	64,6	0,6	1,0
Απασχόληση (σύνολο)	267.686	281.309	13.622	5,1
Απασχόληση (15-64 ετών)	260.739	277.499	16.760	6,4
Δείκτης απασχόλησης (σύνολο)	38,4	39,3	1,0	2,5
Δείκτης απασχόλησης (15-64 ετών)	57,0	58,5	1,5	2,6
Πρωτογενής τομέας	89.051	57.555	-31.496	-35,4
Δευτερογενής τομέας	49.498	52.139	2.641	5,3
Τριτογενής τομέας	129.138	171.614	42.476	32,9
Εργοδότες	19.853	29.279	9.426	47,5
Αυτοαπασχολούμενοι	80.718	72.526	-8.192	-10,1
Μισθωτοί	117.925	154.528	36.603	31,0
Βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση	49.190	24.975	-24.215	-49,2
Ανεργία (σύνολο)	31.776	28.929	-2.847	-9,0
Ανεργία (15-64 ετών)	31.776	28.929	-2.847	-9,0
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (σύνολο)	10,6	9,3	-1,3	–
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (15-64 ετών)	10,9	9,4	-1,4	–

Αναλυτικότερα, ο πληθυσμός της περιφέρειας αυξάνεται με ρυθμό 2,5%, λίγο πιο χαμηλά από τον ρυθμό (2,9%) που αφορά το σύνολο της χώρας και είναι ο έβδομος υψηλότερος ανάμεσα σε όλες τις περιφέρειες. Παράλληλα, το εργατικό δυναμικό αυξήθηκε κατά 3,6% (10.775 άτομα), ενώ στις εργασιμες ηλικίες (15-64 ετών) ο ρυθμός αύξησης των εργαζομένων ήταν υψηλότερος και

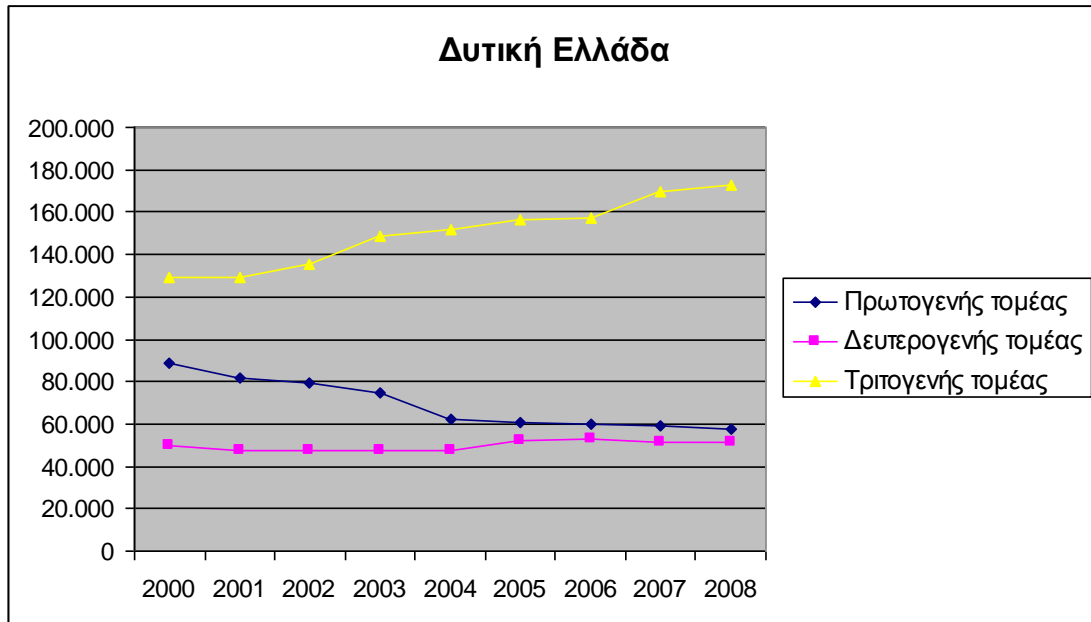
διαμορφώθηκε στο 4,8% (13.913 άτομα). Αυτή η μεταβολή κατατάσσει την περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας στην έβδομη υψηλότερη θέση ανάμεσα στις περιφέρειες της χώρας.

Ο χονδρικός δείκτης συμμετοχής αυξάνεται κατά μισή ποσοστιαία μονάδα (από 42,9% το 2000 σε 43,4% το 2008), όπως και ο δείκτης συμμετοχής των ηλικιών 15-64 ετών (από 63,9% σε 64,6% τα αντίστοιχα έτη) και, καθώς είναι πιο κάτω από τον ρυθμό που αφορά το σύνολο της χώρας (67,1%), συγκαταλέγεται ανάμεσα στους χαμηλότερους που παρουσιάζουν οι περιφέρειες της χώρας. Συγκεκριμένα, είναι ο δεύτερος μικρότερος από τον αντίστοιχο της περιφέρειας του Βορείου Αιγαίου, ο οποίος διαμορφώνεται στο 61,2%.

Κατά το χρονικό διάστημα 2000-2008 η απασχόλησης αυξήθηκε κατά 5,1%, με 13.622 θέσεις εργασίας επιπλέον στη συνολική απασχόληση, ενώ στις ηλικίες 15-64 ετών ο ρυθμός αύξησης διαμορφώθηκε στο 6,4%, γεγονός που οδήγησε στη δημιουργία 16.760 νέων θέσεων εργασίας. Ο χονδρικός δείκτης απασχόλησης σημείωσε αύξηση κατά 0,9% (από 38,4% το 2000 σε 39,3% το 2008), ενώ στις εργάσιμες ηλικίες έφθασε το 1,5% (από 57,0% σε 58,5% τα αντίστοιχα έτη). Είναι πολύ πιο κάτω από τον ρυθμό που αφορά το σύνολο της χώρας (62,2%), βρίσκεται στη δωδέκατη θέση και μόνο ο αντίστοιχος δείκτης της περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας είναι μικρότερος (56,9%).

Ενδιαφέρον για την κατανόηση της φυσιογνωμίας της περιφέρειας παρουσιάζουν οι μεταβολές της απασχόλησης στους τρεις βασικούς παραγωγικούς τομείς της οικονομίας (Διάγραμμα 10). Συγκεκριμένα, ο πρωτογενής τομέας, που κατέχει το 33,3% της συνολικής απασχόλησης, εμφανίζει το 2000 αξιόλογη μείωση κατά -35,4% (31.496 άτομα). Σε αντίθετη κατεύθυνση κινούνται τόσο ο δευτερογενής τομέας που αυξάνεται κατά 5,3% (2.641 άτομα), όσο και ο τριτογενής τομέας που, έχοντας δυναμική παρουσία, αυξάνεται κατά 32,9% και ανοίγει 42.476 νέες θέσεις εργασίας. Επίσης, πάνω από το 61,0% των θέσεων εργασίας, κατά το 2008, ανήκουν στον τριτογενή τομέα της οικονομίας.

Διάγραμμα 10: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

Ως προς τη θέση στο επάγγελμα, οι εξελίξεις στον τομέα της απασχόλησης εμφανίζουν επίσης ενδιαφέρον. Οι εργοδότες αυξάνονται σημαντικά κατά 9.426 άτομα (ποσοστό 47,5%), καταλαμβάνοντας το 2008 το 10,4% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας. Σε αντίθετη κατεύθυνση το ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων μειώνεται κατά 10,1% (8.192 άτομα), διατηρώντας ωστόσο ένα υψηλό μερίδιο (25,8%) στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας το 2008.¹⁴⁹ Ωστόσο αυτό που χαρακτηρίζει την περιφέρεια είναι η εντυπωσιακή αύξηση των μισθωτών, με ποσοστό 31,0% (36.603 άτομα), καταλαμβάνοντας, βέβαια, ένα σχετικά μικρό μερίδιο (54,9%) της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας. Τέλος, παρά τη μεγάλη μείωση κατά 49,2% (24.215 άτομα) οι βοηθοί στις οικογενειακές επιχειρήσεις συνεχίζουν να καταλαμβάνουν ένα ποσοστό 8,9% στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας. Η μείωση αυτή μπορεί, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, να θεωρηθεί θετική εξέλιξη, εφόσον αυτή η μορφή της απασχόλησης συνδέεται με την αδυναμία εξασφάλισης μιας κανονικά αμειβόμενης εργασίας.

Γενικά, αυτές οι εξελίξεις στο πεδίο της απασχόλησης έχουν προκαλέσει σημαντικές εξελίξεις στο πεδίο αντιμετώπισης της ανεργίας. Παρά τη μείωση της ανεργίας κατά -9,0% (2.847 ανέργους), το ποσοστό της ανεργίας περιορίστηκε μόλις κατά 1,3% (από 10,6% το 2000 έπεσε στο 9,3% το 2008), ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά για τις ενεργές ηλικίες ανήλθε για το 2000 σε 10,9% και για το 2008 σε 9,4%. Το σύνολο των ανέργων το 2008 έφθασε τα 28.929 άτομα και μαζί με τον μεγάλο αριθμό των ατόμων που απασχολούνται στις οικογενειακές επιχειρήσεις και των μερικώς απασχολούμενων συγκροτούν το διευρυμένο

¹⁴⁹ Θα μπορούσε κανείς με κάθε επιφύλαξη να υποστηρίξει ότι οι εξελίξεις στα δύο αυτά μεγέθη υποδηλώνουν την περαιτέρω ανάπτυξη επιχειρηματικών ευκαιριών και στο βαθμό και στο μέτρο που αυτό ισχύει τη μετατροπή ενός αριθμού αυτοαπασχολούμενων σε εργοδότες.

τμήμα του εργατικού δυναμικού της περιφέρειας που αδυνατεί να ενταχθεί παραγωγικά στην οικονομική ζωή της περιφέρειας.

Προς την ίδια κατεύθυνση κινούνται και οι μεταβολές της εγγεγραμμένης ανεργίας. Από τον Αύγουστο του 2004 ως τον Νοέμβριο του 2008 η εγγεγραμμένη ανεργία στη περιφέρεια μειώθηκε κατά -26,2% (8.721 άτομα). Σε επαγγελματικό επίπεδο, τα επιστημονικά επαγγέλματα (-53,7%) και οι ειδικευμένοι τεχνίτες (-31,4%), οι ανειδίκευτοι εργάτες (-28,5%) και οι χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων (-28,3%) καταγράφουν τους πιο έντονους ρυθμούς μείωσης, με τις άλλες επαγγελματικές κατηγορίες να παρουσιάζουν λιγότερο έντονους ρυθμούς. Η ομάδα των ειδικευμένων τεχνικών εμφανίζει τον χαμηλότερο ρυθμό μείωσης της εγγεγραμμένης ανεργίας (-21,1%). Στον αντίποδα των παραπάνω εξελίξεων, πωλητές και απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών αύξησαν τα ποσοστά της ανεργίας τους κατά 4,8% (207 άτομα). Σε γεωγραφικό επίπεδο, ο Ν. Αχαΐας που έχει και τον μεγαλύτερο αριθμό ανέργων παρουσίασε τον υψηλότερο ρυθμό μείωσης της εγγεγραμμένης ανεργίας (-30,0%). Ακολουθεί ο Ν. Αιτωλοακαρνανίας, με ρυθμό της τάξης του -24,5%, ενώ τον χαμηλότερο ρυθμό μείωσης εμφανίζει ο Ν. Ηλείας (-10,0%), που έχει και τον χαμηλότερο αριθμό εγγεγραμμένων ανέργων.

11.2 Μία προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης

Όπως και στις προηγούμενες αναλύσεις, και εδώ θα γίνει προσπάθεια ώστε να αναδειχθούν μερικά από τα αίτια των μεταβολών της απασχόλησης με τη χρήση της μεθόδου απόκλισης-συμμετοχής (shift-share analysis). Η εφαρμογή της μεθόδου και τα αποτελέσματά της για την περιφέρεια της Δυτικής Ελλάδας παρουσιάζονται στον Πίνακα 46. Οι κλάδοι της περιφέρειας ταξινομούνται σε έξι ομάδες. Οι ομάδες αυτές αφορούν τη γεωργία-κτηνοτροφία και τους λοιπούς κλάδους του πρωτογενούς τομέα (πρώτη ομάδα), τα ορυχεία-λατομεία, τη μεταποίηση και τον ηλεκτρισμό-ύδρευση (δεύτερη ομάδα), τις κατασκευές (τρίτη ομάδα), το εμπόριο (χονδρικό, λιανικό, αυτοκινήτων) και τα ξενοδοχεία-εστιατόρια (τέταρτη ομάδα), τη δημόσια διοίκηση και άμυνα, την κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση και υγεία (πέμπτη ομάδα) και τους λοιπούς κλάδους των υπηρεσιών (έκτη ομάδα).¹⁵⁰

Συνολικά, η περιφέρεια παρουσιάζει αύξηση της απασχόλησης της τάξης του 5,1%, η οποία οφείλεται κυρίως στην ευνοϊκή επίδραση της εθνικής και διαφορικής συνιστώσας. Ωστόσο η επιπλέον αύξηση της απασχόλησης δεν φαίνεται δυνατή λόγω της επίδρασης της ομολογικής συνιστώσας, η οποία λειτουργεί σε αρνητικό πλαίσιο (-18.399) και αποδεικνύει την αρνητική επίδραση της κλαδικής διάρθρωσης της περιφέρειας στην απασχόληση.

---

¹⁵⁰ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 9.

Πίνακας 46: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

Κωδ.	Κλάδος	Μεταβολές σε απόλυτα μεγέθη και ποσοστά				Συνιστώσες απόκλισης και συμμετοχής σε απόλυτες τιμές			
		2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή	Εθνική Συνιστώσα	Ομολογική Συνιστώσα	Διαφορική Συνιστώσα	Μεταβολή
I	Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία - Αλιεία	89.051	57.555	-31.495	-35,4	10.532	-34.455	-7.573	-31.495
II	Ορυχεία και λατομεία - Μεταποιητικές βιομηχανίες - Παροχή ηλεκτρικού, φυσικού αερίου, νερού	28.233	24.361	-3.872	-13,7	3.339	-4.111	-3.100	-3.872
III	Κατασκευές	21.265	26.965	5.700	26,8	2.515	3.840	-654	5.700
IV	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο Επισκευή αυτοκινήτων - Ξενοδοχεία και εστιατόρια	52.244	68.318	16.074	30,8	6.179	4.286	5.609	16.074
V	Δημόσια διοίκηση και άμυνα Κοινωνική ασφάλιση - Εκπαίδευση - Υγεία	44.868	61.507	16.640	37,1	5.307	6.762	4.570	16.640
VI	Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών (*)	32.026	42.602	10.576	33,0	3.788	5.279	1.509	10.576
Σύνολο		267.686	281.309	13.622	5,1	31.660	-18.399	361	13.622

(*) Η κατηγορία «VI. Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών» περιλαμβάνει: Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες I. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί K. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες E. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου και άλλων υπηρεσιών κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα O. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα.

Στο επίπεδο των κλάδων, αυτές οι έξι ομάδες κλάδων σχηματίζουν τρεις διακριτές υποομάδες. Στην πρώτη ομάδα, η γεωργία, η κτηνοτροφία και η αλιεία καθώς και τα ορυχεία, η μεταποίηση, ο ηλεκτρισμός και η ύδρευση χάνουν πολλές θέσεις εργασίας. Στη γεωργία, όπου η μείωση είναι πολύ πιο υψηλή από αυτή που αντιστοιχεί σε όλη τη χώρα, η αρνητική επικράτηση της ομολογικής συνιστώσας αναδεικνύει την εξαιρετικά δυσμενή επίδραση της κλαδικής διάρθρωσης της περιφέρειας. Επιπλέον, αρνητικά φαίνεται να επιδρούν, στην απασχόληση της γεωργίας, αλλά σε εμφανώς χαμηλότερη κλίμακα και πλήθος τοπικών παραγόντων (διαφορική συνιστώσα). Αντίθετα, η θετική εικόνα της εθνικής συνιστώσας σημαίνει ότι η μείωση της απασχόλησης σε πανελλαδικό επίπεδο έχει τη χαμηλότερη επίδραση στην απασχόληση της περιφέρειας.¹⁵¹

Ανάλογα συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν και για την περίπτωση της ομάδας των κλάδων της μεταποίησης. Από τη μια, η διάρθρωση των κλάδων της περιφέρειας που δεν είναι ευνοϊκή, από την άλλη, η αρνητική επίδραση διαφόρων παραγόντων τοπικού χαρακτήρα φαίνεται να συγκροτούν τις κύριες αιτίες της μείωσης της απασχόλησης σε αυτή την ομάδα. Κατά παρόμοιο τρόπο με τη γεωργία, η εθνική συνιστώσα να λειτουργεί εξισορροπητικά περιορίζοντας τις απώλειες της απασχόλησης στην ομάδα αυτή.

Στη δεύτερη ομάδα κλάδων, των κατασκευών και του εμπορίου, των ξενοδοχείων-εστιατορίων υπάρχει αξιολογητή αύξηση της απασχόλησης, ως αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης παραγόντων που λειτουργούν αντιθετικά. Από τη μία πλευρά, η ευνοϊκή κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας και δευτερευόντως η εθνική τάση αύξησης της απασχόλησης συμβάλλουν στην αύξησή της και από την άλλη, τοπικοί παράγοντες (διαφορική συνιστώσα) επιδρούν αρνητικά στην περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης στον κατασκευαστικό τομέα.

Στην τρίτη ομάδα κλάδων (δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση, υγεία και λοιπές δραστηριότητες υπηρεσιών), όπου οι ρυθμοί μεταβολής της απασχόλησης είναι ιδιαίτερα υψηλοί και οι τρεις συνιστώσες, που συνδέονται με τρεις διαφορετικές κατηγορίες αιτίων, κινούνται προς την ίδια θετική κατεύθυνση. Τόσο στις υπηρεσίες που συνδέονται με τον δημόσιο τομέα, όσο και στις άλλες που σχετίζονται περισσότερο με τον ιδιωτικό τομέα η ευνοϊκή σύνθεση των κλάδων φαίνεται να συμβάλλει περισσότερο στην αύξηση της απασχόλησης και ακολουθεί η εθνική τάση αύξησης της απασχόλησης στη χώρα στους κλάδους του δημόσιου τομέα και οι τοπικοί παράγοντες στους κλάδους του ιδιωτικού τομέα.

Συμπερασματικά, στην περιφέρεια της Δυτικής Ελλάδας –με εξαίρεση την ομάδα στην οποία περιλαμβάνονται η γεωργία, η κτηνοτροφία και η αλιεία καθώς και τα ορυχεία, η μεταποίηση, ο ηλεκτρισμός και η ύδρευση που χάνουν πολλές θέσεις εργασίας– παρατηρείται αύξηση της απασχόλησης, η οποία οφείλεται κυρίως στη θετική επίδραση της διάρθρωσης των κλάδων, αλλά και στη συνολική αύξηση της απασχόλησης σε επίπεδο χώρας.

---

¹⁵¹ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 12.

11.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις

Μία πρώτη πλευρά της εξειδίκευσης της περιφέρειας από την οπτική της απασχόλησης παρουσιάζεται στον Πίνακα 3, όπου απεικονίζονται οι μεταβολές της απασχόλησης στους σημαντικότερους κλάδους της περιφέρειας¹⁵² με διψήφιο κωδικό.

Στο σύνολό της η απασχόληση στην περιφέρεια, όπως ήδη αναφέρθηκε, αυξήθηκε κατά 5,1% και συνέβαλε στη δημιουργία 13.622 νέων θέσεων εργασίας, ως αποτέλεσμα αξιόλογων διαφοροποιήσεων των κλάδων τόσο ως προς το μέγεθος όσο και ως προς την κατεύθυνση των μεταβολών. Έτσι, από τους δεκαέξι μεγαλύτερους κλάδους της περιφέρειας οι δεκατρείς παρουσιάζουν αύξηση της απασχόλησης και οι υπόλοιποι τρεις μείωση. Στους κλάδους που αυξάνεται η απασχόληση οι ρυθμοί αύξησης κυμαίνονται μεταξύ του 8,8% (υγεία και κοινωνική μέριμνα) και 104,7% (διαχείριση ακίνητης περιουσίας), ενώ στους κλάδους που μειώνεται η απασχόληση οι ρυθμοί μείωσης κυμαίνονται μεταξύ του -12,2% (λοιποί κλάδοι μεταποίησης) και -35,4% (γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, δασοκομία και αλιεία).

Στους κλάδους που αυξάνεται η απασχόληση, οι κλάδοι της διαχείρισης ακίνητης περιουσίας (104,7%), των ορυχείων-λατομείων (100,0%), οι λοιποί κλάδοι του χονδρικού και λιανικού εμπορίου (76,0%), της εκπαίδευσης (49,5%) και του εμπορίου (46,4%) παρουσιάζουν τους υψηλότερους ρυθμούς και δημιουργούν σημαντικό αριθμό νέων θέσεων εργασίας (8.829 ο τέταρτος, 7.345 ο πρώτος, 382 ο δεύτερος, 3.244 ο τρίτος και 3.356 ο πέμπτος κλάδος). Με χαμηλότερους ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης εμφανίζονται οι κλάδοι των ξενοδοχείων-εστιατορίων (28,6%), των κατασκευών (26,8%) και ο κλάδος του ηλεκτρισμού, της ύδρευσης και του φυσικού αερίου (21,5%). Τέλος, ο κλάδος των μεταφορών, οι λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών και ο κλάδος της υγείας παρουσιάζουν αυξήσεις της τάξης του 15,5%, 11,9% και 8,8% αντίστοιχα.

Πίνακας 48: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	89.051	57.555	-31.495	-35,4
10-14. Ορυχεία και λατομεία	0	382	382	100,0
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	9.058	6.393	-2.666	-29,4
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	16.953	14.887	-2.067	-12,2
41-43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	2.221	2.699	478	21,5
45. Κατασκευές	21.265	26.965	5.700	26,8

¹⁵² Βλ. σχετικά Υποσημείωση 13. Το 3% της συνολικής απασχόλησης της Δυτικής Ελλάδας το 2000 και το 2008 είναι 8.031 και 8.349 αντίστοιχα.

50. Εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων κτλ. λιανική πώληση καυσίμων	7.228	10.584	3.356	46,4
52. Λιανικό εμπόριο	26.819	32.311	5.492	20,5
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	4.269	7.513	3.244	76,0
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	13.927	17.910	3.983	28,6
60. Χερσαίες μεταφορές, μεταφορές	7.090	8.189	1.098	15,5
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	7.013	14.358	7.345	104,7
75. Δημόσια διοίκηση, άμυνα και ασφάλιση	14.939	21.688	6.749	45,2
80. Εκπαίδευση	17.837	26.666	8.829	49,5
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	12.092	13.153	1.061	8,8
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών ¹⁵³	17.923	20.055	2.132	11,9
Σύνολο	267.686	281.309	13.623	5,1

Τρεις είναι οι κλάδοι στους οποίους μειώνεται η απασχόληση. Ο πρώτος κλάδος είναι η γεωργία-κτηνοτροφία, που έχουμε μείωση της απασχόλησης κατά -35,4% και απώλεια 31.495 θέσεων εργασίας, εμφανίζοντας ταυτόχρονα έναν από τους πιο έντονους ρυθμούς μείωσης στο σύνολο των περιφερειών της χώρας. Ένα τμήμα αυτής της μείωσης συνδέεται με τη συνταξιοδότηση ενός αριθμού ατόμων από το εργατικό δυναμικό,¹⁵⁴ ενώ ένα άλλο μέρος συνδέεται με την αποχώρηση ατόμων από τον πρωτογενή τομέα και την αναζήτηση απασχόλησης στη μεταποίηση και κυρίως στις υπηρεσίες.¹⁵⁵

Ο δεύτερος κλάδος είναι η βιομηχανία τροφίμων και ποτών, στην οποία μειώνεται η απασχόληση κατά -29,4% και περιορίζονται οι θέσεις εργασίας κατά 2.666. Βασικά αίτια της μείωσης αυτής, όπως ήδη αναφέρθηκε, θα πρέπει να θεωρηθεί τόσο η δυσμενής κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας όσο και τοπικοί παράγοντες. Τέλος, ο τρίτος χώρος όπου καταγράφεται μείωση της απασχόλησης είναι οι λοιποί κλάδοι μεταποίησης, με ποσοστό -12,2% και απώλεια 2.067 θέσεων εργασίας. Αυτοί οι δύο κλάδοι προσφέρουν σοβαρές ενδείξεις για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η μεταποίηση στην περιφέρεια, η οποία στο σύνολό της (Πίνακας Π.1.10 Παράρτημα Ι) παρουσίασε αύξηση το διάστημα 2000-2002 και έκτοτε μικρές διακυμάνσεις, που ωστόσο υποδηλώνουν πτωτική πορεία.¹⁵⁶

Αυτές οι μεταβολές που επισημάνθηκαν παραπάνω προκαλούν σημαντικές διαφοροποιήσεις στη διάρθρωση της απασχόλησης στους κλάδους (Πίνακας

¹⁵³ Η κατηγορία «Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών» περιλαμβάνει: Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί Ξ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και τους λοιπούς υποκλάδους του μονοψήφιου Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες.

¹⁵⁴ Η υπόθεση αυτή ενισχύεται περαιτέρω μέσα από τα υψηλά ποσοστά απασχολουμένων του κλάδου που εντοπίζονται το 2000 στις ηλικιακές κατηγορίες 55-64 αλλά και σ' αυτήν άνω από 65 ετών.

¹⁵⁵ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 17.

¹⁵⁶ Οι μεγαλύτεροι σε απασχόληση κλάδοι της μεταποίησης στην περιφέρεια το 2000 είναι η βιομηχανία ξύλου, η ένδυση, η κατασκευή μηχανημάτων, η κατασκευή μεταλλικών προϊόντων και οι εκδόσεις-εκτυλώσεις. Από αυτούς τους κλάδους, κατά το διάστημα 2000-2008, μόνο ο κλάδος της κατασκευής μεταλλικών προϊόντων εμφανίζει μεγάλη αύξηση της απασχόλησής του, η βιομηχανία ξύλου εμφανίζει μικρή μείωση που υποδηλώνει σταθερότητα, ενώ όλοι οι άλλοι κλάδοι σημαντικές μειώσεις στην απασχόλησή τους.

49). Από τους δεκαέξι βασικότερους κλάδους της περιφέρειας οι δεκατρείς παρουσιάζουν βελτίωση της εικόνας τους στη συνολική απασχόληση, σε αντίθεση με τους υπόλοιπους τρεις. Αναμφίβολα εκεί που συμβαίνει εντυπωσιακή αλλαγή είναι στη γεωργία-κτηνοτροφία, όπου καταγράφεται μείωση της συμμετοχής κατά 12,8% στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας. Παρά τη σημαντική μείωση της απασχόλησής του κατά 35,4% (31.495 θέσεις εργασίας), ο κλάδος της γεωργίας-κτηνοτροφίας είναι ο μεγαλύτερος, με διαφορά από τους άλλους, κλάδους της περιφέρειας, σε βαθμό που αυτή η περιφέρεια μπορεί να θεωρηθεί ως αγροτική. Ένας στους πέντε εργαζόμενους εντοπίζεται στον πρωτογενή τομέα. Με δεδομένα τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του τομέα αυτού στη χώρα, τα υψηλά ποσοστά της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα συνδυάζονται με σχετικά περιορισμένη παραγωγικότητα και κατ' επέκταση με χαμηλή απόδοση της μέσης αγροτικής εκμετάλλευσης.

Πίνακας 49: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	33,3	20,5	-12,8
10-14. Ορυχεία και λατομεία	0,0	0,1	0,1
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	3,4	2,3	-1,1
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	6,3	5,3	-1,0
41-43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	0,8	1,0	0,1
45. Κατασκευές	7,9	9,6	1,6
50. Εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων κτλ., λιανική πώληση καυσίμων	2,7	3,8	1,1
52. Λιανικό εμπόριο	10,0	11,5	1,5
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	1,6	2,7	1,1
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	5,2	6,4	1,2
60. Χερσαίες μεταφορές, μεταφορές μέσω αγωγών	2,6	2,9	0,3
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	2,6	5,1	2,5
75. Δημόσια διοίκηση, άμυνα και ασφάλιση	5,6	7,7	2,1
80. Εκπαίδευση	6,7	9,5	2,8
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	4,5	4,7	0,2
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	6,7	7,1	0,4
Σύνολο	100,0	100,0	0,0

Ο κλάδος της βιομηχανίας τροφίμων-ποτών μείωσε τα ποσοστά του στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας κατά 1,1%, ενώ οι λοιποί κλάδοι της μεταποίησης κατά 1,0%, ως απόρροια της αποβιομηχάνισης που λαμβάνει χώρα.

Σε αντίθετη κατεύθυνση τη μεγαλύτερη βελτίωση παρουσιάζει ο κλάδος της εκπαίδευσης με αύξηση 2,8%, ο κλάδος διαχείρισης ακίνητης περιουσίας με αύξηση 2,5% και ο κλάδος της δημόσιας διοίκησης με αύξηση 2,1%. Μία δεύτερη υποομάδα κλάδων που εμφανίζει βελτιωτική εικόνα στη συνολική απασχόληση συνιστά ο κλάδος των κατασκευών (κατά 1,6%), το λιανικό εμπόριο (κατά

1,5%), τα ξενοδοχεία-εστιατόρια (κατά 1,2%), το εμπόριο και οι λοιποί κλάδοι χονδρικού και λιανικού εμπορίου (κατά 1,1%). Τέλος, οι λοιποί κλάδοι υπηρεσιών, οι μεταφορές, η υγεία καταγράφουν μικρότερη βελτίωση (0,4%, 0,3%, και 0,2% αντίστοιχα), ενώ ο ηλεκτρισμός και τα ορυχεία-λατομεία εμφανίζουν βελτίωση κατά 0,1%.

Η ανάλυση των αναδιαρθρώσεων της απασχόλησης στους κλάδους της περιφέρειας ολοκληρώνεται με την παράθεση δύο στατιστικών δεικτών (Πίνακας 50), του συντελεστή συμμετοχής και του συντελεστή εξειδίκευσης.

Το 2000 από το σύνολο των δεκαέξι κλάδων που παρουσιάζονται στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης (Πίνακας 5), η πλειονότητα (εννέα κλάδοι) διαθέτει δείκτες συμμετοχής χαμηλότερους από τη μονάδα, αποδεικνύοντας τη μικρότερη συμμετοχή των κλάδων της περιφέρειας, σε σχέση με αυτή των κλάδων στη συνολική απασχόληση της χώρας.

Στους κλάδους με την πιο μικρή συγκέντρωση οι τιμές του συντελεστή κυμαίνονται για το 2000 μεταξύ του 0,50% (λοιποί κλάδοι χονδρικού και λιανικού εμπορίου και διαχείριση ακίνητης περιουσίας) και του 0,90% (λιανικό εμπόριο, επισκευή ειδών ατομικής/οικιακής χρήσης), ενώ για το 2008 μεταξύ του 0,34% (λοιποί κλάδοι μεταποίησης) και του 0,97% (λιανικό εμπόριο, επισκευή ειδών ατομικής/οικιακής χρήσης). Κατά το διάστημα 2000-2008, με εξαίρεση τον κλάδο τροφίμων και ποτών που κατέγραψε μείωση (από 0,60% σε 0,56%), οι υπόλοιποι εμφάνισαν αύξηση, με αποτέλεσμα δύο από αυτούς (λιανικό εμπόριο, επισκευή ειδών ατομικής/οικιακής χρήσης και ηλεκτρισμός, ύδρευση και φυσικό αέριο) να εμφανίζουν τιμές κοντά στη μονάδα, 0,97% και 0,94% αντίστοιχα. Αξίζει ωστόσο να επισημανθεί ότι δεν υπήρξε κάποιος κλάδος που να εμφάνισε συντελεστή συμμετοχής μεγαλύτερο από τη μονάδα, υποδηλώνοντας με αυτό τον τρόπο τη μικρότερη συμμετοχή των κλάδων στην περιφέρεια από αυτή των κλάδων του συνόλου της χώρας.

Πίνακας 50: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	Συντελεστής συμμετοχής απασχόλησης		Συντελεστής συμμετοχής ΑΠΑ	
	2000	2008	2000	2006
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	1,90	1,80	2,44	2,67
10-14. Ορυχεία και λατομεία	0,00	0,34	0,57	0,38
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	1,10	0,91	-	-
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	0,60	0,56	-	-
41-43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	0,80	0,94	1,29	1,41
45. Κατασκευές	1,10	1,14	1,59	1,08
50. Εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων κτλ. λιανική πώληση καυσίμων	1,00	1,36	-	-
52. Λιανικό εμπόριο	0,90	0,97	-	-
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	0,50	0,71	-	-
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	0,80	0,90	0,73	0,85

60. Χερσαίες μεταφορές, μεταφορές μέσω αγωγών	1,00	1,21	-	-
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	0,50	0,73	0,85	0,98
75. Δημόσια διοίκηση, άμυνα και ασφάλιση	0,80	0,92	1,15	0,85
80. Εκπαίδευση	1,10	1,35	1,58	1,73
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	1,00	0,92	1,22	1,36
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	0,60	0,62	-	-
Σύνολο	1,00	1,00	1,00	1,00

Τέσσερις κλάδοι διαθέτουν συντελεστές συμμετοχής με τιμές πιο πάνω από τη μονάδα, ως αποτέλεσμα της μεγαλύτερης συμμετοχής των κλάδων της περιφέρειας σε σχέση με αυτή που αντιστοιχεί στο σύνολο της χώρας. Ανάμεσα στους κλάδους αυτούς υψηλό συντελεστή συμμετοχής εμφάνισε ο κλάδος της γεωργίας-κτηνοτροφίας, θήρας, δασοκομίας και αλιείας (1,90%), στον οποίο όμως παρατηρήθηκαν τάσεις αποδυνάμωσης, καθώς ο δείκτης συμμετοχής τους ήταν χαμηλότερος το 2008 σε σχέση με το 2000 (1,80%). Οι υπόλοιποι τρεις κλάδοι (βιομηχανία τροφίμων και ποτών, κατασκευές και εκπαίδευση) εμφανίζουν δείκτη με τιμή στο 1,10%, υποδηλώνοντας μια λίγο περισσότερη συμμετοχή των κλάδων στην περιφέρεια, σε σχέση με την αντίστοιχη των κλάδων στη συνολική απασχόληση της χώρας.

Τέλος, το 2000 οι κλάδοι του εμπορίου, της υγείας και κοινωνικής μέριμνας και των μεταφορών παρουσίασαν δείκτη συμμετοχής ίσο με τη μονάδα. Με εξαίρεση τον κλάδο της υγείας και κοινωνικής μέριμνας, που παρουσίασε μείωση το 2008, οι άλλοι δύο αύξησαν τον συντελεστή συμμετοχής τους, με τον κλάδο του εμπορίου να εμφανίζει τη μεγαλύτερη αύξηση (από 1,00% το 2000 σε 1,36% το 2008).

Στο πεδίο του παραγόμενου προϊόντος τα πράγματα αλλάζουν κατά πολύ, τόσο σε ό,τι αφορά τις τιμές του συντελεστή, όπου οι περισσότεροι κλάδοι εμφανίζουν τιμές μεγαλύτερες από τη μονάδα, όσο και ως προς την κατεύθυνση των μεταβολών του δείκτη. Πιο συγκεκριμένα, έξι από τους εννέα κλάδους εμφανίζουν τιμές μεγαλύτερες από τη μονάδα, υποδηλώνοντας ότι η περιφέρεια αυτή διαθέτει υψηλότερες συγκεντρώσεις της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας αναλογικά με τις αντίστοιχες της χώρας.

Οι τρεις άλλοι κλάδοι των ορυχείων-λατομείων, των ξενοδοχείων-εστιατορίων και της διαχείρισης ακίνητης περιουσίας εμφανίζουν τιμές χαμηλότερες από τη μονάδα. Ως προς τις μεταβολές των τιμών του δείκτη, έξι κλάδοι (γεωργία, ηλεκτρισμός-ύδρευση, ξενοδοχεία-εστιατόρια, διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκπαίδευση και υγεία και κοινωνική μέριμνα) αυξάνουν την τιμή του δείκτη, ως αποτέλεσμα των υψηλότερων αναλογικά με το σύνολο της χώρας συγκεντρώσεων της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, ενώ οι υπόλοιποι εμφανίζουν μείωση της τιμής του δείκτη.

Ως προς τον συντελεστή ειδίκευσης, παρατηρείται ότι η τιμή του διαμορφώνεται στο 0,18% το 2000 και μειώνεται ελαφρά σε 0,16% το 2008. Αυτό σημαίνει ότι η κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας παρουσιάζει ελάχιστες διαφοροποιήσεις σε

σχέση με την αντίστοιχη της χώρας και δεν διαθέτει εξειδίκευση υψηλού επιπέδου σε ορισμένες οικονομικές δραστηριότητες.

12. Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

12.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας

Το 2000 η νησιωτική περιφέρεια του Βορείου Αιγαίου βρίσκεται στη χαμηλότερη θέση της κατάταξης των περιφερειών ως προς τον πληθυσμό (192.719 άτομα), αποτελώντας το 1,8% του συνολικού πληθυσμού της χώρας, αλλά και ως προς τα βασικά μεγέθη της απασχόλησης και της αγοράς εργασίας (Πίνακας 51).

Πίνακας 51: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

	2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή
Πληθυσμός χώρας	10.468.277	10.776.116	307.839	2,9
Πληθυσμός περιφέρειας	192.719	192.408	-310	-0,2
Μερίδιο περιφέρειας στον πληθυσμό της χώρας	1,8	1,8	-	-
Πληθυσμός περιφέρειας (15-64 ετών)	119.937	121.771	1.834	1,5
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (σύνολο)	69.691	75.669	5.978	8,6
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (15-64 ετών)	68.018	74.550	6.531	9,6
Δείκτης συμμετοχής (χονδρικός)	36,2	39,3	3,2	8,8
Δείκτης συμμετοχής (15-64 ετών)	56,7	61,2	4,5	8,0
Απασχόληση (σύνολο)	64.332	72.480	8.149	12,7
Απασχόληση (15-64 ετών)	62.659	71.361	8.702	13,9
Δείκτης απασχόλησης (σύνολο)	33,4	37,7	4,3	12,8
Δείκτης απασχόλησης (15-64 ετών)	52,2	58,6	6,4	12,2
Πρωτογενής τομέας	12.850	9.161	-3.689	-28,7
Δευτερογενής τομέας	14.556	12.226	-2.330	-16,0
Τριτογενής τομέας	36.927	51.094	14.167	38,4
Εργοδότες	6.619	6.471	-148	-2,2
Αυτοαπασχολούμενοι	20.689	19.038	-1.651	-8,0
Μισθωτοί	31.429	43.406	11.977	38,1
Βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση	5.596	3.565	-2.031	-36,3
Ανεργία (σύνολο)	5.359	3.189	-2.171	-40,5
Ανεργία (15-64 ετών)	5.359	3.189	-2.171	-40,5
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (σύνολο)	7,7	4,2	-3,5	-
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (15-64 ετών)	7,9	4,3	-3,6	-

Το εργατικό δυναμικό αποτελείται από 69.691 άτομα, το οποίο περιορίζεται κάπως στις εργάσιμες ηλικίες (15-64 ετών) και φθάνει τα 68.018 άτομα. Η συνολική απασχόληση ανέρχεται στα 64.322 άτομα και στα 62.659 στις ηλικίες 15-64 ετών. Αυτά τα μεγέθη κατατάσσουν την περιφέρεια στην τελευταία θέση της ιεράρχησης των περιφερειών ως προς τα σχετικά τους μεγέθη. Τέλος, το

2000 το ποσοστό της ανεργίας έφθασε το 7,7% του εργατικού δυναμικού,¹⁵⁷ αριθμώντας 5.359 άτομα.

Ο συνολικός πληθυσμός της περιφέρειας παραμένει στάσιμος (η μικρή μείωση κατά 310 άτομα, ποσοστό -0,2%, δεν διαφοροποιεί επί της ουσίας αυτή τη διαπίστωση), ενώ ο πληθυσμός ηλικίας 15-64 ετών εμφανίζει μια ελαφρά αύξηση κατά 1.834 άτομα (ποσοστό 1,5%). Αυτές οι μεταβολές του πληθυσμού της περιφέρειας είναι μικρότερες από τις αντίστοιχες μεταβολές του συνόλου της χώρας και πολύ πιο χαμηλές σε σύγκριση με τις αντίστοιχες του Ν. Αιγαίου, αναδεικνύοντας το δημογραφικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει η περιφέρεια, αλλά και τον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο οι περιφέρειες ανταποκρίνονται σε αυτές τις εξελίξεις. Ο πληθυσμός της περιφέρειας του Βορείου Αιγαίου παρουσιάζει διαρκή μείωση κατά την περίοδο 1951-1981 και αυτό είναι αποτέλεσμα της εσωτερικής μετανάστευσης προς τα μεγάλα αστικά κέντρα και ιδιαίτερα προς την Αθήνα. Η εικόνα αυτή αντιστρέφεται μετά το 1981, όπου παρατηρούνται μικρά ποσοστά αύξησης του πληθυσμού κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 και του 1990. Ωστόσο αυτός ο ρυθμός αύξησης δεν θεωρείται ικανοποιητικός, σε βαθμό που να αναπληρώνει τις απώλειες και να δημιουργεί μια νέα πληθυσμιακή δυναμική. Αν μάλιστα λάβουμε υπόψη ότι η αύξηση αυτού υπολείπεται κατά πολύ της αντίστοιχης αύξησης του πληθυσμού της χώρας,¹⁵⁸ αυτός ο ρυθμός αύξησης είναι πολύ ανησυχητικός,

Σε αντίθεση με τις εξελίξεις στον πληθυσμό, το εργατικό δυναμικό της περιφέρειας στο σύνολό του αυξάνεται κατά 5.978 άτομα (ποσοστό 8,6%), ενώ στις εργάσιμες ηλικίες η αύξηση είναι ακόμα μεγαλύτερη (6.531 άτομα, ποσοστό 9,6%, από τα υψηλότερα στο σύνολο των περιφερειών). Αυτές οι εξελίξεις διαφοροποιούν σημαντικά και τους δείκτες συμμετοχής του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό. Πιο συγκεκριμένα, ο χονδρικός δείκτης συμμετοχής αυξάνεται από 36,2%¹⁵⁹ το 2000 σε 39,3% το 2008, ενώ ο δείκτης συμμετοχής στις εργάσιμες ηλικίες από 56,7% σε 61,2% τα αντίστοιχα έτη. Αυτή η βελτίωση των δεικτών συμμετοχής του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό θα πρέπει να θεωρηθεί ως αναμενόμενη αφενός γιατί συνιστά έναν από τους γενικότερους στόχους της οικονομικής πολιτικής και των πολιτικών απασχόλησης, αφετέρου γιατί είναι απολύτως απαραίτητη σε μια προσπάθεια σύγκλισης και εναρμόνισης με τις ευρύτερες οικονομικές διεργασίες της χώρας.

Οι χαμηλοί δείκτες συμμετοχής που καταγράφονται στον Πίνακα 51 παρατηρούνται και σε προγενέστερη έρευνα το 2005, με τίτλο *Έρευνα*

---

¹⁵⁷ Ο δείκτης αυτός είναι ο τρίτος χαμηλότερος ανάμεσα στις περιφέρειες της χώρας ύστερα από αυτούς των Ιονίων Νήσων και της Κρήτης.

¹⁵⁸ Βλ. σχετικά *Έρευνα Απασχόλησης στο Βόρειο Αιγαίο* (2005), και συγκεκριμένα «Επαγγελματική κινητικότητα, κοινωνικά δίκτυα, δομή και κατάκτηση της αγοράς εργασίας σε μία νησιωτική περιοχή», Εργαστήριο Κοινωνικής και Πολιτισμικής Ψηφιακής Τεκμηρίωσης, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

¹⁵⁹ Αυτός ο ιδιαίτερα χαμηλός δείκτης συμμετοχής, σημαντικά χαμηλότερος από τους αντίστοιχους όλων των περιφερειών της χώρας, αναδεικνύει ένα από τα πιο σοβαρά προβλήματα της περιφέρειας. Στην πραγματικότητα, περίπου ένας στους τρεις κατοίκους της περιφέρειας εντάσσεται στις οικονομικές δραστηριότητες της, γεγονός με ιδιαίτερες συνέπειες στη διαμόρφωση του ευρύτερου οικονομικού περιβάλλοντος όσο και της ανάπτυξης των δράσεων του κοινωνικού κράτους.

απασχόλησης στο Βόρειο Αιγαίο,¹⁶⁰ σύμφωνα με την οποία, η αγορά εργασίας στο Βόρειο Αιγαίο παρουσιάζει σημαντικά προβλήματα ως προς τις δομές πρόσβασης σε αυτήν, αλλά και ως προς τη διαφάνεια και την κατάταμσή της. Αυτές τις αδυναμίες δημιουργούνται και μεγεθύνονται από το μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων του Βορείου Αιγαίου. Το 94,0% των επιχειρήσεων έχει λιγότερους από πέντε εργαζομένους, ενώ το υπόλοιπο 5,4% απασχολεί 6-10 άτομα. Στην πραγματικότητα, η πολύ μικρή επιχείρηση αποτελεί τον κυρίαρχο και εν πολλοίς τον 'μοναδικό' τύπο επιχείρησης στο Βόρειο Αιγαίο. Επιχειρήσεις αυτού του μεγέθους δεν είναι σε θέση να διαχειριστούν με ευκολία τα θέματα του ανθρώπινου δυναμικού και για τον λόγο αυτόν στηρίζονται στην εμπειρία του εργοδότη, στα ανθρώπινα δίκτυα και στις παραδοσιακές σχέσεις εμπιστοσύνης που αναπτύσσονται σε τοπικό επίπεδο. Παράλληλα, ένα σημαντικό μέρος του ανθρώπινου δυναμικού καθορίζει τη σχέση του με τον κόσμο της εργασίας μέσα από στάσεις και νοοτροπίες, που συνδέονται με την παραδοσιακή δομή της οικογένειας, τις στρατηγικές ανάπτυξης κοινωνικού κύρους, τον περιορισμό της δημόσιας ζωής των γυναικών κ.ά. Αποτέλεσμα αυτών των στάσεων είναι ένα μεγάλο μέρος του ανθρώπινου δυναμικού να βρίσκεται εκτός αγοράς εργασίας ή να έχει μικρή ή καθόλου πρόσβαση σε αυτή.¹⁶¹ Τα προβλήματα που συναντούν οι εργαζόμενοι στο πολύπλοκο εργασιακό περιβάλλον του νησιού και στην καταταμημένη αγορά εργασίας τα αντιμετωπίζουν κυρίως μέσα από την ενεργοποίηση των κοινωνικών τους δικτύων, καθώς και των δικτύων που τους συνδέουν με την πολιτική της τοπικής κοινωνίας.

Ανάλογες εξελίξεις λαμβάνουν χώρα και στο πεδίο της απασχόλησης, η οποία στο σύνολό της αυξάνεται κατά 8.149 άτομα (ποσοστό 12,7%), ενώ στις εργάσιμες ηλικίες αυξάνεται κατά 8.702 (ποσοστό 13,9%). Αυτός ο ρυθμός μεταβολής της απασχόλησης είναι ο δεύτερος υψηλότερος (μετά το 20,5% της περιφέρειας Αττικής) ανάμεσα στις περιφέρειες της χώρας και συνιστά μια ένδειξη της διαδικασίας σύγκλισης της περιφέρειας με τις άλλες περιφέρειες της χώρας κατά το διάστημα αυτό. Η πορεία αυτής της σύγκλισης αποτυπώνεται πιο παραστατικά στους δείκτες απασχόλησης, η βελτίωση των οποίων ανέρχεται σε 4,4% (από 33,4% το 2000 σε 37,7% το 2008) για τη συνολική απασχόληση και σε 6,4% (από 52,2% σε 58,6% για τα αντίστοιχα έτη) για την απασχόληση των ατόμων ηλικίας 15-64.¹⁶² Όσον αφορά την απασχόληση ανά

¹⁶⁰ Βλ. σχετικά *Έρευνα Απασχόλησης στο Βόρειο Αιγαίο* (2005) και συγκεκριμένα «Επαγγελματική κινητικότητα, κοινωνικά δίκτυα, δομή και κατάταμηση της αγοράς εργασίας σε μία νησιωτική περιοχή», Εργαστήριο Κοινωνικής και Πολιτισμικής Ψηφιακής Τεκμηρίωσης, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

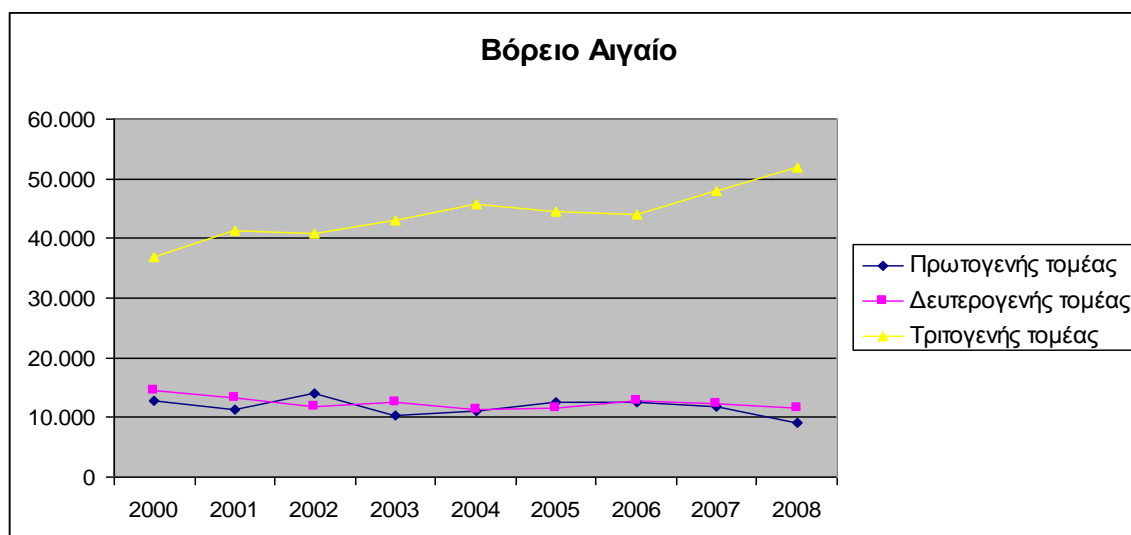
¹⁶¹ Το φαινόμενο αυτό, της περιορισμένης συμμετοχής, καταδεικνύει ότι, εκτός από το για πολλές δεκαετίες έντονο πρόβλημα του γυναικείου πληθυσμού της περιφέρειας, ο οποίος παραμένει εκτός αγοράς εργασίας, τα τελευταία χρόνια αρχίζει να το αντιμετωπίζει και ο ανδρικός πληθυσμός του Βορείου Αιγαίου. Οι μη οικονομικά ενεργοί άνδρες (έχει παρατηρηθεί το φαινόμενο οι μακροχρόνια άνεργοι να μεταπηδούν στο μη ενεργό οικονομικά πληθυσμό) αυξήθηκαν κατά 8,0%, το χρονικό διάστημα 1994-2004. Η ηλικία άνω των 40 ετών υπερτερεί έναντι των υπόλοιπων ηλικιακών ομάδων (βλ. ενδεικτικά *Έκθεση επιχειρηματικότητας της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου*, 2005), με αποτέλεσμα η σχετικά μεγάλη ηλικία του εργατικού δυναμικού να αποτελεί σημαντικό πρόβλημα στο Βόρειο Αιγαίο.

¹⁶² Παρά τη βελτίωση, ο δείκτης απασχόλησης παραμένει ο δεύτερος χαμηλότερος μετά τον δείκτη της Δ. Μακεδονίας (56,9%) ανάμεσα στις περιφέρειες της χώρας.

φύλο, σύμφωνα με στοιχεία για το 2004, που παρουσιάζονται στην Έκθεση επιχειρηματικότητας της Περιφέρειας Βόρειου Αιγαίου (2005), από το σύνολο των απασχολούμενων στην περιφέρεια το 65,0% με 70,0% είναι άνδρες, από τους οποίους το 62,0% περίπου εργάζεται στον τριτογενή τομέα, το 22,0% εργάζεται στον δευτερογενή τομέα (ο οποίος καλύπτεται 92,0% περίπου από άνδρες), ενώ το υπόλοιπο 16,0% εργάζεται στον πρωτογενή τομέα. Το 80,0% των απασχολούμενων γυναικών εργάζεται στον τριτογενή τομέα, το 16,0% στον πρωτογενή και το υπόλοιπο 4,0% στο δευτερογενή τομέα.

Αυτές οι μεταβολές της απασχόλησης διαφοροποιούνται σημαντικά ανάμεσα στους τρεις βασικούς παραγωγικούς τομείς της οικονομίας (Διάγραμμα 11). Ο πρωτογενής τομέας, όπως συμβαίνει στο σύνολο σχεδόν των περιφερειών της χώρας (με εξαίρεση αυτής της Αττικής), παρουσιάζει μείωση κατά 28,7% και απώλεια 3.689 θέσεων εργασίας, με αποτέλεσμα το 2008 τον περιορισμό του μεριδίου του πρωτογενούς τομέα στο 12,6% της συνολικής απασχόλησης. Σημαντική πρέπει να θεωρηθεί επίσης η κατά -16,0% μείωση της απασχόλησης στον δευτερογενή τομέα, γεγονός που οδηγεί στην απώλεια 2.330 θέσεων εργασίας και στον περιορισμό του μεριδίου του δευτερογενούς τομέα στο 16,9%. Θετικές είναι οι εξελίξεις στον τριτογενή τομέα, όπου η αύξηση της απασχόλησης ανέρχεται σε 38,4%, ανοίγοντας 14.167 θέσεις εργασίας, γεγονός που επιτρέπει την απορρόφηση της υπερβάλλουσας εργασίας (των θέσεων εργασίας που χάθηκαν) των δύο άλλων τομέων.

Διάγραμμα 11: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Όσον αφορά το ακαθάριστο προϊόν του πρωτογενή τομέα, ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του 2000, παρατηρείται μια μικρή πτώση της συμμετοχής του στο συνολικό προϊόν της περιφέρειας, το οποίο οφείλεται κυρίως στον περιορισμό του ρυθμού μεταβολής της φυτικής, ζωικής και δασικής παραγωγής, παρά την άνοδο της αλιείας, η οποία όμως παραμένει σε χαμηλά επίπεδα, σε σχέση με τους

υπόλοιπους κλάδους του πρωτογενή τομέα.¹⁶³ Οι εξελίξεις στην απασχόληση και στο ακαθάριστο προϊόν του πρωτογενή τομέα, σύμφωνα με έκθεση του ΚΕΤΑ Β. Αιγαίου, οφείλονται σε πλήθος παραγόντων, η σύνθεση των οποίων επηρεάζει την κατάσταση που επικρατεί στον τομέα, δημιουργώντας παράλληλα αρνητικές μελλοντικές προοπτικές. Αυτοί οι κυρίαρχοι παράγοντες είναι: η διάρθρωση του τομέα, τα προβλήματα διάθεσης που αντιμετωπίζουν τα παραγόμενα αγροτικά προϊόντα, με τη μείωση της στήριξης των τιμών τους από την Ευρωπαϊκή Ένωση· το αυξημένο κατά μονάδα κόστος παραγωγής, λόγω του μικρού και συνάμα διάσπαρτου αγροτικού κλήρου σε συνδυασμό με τις δυσχερείς εδαφολογικές συνθήκες· η έλλειψη υποστήριξης νέων μεθόδων παραγωγής και καλλιεργειών και ο πολύ χαμηλός δείκτης άρδευσης επί των καλλιεργούμενων εκτάσεων (ο δείκτης άρδευσης σε εθνικό επίπεδο φθάνει στο 37,0% το 2004, ενώ στην περιφέρεια διαμορφώνεται μόλις στο 4,3%).

Σημαντικό ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζουν οι εξελίξεις της απασχόλησης ως προς τη θέση στο επάγγελμα. Εργοδότες και αυτοαπασχολούμενοι, που παρέχουν έναν έμμεσο δείκτη της ανάπτυξης επιχειρηματικών ευκαιριών, παρουσιάζουν μείωση της απασχόλησής τους κατά -2,2% οι πρώτοι και κατά -8,0% οι δεύτεροι. Παρ' όλα αυτά, οι αυτοαπασχολούμενοι εξακολουθούν να καταλαμβάνουν ένα σημαντικό τμήμα της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας, η οποία το 2008 ανήλθε σε 26,3%. Στον αντίποδα των εξελίξεων αυτών, οι μισθωτοί παρουσιάζουν σημαντική αύξηση κατά 38,4% (11.977 άτομα), διαμορφώνοντας τον δείκτη μισθωτής εργασίας στο 59,9%, έτσι ώστε έξι στους δέκα απασχολούμενους στην περιφέρεια να είναι μισθωτοί. Αυτή η αύξηση της μισθωτής απασχόλησης φαίνεται σε μεγάλο βαθμό να απορροφά και τη μείωση που παρατηρείται σε όσους απασχολούνται στις οικογενειακές επιχειρήσεις (κατά 2.031 άτομα, ποσοστό 36,3%). Αυτή η μείωση οφείλεται είτε στην αδυναμία των οικογενειακών επιχειρήσεων να συντηρήσουν οικονομικά τα μέλη των οικογενειών τους, είτε σε μια δυναμική διαδικασία μισθωτοποίησης της απασχόλησης της περιφέρειας, η οποία δημιουργεί πιο ικανοποιητικές εργασιακές συνθήκες.

Οι εξελίξεις αυτές, εκτός των άλλων, οδηγούν, όπως συμβαίνει και στην πλειονότητα των περιφερειών της χώρας, στη μείωση της ανεργίας. Η μείωση αυτή, που φθάνει το 40,5%, περιορίζοντας τον αριθμό των ανέργων από 5.359 το 2000 στο 3.189 το 2008, διαμορφώνει ένα ιδιαίτερα περιορισμένο ποσοστό ανεργίας (4,2%) για το 2008. Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι αυτό το χαμηλό ποσοστό ανεργίας δεν αποτελεί αναγκαστικά μια θετική εξέλιξη, ιδιαίτερα μάλιστα στις περιπτώσεις εκείνες, όπως συμβαίνει στο Β. Αιγαίο, που οι δείκτες συμμετοχής του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό είναι ιδιαίτερα περιορισμένοι.¹⁶⁴

---

¹⁶³ Βλ σχετικά *Έκθεση Επιχειρηματικότητας της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου* (2005)..

¹⁶⁴ Μόνο το χαμηλό ποσοστό ανεργίας δεν συνιστά ικανοποιητικό δείκτη της εύρυθμης και αποτελεσματικής λειτουργίας της αγοράς εργασίας (και της τοπικής οικονομίας γενικότερα). Και τούτο γιατί μπορεί να λειτουργήσει παραπλανητικά, καθώς κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις η ύφεση της τοπικής οικονομίας μπορεί να οδηγήσει σε απομάκρυνση από την αγορά εργασίας και τη δομή της απασχόλησης ενός τμήματος του εργατικού δυναμικού (απογοητευμένοι άνεργοι), με αποτέλεσμα τα άτομα αυτά να συμπεριλαμβάνονται στον μη οικονομικά ενεργό πληθυσμό, διατηρώντας το ποσοστό της ανεργίας σε χαμηλό επίπεδο. Η περιορισμένη δηλαδή οικονομική δραστηριότητα και η ύφεση της

Η μείωση της ανεργίας καταγράφεται και μέσα από τα σχετικά στοιχεία του ΟΑΕΔ. Πιο συγκεκριμένα, από τον Αύγουστο του 2004 μέχρι τον Νοέμβριο του 2008 η εγγεγραμμένη ανεργία στη περιφέρεια μειώθηκε κατά -32,2% και από 4.837 άτομα περιορίστηκε σε 3.280. Οι υψηλότερες συγκεντρώσεις της εγγεγραμμένης ανεργίας εντοπίζονται στους υπαλλήλους γραφείου (25,4%), στους ανειδίκευτους εργάτες (24,3%) και στους απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών (21,0%). Με εξαίρεση τους ανειδίκευτους εργάτες, που παρουσιάζουν ρυθμό μείωσης της ανεργίας τους (-39,0%) υψηλότερο από τον μέσο ρυθμό της περιφέρειας (32,2%), οι άλλες δύο κατηγορίες με υψηλές συγκεντρώσεις ανέργων εμφανίζουν σχετικά περιορισμένους ρυθμούς μείωσης (29,0% οι υπάλληλοι γραφείου και -7,8% οι απασχολούμενοι στις υπηρεσίες και οι πωλητές), ως αποτέλεσμα της αδυναμίας που παρουσιάζει η αγορά εργασίας της συγκεκριμένης περιφέρειας να λειτουργήσει αποτελεσματικά και να απορροφήσει αυτές τις κατηγορίες των ανέργων. Τα επιστημονικά επαγγέλματα συγκεντρώνουν μερίδιο της τάξης του 13,0%, οι τεχνολόγοι και οι τεχνικοί βοηθοί το 8,1%, ενώ οι άλλες επαγγελματικές κατηγορίες συγκεντρώνουν εμφανώς χαμηλότερα μερίδια.

12.2 Μία προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης

Στην ενότητα αυτή θα επιχειρηθεί τόσο η διερεύνηση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης όσο και της κλαδικής εξειδίκευσης της περιφέρειας και των αναδιαρθρώσεων που λαμβάνουν χώρα το διάστημα 2000-2008. Η χρήση της μεθόδου απόκλισης-συμμετοχής (shift-share analysis) συμβάλλει, μέσα από τον διαχωρισμό της μεταβολής της απασχόλησης σε επιμέρους συνιστώσες, στην ανάδειξη μερικών από τα αίτια αυτά. Η εφαρμογή της μεθόδου και τα αποτελέσματά της για την Περιφέρεια του Βορείου Αιγαίου παρουσιάζονται στον Πίνακα 52. Οι κλάδοι της περιφέρειας ταξινομούνται και εδώ σε έξι ομάδες. Η πρώτη ομάδα περιλαμβάνει τη γεωργία-κτηνοτροφία και τους λοιπούς κλάδους του πρωτογενούς τομέα, η δεύτερη ομάδα περιλαμβάνει τα ορυχεία-λατομεία, τη μεταποίηση και τον ηλεκτρισμό-ύδρευση, η τρίτη ομάδα τις κατασκευές, η τέταρτη ομάδα περιλαμβάνει το εμπόριο (χονδρικό, λιανικό, αυτοκινήτων) και τα ξενοδοχεία-εστιατόρια, η πέμπτη ομάδα περιλαμβάνει τη δημόσια διοίκηση και άμυνα, την κοινωνική ασφάλιση, την εκπαίδευση και την υγεία και η έκτη ομάδα τους λοιπούς κλάδους των υπηρεσιών.¹⁶⁵

Για το σύνολο των κλάδων της περιφέρειας το θετικό πρόσημο της ομολογικής και της διαφορικής συνιστώσας υποδηλώνει τη συνύπαρξη μιας ευνοϊκής διάρθρωσης των οικονομικών κλάδων με τους τοπικούς παράγοντες (βασικές υποδομές), που μπορεί να ερμηνεύσει, σε μεγάλο βαθμό, τις εξελίξεις στην απασχόληση.

τοπικής οικονομίας αδυνατούν να δημιουργήσουν θέσεις εργασίας, οδηγώντας ένα τμήμα του εργατικού δυναμικού στην απομάκρυνση από την αγορά εργασίας, με αποτέλεσμα τη διατήρηση των ποσοστών ανεργίας και των δεικτών συμμετοχής σε χαμηλά επίπεδα.

¹⁶⁵ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 9.

Πίνακας 52: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Κωδ.	Κλάδος	Μεταβολές σε απόλυτα μεγέθη και ποσοστά				Συνιστώσες απόκλισης και συμμετοχής σε απόλυτες τιμές			
		2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή	Εθνική Συνιστώσα	Ομολογική Συνιστώσα	Διαφορική Συνιστώσα	Μεταβολή
I	Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία – Αλιεία	12.850	9.161	-3.689	-28,7	1.520	-4.972	-237	-3.689
II	Ορυχεία και λατομεία –Μεταποιητικές βιομηχανίες – Παροχή ηλεκτρικού, φυσικού αερίου, νερού	6.417	5.967	-450	-7,0	759	-934	-274	-450
III	Κατασκευές	8.139	5.536	-2.602	-32,0	963	1.470	-5.034	-2.602
IV	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο – Επισκευή αυτοκίνητων – Ξενοδοχεία και εστιατόρια	14.235	17.817	3.581	25,2	1.684	1.168	730	3.581
V	Δημόσια διοίκηση και άμυνα – Κοινωνική ασφάλιση – Εκπαίδευση – Υγεία	12.504	22.525	10.021	80,1	1.479	1.885	6.658	10.021
VI	Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών (*)	10.187	11.474	1.287	12,6	1.205	1.679	-1.597	1.287
Σύνολο		64.332	72.480	8.149	12,7	7.609	295	245	8.149

(*) Η κατηγορία «VI. Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών» περιλαμβάνει: Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες I. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί K. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες E. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου και άλλων υπηρεσιών κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα, O. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα.

Ωστόσο το περιορισμένο μέγεθος και των δύο συνιστωσών, πέρα από τις επιφυλάξεις όσον αφορά την ασφαλή διατύπωση συμπερασμάτων, υποδηλώνει και τη χαμηλή επίδραση των παραγόντων αυτών στην ενίσχυση της απασχόλησης. Η εθνική συνιστώσα αναδεικνύεται στον ισχυρότερο παράγοντα των μεταβολών που υφίσταται η απασχόληση στο σύνολο της περιφέρειας.

Στις αναλυτικές κατηγορίες των κλάδων, η εφαρμογή της μεθόδου οδηγεί σε ποικιλία διαπιστώσεων που ωστόσο μπορούν να ενταχθούν σε τρεις διακριτές ενότητες: Στην πρώτη ενότητα εντάσσονται οι κλάδοι του πρωτογενούς και του δευτερογενούς τομέα. Και στις δύο ομάδες κλάδων τόσο η ομολογική όσο και η διαφορική συνιστώσα έχουν αρνητικό πρόσημο, γεγονός που αποδίδεται στον συνδυασμό μιας δυσχερούς διάρθρωσης των οικονομικών κλάδων με την απουσία στοιχειωδών υποδομών που θα έδιναν ώθηση στην αύξηση της απασχόλησης. Το γεγονός αυτό μπορεί σε σημαντικό βαθμό να ερμηνεύσει τις μειώσεις που υφίσταται η απασχόληση στην περιφέρεια.¹⁶⁶

Στη δεύτερη ενότητα μπορεί να ενταχθούν οι κατασκευές και οι λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών. Σε αυτές τις δύο ομάδες κλάδων η ομολογική συνιστώσα είναι θετική και η διαφορική αρνητική, γεγονός που υποδηλώνει τη συνύπαρξη δύο αντίρροπων δυνάμεων που διαμορφώνουν το τελικό αποτέλεσμα της απασχόλησης. Ειδικότερα στις κατασκευές η θετική ομολογική συνιστώσα συνδέεται με την ύπαρξη μιας ευνοϊκής κλαδικής διάρθρωσης που βοηθά την αύξηση της απασχόλησης. Ταυτοχρόνως, η αρνητική διαφορική συνιστώσα, που κυριαρχεί λόγω του μεγέθους της, υποδηλώνει την αρνητική παρουσία παραγόντων τοπικού χαρακτήρα (οδικά δίκτυα, υποδομές κ.ά.) που επιδρούν στη μείωση της απασχόλησης. Είναι δηλαδή η αρνητική επίδραση της διαφορικής συνιστώσας που οδηγεί στην τελική μείωση της απασχόλησης στον τομέα των κατασκευών. Στην περίπτωση των λοιπών κλάδων των υπηρεσιών ο συνδυασμός της θετικής ομολογικής και της αρνητικής διαφορικής συνιστώσας οδηγεί, σ' αντίθεση με τις κατασκευές, στην αύξηση της απασχόλησης. Και αυτό γιατί η αρνητική διαφορική συνιστώσα υπολείπεται της θετικής ομολογικής συνιστώσας, γεγονός που υποδεικνύει την ύπαρξη μιας κατάλληλης διάρθρωσης των κλάδων στην περιφέρεια, η οποία υπερσχύει της αρνητικής επίδρασης των τοπικών παραγόντων, με αποτέλεσμα την αύξηση της απασχόλησης.

Τέλος, στην τρίτη ενότητα εντάσσονται το εμπόριο, τα ξενοδοχεία-εστιατόρια και η δημόσια διοίκηση, η άμυνα, η κοινωνική ασφάλιση, η εκπαίδευση και η υγεία. Και στις δύο ομάδες τόσο η ομολογική όσο και η διαφορική συνιστώσα είναι θετικές και ερμηνεύουν ικανοποιητικά τις αυξήσεις της απασχόλησης. Ωστόσο στους κλάδους του χονδρικού και λιανικού εμπορίου και των ξενοδοχείων-εστιατορίων η ύπαρξη μιας ευνοϊκής διάρθρωσης των κλάδων

---

¹⁶⁶ Υπενθυμίζεται ότι, καθώς τα μεγέθη της απασχόλησης στους υπό ανάλυση κλάδους είναι ιδιαίτερα περιορισμένα, τα όποια συμπεράσματα γίνονται δεκτά με ιδιαίτερη επιφύλαξη και συνιστούν περισσότερο ενδείξεις, παρά πραγματικά γεγονότα. Επιπρόσθετα, και για την περίπτωση της ομάδας κλάδων των ορυχείων και της μεταποίησης, να επισημάνουμε ότι οι κλάδοι που εντάσσονται (για λόγους ανάλυσης και εφαρμογής της συγκεκριμένης μεθόδου) στην ομάδα αυτή δεν εμφανίζουν κοινή εξέλιξη. Πιο συγκεκριμένα, τα ορυχεία και η βιομηχανία τροφίμων καταγράφουν μειώσεις στην απασχόληση, ενώ οι λοιποί κλάδοι της μεταποίησης, ο ηλεκτρισμός και η ύδρευση καταγράφουν αυξήσεις.

περισσότερο και λιγότερο ο τοπικός παράγοντας φαίνεται να επιδρά ενισχυτικά στην αύξηση της απασχόλησης. Το αντίθετο μπορεί να υποστηριχθεί για τους κλάδους της δημόσιας διοίκησης, της άμυνας, της κοινωνικής ασφάλισης, της εκπαίδευσης και της υγείας, όπου η συμβολή των τοπικού χαρακτήρα παραγόντων είναι σημαντικά υψηλότερη από αυτή της κλαδικής διάρθρωσης.

Με βάση τα αποτελέσματα της εφαρμογής της μεθόδου αυτής καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι, με εξαίρεση τους κλάδους του εμπορίου και της δημόσιας διοίκησης, οι τοπικοί παράγοντες, που συνδέονται με τα υφιστάμενα δίκτυα και τις υποδομές, φαίνεται να λειτουργούν ανασταλτικά στην αύξηση της απασχόλησης. Είναι προφανές ότι η γεωγραφική ιδιαιτερότητα της συγκεκριμένης περιφέρειας δεν επιτρέπει την απαιτούμενη ανάπτυξη των υποδομών, έτσι ώστε όχι μόνο δεν λειτουργεί ενισχυτικά στην αύξηση της απασχόλησης, αλλά αντιθέτως λειτουργεί και ως εμπόδιο. Από την άλλη πλευρά, η υφιστάμενη διάρθρωση των οικονομικών κλάδων δεν βοηθά τον πρωτογενή και τον δευτερογενή τομέα (σε μικρότερο βαθμό), αλλά και δεν φαίνεται να εμποδίζει την απασχόληση στους κλάδους των κατασκευών και του τριτογενούς τομέα γενικότερα.

12.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις

Μία πρώτη πλευρά της εξειδίκευσης της περιφέρειας από την οπτική της απασχόλησης παρουσιάζεται στον Πίνακα 53, όπου παρουσιάζονται οι μεταβολές της απασχόλησης στους σημαντικότερους σε διψήφιο κωδικό κλάδους της περιφέρειας.¹⁶⁷

---

¹⁶⁷ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 13. Το 3% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας είναι 1.930 για το 2000 και 2.174 για το 2008.

Πίνακας 53: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα κ.ά.	12.850	9.161	-3.689	-28,7
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	2.300	1.093	-1.207	-52,5
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	3.390	4.238	847	25,0
Ορυχεία, λατομεία, ηλεκτρισμός, ύδρευση	728	637	-91	-12,5
45. Κατασκευές	8.139	5.536	-2.602	-32,0
52. Λιανικό εμπόριο	7.193	8.662	1.470	20,4
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	2.210	3.946	1.736	78,5
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	4.833	5.208	375	7,8
61. Μεταφορές μέσω υδάτινων οδών (θαλάσσιων μέσων)	2.488	1.859	-629	-25,3
Λοιποί κλάδοι μεταφορών, αποθήκευση και επικοινωνίες	1.837	2.896	1.059	57,6
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	2.127	2.234	107	5,0
75. Δημόσια διοίκηση, άμυνα, κοινωνική ασφάλιση	5.485	13.309	7.824	142,6
80. Εκπαίδευση	4.146	5.872	1.725	41,6
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	2.873	3.345	472	16,4
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών ¹⁶⁸	3.735	4.485	750	20,1
Σύνολο	64.332	72.480	8.149	12,7

Η απασχόληση στο σύνολο της περιφέρειας αυξάνεται κατά 12,7% οδηγώντας στη δημιουργία 8.149 νέων θέσεων εργασίας. Αυτή η αύξηση της απασχόλησης είναι αποτέλεσμα διαφορετικών μεταβολών στους κλάδους τόσο ως προς το μέγεθος όσο και ως προς την κατεύθυνση. Από τους δεκαπέντε κλάδους που εμφανίζονται στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης οι δέκα εμφανίζουν θετικές μεταβολές στην απασχόληση και οι πέντε αρνητικές μεταβολές. Στους κλάδους που αυξάνεται η απασχόληση οι ρυθμοί μεταβολής κυμαίνονται μεταξύ του 5,0% (άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες) και του 142,6% (δημόσια διοίκηση και άμυνα). Στους κλάδους που εμφανίζεται μείωση οι ρυθμοί κυμαίνονται μεταξύ του -12,5% (ηλεκτρισμός, ύδρευση, ορυχεία, λατομεία) και του -52,5% (βιομηχανία τροφίμων και ποτών).

Πιο αναλυτικά, στους κλάδους που αυξάνεται η απασχόληση, τον υψηλότερο ρυθμό μεταβολής εμφανίζει ο κλάδος της δημόσιας διοίκησης και άμυνας, που υπερδιπλασιάζει (142,6%) την απασχόλησή του και ανοίγει 7.824 θέσεις εργασίας. Αυτή η αύξηση της απασχόλησης αποκτά ιδιαίτερη σημασία όχι μόνο γιατί καλύπτει το 96,0% της καθαρής αύξησης της απασχόλησης της

¹⁶⁸ Η κατηγορία «Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών» περιλαμβάνει τους κλάδους των ενδιάμεσων χρηματοπιστωτικών οργανισμών, τις άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου, τα ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό, τους ετερόδικους οργανισμούς και λοιποί υποκλάδοι του μονοψήφιου Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας.

περιφέρειας, αλλά και γιατί συνδέεται απόλυτα με την άσκηση και την εφαρμογή της δημοσιονομικής πολιτικής στη χώρα. Εκτός από τη δημόσια διοίκηση και άμυνα, άνοιγμα θέσεων εργασίας εντοπίζεται στους λοιπούς κλάδους του εμπορίου (78,5%), με 1.736 νέες θέσεις,¹⁶⁹ στους λοιπούς κλάδους των μεταφορών (57,6%) και στην εκπαίδευση (41,6%), όπου καταγράφονται 1.059 και 1.736 νέες θέσεις εργασίας αντίστοιχα.

Κάτι ανάλογο συμβαίνει στους λοιπούς κλάδους της μεταποίησης (25,0%), στο λιανικό εμπόριο (20,4%), στους λοιπούς κλάδους των υπηρεσιών (20,1%) και στην υγεία και κοινωνική μέριμνα (16,4%), με ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης υψηλότερους του μέσου ρυθμού της περιφέρειας.

Ωστόσο, αξίζει να επισημανθούν ιδιαίτερα τόσο οι λοιποί μεταποιητικοί κλάδοι¹⁷⁰ όσο και το λιανικό εμπόριο, καθώς οι πρώτοι καταφέρνουν, έστω και σε μικρή κλίμακα, να αυξήσουν την απασχόλησή τους σε μια περίοδο που επικρατεί έντονη τάση αποβιομηχάνισης στη χώρα, ενώ το λιανικό εμπόριο, που το 2000 ήταν ο δεύτερο σε μέγεθος κλάδος (μετά τη γεωργία-κτηνοτροφία) της περιφέρειας, φαίνεται να εξακολουθεί να αποτελεί διέξοδο για την απασχόληση. Τα ξενοδοχεία-εστιατόρια και οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες, με ρυθμούς αύξησης της τάξης του 7,8% και 5,0% αντίστοιχα, συμπληρώνουν την ομάδα με θετικούς ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα την απουσία μιας αναγκαίας δυναμικής παρουσίας σε δύο σημαντικούς κλάδους των υπηρεσιών που καλύπτουν τόσο τον χώρο των προσωπικών υπηρεσιών (ξενοδοχεία-εστιατόρια) όσο και τον χώρο των υπηρεσιών προς παραγωγούς (άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες).

Στους κλάδους που μειώνεται η απασχόληση, η βιομηχανία τροφίμων-ποτών (-52,5%), που περιορίζει την απασχόλησή της κάτω από το μισό, και οι κατασκευές που καταγράφουν ποσοστό -32,0% εμφανίζουν τους υψηλότερους ρυθμούς μείωσης. Ο πρώτος χάνει 1.207 θέσεις εργασίας και ο δεύτερος χάνει 2.602 θέσεις εργασίας. Οι μειώσεις αυτές είναι πολύ σημαντικές, όχι μόνο γιατί οδηγούν στην απώλεια θέσεων εργασίας, αλλά και γιατί αυτοί οι δύο κλάδοι συνδέονται στενά με ένα μεγάλο φάσμα οικονομικών κλάδων, με αποτέλεσμα η συρρίκνωση της δικής τους δραστηριότητας να επιδρά πολλαπλασιαστικά και σε άλλους κλάδους της περιφέρειας.¹⁷¹

Υψηλοί ρυθμοί μείωσης εμφανίζονται και στους κλάδους της γεωργίας-κτηνοτροφίας (-28,7%), γεγονός που οδηγεί στην απώλεια 3.689 θέσεων εργασίας, αλλά και στον κλάδο των μεταφορών μέσω θαλάσσιων μέσων (της

¹⁶⁹ Στην απασχόληση των λοιπών κλάδων του εμπορίου, κατά το υπό ανάλυση χρονικό διάστημα, εμφανίζονται σημαντικές ανακατατάξεις. Ο κλάδος του εμπορίου και της επισκευής αυτοκινήτων εμφανίζεται ιδιαίτερα δυναμικός, τετραπλασιάζοντας περίπου την απασχόλησή του, ενώ ο κλάδος του χονδρικού εμπορίου εμφανίζει σημαντική υποχώρηση.

¹⁷⁰ Οι μεγαλύτεροι από πλευράς απασχόλησης κλάδοι της μεταποίησης στην περιφέρεια το 2000 (κατά τάξη μεγέθους) είναι η βιομηχανία ξύλου, η κατασκευή μεταλλικών προϊόντων και η κατασκευή επίπλων. Στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα οι δύο πρώτοι κλάδοι εμφανίζουν μείωση στην απασχόλησή τους και ο τρίτος κλάδος εμφανίζει σημαντική αύξηση.

¹⁷¹ Για μια εκτίμηση των διακλαδικών σχέσεων και των πολλαπλασιαστών απασχόλησης και εισοδήματος των κλάδων αυτών σε εθνικό επίπεδο, σε μια σχετικά πρόσφατη χρονική περίοδο, ο ενδιαφερόμενος μπορεί να ανατρέξει στις εργασίες των Σκούντζου (2007) και Λίβα και Μπελεργή-Ρομπόλη (2007).

ναυτιλίας) (-25,3%), που οδηγεί στην απώλεια 629 θέσεων εργασίας. Και στους δύο αυτούς κλάδους οι συνέπειες της πτώσης της απασχόλησης επεκτείνονται και σε άλλους οικονομικούς και κοινωνικούς τομείς. Στην περίπτωση της γεωργίας-κτηνοτροφίας η πτώση αυτή της απασχόλησης σημαίνει αφενός την οριστική απομάκρυνση από το εργατικό δυναμικό ενός τμήματος των απασχολούμενων, λόγω συνταξιοδότησης,¹⁷² αφετέρου την ύπαρξη μιας κινητικότητας από τον πρωτογενή τομέα προς τον δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα.¹⁷³

Τέλος, την ομάδα των κλάδων που μειώνεται η απασχόληση συμπληρώνει η ομάδα κλάδων του ηλεκτρισμού, ύδρευσης, ορυχείων και λατομείων (-12,5%). Ασφαλώς, λόγω του μικρού μεγέθους των κλάδων αυτών, οι συνολικές απώλειες της απασχόλησης είναι ιδιαίτερα περιορισμένες (και σε σημαντικό βαθμό επισφαλείς, για λόγους που έχουν ήδη επισημανθεί). Ωστόσο, καθώς αυτή η ομάδα συνδέεται με την παραγωγή ενέργειας και με τη διαχείριση ενός μεγάλου τμήματος των φυσικών πόρων, η σημασία τους ενδέχεται να υπερβαίνει το μικρό τους μέγεθος, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια μιας διαδικασίας επέκτασης της χρήσης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και αλλαγής του αναπτυξιακού μοντέλου.

Αυτές οι μεταβολές της απασχόλησης που επισημάνθηκαν παραπάνω οδηγούν σε σημαντικές διαφοροποιήσεις στη διάρθρωση της απασχόλησης στους κλάδους (Πίνακας 54).

Πίνακας 54: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα κ.ά.	20,0	12,6	-7,3
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	3,6	1,5	-2,1
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	5,3	5,8	0,6
Ορυχεία, λατομεία, ηλεκτρισμός, ύδρευση	1,1	0,9	-0,2
45. Κατασκευές	12,7	7,6	-5,0
52. Λιανικό εμπόριο	11,2	12,0	0,8
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	3,5	5,4	1,9
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	7,5	7,2	-0,3
61. Μεταφορές μέσω υδάτινων οδών	3,9	2,6	-1,3
Λοιποί κλάδοι μεταφορών, αποθήκευσης και επικοινωνίες	2,9	4,0	1,1
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	3,3	3,1	-0,2
75. Δημόσια διοίκηση, άμυνα, κοινωνική ασφάλιση	8,5	18,4	9,8
80. Εκπαίδευση	6,4	8,1	1,7
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	4,5	4,6	0,1
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	5,8	6,2	0,4

¹⁷² Οι διαπιστώσεις αυτές ενισχύονται και από την ύπαρξη υψηλών μεριδίων των απασχολούμενων στον κλάδο της γεωργίας-κτηνοτροφίας, τα οποία το 2000 εντοπίζονταν στις ηλικιακές κατηγορίες των 55-64 ετών, αλλά και σ' αυτήν πάνω από 65 ετών.

¹⁷³ Αυτή η κινητικότητα της εργασίας από τον πρωτογενή τομέα προς τον δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα συνδυάζεται με την ύπαρξη σημαντικών οικονομικών και κοινωνικών διεργασιών, καθώς τμήματα του πληθυσμού μετατρέπονται από αγρότες και μέσω παραγωγής σε βιομηχανικούς εργάτες στην πρώτη περίπτωση και σε παραγωγούς υπηρεσιών στη δεύτερη.

Σύνολο	100,0	100,0	0,0
---------------	--------------	--------------	------------

Από τους δεκαπέντε βασικότερους κλάδους της περιφέρειας οι οκτώ βελτιώνουν τη συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας, ενώ οι άλλοι έξι τη μειώνουν. Στους κλάδους που βελτιώνουν την παρουσία τους η σημαντικότερη αλλαγή εντοπίζεται στη δημόσια διοίκηση και στην άμυνα, όπου καταγράφεται αυξητικό ποσοστό της τάξης του 9,8%. Το 2008 το 18,4% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας (έναν στους πέντε απασχολούμενους περίπου) εντοπίζεται στον κλάδο της δημόσιας διοίκησης. Αυτή η ισχυρή παρουσία ενός κλάδου που συνδέεται αποκλειστικά με τον δημόσιο τομέα σημαίνει παράλληλα την περιορισμένη δυνατότητα παρέμβασης του ιδιωτικού τομέα στην οικονομία, γεγονός με ιδιαίτερες οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις.

Η δεύτερη σημαντική διαφοροποίηση αφορά τη θετική παρουσία των λοιπών κλάδων του εμπορίου (κατά 1,9%), της εκπαίδευσης (κατά 1,7%) και των λοιπών κλάδων των μεταφορών (κατά 1,1%). Οι υπόλοιποι τέσσερις κλάδοι βελτιώνουν τη συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας με μικρότερα μερίδια (0,8% το λιανικό εμπόριο, που καταλαμβάνει πλέον την τρίτη θέση στην ιεραρχία των κλάδων της περιφέρειας, 0,6% οι λοιποί κλάδοι της μεταποίησης, 0,4% οι λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών και οριακά κατά 0,1% η υγεία-κοινωνική μέριμνα.

Σημαντικές ωστόσο είναι και οι ανακατατάξεις στους κλάδους που καταγράφεται μείωση της συμμετοχής τους στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας. Η πιο σημαντική διαφοροποίηση αφορά την πορεία του κλάδου της γεωργίας-κτηνοτροφίας κατά -7,3%. Στις αρχές του 21ου αιώνα ο κλάδος χάνει την παραδοσιακά πρώτη θέση που είχε εδώ και δεκαετίες στην περιφέρεια και υποχωρεί στη δεύτερη (μετά τον κλάδο της δημόσιας διοίκησης και άμυνας). Εξίσου σημαντική, για λόγους που ήδη αναφέρθηκαν, είναι και η πτώση κατά 5,0% του κλάδου των κατασκευών. Η βιομηχανία τροφίμων και οι μεταφορές μέσω υδάτινων οδών (ναυτιλία) συνιστούν άλλους δύο κλάδους, των οποίων η πτώση κατά 2,1% στον πρώτο και κατά 1,3% στον δεύτερο, θεωρείται πολύ σημαντική. Τέλος, τα ξενοδοχεία-εστιατόρια, οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες, ο ηλεκτρισμός, η ύδρευση, τα ορυχεία-λατομεία διαμορφώνουν σε ιδιαίτερα χαμηλή τιμή τη συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας. Στην περίπτωση μάλιστα των ξενοδοχείων-εστιατορίων και των άλλων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων η μείωση της συμμετοχής τους συνδέεται με αυξήσεις της απασχόλησής τους (7,8% την πρώτη περίπτωση και 5,0% στη δεύτερη), αλλά με χαμηλότερους ρυθμούς από τον αντίστοιχο μέσο για το σύνολο της περιφέρειας.

Η ανάλυση των μεταβολών της απασχόλησης στους κλάδους της περιφέρειας ολοκληρώνεται με την παράθεση δύο στατιστικών δεικτών (Πίνακας 55), του συντελεστή συμμετοχής και του συντελεστή εξειδίκευσης, οι οποίοι προσφέρουν πρόσθετες πληροφορίες σχετικά με τη συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων στην περιφέρεια (όπως αποτυπώνονται μέσα από την κλαδική διάρθρωση), αλλά και μια γενικού χαρακτήρα εξειδίκευση της περιφέρειας.

Πίνακας 55: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου,

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	Συντελεστής συμμετοχής απασχόλησης		Συντελεστής συμμετοχής ΑΠΑ	
	2000	2008	2000	2006
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα κ.ά.	1,1	1,1	1,7	2,0
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	1,2	0,6	-	-
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	0,5	0,6	-	-
Ορυχεία, λατομεία, ηλεκτρισμός, ύδρευση	0,7	0,6	1,3	1,3
45. Κατασκευές	1,8	0,9	1,0	1,4
52. Λιανικό εμπόριο	1,0	1,0	-	-
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	0,6	1,1	-	-
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	1,1	1,0	1,5	1,3
61. Μεταφορές μέσω υδάτινων οδών	5,8	3,2	-	-
Λοιποί κλάδοι μεταφορών, αποθήκευση και επικοινωνίες	0,5	0,8	-	-
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	0,8	0,5	-	-
75. Δημόσια διοίκηση, άμυνα, κοινωνική ασφάλιση	1,2	2,2	1,3	1,0
80. Εκπαίδευση	1,1	1,2	1,6	1,9
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	1,0	0,9	1,0	1,1
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	0,8	0,7	-	-
Σύνολο	1,0	1,0	1,0	1,0

Στο πεδίο της απασχόλησης το 2000 από τους δεκαπέντε κλάδους που παρουσιάζονται στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης οι επτά εμφανίζουν συντελεστή συμμετοχής υψηλότερο από τη μονάδα, οι έξι κλάδοι συντελεστή χαμηλότερο από τη μονάδα, ενώ δύο άλλοι κλάδοι συντελεστή ίσο με τη μονάδα. Οι πρώτοι υποδηλώνουν μια μεγαλύτερη συμμετοχή στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας, συγκριτικά με την αντίστοιχη του συνόλου της χώρας, ενώ οι δεύτεροι μικρότερη. Τον υψηλότερο (σε μεγάλη απόσταση από τους άλλους) συντελεστή συμμετοχής (5,8%) παρουσιάζει ο κλάδος των μεταφορών μέσω της ναυτιλίας. Παραδοσιακά τα νησιά του Β. Αιγαίου, πρωτίστως η Χίος και δευτερευόντως η Μυτιλήνη και η Σάμος, συνδέονται με πολλούς τρόπους με τη ναυτιλία. Υψηλό συντελεστή (1,8%) εμφανίζει και ο κλάδος των κατασκευών, υποδηλώνοντας τη μεγαλύτερη συμμετοχή στην απασχόληση της περιφέρειας, σε σύγκριση με την αντίστοιχη για το σύνολο της χώρας.

Οι υπόλοιποι κλάδοι, με συντελεστή υψηλότερο από τη μονάδα, κινούνται με δείκτες της τάξης του 1,1% και 1,2%, υποδεικνύοντας ότι διαθέτουν παρόμοια συμμετοχή στην απασχόληση της περιφέρειας με την αντίστοιχη που εμφανίζουν οι κλάδοι στο σύνολο της χώρας. Στην πλειονότητά τους οι κλάδοι (βιομηχανία τροφίμων, κατασκευές, ξενοδοχεία-εστιατόρια, ναυτιλία) με υψηλότερο από τη μονάδα συντελεστή συμμετοχής παρουσιάζουν τάση μείωσης του συντελεστή στο υπό ανάλυση χρονικό διάστημα. Ωστόσο, υπάρχουν και κλάδοι, όπως η δημόσια διοίκηση και άμυνα, με υψηλότερο από τη μονάδα συντελεστή συμμετοχής, που καταγράφουν τάση αύξησης της συμμετοχής τους,

με μεγαλύτερο ρυθμό ο πρώτος κλάδος (από 1,2% το 2000 σε 2,2% το 2008) και οριακά (από 1,1% σε 1,2%) ο δεύτερος.

Στους κλάδους με μοναδιαίο συντελεστή συμμετοχής (λιανικό εμπόριο και υγεία-κοινωνική μέριμνα) η τάση υποδηλώνει περισσότερο σταθεροποίηση παρά μεταβολή, καθώς στην περίπτωση του λιανικού εμπορίου ο συντελεστής συμμετοχής παραμένει διαχρονικά αμετάβλητος, ενώ στην περίπτωση της υγείας-κοινωνικής μέριμνας υποχωρεί οριακά (από 1,0% σε 0,9%).

Στους κλάδους με χαμηλότερο από τη μονάδα συντελεστή συμμετοχής μόνο οι λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών και οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες εμφανίζουν δείκτες που προσεγγίζουν τη μονάδα (0,8% και οι δύο), ενώ οι υπόλοιποι εμφανίζουν δείκτες που κυμαίνονται μεταξύ του 0,7% και 0,5%, γεγονός που σημαίνει ότι έχουν μια ιδιαίτερα χαμηλή συμμετοχή στην απασχόληση της περιφέρειας, συγκριτικά με αυτήν των κλάδων στο σύνολο της χώρας. Οι κλάδοι αυτοί είναι μοιρασμένοι ως προς τις τάσεις μεταβολής του δείκτη συμμετοχής, καθώς οι τρεις (λοιποί κλάδοι μεταποίησης, λοιποί κλάδοι εμπορίου και λοιποί κλάδοι μεταφορών) αυξάνουν διαχρονικά τον δείκτη συμμετοχής τους, με αυτόν μάλιστα των λοιπών κλάδων του εμπορίου να ξεπερνά τη μονάδα (1,1%) κατά το 2008, ενώ οι τρεις άλλοι κλάδοι (ηλεκτρισμός-ύδρευση, ορυχεία-λατομεία, άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες και λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών) εμφανίζουν τάσεις μείωσης του δείκτη συμμετοχής τους.

Συμπερασματικά μπορεί να υποστηριχθεί ότι η ναυτιλία και οι κατασκευές συνιστούν τους δύο βασικούς κλάδους με ιδιαίτερα υψηλή συμμετοχή στην απασχόληση της περιφέρειας κατά το 2000, με τους υπόλοιπους κλάδους της περιφέρειας να εμφανίζουν ελαφρά διαφοροποιημένη συμμετοχή. Ωστόσο και οι δύο κλάδοι εμφανίζουν σημαντική τάση μείωσης της συμμετοχής τους, στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, υπέρ της συμμετοχής του κλάδου της δημόσιας διοίκησης και άμυνας.

Ως σημαντικός παράγοντας για την ανάπτυξη και τη διατήρηση των επιπέδων απασχόλησης στην περιφέρεια, όπως είδαμε νωρίτερα, εμφανίζεται ο δημόσιος τομέας, ο οποίος μέσα από την ανάπτυξη εκπαιδευτικών, κοινωνικών και άλλων υπηρεσιών, τις τελευταίες δεκαετίες, βοήθησε σημαντικά στη συγκράτηση του πληθυσμού μέσα στα όριά της και στη διατήρηση, στην περιοχή, ενός εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού. Παρ' όλα αυτά, όμως, η αναπτυξιακή επιβράδυνση διατηρεί την ανεργία σε σχετικά υψηλά επίπεδα, ενώ δημιουργεί έντονα κοινωνικά προβλήματα και επιδεινώνει τα μεγέθη των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Στην περίπτωση αυτή, η φτώχεια, η κοινωνική περιθωριοποίηση και ο κοινωνικός αποκλεισμός συνδυάζονται με παράγοντες που έχουν σχέση με το εισόδημα, με την ικανοποιητική λειτουργία των οικογενειακών δικτύων προστασίας, τη δυνατότητα του ατόμου ή του νοικοκυριού να ξεπεράσει τις δυσκολίες και τα εμπόδια που δημιουργεί το θεσμικό έλλειμμα της χώρας. Τέτοιοι παράγοντες είναι κυρίως η απουσία ενός λειτουργικού συστήματος κοινωνικής πρόνοιας, η παρεμβατική, αλλά δυσλειτουργική, γραφειοκρατία και η επιθετική στάση του τραπεζικού συστήματος απέναντι στην αποταμίευση και την περιουσία των νοικοκυριών,

που παίρνει τη μορφή υψηλότοκου δανεισμού μέσω πιστωτικών καρτών, χαμηλών επιτοκίων των καταθέσεων, χορήγησης δανείων κίνησης και στεγαστικών δανείων των νοικοκυριών μόνο με ισχυρές εγγυήσεις.¹⁷⁴

Στο πεδίο της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας η εικόνα είναι πολύ διαφορετική (συγκριτικά με την αντίστοιχη της απασχόλησης). Το σύνολο και των επτά κλάδων (για τους οποίους υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία και συνεπώς και η δυνατότητα υπολογισμού του δείκτη συμμετοχής) εμφανίζει δείκτη συμμετοχής ίσο ή μεγαλύτερο από τη μονάδα. Πιο συγκεκριμένα, πέντε κλάδοι εμφανίζουν δείκτη μεγαλύτερο από τη μονάδα και δύο κλάδοι ίσο με τη μονάδα. Κατά το 2000 υψηλούς σχετικά δείκτες εμφανίζουν οι κλάδοι της γεωργίας-κτηνοτροφίας (1,7%), της εκπαίδευσης (1,6%) και των ξενοδοχείων-εστιατορίων (1,5%), γεγονός που υποδηλώνει την ιδιαίτερη σημασία που έχουν οι δείκτες αυτοί στην παραγωγική διαδικασία της περιφέρειας. Οι κλάδοι της γεωργίας-κτηνοτροφίας, της εκπαίδευσης και τα ξενοδοχεία-εστιατόρια συμμετέχουν στην παραγωγή προϊόντος (και κατά πάσα πιθανότητα, στη δημιουργία εισοδήματος) στην περιφέρεια αναλογικά περισσότερο απ' ό,τι οι κλάδοι αυτοί στο σύνολο της χώρας. Παράλληλα, η γεωργία-κτηνοτροφία, οι κατασκευές και η εκπαίδευση αυξάνουν διαχρονικά τους δείκτες συμμετοχής τους, τα ξενοδοχεία-εστιατόρια και η δημόσια διοίκηση τούς μειώνουν, ενώ ο ηλεκτρισμός, η ύδρευση, τα ορυχεία-λατομεία διατηρούν αμετάβλητο τον δείκτη συμμετοχής τους.

Ως προς τον συντελεστή ειδίκευσης, βλέπουμε πως η τιμή του διαμορφώνεται στο 0,14% το 2000 και αυξάνεται ελαφρά σε 0,15% το 2008. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι στη συγκεκριμένη περιφέρεια δεν υπάρχει η απαιτούμενη εξειδίκευση σε ορισμένες οικονομικές δραστηριότητες και ότι η διάρθρωση των κλάδων δεν έχει διαφορές σε σχέση με την αντίστοιχη της χώρας.

---

¹⁷⁴ Βλ. περισσότερα στην Έρευνα απασχόλησης για το Βόρειο Αιγαίο (2005) το κείμενο «Επαγγελματική κινητικότητα, κοινωνικά δίκτυα, δομή και κατάτμηση της αγοράς εργασίας σε μια νησιωτική περιοχή», Εργαστήριο Κοινωνικής και Πολιτισμικής Ψηφιακής Τεκμηρίωσης, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

13. Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

13.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας

Η νησιωτική περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου¹⁷⁵ στις αρχές της δεκαετίας του 2000 βρίσκεται σε χαμηλή θέση (ενδέκατη ανάμεσα στις δεκατρείς περιφέρειες) ως προς το μέγεθος του πληθυσμού (277.627 άτομα), καλύπτοντας το 2,7% του συνολικού πληθυσμού της χώρας και στη δέκατη θέση ως προς το εργατικό δυναμικό (125.836 άτομα), την απασχόληση (112.594 άτομα), αλλά και την ανεργία που ανέρχεται σε 13.242 άτομα (ποσοστό 10,5%).¹⁷⁶

Οι εξελίξεις, όμως, που λαμβάνουν χώρα το χρονικό 2000-2008 αλλάζουν σε μεγάλο βαθμό αυτά τα βασικά μεγέθη της απασχόλησης και της αγοράς εργασίας. Ο συνολικός πληθυσμός της χώρας αυξάνεται κατά 3,7%, με ρυθμό ελαφρά υψηλότερο από τον αντίστοιχο (2,9%) του συνόλου της χώρας, ενώ στις ηλικίες 15-64 ετών ο πληθυσμός αυξάνεται με ακόμα υψηλότερο ρυθμό (4,3%). Με τη σειρά του το εργατικό δυναμικό συνολικά αυξάνεται κατά 7,5%, ρυθμός που συγκαταλέγεται ανάμεσα στους πέντε υψηλότερους των περιφερειών της χώρας. Ο ρυθμός αυτός είναι λίγο χαμηλότερος (6,3%) στις εργάσιμες ηλικίες, γεγονός το οποίο στον βαθμό που δεν συνδέεται με την πρόωρη ένταξη νέων εργαζομένων, υποδηλώνει την παραμονή στο εργατικό δυναμικό ατόμων πάνω από 65 ετών.

Αυτοί οι υψηλοί ρυθμοί αύξησης του εργατικού δυναμικού, τόσο στο σύνολο όσο και στις εργάσιμες ηλικίες, σε συνάρτηση με τον πληθυσμό, οδηγούν σε θετικές μεταβολές και στους δείκτες συμμετοχής του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό. Ο χονδρικός δείκτης αυξάνεται κατά 1,7% (από 45,3% το 2000 σε 47,0% το 2008), ενώ ο δείκτης συμμετοχής των εργάσιμων ηλικιών κατά 1,3% (από 66,7% σε 68,0% τα αντίστοιχα έτη). Ο δείκτης αυτός (για το 2008) βρίσκεται λίγο πιο πάνω από τον δείκτη για το σύνολο της χώρας (67,1% το 2008) και συγκαταλέγεται ανάμεσα στους υψηλότερους των περιφερειών της χώρας, καθώς υπολείπεται του αντίστοιχου δείκτη τριών άλλων περιφερειών (των Ιονίων Νήσων, της Πελοποννήσου, της Κρήτης).

---

¹⁷⁵ Όπως επισημαίνεται στο ΥΠΕΘΟ (2007), η ταυτότητα της περιφέρειας διαμορφώνεται από ορισμένα χαρακτηριστικά: Πρώτον, η πολυδιάσπαση του χώρου (πολυνησία), η οποία της προσδίδει μια μοναδικότητα ως προς τις άλλες περιφέρειες της χώρας και της ΕΕ, ενώ ταυτόχρονα δημιουργεί αυξημένες ανάγκες για ενδο- και δια-συνδέσεις σε διάφορα επίπεδα. Δεύτερον, ο διττός ρόλος της περιφέρειας ως εξωτερικό σύνορο της χώρας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τρίτον, η μεθοριακή και απομονωμένη θέση που συνεπάγεται πλήθος μειονεκτημάτων, όπως αυξημένο κόστος ανάπτυξης λόγω αδυναμίας επίτευξης οικονομιών κλίμακας, αυξημένο κόστος για θωράκιση, δυσχέρεια ανάπτυξης οικονομικών ή άλλων συνεργασιών με τις γειτονικές χώρες, χαμηλό βαθμό αξιοποίησης των δυνατοτήτων που παρέχει ο χώρος για έρευνα και τεχνολογία σε εξειδικευμένα πεδία (ενέργεια, ωκεανογραφία, σπάνια οικοσυστήματα κ.ά.)

¹⁷⁶ Ως προς το ποσοστό της ανεργίας, η περιφέρεια βρίσκεται στην όγδοη θέση ανάμεσα στις δεκατρείς περιφέρειες της χώρας.

Πίνακας 56: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

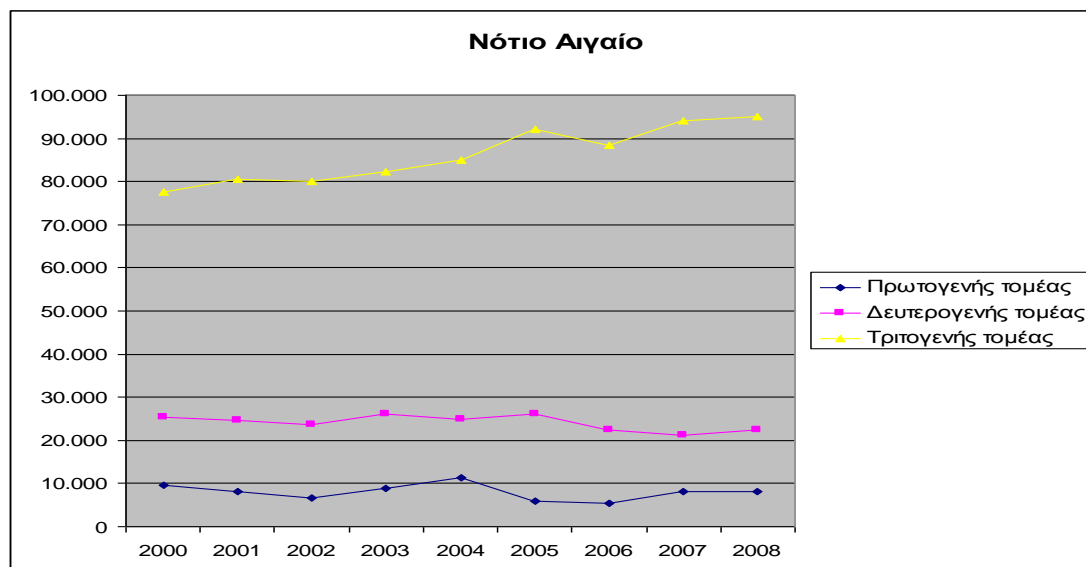
	2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή
Πληθυσμός χώρας	10.468.277	10.776.116	307.839	2,9
Πληθυσμός περιφέρειας	277.627	287.990	10.362	3,7
Μερίδιο περιφέρειας στον πληθυσμό της χώρας	2,7	2,7	0,0	–
Πληθυσμός περιφέρειας (15-64 ετών)	186.461	194.410	7.949	4,3
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (σύνολο)	125.836	135.302	9.466	7,5
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (15-64 ετών)	124.422	132.205	7.783	6,3
Δείκτης συμμετοχής (χονδρικός)	45,3	47,0	1,7	3,7
Δείκτης συμμετοχής (15-64 ετών)	66,7	68,0	1,3	1,9
Απασχόληση (σύνολο)	112.594	125.690	13.096	11,6
Απασχόληση (15-64 ετών)	111.281	122.592	11.311	10,2
Δείκτης απασχόλησης (σύνολο)	40,6	43,6	3,0	7,6
Δείκτης απασχόλησης (15-64 ετών)	59,7	63,1	3,4	5,7
Πρωτογενής τομέας	9.640	8.175	-1.465	-15,2
Δευτερογενής τομέας	25.278	22.936	-2.342	-9,3
Τριτογενής τομέας	77.675	94.578	16.903	21,8
Εργοδότες	12.468	14.259	1.791	14,4
Αυτοαπασχολούμενοι	25.811	27.104	1.293	5,0
Μισθωτοί	65.886	72.385	6.499	9,9
Βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση	8.430	11.941	3.511	41,6
Ανεργία (σύνολο)	13.242	9.613	-3.630	-27,4
Ανεργία (15-64 ετών)	13.141	9.613	-3.528	-26,8
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (σύνολο)	10,5	7,1	-3,4	–
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (15-64 ετών)	10,6	7,3	-3,3	–

Ενθαρρυντικές μπορούν να χαρακτηριστούν και οι εξελίξεις στο πεδίο της απασχόλησης, η οποία αυξάνεται συνολικά κατά 11,6%, οδηγώντας στη δημιουργία 13.096 νέων θέσεων εργασίας. Στην ηλικιακή ομάδα 15-64 ετών, τα μεγέθη αυτά διαφοροποιούνται λίγο, καθώς ο ρυθμός μεταβολής της απασχόλησης περιορίζεται στο 10,2%, γεγονός που, με τη σειρά του, περιορίζει σε 11.311 τις νέες θέσεις εργασίας που απευθύνονται στις ηλικίες αυτές.¹⁷⁷ Ωστόσο ο δείκτης απασχόλησης που παρέχει μια πιο ικανοποιητική μέτρηση των σχετικών εξελίξεων αυξάνεται κατά 3,0% στη συνολική απασχόληση (από 40,6% το 2000 σε 43,6% το 2008) και κατά 3,4% στις εργάσιμες ηλικίες (από 59,7% σε 63,1% τα αντίστοιχα έτη), πράγμα που σημαίνει ότι οι κατεξοχήν παραγωγικές ηλικίες της συγκεκριμένης περιφέρειας παρουσιάζουν ταχύτερη (και ως εκ τούτου ενθαρρυντική) βελτίωση στην απορρόφηση εργασίας.

¹⁷⁷ Με δεδομένο ότι ο αριθμός των εργαζομένων στον πρωτογενή τομέα είναι ιδιαίτερα μικρός και συρρικνώνεται ακόμα περισσότερο, οι νέες θέσεις εργασίας που καταλαμβάνονται από άτομα ηλικίας πάνω από 65 ετών υποδηλώνει τη διατήρηση της απασχόλησης σε τομείς και κλάδους πέραν του πρωτογενούς, που αποτελεί τον οικονομικό χώρο που συγκεντρώνει συνήθως άτομα μεγάλων ηλικιών.

Αυτά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιφέρειας αναδεικνύονται και μέσα από τις μεταβολές της απασχόλησης στους τρεις βασικούς τομείς της οικονομικής δραστηριότητας (βλ. Διάγραμμα 12).

Διάγραμμα 12: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

Πιο συγκεκριμένα, παρά την περιορισμένη του παρουσία (το 2000 κατέλαβε το 8,6% της συνολικής απασχόλησης), ο πρωτογενής τομέας παρουσιάζει επιπλέον μείωση, με ρυθμό που φθάνει στο -15,2% και οδηγεί στην απώλεια 1.465 θέσεων εργασίας. Σημαντική μείωση κατά -9,3% παρουσιάζει και ο δευτερογενής τομέας, γεγονός που οδηγεί στην απώλεια 2.342 θέσεων εργασίας στην περιφέρεια.

Αυτές τις απώλειες από τους δύο τομείς αναπληρώνει ο τριτογενής τομέας, ο οποίος παρουσιάζει αύξηση της απασχόλησης κατά 21,8%, δημιουργώντας 16.903 νέες θέσεις εργασίας. Το αποτέλεσμα των αλληλεπιδράσεων αυτών, εκτός από τη διαμόρφωση του τελικού αποτελέσματος της απασχόλησης, είναι και η διαμόρφωση του μεριδίου του τριτογενούς τομέα σ' ένα ιδιαίτερα υψηλό επίπεδο. Το 2008 το 75,2% της συνολικής απασχόλησης (τρία δηλαδή στα τέσσερα άτομα) απασχολούνται στον τριτογενή τομέα, διαμορφώνοντας ένα από τα καλύτερα επίπεδα απασχόλησης στις υπηρεσίες ανάμεσα στο σύνολο των περιφερειών της χώρας, έτσι ώστε η περιφέρεια του Ν. Αιγαίου να θεωρείται ως η κατεξοχήν περιφέρεια υπηρεσιών. Με τη σειρά του ο δευτερογενής τομέας, συμπεριλαμβανομένου του κλάδου των κατασκευών, καταλαμβάνει το 18,2%, περιορίζοντας το μερίδιο του πρωτογενούς τομέα στο 6,6% της συνολικής απασχόλησης.

Ως προς τη θέση στο επάγγελμα, υπάρχουν ενδιαφέρουσες εξελίξεις. Οι εργοδότες αυξάνονται κατά 14,4% (1.791 άτομα), καταλαμβάνοντας το 2008 το 11,3% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας.¹⁷⁸ Σε μικρότερο ποσοστό

¹⁷⁸ Θα μπορούσε με κάθε επιφύλαξη να υποστηριχθεί ότι αυτός ο υψηλός ρυθμός αύξησης των εργοδοτών υποδηλώνει την ανάπτυξη επιχειρηματικών ευκαιριών, οι οποίες, με δεδομένη τη δομή των

αυξάνονται οι αυτοαπασχολούμενοι (ποσοστό 5,0%, 1.293 άτομα), διατηρώντας ωστόσο το 2008 ένα σχετικά μεγάλο, για τα δεδομένα της χώρας, μερίδιο (21,6%) στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας. Περιορισμένη, συγκριτικά πάντα με τις άλλες περιφέρειες της χώρας, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η αύξηση των μισθωτών, με ποσοστό 9,9% (6.499 άτομα), διαμορφώνοντας το μερίδιο της μισθωτής απασχόλησης στο 57,6% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας.¹⁷⁹ Ωστόσο ως ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα εξέλιξη θα πρέπει να θεωρηθεί η αύξηση των ατόμων που απασχολούνται στις οικογενειακές επιχειρήσεις, κατά 41,6% (3.511 άτομα). Το μερίδιό τους στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας το 2008 έφθασε το 9,5%, γεγονός που σημαίνει ότι ένα τμήμα του ανθρώπινου δυναμικού της περιφέρειας αδυνατεί να εξασφαλίσει μια κανονικά αμειβόμενη θέση εργασίας.¹⁸⁰ Τα ποσοστά αυτά στους μισθωτούς και στους βοηθούς των οικογενειακών επιχειρήσεων δείχνουν παράλληλα την αδυναμία της περιφέρειας να προχωρήσει πιο γρήγορα στην ενίσχυση της μισθωτής απασχόλησης και στην εμπέδωση αμιγέστερων καπιταλιστικών τρόπων παραγωγής.

Αυτές οι εξελίξεις στα πεδία του εργατικού δυναμικού, της απασχόλησης και των βασικών τομέων της οικονομικής δραστηριότητας επηρεάζουν ανάλογα και το πεδίο της ανεργίας. Συγκεκριμένα, καταγράφεται πτώση της ανεργίας κατά 3.630 άτομα και από 13.242 άτομα το 2000 περιορίζεται σε 9.613 άτομα το 2008, διαμορφώνοντας ταυτοχρόνως το ποσοστό ανεργίας από 10,5% το 2000 στο 7,1% το 2008.

Αυτή η πτωτική τάση μείωσης της ανεργίας φαίνεται και από τα καταγεγραμμένα στοιχεία του ΟΑΕΔ. Από τον Αύγουστο του 2004 μέχρι και τον Οκτώβριο του 2008 η εγγεγραμμένη ανεργία στην περιφέρεια μειώθηκε στο μισό περίπου (κατά 49,2%, και από 14.516 σε 7.375 άτομα). Ωστόσο σημαντική είναι η διαφοροποίηση της εξέλιξης αυτής στο εσωτερικό της περιφέρειας, καθώς ο Ν. Δωδεκανήσου παρουσιάζει μεγάλη μείωση (από 13.017 σε 5.394 άτομα), ενώ ο Ν. Κυκλάδων παρουσιάζει αύξηση (από 1.499 σε 1.981 άτομα) το ίδιο χρονικό διάστημα. Μια δεύτερη επισήμανση αφορά το γεγονός ότι, παρά τη σχεδόν ομοιόμορφη διάρθρωση της ανεργίας κατά επάγγελμα στους δύο νομούς, σύμφωνα με την οποία οι υψηλότερες συγκεντρώσεις εντοπίζονται στους απασχολούμενους στις υπηρεσίες (43,1% στις Κυκλάδες και 31,9% στα

επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στην περιφέρεια, εντοπίζεται κατά μεγάλο μέρος στους τομείς του εμπορίου και των υπηρεσιών.

¹⁷⁹ Με δεδομένο ότι η αγορά εργασίας, ως κοινωνικός θεσμός, διαχειρίζεται το τμήμα εκείνο της απασχόλησης που αφορά τη μισθωτή απασχόληση (και την ανεργία) είναι φανερό ότι τα περιορισμένα ποσοστά της μισθωτής απασχόλησης στην περιφέρεια αναδεικνύουν και τον περιορισμένο ρόλο της αγοράς εργασίας. Ταυτοχρόνως αναδεικνύεται και το υψηλό μερίδιο της απασχόλησης που συνδέεται με τους προ-καπιταλιστικούς ή μη αμιγώς καπιταλιστικούς τρόπους παραγωγής. Για περαιτέρω ενασχόληση με αυτά τα ζητήματα καθώς και για τις διαδικασίες μισθωτοποίησης της απασχόλησης κατά τη δεκαετία του 1990 σε όλη τη χώρα και σε κάθε νομό χωριστά καθώς και για τις σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στις μορφές της απασχόλησης ως προς τη θέση στο επάγγελμα και την ανάπτυξη του θεσμού της αγοράς εργασίας ο ενδιαφερόμενος μπορεί να ανατρέξει στο Ευστράτογλου 2006.

¹⁸⁰ Η διαπίστωση αυτή ισχύει με την προϋπόθεση ότι οι απασχολούμενοι ως βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση αδυνατούν να εξασφαλίσουν μια κανονικά αμειβόμενη θέση εργασίας και παραμένουν από ανάγκη στην οικογενειακή επιχείρηση. Δεν αφορά δηλαδή τα άτομα που έχουν επιλέξει να εργάζονται εκεί και για διάφορους λόγους δεν καταχωρίζονται ως κανονικοί μισθωτοί.

Δωδεκάνησα) και στους ανειδίκευτους εργάτες (22,5% στις Κυκλάδες και 23,3% στα Δωδεκάνησα), στον Ν. Δωδεκανήσου ένα σημαντικά υψηλότερο μερίδιο της συνολικής εγγεγραμμένης ανεργίας (14,1%) συγκεντρώνεται στα επιστημονικά και τεχνολογικά επαγγέλματα έναντι ενός χαμηλότερου (7,7%) στον Ν. Κυκλάδων.

13.2 Μία προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης

Οι γενικότερες εξελίξεις που παρουσιάστηκαν ως εδώ και αφορούσαν την ανάδειξη της ταυτότητας της περιφέρειας διαμορφώνουν το ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο θα επιχειρηθεί τόσο η διερεύνηση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης όσο και της κλαδικής εξειδίκευσης της περιφέρειας και των αναδιαρθρώσεων που λαμβάνουν χώρα το διάστημα 2000-2008.

Η χρήση της μεθόδου απόκλισης-συμμετοχής (shift-share analysis) συμβάλλει, με τον επιμερισμό της μεταβολής της απασχόλησης σε συνιστώσες, στην ανάδειξη μερικών από τα αίτια αυτά. Η εφαρμογή της μεθόδου και τα αποτελέσματά της για την περιφέρεια του Ν. Αιγαίου παρουσιάζονται στον Πίνακα 56. Οι κλάδοι της περιφέρειας αυτής, όπως και στις άλλες προηγούμενες περιφέρειες που αναλύθηκαν μέχρι τώρα, ταξινομούνται σε έξι ομάδες. Οι ομάδες αυτές αφορούν τη γεωργία-κτηνοτροφία και τους λοιπούς κλάδους του πρωτογενούς τομέα (πρώτη ομάδα), τα ορυχεία-λατομεία, τη μεταποίηση και τον ηλεκτρισμό-ύδρευση (δεύτερη ομάδα), τις κατασκευές (τρίτη ομάδα), το εμπόριο (χονδρικό, λιανικό, αυτοκινήτων) και τα ξενοδοχεία-εστιατόρια (τέταρτη ομάδα), τη δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση και υγεία (πέμπτη ομάδα) και τους λοιπούς κλάδους των υπηρεσιών.¹⁸¹

Για το σύνολο της περιφέρειας, η κατεύθυνση και το μέγεθος των δύο βασικών συνιστωσών αναδεικνύουν την ιδιαιτερότητα της περιφέρειας. Πιο συγκεκριμένα, η θετική ομολογική συνιστώσα αναδεικνύει την ύπαρξη μιας ευνοϊκής κλαδικής διάρθρωσης, που συμβάλλει καθοριστικά στην αύξηση της απασχόλησης.

---

¹⁸¹ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 9.

Πίνακας 56: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

Κωδ.	Κλάδος	Μεταβολές σε απόλυτα μεγέθη και ποσοστά				Συνιστώσες απόκλισης και συμμετοχής σε απόλυτες τιμές			
		2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή	Εθνική Συνιστώσα	Ομολογική Συνιστώσα	Διαφορική Συνιστώσα	Μεταβολή
I	Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, δασοκομία – Αλιεία	9.640	8.175	-1.465	-15,2	1.140	-3.730	1.125	-1.465
II	Ορυχεία και λατομεία – Μεταποίηση – Ηλεκτρισμός – Ύδρευση	11.423	10.306	-1.118	-9,8	1.351	-1.663	-805	-1.118
III	Κατασκευές	13.855	12.087	-1.768	-12,8	1.639	2.502	-5.908	-1.768
IV	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο – Ξενοδοχεία – Εστιατόρια	43.069	52.492	9.422	21,9	5.094	3.533	795	9.422
V	Δημόσια διοίκηση και άμυνα – Κοινωνική ασφάλιση – Εκπαίδευση – Υγεία	15.353	21.586	6.233	40,6	1.816	2.314	2.104	6.233
VI	Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών (*)	19.253	21.045	1.791	9,3	2.277	3.174	-3.659	1.791
Σύνολο		112.594	125.690	13.096	11,6	13.317	6.129	-6.350	13.096

(*) Η κατηγορία «VI. Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών» περιλαμβάνει: Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες Ε. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου και άλλων υπηρεσιών κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα.

Σε αντίθετη κατεύθυνση, η υψηλή αρνητική διαφορική συνιστώσα υποδηλώνει την ύπαρξη τοπικών παραγόντων που εμποδίζουν την περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης. Στον βαθμό που οι παράγοντες αυτοί συνδέονται με τις υποδομές είναι αναμενόμενο, λόγω ακριβώς του νησιωτικού χαρακτήρα και των ειδικών χωρικών και γεωγραφικών χαρακτηριστικών της περιφέρειας, να εμφανίζει έντονα προβλήματα στο πεδίο των υποδομών.

Η εφαρμογή της συγκεκριμένης μεθόδου απόκλισης-συμμετοχής στις βασικές κατηγορίες των κλάδων (που παρουσιάζονται στον Πίνακα 56) οδηγεί στην ανάδειξη ποικίλων καταστάσεων. Πιο συγκεκριμένα, στους κλάδους του πρωτογενούς τομέα, η αρνητική ομολογική συνιστώσα υποδηλώνει την ύπαρξη μιας δυσμενούς κλαδικής διάρθρωσης, η οποία δεν βοηθά την αύξηση της περιφερειακής απασχόλησης. Από την άλλη πλευρά, η θετική διαφορική συνιστώσα υποδηλώνει ότι οι τοπικοί παράγοντες ευνοούν (έστω και μερικώς) την αύξηση της απασχόλησης, περιορίζοντας το τελικό αρνητικό αποτέλεσμα.

Μια διαφορετική κατάσταση διαμορφώνεται στη δεύτερη ομάδα κλάδων που καλύπτει τον δευτερογενή τομέα. Και οι δύο συνιστώσες (ομολογική και διαφορική) έχουν αρνητικό πρόσημο, υποδηλώνοντας την ύπαρξη μιας μη ευνοϊκής κλαδικής διάρθρωσης σε συνδυασμό με την απουσία εκείνων που θα ενισχύσουν την απασχόληση των κλάδων. Θα πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι αυτές οι διαπιστώσεις αναφέρονται με διαφορετικό τρόπο στους κλάδους που συνθέτουν την ομάδα αυτή. Στην περίπτωση της μεταποίησης, οι αρνητικές συνιστώσες (ομολογική και διαφορική) ερμηνεύουν ικανοποιητικά την πτώση της απασχόλησης, η οποία φθάνει το 22,9% στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Στην περίπτωση των κλάδων των ορυχείων-λατομείων και ηλεκτρισμού-ύδρευσης, στους οποίους αυξάνεται η απασχόληση, αυτές οι αρνητικές συνιστώσες λειτουργούν ανασταλτικά για την περαιτέρω αύξηση της απασχόλησής τους.

Διαφορετική περίπτωση αποτελεί ο κλάδος των κατασκευών. Η θετική ομολογική συνιστώσα υποδηλώνει την ύπαρξη μιας ευνοϊκής διάρθρωσης των κλάδων, ενώ αντίθετα η αρνητική διαφορική συνιστώσα, που ταυτοχρόνως είναι και σημαντικά υψηλότερη, υποδηλώνει την ύπαρξη παραγόντων τοπικού χαρακτήρα που λειτουργούν ως εμπόδιο στην ανάπτυξη της απασχόλησης του κλάδου.

Από την εφαρμογή της σχετικής μεθόδου μπορεί να προκύψουν κοινές διαπιστώσεις για τις δύο ομάδες κλάδων, αυτής του χονδρικού και λιανικού εμπορίου και των ξενοδοχείων-εστιατορίων και εκείνης της δημόσιας διοίκησης, άμυνας, κοινωνικής ασφάλισης, εκπαίδευσης και υγείας. Παρά το γεγονός ότι πρόκειται για δύο ολότελα διαφορετικές ομάδες κλάδων των υπηρεσιών, με κύριο διαφοροποιητικό στοιχείο το χαρακτηριστικό της δημόσιας και ιδιωτικής απασχόλησης, αλλά και το είδος των υπηρεσιών που παρέχουν,¹⁸² αυτές οι δύο

---

¹⁸² Η πρώτη ομάδα κλάδων παρέχει κυρίως υπηρεσίες κατανομής (χονδρικό και λιανικό εμπόριο) αλλά και προσωπικές υπηρεσίες (ξενοδοχεία και εστιατόρια), ενώ η δεύτερη ομάδα κλάδων (δημόσια διοίκηση, άμυνα, κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση και υγεία) παρέχει σχεδόν αποκλειστικά κοινωνικές υπηρεσίες.

ομάδες φαίνεται να παρουσιάζουν κοινή πορεία. Και οι δύο ομάδες κλάδων των υπηρεσιών εμφανίζουν θετικές ομολογικές και διαφορικές συνιστώσες και μάλιστα και στις δύο ομάδες η ομολογική υπερισχύει της διαφορικής. Και στις δύο ομάδες κλάδων η ομολογική συνιστώσα υποδηλώνει την ύπαρξη μιας ευνοϊκής κλαδικής διάρθρωσης που βοηθά την απασχόληση. Το ίδιο, σε χαμηλότερη κλίμακα, ισχύει και για τη διαφορική συνιστώσα, η οποία αφορά την παρουσία τοπικών παραγόντων που ευνοούν την περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης.

Αξίζει ωστόσο να επισημανθούν και οι επιμέρους διαφοροποιήσεις των αποτελεσμάτων της εφαρμογής της μεθόδου σε αυτές τις δύο ομάδες κλάδων. Στην πρώτη ομάδα (χονδρικό και λιανικό εμπόριο, ξενοδοχεία και εστιατόρια) η ομολογική υπερτερεί της διαφορικής συνιστώσας, κάτι που σημαίνει ότι η κλαδική σύνθεση της απασχόλησης συμβάλλει περισσότερο στη συνολική αύξηση της απασχόλησης, απ' ό,τι οι τοπικοί παράγοντες. Ταυτοχρόνως η εθνική συνιστώσα που βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα υποδηλώνει, με τη σειρά της, τη συμβολή της εθνικής τάσης επέκτασης των σχετικών δραστηριοτήτων. Στη δεύτερη ομάδα κλάδων (δημόσια διοίκηση, άμυνα, κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση και υγεία), η ομολογική και η διαφορική συνιστώσα συμμετέχουν περίπου ισότιμα (με μικρή υπεροχή της πρώτης), ενώ η συμμετοχή της εθνικής συνιστώσας είναι σημαντικά χαμηλότερη και από τις δύο προηγούμενες.

Τέλος, διαφορετική περίπτωση αποτελεί και η τελευταία ομάδα κλάδων των λοιπών υπηρεσιών. Οι θετικές μεταβολές της απασχόλησης της ομάδας αυτής ερμηνεύονται ικανοποιητικά μέσα από την ύπαρξη μιας ευνοϊκής κλαδικής διάρθρωσης (ομολογική συνιστώσα), αλλά και μέσα από την εθνική τάση αύξησης αυτών των υπηρεσιών. Από την άλλη πλευρά, οι τοπικού χαρακτήρα παράγοντες φαίνεται να λειτουργούν ως εμπόδιο στην περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης, ερμηνεύοντας παράλληλα τον χαμηλό ρυθμό αύξησης της συνολικής απασχόλησης στους κλάδους αυτούς.

13.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις

Μία πρώτη προσέγγιση στη διερεύνηση της εξειδίκευσης της περιφέρειας και των αναδιαρθρώσεων της αποτυπώνεται στον Πίνακα 57, στον οποίο παρουσιάζονται οι μεταβολές της απασχόλησης στους σημαντικότερους σε διψήφιο κωδικό κλάδους της περιφέρειας.¹⁸³

Όπως έχει ήδη επισημανθεί, η απασχόληση στο σύνολο της περιφέρειας αυξάνεται κατά 11,6%, οδηγώντας στη δημιουργία 13.096 θέσεων εργασίας. Τούτο είναι το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης διαφορετικών εξελίξεων τόσο ως προς το μέγεθος όσο και ως προς την κατεύθυνση των μεταβολών. Πιο συγκεκριμένα, από το σύνολο των δεκαπέντε κλάδων οικονομικής δραστηριότητας που παρουσιάζονται στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης οι δέκα εμφανίζουν θετικές μεταβολές και οι πέντε αρνητικές.

¹⁸³ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 13. Το 3% της συνολικής απασχόλησης του Ν. Αιγαίου, κατά το 2000 και το 2008, είναι 3.378 και 3.771 αντίστοιχα.

Στους κλάδους που αυξάνεται η απασχόληση οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες παρουσιάζουν ιδιαίτερα υψηλό ρυθμό αύξησης της απασχόλησης (82,9%), καθώς όμως είναι ένας μικρός σε μέγεθος κλάδος, δημιουργείται ένας σχετικά περιορισμένος αριθμός νέων θέσεων εργασίας (1.750). Η σημασία του, όμως, πέρα από αυτά καθαυτά τα μεγέθη του, συνίσταται και στο γεγονός ότι στο πλαίσιο του αναπτύσσεται ένα μεγάλο φάσμα σύγχρονων οικονομικών δραστηριοτήτων που απαιτούν ανθρώπινο δυναμικό με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα και δεξιότητες.¹⁸⁴

Εκτός από τις άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες, υψηλό ρυθμό αύξησης της απασχόλησης εμφανίζει και ο κλάδος της δημόσιας διοίκησης και άμυνας, ένας κλάδος που στο σύνολό του συνδέεται με τον δημόσιο τομέα και με την ευρύτερη δημοσιονομική πολιτική στη χώρα. Ο υψηλός ρυθμός αύξησης της απασχόλησης συμβάλλει στη δημιουργία 3.876 νέων θέσεων εργασίας, οι οποίες στην πλειονότητά τους, με όρους κατατμήσεων, εντάσσονται στο πρωτεύον τμήμα της αγοράς εργασίας.

Πίνακας 57: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη Μεταβολή	% Μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα κ.ά.	9.640	8.175	-1.465	-15,2
10-14. Ορυχεία και λατομεία	645	1.405	760	117,7
15-35. Μεταποίηση	9.424	7.267	-2.157	-22,9
41-43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	1.354	1.633	279	20,6
45. Κατασκευές	13.855	12.087	-1.768	-12,8
52. Λιανικό εμπόριο κ.ά.	13.689	18.061	4.372	31,9
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	5.667	6.237	570	10,1
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	23.713	28.194	4.481	18,9
63. Βοηθητικές δραστηριότητες μεταφορών	3.812	2.287	-1.525	-40,0
Λοιποί κλάδοι μεταφορών, αποθήκευση	4.802	6.690	1.888	39,3
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	2.112	3.862	1.750	82,9
75. Δημόσια διοίκηση, άμυνα κ.ά.	6.259	10.135	3.876	61,9
80. Εκπαίδευση	4.915	6.651	1.735	35,3
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	4.178	4.800	621	14,9
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών ¹⁸⁵	8.527	8.205	-322	-3,8
Σύνολο	112.594	125.690	13.096	11,6

Το λιανικό εμπόριο συνιστά τον τρίτο κλάδο με υψηλό ρυθμό αύξησης της απασχόλησης (31,9%). Καθώς είναι μάλιστα ο δεύτερος σε μέγεθος κλάδος της περιφέρειας, είναι αποφασιστική η συμβολή του στη διαδικασία δημιουργίας νέων θέσεων, καταλαμβάνοντας τον δεύτερο υψηλότερο αριθμό (4.372 θέσεις). Ωστόσο οι περισσότερες νέες θέσεις εργασίας δημιουργούνται στον κλάδο των ξενοδοχείων-εστιατορίων, ο οποίος ως ο μεγαλύτερος κλάδος της περιφέρειας, σε συνδυασμό με τον ρυθμό ανάπτυξης της τάξης του 18,9% που παρουσιάζει

¹⁸⁴ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 34.

¹⁸⁵ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 35.

στο υπό ανάλυση διάστημα, συμβάλλει στη δημιουργία 4.481 νέων θέσεων εργασίας. Καθώς ο κλάδος εντάσσεται στον πυρήνα των τουριστικών δραστηριοτήτων, αυτές οι θέσεις εμφανίζουν όλα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κλάδου και στην πλειονότητά τους, με όρους κατατμήσεων, εντάσσονται στο δευτερεύον τμήμα της αγοράς εργασίας.

Στους κλάδους με υψηλούς ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης εντάσσονται και οι λοιποί κλάδοι των μεταφορών (39,3%), που συμβάλλουν στη δημιουργία 1.888 νέων θέσεων εργασίας. Καθώς όμως ένας συναφής κλάδος των μεταφορών (βοηθητικές δραστηριότητες μεταφορών) καταγράφει πτώση με τον ίδιο περίπου ρυθμό (-40,0%), οδηγώντας στην απώλεια 1.525 θέσεων εργασίας, το καθαρό αποτέλεσμα της δραστηριότητας των δύο παρεμφερών αυτών κλάδων είναι μια μικρή αύξηση της απασχόλησης κατά 365 θέσεις εργασίας.¹⁸⁶

Στην ομάδα των κλάδων με υψηλούς ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης εντάσσεται και η εκπαίδευση, που εμφανίζει αύξηση της τάξης του 35,3% και συμβάλλει στη δημιουργία 1.735 νέων θέσεων εργασίας. Καθώς μάλιστα ο κλάδος αυτός αποτελεί βασική πτυχή του κοινωνικού κράτους, ο ρυθμός αύξησης της απασχόλησής του συνδέεται στενά με τον ρυθμό αύξησης (ή συρρίκνωσης) των δραστηριοτήτων του κοινωνικού κράτους. Ο κλάδος της υγείας και κοινωνικής μέριμνας (14,9%) εμφανίζει τον χαμηλότερο ρυθμό αύξησης της απασχόλησης, συμβάλλοντας στη δημιουργία περιορισμένου αριθμού (621) θέσεων εργασίας. Και στην περίπτωση αυτή, ο ρυθμός ανάπτυξης της απασχόλησής του συνδέεται με τον ρυθμό επέκτασης (ή συρρίκνωσης) των δράσεων του κοινωνικού κράτους, καθώς η υγεία και η κοινωνική μέριμνα συνθέτουν τον δεύτερο σημαντικό πυλώνα του.

Ιδιαίτερη περίπτωση είναι ο κλάδος των ορυχείων-λατομείων και ο κλάδος του ηλεκτρισμού- ύδρευσης. Ο πρώτος εμφανίζει τον υψηλότερο ρυθμό αύξησης της απασχόλησης (117,7%) στο σύνολο των κλάδων της περιφέρειας, ωστόσο, λόγω του μεγέθους του, συμβάλλει με έναν μικρό αριθμό θέσεων εργασίας (760 άτομα). Ο δεύτερος κλάδος, εμφανίζοντας ρυθμό αύξησης της απασχόλησης 20,6%, οδηγεί στη δημιουργία ενός ακόμα πιο μικρού αριθμού θέσεων εργασίας (279 άτομα). Τέλος, στους λοιπούς κλάδους του εμπορίου αυξάνεται η απασχόληση κατά 10,1%, γεγονός που δημιουργεί 570 νέες θέσεις εργασίας, υποδεικνύοντας, βέβαια, τον κορεσμό των δυνατοτήτων για την περαιτέρω ανάπτυξη του κλάδου του εμπορίου.

Στους κλάδους που καταγράφεται πτώση της απασχόλησης, εκτός από τις βοηθητικές δραστηριότητες μεταφορών, για τις οποίες έχει γίνει ήδη αναφορά, τη μεγαλύτερη μείωση (-22,9%) έχουν οι κλάδοι της μεταποίησης. Η πτώση του ήδη περιορισμένου τομέα της μεταποίησης (ο κλάδος καταλάμβανε το 8,4% της

---

¹⁸⁶ Οι διαπιστώσεις αυτές πρέπει να γίνουν δεκτές με ιδιαίτερη επιφύλαξη, λόγω των περιορισμένων μεγεθών της απασχόλησης στους κλάδους αυτούς. Παράλληλα, οι αντίθετες κατεύθυνσης εξελίξεις σε αυτούς τους δύο συναφείς κλάδους και με ίδιους περίπου ρυθμούς ενδεχομένως να μην ανταποκρίνονται σε πραγματικές εξελίξεις, αλλά να οφείλονται σε ζητήματα καταγραφής και ταξινόμησης των στοιχείων της έρευνας εργατικού δυναμικού.

συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας το 2000, μερίδιο που περιορίστηκε στο 5,8% το 2008) προκαλεί την απώλεια 2.157 θέσεων εργασίας και παρέχει σοβαρές ενδείξεις μιας περαιτέρω αποβιομηχάνισης της περιφέρειας,¹⁸⁷ που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί απόλυτη, καθώς συνδέεται με τη μείωση της απασχόλησης του κλάδου σε ένα περιβάλλον γενικότερης ανάπτυξης της απασχόλησης. Ο κλάδος της γεωργίας-κτηνοτροφίας είναι ο δεύτερος μετά τη μεταποίηση σε ρυθμό μείωσης της απασχόλησης, με ποσοστό -15,2% και απώλεια 1.465 θέσεων εργασίας. Οι κατασκευές είναι ο τρίτος σε ρυθμό μείωσης της απασχόλησης κλάδος, με ποσοστό -12,8% και απώλεια 1.768 θέσεων εργασίας. Αυτή η μείωση της απασχόλησης στις κατασκευές δεν έχει διαχρονικό χαρακτήρα, αλλά παρουσιάζει σημαντικές διακυμάνσεις.¹⁸⁸

Οι εξελίξεις αυτές οδηγούν στη γενικευμένη μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα, στη μεταποίηση και στις κατασκευές, αναδεικνύοντας τον τομέα των υπηρεσιών ως τον κυρίαρχο τομέα και μοναδική πηγή εύρεσης εργασίας και απόκτησης εισοδήματος στην περιφέρεια. Η περιφέρεια του Ν. Αιγαίου συνεχίζει με ταχείς ρυθμούς να μετατρέπεται σε αμιγή περιφέρεια υπηρεσιών. Και ενώ η γενική αύξηση του τομέα των υπηρεσιών δεν μπορεί παρά να θεωρηθεί ως θετικό γεγονός, η ταυτόχρονη μείωση των άλλων τομέων οικονομικής δραστηριότητας, με έντονους σε μερικές περιπτώσεις ρυθμούς, υποδηλώνει τη διαμόρφωση και την εμπέδωση ενός στρεβλού μοντέλου οικονομικής (και κοινωνικής) ανάπτυξης, που εγκυμονεί σημαντικούς κινδύνους.

Αυτές οι μεταβολές της απασχόλησης που επισημάναμε παραπάνω προκαλούν σημαντικές διαφοροποιήσεις στη διάρθρωση της απασχόλησης στους κλάδους (Πίνακας 59).

Πίνακας 59: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και αλιεία	8,6	6,5	-2,1
10-14. Ορυχεία και λατομεία	0,6	1,1	0,5
15-35. Μεταποίηση	8,4	5,8	-2,6
41-43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	1,2	1,3	0,1
45. Κατασκευές	12,3	9,6	-2,7
52. Λιανικό εμπόριο	12,2	14,4	2,2
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	5,0	5,0	-0,1
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	21,1	22,4	1,4
63. Βοηθητικές δραστηριότητες μεταφορών	3,4	1,8	-1,6
Λοιποί κλάδοι μεταφορών, αποθήκευσης κ.ά.	4,3	5,3	1,1

¹⁸⁷ Οι τρεις πιο σημαντικοί κλάδοι της μεταποίησης στην περιφέρεια το 2000, που συγκεντρώνουν το 60,0% του ανθρώπινου δυναμικού της μεταποίησης, είναι η βιομηχανία τροφίμων και ποτών, η ένδυση και η βιομηχανία ξύλου. Από αυτούς οι δύο πρώτοι καταγράφουν πτώση της απασχόλησής τους το διάστημα 2000-2008, ενώ ο τρίτος καταγράφει μια μικρή αύξηση, υποδεικνύοντας και τη σημαντική τάση αναδιάρθρωσης της απασχόλησης που έλαβε χώρα το διάστημα αυτό.

¹⁸⁸ Η διαχρονική εξέλιξη της απασχόλησης στον κλάδο των κατασκευών εμφανίζει σημαντικές διακυμάνσεις στο υπό ανάλυση χρονικό διάστημα, με κορύφωση της απασχόλησης το 2003 και συνεχιζόμενες μειώσεις από εκεί και πέρα (Πίνακας Παραρτήματος Ι Π.1.12).

74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	1,9	3,1	1,2
75. Δημόσια διοίκηση, άμυνα, κοινωνική ασφάλιση	5,6	8,1	2,5
80. Εκπαίδευση	4,4	5,3	0,9
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	3,7	3,8	0,1
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	7,6	6,5	-1,0
Σύνολο	100,0	100,0	0,0

Από τους δεκαπέντε βασικότερους κλάδους της περιφέρειας οι εννέα βελτιώνουν τη συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας, οι πέντε τη μειώνουν, ενώ ένας κλάδος παραμένει αμετάβλητος. Ο κλάδος που βελτιώνει περισσότερο τη θέση του στη διάρθρωση της απασχόλησης είναι αυτός της δημόσιας διοίκησης και άμυνας. Η βελτίωση αυτή ανέρχεται σε 2,5% (από 5,6% το 2000 σε 8,1% το 2008) και συνδέεται με την αύξηση της δημόσιας απασχόλησης στην περιφέρεια. Η βελτίωση αυτή δεν θα πρέπει να θεωρείται ανεξάρτητη από τα ιδιαίτερα γεωγραφικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά της περιφέρειας, όπου η ύπαρξη πληθώρας νησιών επιβάλλει την ύπαρξη, έστω και σε υποτυπώδη μορφή, των δημόσιων υπηρεσιών σε πολλές και απομονωμένες γεωγραφικές περιοχές.

Το λιανικό εμπόριο είναι ο δεύτερος κλάδος που ενισχύει τη θέση του κατά 2,2% και καταλαμβάνει το 14,4% της συνολικής απασχόλησης στην περιφέρεια. Τρεις άλλοι κλάδοι (ξενοδοχεία-εστιατόρια, άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες και λοιποί κλάδοι μεταφορών) ενισχύουν τη θέση στη διάρθρωση της απασχόλησης κατά 1,4%, 1,2% και 1,1% αντίστοιχα. Ιδιαίτερης σημασίας αναμφίβολα είναι οι εξελίξεις στον κλάδο των ξενοδοχείων-εστιατορίων (1,4%), με αποτέλεσμα το 2008 ο κλάδος να συγκεντρώνει το 22,4% της συνολικής απασχόλησης στην περιφέρεια. Τα ξενοδοχεία-εστιατόρια και το λιανικό εμπόριο καλύπτουν παραπάνω από το ένα τρίτο της απασχόλησης. Ο ηλεκτρισμός-ύδρευση, η υγεία και η κοινωνική μέριμνα βελτιώνουν οριακά τη θέση τους, ενώ οι λοιποί κλάδοι του εμπορίου παραμένουν αμετάβλητοι.

Από τους κλάδους στους οποίους μειώνεται η συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση, οι κατασκευές παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη μείωση κατά 2,7% και ακολουθεί η μεταποίηση με ποσοστό 2,6%, καταδεικνύοντας τις ανακατατάξεις που παρουσιάζονται στη δομή της απασχόλησης και της αγοράς εργασίας, τόσο ως προς τις ειδικότητες όσο και ως προς τις γνώσεις και τις δεξιότητες του ανθρώπινου δυναμικού της περιφέρειας. Τα ίδια συμπεράσματα καλύπτουν και τη μείωση της συμμετοχής του κλάδου της γεωργίας-κτηνοτροφίας (μείωση κατά 2,1%), που διαφοροποιούν έντονα τη σύνθεση των ειδικοτήτων και δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού που συγκροτούν την περιφέρεια.¹⁸⁹ Τέλος, αξιοσημείωτη είναι και η μείωση της συμμετοχής των

¹⁸⁹ Αυτά τα συμπεράσματα υποκρύπτουν έντονες ανακατατάξεις που συμβαίνουν σε κοινωνικό επίπεδο, καθώς η μετακίνηση τμημάτων του εργατικού δυναμικού από τον πρωτογενή στον δευτερογενή και τριτογενή τομέα σηματοδοτεί τη μετατροπή κατόχων μέσων παραγωγής σε βιομηχανικούς εργάτες (στον βαθμό που οι αγρότες μετακινούνται στον δευτερογενή τομέα) και σε παραγωγούς υπηρεσιών (στον βαθμό που οι αγρότες και οι βιομηχανικοί εργάτες μετακινούνται στον τομέα των υπηρεσιών). Τέτοιου είδους κοινωνικές διεργασίες δεν είναι ουδέτερες, καθώς επιφέρουν σημαντικές επιπτώσεις και συνέπειες στην οργάνωση της καθημερινής ζωής και στις συνθήκες διαβίωσης και κοινωνικής ολοκλήρωσης των ατόμων.

λοιπών κλάδων των υπηρεσιών κατά 1,1% (από 7,6% το 2000 σε 6,5% το 2008), καθώς λαμβάνει χώρα σ' ένα περιβάλλον ενίσχυσης του συνόλου των κλάδων υπηρεσιών (με εξαίρεση τις βοηθητικές δραστηριότητες μεταφορών, η σημασία των οποίων σχολιάστηκε νωρίτερα).

Η ανάλυση των μεταβολών της απασχόλησης στους κλάδους της περιφέρειας ολοκληρώνεται μέσα από την παράθεση δύο στατιστικών δεικτών (Πίνακας 60), του συντελεστή συμμετοχής και του συντελεστή εξειδίκευσης, οι οποίοι μας δίνουν πρόσθετες πληροφορίες σε σχέση με τη συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων στην περιφέρεια (όπως αποτυπώνονται μέσα από την κλαδική διάρθρωση), αλλά και μια γενικότερη εξειδίκευση της περιφέρειας.

Πίνακας 60: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	Συντελεστής συμμετοχής απασχόλησης		Συντελεστής συμμετοχής ΑΠΑ	
	2000	2008	2000	2006
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα κ.ά.	0,5	0,6	0,6	0,8
10-14. Ορυχεία και λατομεία	1,3	2,8	3,0	2,7
15-35. Μεταποίηση	0,6	0,5	0,1	0,3
40-41. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	1,2	1,3	1,1	1,3
45. Κατασκευές	1,7	1,1	1,0	1,3
52 Λιανικό εμπόριο	1,1	1,2	-	-
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	0,8	0,8	-	-
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	3,2	3,2	4,4	3,9
63. Βοηθητικές δραστηριότητες μεταφορών	2,4	1,4	-	-
Λοιποί κλάδοι μεταφορών	0,9	1,2	-	-
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	0,4	0,5	-	-
75. Δημόσια διοίκηση, άμυνα, ασφάλιση	0,8	1,0	0,9	0,7
80. Εκπαίδευση	0,7	0,8	1,0	1,2
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	0,8	0,7	0,7	0,9
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	1,0	0,7	-	-
Σύνολο	1,0	1,0	1,0	1,0

Στο πεδίο της απασχόλησης το 2000 οι δεκαπέντε κλάδοι που παρουσιάζονται, στο πλαίσιο της ανάλυσης, εμφανίζονται περίπου μοιρασμένοι ως προς το ύψος των συντελεστών συμμετοχής. Επτά κλάδοι εμφανίζουν συντελεστή συμμετοχής υψηλότερο από τη μονάδα, ενώ οι υπόλοιποι οκτώ συντελεστή χαμηλότερο από τη μονάδα. Και ενώ οι πρώτοι υποδηλώνουν μεγαλύτερη συμμετοχή στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας, συγκριτικά με την αντίστοιχη του συνόλου της χώρας, οι δεύτεροι υποδηλώνουν μικρότερη συμμετοχή.

Ο κλάδος των ξενοδοχείων-εστιατορίων εμφανίζει τον υψηλότερο συντελεστή συμμετοχής (3,2%) για το 2000, υποδηλώνοντας την υψηλή ανάπτυξη των δραστηριοτήτων του κλάδου στην περιφέρεια. Αυτός ο συντελεστής μάλιστα διατηρείται στο ίδιο επίπεδο και το 2008, αναδεικνύοντας τη διαχρονικά ιδιαίτερη σημασία που εμφανίζει για την περιφέρεια. Τον δεύτερο υψηλότερο συντελεστή (2,4%) για το 2000 εμφανίζει ένας κλάδος των μεταφορών (βοηθητικές δραστηριότητες μεταφορών), που συνδέεται αναμφίβολα τόσο με τον νησιωτικό χαρακτήρα και τις γεωγραφικές και χωρικές ιδιότητες της περιφέρειας όσο και με την ανάπτυξη της βασικής της οικονομικής δραστηριότητας, δηλαδή του τουρισμού.

Ωστόσο αυτός ο συντελεστής παρουσιάζει σημαντική μείωση (από 2,4% σε 1,4%) στο υπό ανάλυση χρονικό διάστημα, αποτέλεσμα του οποίου είναι ότι αυτές οι δραστηριότητες παρουσίασαν μείωση της απασχόλησής τους κατά -40,0%. Ένας τρίτος κλάδος που εμφανίζει το 2000 υψηλό συντελεστή συμμετοχής (1,7%) είναι οι κατασκευές. Ωστόσο και στην περίπτωση αυτή ο συντελεστής μειώθηκε σημαντικά (σε 1,1% το 2008), ως αποτέλεσμα της μείωσης κατά -12,8% της απασχόλησης του κλάδου.

Στους τρεις κλάδους ορυχεία-λατομεία, ηλεκτρισμός-ύδρευση, λιανικό εμπόριο, η τιμή του συντελεστή συμμετοχής κυμαίνεται πολύ κοντά στη μονάδα, υποδηλώνοντας ότι η ανάπτυξη των κλάδων αυτών στην περιφέρεια γίνεται με τρόπο ανάλογο με το σύνολο της χώρας. Και οι τρεις κλάδοι εμφανίζουν βελτίωση του δείκτη συμμετοχής, με μεγαλύτερη αυτή των ορυχείων-λατομείων, που υπερδιπλασιάζεται (από 1,3% το 2000 σε 2,8% το 2008) στο υπό ανάλυση χρονικό διάστημα. Τέλος, οι λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών εμφανίζουν μοναδιαίο συντελεστή συμμετοχής, ο οποίος όμως παρουσιάζει αισθητή μείωση (από 1,0% το 2000 στο 0,7% το 2008) το διάστημα αυτό.

Η πλειονότητα των κλάδων της περιφέρειας, όπως ήδη επισημάνθηκε, εμφανίζει συντελεστή συμμετοχής μικρότερο από τη μονάδα. Οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες, η γεωργία και η μεταποίηση έχουν συντελεστές της τάξης του 0,4%, 0,5% και 0,6% αντίστοιχα, υποδηλώνοντας ιδιαίτερα χαμηλές συγκεντρώσεις της απασχόλησης των κλάδων αυτών στην περιφέρεια, συγκριτικά με τους αντίστοιχους στο σύνολο της χώρας. Πρόκειται για κλάδους που προέρχονται από όλο το φάσμα της οικονομικής δραστηριότητας, η συγκέντρωση των οποίων βελτιώνεται οριακά στην περίπτωση των άλλων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και της γεωργίας-κτηνοτροφίας, ενώ επιδεινώνεται στην περίπτωση της μεταποίησης. Οι υπόλοιποι κλάδοι εμφανίζουν συντελεστές που κυμαίνονται λίγο κάτω από τη μονάδα και στην πλειονότητά τους εμφανίζουν βελτίωση που υποδηλώνει την έστω και σε χαμηλή κλίμακα ενίσχυση των σχετικών δραστηριοτήτων στην περιφέρεια.

Στο πεδίο της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας δύο κλάδοι ξεχωρίζουν, καθώς το 2000 καταγράφουν πολύ υψηλές τιμές στον δείκτη συμμετοχής. Τα ξενοδοχεία-εστιατόρια και ορυχεία-λατομεία με τιμές 4,4% και 3,0% προσφέρουν κατά πολύ στο συνολικό προϊόν της περιφέρειας, σε σχέση με τις αντίστοιχες για το σύνολο της χώρας. Παρά τη μικρή τους υποχώρηση, και στους δύο κλάδους οι τιμές του συντελεστή διατηρούν υψηλές τιμές το 2006

(3,9% για τον πρώτο και 2,7% για τον δεύτερο), γεγονός που σημαίνει ότι οι κλάδοι έχουν μεγάλη σημασία για τη παραγωγική διαδικασία της περιφέρειας.

Τρεις άλλοι κλάδοι (ηλεκτρισμός-ύδρευση, κατασκευές και εκπαίδευση) εμφανίζουν το 2000 μοναδιαίους συντελεστές ή λίγο πάνω από τη μονάδα, ενώ συντελεστές χαμηλότερους από τη μονάδα εμφανίζουν η δημόσια διοίκηση (0,9%), η υγεία-κοινωνική μέριμνα (0,7%) και η γεωργία-κτηνοτροφία (0,6%). Ειδική περίπτωση θα πρέπει να θεωρηθεί ο κλάδος της μεταποίησης (0,1%) με συντελεστή που προσεγγίζει το μηδέν, γεγονός που υποδηλώνει τη σχεδόν ολοκληρωτική απουσία του κλάδου από την παραγωγική διαδικασία της περιφέρειας. Στην πλειονότητα των κλάδων αυτών αυξάνεται ο συντελεστής συμμετοχής της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, γεγονός που συνδέεται με την αυξημένη συμμετοχή τους στο παραγόμενο προϊόν της περιφέρειας. Εξαιρεση αποτελεί ο κλάδος της δημόσιας διοίκησης που κινείται προς την αντίθετη κατεύθυνση, παρουσιάζοντας μείωση του συντελεστή συμμετοχής του στην ακαθάριστη αξία της περιφέρειας.

Ως προς τον συντελεστή ειδίκευσης, παρατηρείται ότι η τιμή του διαμορφώνεται στο 0,23% το 2000 και μειώνεται κάπως σε 0,21% το 2008. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι η διάρθρωση των κλάδων στη συγκεκριμένη περιφέρεια παρουσιάζει ελάχιστες διαφορές σε σχέση με τη διάρθρωση της χώρας και επομένως η περιφέρεια δεν διαθέτει εξειδίκευση κάποιου επιπέδου σε κάποιες οικονομικές δραστηριότητες.

14. Περιφέρεια Κρήτης

14.1 Η ταυτότητα της περιφέρειας

Το 2000 η περιφέρεια της Κρήτης βρίσκεται στην έβδομη θέση της κατάταξης των περιφερειών της χώρας ως προς τον πληθυσμό, που φθάνει τα 565.579 άτομα και καταλαμβάνει ποσοστό 5,4% του συνολικού πληθυσμού της χώρας (Πίνακας 61), στην πέμπτη θέση ως προς το μέγεθος του εργατικού δυναμικού (276.760 άτομα) και της απασχόλησης (256.754 άτομα) και στη δωδέκατη θέση ως προς το ποσοστό της ανεργίας (7,2%).

Πίνακας 61: Μεταβολές των βασικών μεγεθών απασχόλησης και αγοράς εργασίας, Περιφέρεια Κρήτης

	2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή
Πληθυσμός χώρας	10.468.277	10.776.116	307.839	2,9
Πληθυσμός περιφέρειας	565.579	580.863	15.284	2,7
Μερίδιο περιφέρειας στον πληθυσμό της χώρας	5,4	5,4	0,0	–
Πληθυσμός περιφέρειας (15-64 ετών)	371.545	382.630	11.084	3,0
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (Σύνολο)	276.760	275.279	-1.481	-0,5
Εργατικό δυναμικό περιφέρειας (15-64 ετών)	264.242	266.293	2.051	0,8
Δείκτης συμμετοχής (χονδρικός)	48,9	47,4	-1,5	-3,2
Δείκτης συμμετοχής (15-64 ετών)	71,1	69,6	-1,5	-2,1
Απασχόληση (σύνολο)	256.754	261.181	4.427	1,7
Απασχόληση (15-64 ετών)	244.236	252.195	7.959	3,3
Δείκτης απασχόλησης (σύνολο)	45,4	45,0	-0,4	-1,0
Δείκτης απασχόλησης (15-64 ετών)	65,7	65,9	0,2	0,3
Πρωτογενής τομέας	73.608	40.769	-32.839	-44,6
Δευτερογενής τομέας	37.063	50.554	13.491	36,4
Τριτογενής τομέας	146.084	169.858	23.774	16,3
Εργοδότες	18.037	29.782	11.745	65,1
Αυτοαπασχολούμενοι	78.343	59.394	-18.949	-24,2
Μισθωτοί	120.611	151.301	30.690	25,4
Βοηθοί σε οικογενειακές επιχειρήσεις	39.763	20.704	-19.059	-47,9
Ανεργία (σύνολο)	20.006	14.098	-5.908	-29,5
Ανεργία (15-64 ετών)	20.006	14.098	-5.908	-29,5
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (σύνολο)	7,2	5,1	-2,1	–
Δείκτης (ποσοστό) ανεργίας (15-64 ετών)	7,6	5,3	-2,3	–

Αυτή η αρχική κατάταξη της περιφέρειας ως προς τα βασικά της μεγέθη αναδεικνύει και μια πρώτη βασική ιδιαιτερότητα της περιφέρειας που αφορά το σχετικά μικρό, για τα δεδομένα της χώρας, ποσοστό της ανεργίας. Οι εξελίξεις ωστόσο που λαμβάνουν χώρα σε αυτό το χρονικό διάστημα διαφοροποιούνται τόσο ως προς τις αντίστοιχες για το σύνολο της χώρας όσο και ως προς αυτές των άλλων περιφερειών, καταδεικνύοντας τον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο

η περιφέρεια Κρήτης εντάσσεται στις ευρύτερες οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις. Πιο συγκεκριμένα, ο πληθυσμός της περιφέρειας αυξάνεται με ρυθμό της τάξης του 2,7%, που είναι μικρότερο από το αντίστοιχο (2,9%) για το σύνολο της χώρας, αλλά και από την πλειονότητα των άλλων περιφερειών. Ακόμα δυσμενέστερη εξέλιξη συνιστά η ελάχιστη αύξηση του πληθυσμού κατά 0,8% στις ηλικίες 15-64 ετών. Αυτές οι μη ενθαρρυντικές εξελίξεις αναδεικνύουν πλευρές του δημογραφικού προβλήματος της περιφέρειας, το οποίο με τον έναν ή τον άλλον τρόπο συνδέεται και με τις ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις.¹⁹⁰

Το εργατικό δυναμικό της περιφέρειας παρουσιάζει με τη σειρά του μείωση κατά -1.481 άτομα (ποσοστό -0,5%), ενώ στις εργάσιμες ηλικίες η τάση αυτή αντιστρέφεται και παρουσιάζεται περιορισμένη αύξηση της τάξης του 0,8%. Το αποτέλεσμα των εξελίξεων στα πεδία του πληθυσμού και του εργατικού δυναμικού είναι οι διαφοροποιήσεις των δεικτών συμμετοχής. Πιο συγκεκριμένα, ο χονδρικός δείκτης συμμετοχής περιορίζεται κάπως (από 48,9% το 2000 σε 47,4% το 2008), όπως και ο δείκτης συμμετοχής (από 71,1% σε 69,6%) και καθώς είναι οριακά πιο πάνω από τον αντίστοιχο για το σύνολο της χώρας (67,1%), συγκαταλέγεται ανάμεσα στους υψηλότερους που παρουσιάζουν οι περιφέρειες της χώρας.

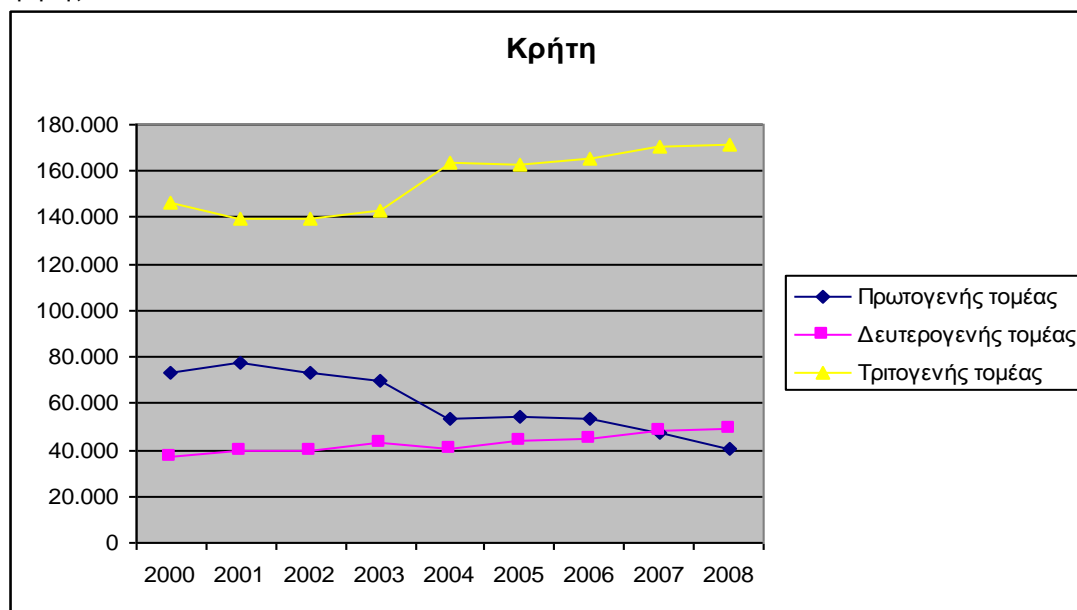
Παρεμφερείς εξελίξεις παρουσιάζονται και στο πεδίο της απασχόλησης, η οποία στο σύνολό της αυξάνεται κατά 1,7% (4.427 θέσεις εργασίας). Ωστόσο στην ηλικιακή ομάδα των απασχολουμένων ηλικίας 15-64 ετών η αύξηση της απασχόλησης ανέρχεται σε 3,3%, οδηγώντας στη δημιουργία 7.957 θέσεων εργασίας. Ο χονδρικός δείκτης απασχόλησης μειώνεται κατά 0,4% (από 45,4% σε 45,0%), ενώ ο δείκτης απασχόλησης στις εργάσιμες ηλικίες εμφανίζει οριακή αύξηση κατά 0,2% (από 65,7% σε 65,9%). Είναι υψηλότερος από τον αντίστοιχο για το σύνολο της χώρας (62,2%) και επίσης ο υψηλότερος όλων των περιφερειών της χώρας.

Αυτές οι εξελίξεις της απασχόλησης εμφανίζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των τριών βασικών τομέων οικονομικής δραστηριότητας (Διάγραμμα 13), καθώς ο πρωτογενής τομέας παρουσιάζει μείωση της απασχόλησης κατά -44,6% και απώλεια 13.491 θέσεων εργασίας. Μέσα σε λιγότερο από μια δεκαετία δηλαδή ο πρωτογενής τομέας έχασε τις μισές περίπου θέσεις εργασίας του.

---

¹⁹⁰ Στη σύγχρονη οικονομία όπου οι υπηρεσίες συνιστούν ένα ολοένα αυξανόμενο μερίδιο της οικονομικής δραστηριότητας, ο πληθυσμός, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, συνιστά έναν παράγοντα που συμβάλλει στην αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας. Η αύξηση του πληθυσμού υποστηρίζεται από την ενίσχυση μιας σειράς υπηρεσιών (εκπαίδευση, υγεία, κοινωνική ασφάλιση), οι οποίες συνδέονται άμεσα με την ευρύτερη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των περιοχών.

Διάγραμμα 13: Εξέλιξη της απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Κρήτης

Από την άλλη πλευρά, όμως, ο δευτερογενής τομέας παρουσιάζει αύξηση της απασχόλησης κατά 36,4%, γεγονός που οφείλεται, όπως θα δούμε στη συνέχεια, τόσο στη μεταποίηση όσο και στις κατασκευές. Ο ρυθμός αυτός μάλιστα είναι πολύ υψηλότερος από τον αντίστοιχο του τριτογενή τομέα, που ανέρχεται σε 16,3%, αναδεικνύοντας μια δεύτερη (εκτός από το μικρό ποσοστό ανεργίας) σημαντική ιδιαιτερότητα της περιφέρειας. Από κοινού και οι δύο δημιούργησαν 37.265 θέσεις εργασίας, κατάσταση η οποία 'καλύπτει' την απώλεια θέσεων του πρωτογενή τομέα, με αποτέλεσμα τη συνολική αύξηση της απασχόλησης και τη διατήρηση της ανεργίας σε σχετικά χαμηλά επίπεδα.

Ως προς τη θέση στο επάγγελμα, οι εξελίξεις της απασχόλησης εμφανίζουν επίσης σημαντικό ενδιαφέρον. Οι εργοδότες αυξάνονται κατά 11.745 άτομα (ποσοστό 65,1%), καταλαμβάνοντας το 2008 το 11,4% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας και παρέχοντας σημαντικές ενδείξεις της ύπαρξης επιχειρηματικών ευκαιριών. Σε αντίθετη κατεύθυνση, οι αυτοαπασχολούμενοι μειώθηκαν πολύ (ποσοστό -24,2% και κατά 18.949 άτομα), διατηρώντας ωστόσο ένα υψηλό μερίδιο (22,7%) στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας το 2008.¹⁹¹ Αυτή η μείωση του αριθμού των αυτοαπασχολούμενων συνδέεται με την αύξηση των επιχειρηματικών ευκαιριών και τη μετατροπή τους (ή τουλάχιστον ενός τμήματός τους) σε εργοδότες. Ωστόσο ενδέχεται να υποδηλώνει και την αδυναμία άσκησης της επιχειρηματικής τους δραστηριότητας και τη μετατροπή τους σε μισθωτούς ή ανέργους.

Ωστόσο η βασική εξέλιξη που χαρακτηρίζει τη συγκεκριμένη περιφέρεια είναι η περαιτέρω αύξηση των μισθωτών, που ανέρχεται σε 25,4% (30.690 άτομα),

¹⁹¹ Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι οι εξελίξεις σε αυτά τα δύο μεγέθη υποδηλώνουν την περαιτέρω ανάπτυξη κάποιων επιχειρηματικών ευκαιριών και στο βαθμό και στο μέτρο που αυτό που ισχύει τη μετατροπή ενός αριθμού αυτοαπασχολούμενων σε εργοδότες.

καταλαμβάνοντας ένα σχετικά περιορισμένο μερίδιο (57,9%) της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας. Τέλος, παρά τη μείωση κατά 47,9% (19.059 άτομα) οι βοηθοί στις οικογενειακές επιχειρήσεις εξακολουθούν να διατηρούν μερίδιο 7,9% στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας. Η μείωση αυτή μπορεί να συνδέεται με δύο αλληλεξαρτώμενα γεγονότα: Το πρώτο γεγονός αφορά την αδυναμία της οικογενειακής επιχείρησης να συντηρήσει τα άτομα αυτά,¹⁹² ενώ το δεύτερο το ότι η αγορά εργασίας της περιφέρειας δημιουργεί έναν αριθμό θέσεων εργασίας, τις οποίες καταλαμβάνουν τα άτομα αυτά, εγκαταλείποντας την απασχόληση στις οικογενειακές επιχειρήσεις.

Αυτές οι εξελίξεις στα πεδία του εργατικού δυναμικού και της απασχόλησης οδηγούν σε σημαντικές διαφοροποιήσεις στο πεδίο της ανεργίας. Πιο συγκεκριμένα και παρά τη μείωση της ανεργίας κατά -29,5% (σε απόλυτα μεγέθη κατά 5.908 ανέργους), το ποσοστό της ανεργίας περιορίζεται μόλις κατά 2,1% και από 7,2% το 2000 περιορίστηκε σε 5,1% το 2008 (τα αντίστοιχα ποσοστά για τις εργάσιμες ηλικίες ανέρχονται σε 7,6% και 5,3% για το 2000 και το 2008). Ένας αριθμός 5.908 ατόμων εξακολουθεί να παραμένει σε κατάσταση ανεργίας το 2008 και σε συνδυασμό με τον υψηλό αριθμό των ατόμων που απασχολείται στις οικογενειακές επιχειρήσεις και αυτών που εργάζονται ως μερικώς απασχολούμενοι συγκροτούν το ευρύ τμήμα του ανθρώπινου δυναμικού της περιφέρειας που αδυνατεί να ενταχθεί παραγωγικά στο οικονομικό σύστημα της περιφέρειας.

Ωστόσο προς την αντίθετη κατεύθυνση κινούνται και οι μεταβολές της εγγεγραμμένης ανεργίας. Από τον Αύγουστο του 2004 ως τον Νοέμβριο του 2008 η εγγεγραμμένη ανεργία στη περιφέρεια αυξήθηκε κατά 31,8% (6.539 άτομα), ενισχύοντας τους εγγεγραμμένους ανέργους από 20.543 σε 27.082. Σε επίπεδο νομού τη μεγαλύτερη αύξηση εμφανίζει ο Ν. Λασιθίου (214,9%), που συγκεντρώνει και τον χαμηλότερο αριθμό ανέργων (725 το 2004 και 2.283 το 2008), ακολουθεί ο Ν. Ρεθύμνου, με ρυθμό αύξησης της τάξης του 104,6% (από 2.367 το 2004 σε 4.843 το 2008), ενώ οι άλλοι δύο νομοί εμφανίζουν πολύ χαμηλότερους ρυθμούς αύξησης (Ηράκλειο 16,3% και Χανιά 10,8%). Ο Ν. Ηρακλείου συγκεντρώνει τον μεγαλύτερο αριθμό ανέργων, συγκεκριμένα 11.309 ανέργους το 2004 και 13.150 το 2008. Σε επαγγελματικό επίπεδο τους υψηλότερους ρυθμούς αύξησης της εγγεγραμμένης ανεργίας εμφανίζουν οι απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές (130,8%) και οι ανειδίκευτοι εργάτες (36,2%), με τις άλλες επαγγελματικές κατηγορίες να παρουσιάζουν πού χαμηλότερους ρυθμούς αύξησης. Στον αντίποδα, τον υψηλότερο ρυθμό μείωσης της εγγεγραμμένης ανεργίας εμφανίζει η ομάδα των επιστημονικών επαγγελματιών (-44,4%) και ακολουθούν οι κατηγορίες των τεχνολόγων-τεχνικών βοηθών (-21,2%) και των γεωργών-κτηνοτρόφων (-15,2%).

---

¹⁹² Η ερμηνεία αυτή προϋποθέτει ότι τα άτομα υποχρεώνονται να παραμείνουν στις οικογενειακές επιχειρήσεις, καθώς δεν μπορούν να εξασφαλίσουν αλλού μια κανονικά αμειβόμενη θέση εργασίας.

14.2 Μια προσέγγιση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης

Για τη διερεύνηση των αιτίων των μεταβολών της απασχόλησης, της κλαδικής εξειδίκευσης και των αναδιαρθρώσεων που έλαβαν χώρα στην περιφέρεια της Κρήτης κατά το χρονικό διάστημα 2000-2008, θα χρησιμοποιήσουμε τη μέθοδο απόκλισης-συμμετοχής. Η εφαρμογή της μεθόδου και τα αποτελέσματά της για την περιφέρεια της Κρήτης παρουσιάζονται στον Πίνακα 62.

Οι κλάδοι της περιφέρειας ταξινομούνται σε έξι ομάδες. Οι ομάδες αυτές αφορούν τη γεωργία-κτηνοτροφία και τους λοιπούς κλάδους του πρωτογενούς τομέα (πρώτη ομάδα), τα ορυχεία-λατομεία, τη μεταποίηση και τον ηλεκτρισμό-ύδρευση (δεύτερη ομάδα), τις κατασκευές (τρίτη ομάδα), το εμπόριο (χονδρικό, λιανικό, αυτοκινήτων) και τα ξενοδοχεία-εστιατόρια (τέταρτη ομάδα), τη δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση και υγεία (πέμπτη ομάδα) και τους λοιπούς κλάδους των υπηρεσιών.¹⁹³

Στην πρώτη ομάδα, γεωργία, κτηνοτροφία και αλιεία εμφανίζεται σημαντική πτώση των ποσοστών στην απασχόλησή τους. Στη γεωργία, που η μείωση είναι πολύ πιο υψηλή από τη μείωση που αφορά το σύνολο της χώρας, οι αρνητικές τιμές της ομολογικής συνιστώσας αναδεικνύουν την εξαιρετικά δυσμενή επίδραση της κλαδικής διάρθρωσης για την εξέλιξη της απασχόλησης της περιφέρειας. Αρνητικά φαίνεται να κινείται, πάνω στην απασχόληση της γεωργίας, αλλά σε εμφανώς χαμηλότερη κλίμακα, και η διαφορική συνιστώσα (επίδραση τοπικού παράγοντα). Αντίθετα, οι θετικές τιμές της εθνικής συνιστώσας υποδηλώνουν τη μικρότερη επίδραση που έχει η μείωση της απασχόλησης σε πανελλαδικό επίπεδο πάνω στην απασχόληση της περιφέρειας.¹⁹⁴

---

¹⁹³ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 9.

¹⁹⁴ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 12.

Πίνακας 62: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο, Περιφέρεια Κρήτης

Κωδ.	Κλάδος	Μεταβολές σε απόλυτα μεγέθη και ποσοστά				Συνιστώσες απόκλισης και συμμετοχής σε απόλυτες τιμές			
		2000	2008	Μεταβολή	% Μεταβολή	Εθνική Συνιστώσα	Ομολογική Συνιστώσα	Διαφορική Συνιστώσα	Μεταβολή
I	Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία – Αλιεία	73.608	40.769	-32.839	-44,6	8.706	-28.480	-13.064	-32.839
II	Ορυχεία και λατομεία – Μεταποίηση – Ηλεκτρισμός – Ύδρευση	19.660	23.740	4.080	20,8	2.325	-2.863	4.618	4.080
III	Κατασκευές	17.404	25.454	8.050	46,3	2.058	3.143	2.849	8.050
IV	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο – Ξενοδοχεία και εστιατόρια	75.332	83.176	7.845	10,4	8.910	6.180	-7.245	7.845
V	Δημόσια διοίκηση και άμυνα – Κοινωνική ασφάλιση – Εκπαίδευση – Υγεία	38.017	45.577	7.559	19,9	4.496	5.730	-2.667	7.559
VI	Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών (*)	32.735	42.466	9.731	29,7	3.872	5.396	463	9.731
Σύνολο		256.754	261.181	4.427	1,7	30.367	-10.894	-15.047	4.427

(*) Η κατηγορία «VI. Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών» περιλαμβάνει: Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες Ε. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου και άλλων υπηρεσιών κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα.

Στην περίπτωση της ομάδας των μεταποιητικών κλάδων παρατηρείται περιορισμένη αύξηση της απασχόλησης, ως αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης της αρνητικής κλαδικής διάρθρωσης της απασχόλησης στην περιφέρεια και της θετικής επίδρασης τόσο των τοπικών παραγόντων (διαφορική συνιστώσα) όσο και των τάσεων της απασχόλησης σε εθνικό επίπεδο (εθνική συνιστώσα).

Στον κλάδο των κατασκευών θετική επίδραση ασκείται και από τις τρεις συνιστώσες. Πιο συγκεκριμένα, τόσο η κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας όσο και μια σειρά από τοπικούς παράγοντες καθώς και η γενικότερη αύξηση της απασχόλησης σε εθνικό επίπεδο του κλάδου επηρεάζουν θετικά την απασχόληση του κλάδου, με αποτέλεσμα να αυξάνεται σημαντικά.

Στις ομάδες κλάδων του εμπορίου, των ξενοδοχείων-εστιατορίων και της δημόσιας διοίκησης παρατηρείται αύξηση της απασχόλησης. Αυτή η θετική μεταβολή της απασχόλησης είναι το αποτέλεσμα της συσχέτισης παραγόντων που λειτουργούν αντιθετικά. Από τη μία πλευρά, η ευνοϊκή διάρθρωση των κλάδων της περιφέρειας και δευτερευόντως η εθνική τάση αύξησης της απασχόλησης επιδρούν θετικά στην αύξηση της απασχόλησης και από την άλλη πλευρά, και για τις δύο ομάδες κλάδων, οι τοπικοί παράγοντες φαίνεται να έχουν αρνητική επίδραση στην περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης. Ανάλογες φαίνονται και οι εξελίξεις στη ομάδα των κλάδων της δημόσιας διοίκησης. Και εδώ, ο τοπικός παράγοντας λειτουργεί αρνητικά στην αύξηση της απασχόλησης, ενώ η σύνθεση των κλάδων και η εθνική τάση φαίνεται να λειτουργούν θετικά.

Στην τελευταία ομάδα κλάδων των λοιπών υπηρεσιών που σχετίζονται κυρίως με τον ιδιωτικό τομέα παρουσιάζεται η πιο εντυπωσιακή σε αριθμό θέσεων εργασίας αύξηση της απασχόλησης. Σε αυτή την ομάδα των κλάδων, όπως συμβαίνει και στον κλάδο των κατασκευών, όλοι οι παράγοντες λειτουργούν θετικά ως προς την αύξηση της απασχόλησης. Αρχικά η ομολογική συνιστώσα εμφανίζει την ευνοϊκότερη για την περιφέρεια επίδραση στην απασχόληση του κλάδου και ακολουθούν τόσο η εθνική συνιστώσα όσο και οι τοπικοί παράγοντες.

Συμπερασματικά και με βάση τις δυνατότητες που παρέχει η ανάλυση, διαπιστώνεται ότι για μια μεγάλη κατηγορία βασικών κλάδων της περιφέρειας (γεωργία-κτηνοτροφία, εμπόριο και δημόσια διοίκηση) πολλοί τοπικοί παράγοντες λειτουργούν ως εμπόδιο στην αύξηση της απασχόλησης. Ταυτοχρόνως, η κλαδική διάρθρωση της απασχόλησης φαίνεται να λειτουργεί αρνητικά μόνο στους κλάδους του πρωτογενή τομέα και ως έναν βαθμό και στον δευτερογενή τομέα (ορυχεία-λατομεία, μεταποίηση, ηλεκτρισμός), αλλά παράλληλα να μη συνιστά εμπόδιο για την αύξηση της απασχόλησης στους υπόλοιπους κλάδους της περιφέρειας. Συνολικά, για την περιφέρεια της Κρήτης, η κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας καθώς και τοπικοί παράγοντες φαίνεται να συνιστούν τους κύριους παράγοντες για την περιορισμένη αύξηση της απασχόλησης.

14.3 Κλαδική εξειδίκευση και αναδιαρθρώσεις

Η εξειδίκευση στην περιφέρεια της Κρήτης από την οπτική της απασχόλησης παρουσιάζεται στον Πίνακα 63, όπου καταγράφονται οι μεταβολές της απασχόλησης στους σημαντικότερους σε διψήφιο κωδικό κλάδους της περιφέρειας.¹⁹⁵

Στο σύνολο της περιφέρειας η απασχόληση αυξάνεται κατά 1,7% οδηγώντας στην δημιουργία 4.427 θέσεων εργασίας. Αυτό είναι το αποτέλεσμα αξιόλογων διαφοροποιήσεων των κλάδων τόσο ως προς το μέγεθος όσο και ως προς την κατεύθυνση των μεταβολών. Έτσι από τους δεκαπέντε μεγαλύτερους κλάδους της περιφέρειας, που παρουσιάζονται στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης, οι δεκατρείς παρουσιάζουν αύξηση της απασχόλησης και οι υπόλοιποι δύο μείωση. Στους κλάδους που αυξάνεται η απασχόληση οι ρυθμοί αύξησης κυμαίνονται μεταξύ του 2,1% (λιανικό εμπόριο) και 117,6% (άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες), ενώ στους κλάδους που μειώνεται η απασχόληση (γεωργία-κτηνοτροφία και ορυχεία-λατομεία) οι ρυθμοί μείωσης υπολογίζονται στο -44,6% και στο -100,0% αντίστοιχα.

Πίνακας 63: Μεταβολές απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Κρήτης

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	73.608	40.769	-32.839	-44,6
10-14. Ορυχεία και λατομεία	425	0	-425	-100,0
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	6.109	8.995	2.886	47,2
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	11.206	12.512	1.305	11,6
41-43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	1.919	2.234	315	16,4
45. Κατασκευές	17.404	25.454	8.050	46,3
52. Λιανικό εμπόριο	30.488	31.136	648	2,1
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	11.224	17.064	5.839	52,0
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	33.620	34.976	1.357	4,0
60-64. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	11.256	12.904	1.648	14,6
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	5.976	13.006	7.030	117,6
75. Δημόσια διοίκηση	15.636	16.136	500	3,2
80. Εκπαίδευση	11.924	15.851	3.926	32,9
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	10.457	13.590	3.133	30,0
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών ¹⁹⁶	15.503	16.555	1.052	6,8
Σύνολο	256.754	261.181	4.427	1,7

Στους κλάδους που αυξάνεται η απασχόληση, τους υψηλότερους ρυθμούς παρουσιάζει ο κλάδος των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων¹⁹⁷ (117,6%) και οι

¹⁹⁵ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 13.

¹⁹⁶ Στους «Λοιπούς κλάδους υπηρεσιών» περιλαμβάνονται οι άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών, τα ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό, οι ετερόδοκοι οργανισμοί, οι ενδιαμέσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί και λοιποί κλάδοι του μονοψήφιου Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας.

λοιποί κλάδοι του εμπορίου¹⁹⁸ (52,0%). Οι κλάδοι αυτοί δημιουργούν μεγάλο αριθμό νέων θέσεων εργασίας (7.030 ο πρώτος και 5.839 ο δεύτερος). Και οι κλάδοι της βιομηχανίας τροφίμων-ποτών (47,2%), των κατασκευών (46,3%), της εκπαίδευσης (32,9%) και της υγείας (30,0%) παρουσιάζουν υψηλούς ρυθμούς αύξησης της απασχόλησης. Ο κλάδος τροφίμων-ποτών, παρά το γεγονός ότι ως επί το πλείστον αποτελείται από μικρές έως πολύ μικρές επιχειρήσεις,¹⁹⁹ διαθέτει και πρωτοπόρες ή εν δυνάμει πρωτοπόρες επιχειρήσεις (σύμφωνα πάντα με τους ορισμούς της μελέτης), οι οποίες κατά μέσο όρο απασχολούν 95 εργαζομένους.²⁰⁰ Ένα σημαντικό τμήμα των επιχειρήσεων αυτών κάνει εξαγωγές, ενώ ένα άλλο τμήμα απευθύνεται στην εγχώρια και στην τοπική αγορά. Ο κλάδος επιπλέον παρουσιάζει τον υψηλότερο συντελεστή αλληλεξάρτησης (4,01) ανάμεσα στους κλάδους της περιφέρειας (ICAP 2007), γεγονός που σημαίνει ότι οι θετικές εξελίξεις της απασχόλησής του επηρεάζουν θετικά έναν σημαντικό αριθμό κλάδων.²⁰¹

Οι δύο τελευταίοι κλάδοι (εκπαίδευση και υγεία) συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με τη δημόσια απασχόληση και με τους ρυθμούς επέκτασης του κοινωνικού κράτους στην περιφέρεια και συμβάλλουν αποφασιστικά στη δημιουργία θέσεων εργασίας (κατά 3.926 ο πρώτος και κατά 3.133 ο δεύτερος). Ο κλάδος μάλιστα της εκπαίδευσης, παρουσιάζοντας υψηλό για τα δεδομένα της περιφέρειας συντελεστή αλληλεξάρτησης (3,58), αναδεικνύει την ιδιαίτερη σημασία του, εκτός από αυτή που συνδέεται με αυτές καθαυτές τις δραστηριότητες του κλάδου.

Οι κλάδοι του ηλεκτρισμού και ύδρευσης, παρά τον αξιοσημείωτο ρυθμό αύξησης της απασχόλησής τους (16,4%), συμμετέχουν, ως εκ του μεγέθους τους, με μικρότερους αριθμούς στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.²⁰² Αντιθέτως, οι κλάδοι των μεταφορών και οι λοιποί κλάδοι μεταποίησης εμφανίζουν χαμηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης (14,6% και 11,6% αντίστοιχα), αλλά

---

¹⁹⁷ Στον κλάδο αυτόν περιλαμβάνονται οι νομικές δραστηριότητες, οι δραστηριότητες αρχιτεκτόνων και μηχανικών, οι τεχνικές δοκιμές και αναλύσεις, η διαφήμιση κτλ.

¹⁹⁸ Στην ομάδα αυτή περιλαμβάνονται οι δραστηριότητες του εμπορίου, της συντήρησης και της επισκευής οχημάτων και μοτοσικλετών, η λιανική πώληση καυσίμων οχημάτων και το χονδρικό εμπόριο.

¹⁹⁹ Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΚΕΤΑ Κρήτης (2005), το 75% των επιχειρήσεων του κλάδου το 2004 απασχολεί κάτω από δέκα εργαζομένους, ενώ το 34% είναι επιχειρήσεις στις οποίες απασχολούνται μόνο οι ιδιοκτήτες ή και τα μέλη των οικογενειών τους.

²⁰⁰ Ωστόσο ακόμα και στις επιχειρήσεις αυτές είτε δεν υφίστανται καθόλου τμήματα έρευνας και ανάπτυξης, είτε αποτελούνται από ένα ή δύο άτομα, με αποτέλεσμα την περιορισμένη συμμετοχή των επιχειρήσεων σε καινοτομικές δράσεις και διαδικασίες. Επίσης, σε αυτές τις μεγάλες επιχειρήσεις ο αριθμός των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι συνήθως κάτω από το 10% του συνόλου των απασχολουμένων.

²⁰¹ Με βάση τα στοιχεία της ICAP (2007) που αφορούν τη διερεύνηση των επιχειρηματικής δραστηριότητας και καινοτομίας στην περιφέρεια της Κρήτης, εκτός από τον κλάδο των τροφίμων-ποτών, υψηλό συντελεστή αλληλεξάρτησης εμφανίζουν οι κλάδοι των ιδιωτικών νοικοκυριών (3,66%), της γεωργίας-κτηνοτροφίας (3,63%), της διαχείρισης ακίνητης περιουσίας (3,60%), της εκπαίδευσης (3,58%), των άλλων κοινωνικών δραστηριοτήτων (3,58%) και των ξενοδοχείων-εστιατορίων (3,50%).

²⁰² Αυτή η περιορισμένη συμμετοχή στη διαδικασία δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας συνδέεται ασφαλώς και με τις ιδιαίτερα μικρές επενδύσεις που γίνονται στους σχετικούς κλάδους, παρά τις εξακριβωμένες ανάγκες της περιφέρειας σε ενέργεια και σε υδάτινους πόρους (βλ. σχετικά στην έκθεση της περιφέρειας της Κρήτης 2008 για τους δείκτες καινοτομίας στην περιφέρεια της Κρήτης).

δημιουργούν 3.000 περίπου θέσεις εργασίας, γεγονός ιδιαίτερα ενδιαφέρον για τα δεδομένα και τις εξελίξεις της περιφέρειας. Στην περίπτωση μάλιστα των λοιπών κλάδων της μεταποίησης²⁰³ είναι ενθαρρυντική η αύξηση της απασχόλησης που καταγράφουν, σε συνδυασμό με την αντίστοιχη της βιομηχανίας τροφίμων-ποτών, καθώς, εκτός των άλλων, λαμβάνουν χώρα σε μια περίοδο γενικότερης βιομηχανικής οπισθοχώρησης. Στο υπό ανάλυση χρονικό διάστημα, η μεταποίηση συνολικά (Πίνακας Π.1.13 Παραρτήματος Ι) παρουσιάζει σημαντικές διαχρονικές διακυμάνσεις, με την απασχόληση να αυξάνεται τα πρώτα έτη της περιόδου (μέχρι το 2003), να μειώνεται το 2004 και έκτοτε να επανέρχεται σε αυξητική πορεία. Στον βαθμό μάλιστα που αυτές οι διακυμάνσεις ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα (και δεν συνδέονται με ζητήματα συγκέντρωσης και καταγραφής των στατιστικών δεδομένων), ενδέχεται να καταδεικνύουν την ύπαρξη ενός πολύ ευέλικτου εργατικού δυναμικού (ή τουλάχιστον ενός τμήματός του), το οποίο κινείται ανάμεσα στην απασχόληση και στην ανεργία (ή αεργία), όταν και όπως οι συνθήκες παραγωγής το απαιτούν.

Τέλος, οι λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών (6,8%), που σχετίζονται με τον ιδιωτικό τομέα, τα ξενοδοχεία-εστιατόρια (4,0%), η δημόσια διοίκηση (3,2%) και το λιανικό εμπόριο (2,1%) εμφανίζουν περιορισμένους ρυθμούς αύξησης στην απασχόλησή τους και πολύ πιο χαμηλούς στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Ειδικότερα για τον κλάδο των ξενοδοχείων-εστιατορίων, αυτή η κάμψη του ρυθμού αύξησης της απασχόλησης φανερώνει μια κόπωση του κλάδου, η οποία χρονικά διαδέχεται μια περίοδο υψηλής αύξησης.²⁰⁴ Παρά τον μικρό ρυθμό αύξησης της απασχόλησης στον κλάδο των ξενοδοχείων-εστιατορίων, που εντοπίζεται στον πυρήνα των δραστηριοτήτων του τουρισμού, ενδιαφέρουσες διεργασίες εντοπίζονται σε συναφείς κλάδους της τουριστικής δραστηριότητας. Σε κλάδους που συνδέονται με νέες μορφές τουρισμού (πρακτορεία οργανωμένων εκδρομών περιπέτειας-υπαίθρου, συνεδριακών κέντρων, άλλων ψυχαγωγικών και αθλητικών δραστηριοτήτων) οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται απασχολούν, σε ποσοστό πάνω από 30,0%, προσωπικό άνω των δέκα ατόμων και σε ποσοστό 20,0% προσωπικό μεταξύ 15-20 ατόμων (ΚΕΤΑ Κρήτης 2005). Στο εργατικό δυναμικό των επιχειρήσεων αυτών (σύμφωνα με την ίδια μελέτη) ένα ποσοστό της τάξης του 26,0% αφορά αποφοίτους της ανώτατης εκπαίδευσης, μέγεθος που αντιπροσωπεύει το 40,0%-50,0% του συνολικού προσωπικού στις επιχειρήσεις αυτές.²⁰⁵ Ταυτοχρόνως, ο κλάδος εξακολουθεί να διατηρεί έναν από τους

---

²⁰³ Στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο λαμβάνουν χώρα στο εσωτερικό της μεταποίησης έντονες τάσεις αναδιάρθρωσης της απασχόλησης. Ανάμεσα στους λοιπούς κλάδους της μεταποίησης οι σημαντικότεροι από πλευράς απασχόλησης το 2000 είναι τα μη μεταλλικά ορυκτά, το έπιπλο, το ξύλο και η ένδυση. Και οι τέσσερις κλάδοι εμφανίζουν πτώση της απασχόλησης, ενώ μεγάλη αύξηση παρουσίασαν οι κλάδοι των μεταλλικών προϊόντων και της κατασκευής μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού.

²⁰⁴ Ο κλάδος των ξενοδοχείων-εστιατορίων παρουσίασε κατά τη δεκαετία του 1990 την υψηλότερη σε απόλυτα μεγέθη αύξηση της απασχόλησης (κατά 14.000 άτομα) ανάμεσα στους κλάδους της περιφέρειας (ICAP 2007).

²⁰⁵ Αναφορικά με τον βαθμό καινοτομίας, με όρους εισαγωγής νέων υπηρεσιών και οργανωτικών καινοτομιών, κατά μέσο όρο το 75% δήλωσε ότι δεν έχει αναλάβει σχετικές πρωτοβουλίες την τελευταία τριετία.

υψηλότερους συντελεστές αλληλεξάρτησης (3,50%) ανάμεσα στους κλάδους της περιφέρειας (ICAP 2007).

Ειδικότερα στην περίπτωση του λιανικού εμπορίου, αυτή η μικρή αύξηση της απασχόλησης συνδέεται με τον περιορισμένο ρυθμό ίδρυσης νέων επιχειρήσεων, που παρατηρείται στις αρχές αυτής της δεκαετίας (ΚΕΤΑ Κρήτης 2008). Στον κλάδο κυριαρχούν οι μικρές έως πολύ μικρές επιχειρήσεις, με λιγότερο από πέντε άτομα προσωπικό, και σε πολλές περιπτώσεις λειτουργούν μόνο από τους ιδιοκτήτες και τα μέλη των οικογενειών τους.²⁰⁶ Στη μεγάλη τους πλειονότητα οι επιχειρήσεις αυτές απευθύνονται στην τοπική αγορά, ενώ ένας μικρός αριθμός από αυτές απευθύνεται στην περιφερειακή αγορά.

Δύο είναι βασικά οι κλάδοι που μειώνεται η απασχόληση. Ο πρώτος είναι η γεωργία-κτηνοτροφία, που τα ποσοστά διαμορφώνονται στο -44,6%, με απώλεια 32.839 θέσεων εργασίας, εμφανίζοντας ταυτοχρόνως έναν από τους υψηλότερους ρυθμούς μείωσης στο σύνολο των περιφερειών της χώρας. Ένα μέρος της μείωσης αυτής συνδέεται με τη συνταξιοδότηση ενός αριθμού ατόμων από το εργατικό δυναμικό,²⁰⁷ ενώ ένα άλλο μέρος συνδέεται με τη μετακίνηση ατόμων από τον πρωτογενή τομέα στη μεταποίηση και στις υπηρεσίες.²⁰⁸ Ο δεύτερος κλάδος είναι των ορυχείων-λατομείων, ο οποίος, λόγω του μεγέθους, δεν επηρεάζει σημαντικά την απασχόληση. Η μείωση της απασχόλησης του κλάδου κατά 100,0% ενδέχεται να οφείλεται σε ζητήματα καταγραφής των δεδομένων της έρευνας εργατικού δυναμικού και να μην ανταποκρίνεται απόλυτα στην πραγματικότητα.²⁰⁹

Αυτές οι μεταβολές της απασχόλησης που επισημάνθηκαν παραπάνω οδηγούν σε σημαντικές διαφοροποιήσεις στη διάρθρωση της απασχόλησης στους κλάδους (Πίνακας 64). Από τους δεκαπέντε βασικότερους κλάδους της περιφέρειας οι δώδεκα βελτιώνουν τη συμμετοχή τους στη συνολική απασχόληση, ένας κλάδος δεν σημειώνει μεταβολή, ενώ οι υπόλοιποι δύο τη μειώνουν. Η σημαντικότερη διαφοροποίηση αναμφίβολα συνδέεται με τη γεωργία-κτηνοτροφία, η συμμετοχή της οποίας μειώνεται κατά 13,1% στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας. Παρά τη σημαντική μείωση της απασχόλησής του κατά 44,6% (32.839 θέσεις εργασίας), ο κλάδος της γεωργίας-κτηνοτροφίας παραμένει ο μεγαλύτερος, σε βαθμό που η περιφέρεια να μπορεί να χαρακτηριστεί σε μεγάλο βαθμό ως αγροτική. Διατηρεί ταυτόχρονα πολύ υψηλό (για τα δεδομένα της περιφέρειας) συντελεστή αλληλεξάρτησης (3,63%) ανάμεσα στους κλάδους της περιφέρειας (ICAP 2007), καταδεικνύοντας τη βαρύνουσα σημασία που έχει για την οικονομία της περιφέρειας.

---

²⁰⁶ Σύμφωνα με τα δεδομένα της μελέτης, το 80,0% του συνόλου των επιχειρήσεων του κλάδου απασχολεί κάτω από πέντε άτομα, ενώ μόλις το 0,4% του αριθμού τους μπορεί να χαρακτηριστεί ως μεσαίο σε μέγεθος. Αυτό το πολύ μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων, μαζί με άλλα χαρακτηριστικά τους, συνιστά εμπόδιο στη συμμετοχή τους σε καινοτομικές δραστηριότητες.

²⁰⁷ Η υπόθεση αυτή ενισχύεται περαιτέρω μέσα από τα υψηλά ποσοστά απασχολουμένων του κλάδου που εντοπίζονται το 2000 στις ηλικιακές κατηγορίες 55-64 ετών, αλλά και σ' αυτήν πάνω από 65 ετών.

²⁰⁸ Βλ. σχετικά Υποσημείωση 17.

²⁰⁹ Σε κάθε περίπτωση αξίζει να επισημανθεί ότι, καθώς η έρευνα εργατικού δυναμικού είναι μία δειγματοληπτική έρευνα νοικοκυριών, τα μικρά μεγέθη που χρησιμοποιούνται πολλές φορές σχεδόν υποχρεωτικά οδηγούν σε συμπεράσματα που πρέπει να γίνονται δεκτά με ιδιαίτερη επιφύλαξη.

Η περιφέρεια της Κρήτης, εκτός από αγροτική, μπορεί να χαρακτηριστεί και ως τουριστική περιοχή, αφού ο κλάδος των ξενοδοχείων-εστιατορίων εμφανίζει αξιόλογη συμμετοχή (13,4%) στην απασχόληση της περιφέρειας. Είναι αξιοσημείωτο όμως ότι αυτός ο κλάδος και ο κλάδος του λιανικού εμπορίου, που καλύπτει ένα σημαντικό ποσοστό της απασχόλησης της περιφέρειας, ενώ συμμετέχουν με υψηλά ποσοστά στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας, αυξάνουν ελάχιστα ή και καθόλου τη συμμετοχή τους, παρέχοντας ενδείξεις του κορεσμού ή της έλλειψης μιας αναγκαίας δυναμικής παρουσίας. Κατά συνέπεια, μια σημαντική διαπίστωση αφορά την περιορισμένη διαφοροποίηση του κλάδου των ξενοδοχείων-εστιατορίων και τη στασιμότητα της θέσης του λιανικού εμπορίου.

Πίνακας 64: Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, , Περιφέρεια Κρήτης

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2008	Απόλυτη μεταβολή
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	28,7	15,6	-13,1
10-14. Ορυχεία και λατομεία	0,2	0,0	-0,2
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	2,4	3,4	1,1
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	4,4	4,8	0,4
41-43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση, φυσικό αέριο	0,7	0,9	0,2
45. Κατασκευές	6,8	9,7	2,9
52. Λιανικό εμπόριο	11,9	11,9	0,0
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	4,4	6,5	2,1
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	13,1	13,4	0,3
60-64. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	4,4	4,9	0,5
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	2,3	5,0	2,7
75. Δημόσια διοίκηση	6,1	6,2	0,1
80. Εκπαίδευση	4,6	6,1	1,5
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	4,1	5,2	1,1
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	6,0	6,3	0,3
Σύνολο	100,0	100,0	0,0

Ωστόσο η δεύτερη σημαντική διαφοροποίηση αφορά την αύξηση της συμμετοχής του κλάδου των κατασκευών κατά 2,9%, καθιστώντας τον κλάδο αυτό τον τέταρτο σε μέγεθος απασχόλησης κλάδο της περιφέρειας. Και καθώς στις περισσότερες περιπτώσεις ο κλάδος των κατασκευών εμφανίζει υψηλό βαθμό διασύνδεσης με έναν μεγάλο αριθμό άλλων κλάδων, αυτό το στοιχείο του δυναμισμού αναμένεται να εμφανίζει ιδιαίτερη σημασία και για μια σειρά από άλλους κλάδους της περιφέρειας.²¹⁰

Όπως παρουσιάστηκε παραπάνω σε μια σειρά κλάδων του τριτογενούς τομέα, σημειώθηκε αξιόλογη αύξηση της απασχόλησης και της συμμετοχής τους στην απασχόληση της περιφέρειας. Στον κλάδο «Άλλες επιχειρηματικές

²¹⁰ Για μια εκτίμηση των διακλαδικών σχέσεων της ελληνικής οικονομίας σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο ο ενδιαφερόμενος μπορεί να ανατρέξει στις εργασίες των Σκούντζου (2007) και Λίβα, Μπελεργή-Ρομπόλη (2008).

δραστηριότητες» (οι νομικές δραστηριότητες, οι δραστηριότητες αρχιτεκτόνων και μηχανικών, οι τεχνικές δοκιμές και αναλύσεις, η διαφήμιση) παρατηρείται παράλληλα η μεγαλύτερη αύξηση της απασχόλησης αλλά και πολύ σημαντική αύξηση (2,7%) συμμετοχής στην απασχόληση. Επίσης, σε συνδυασμό με την αύξηση της συμμετοχής των κλάδων του εμπορίου (2,2%), της δημόσιας διοίκησης (1,4%) και της εκπαίδευσης (1,1%), διακρίνεται μια δυναμική τάση τριτογενοποίησης της οικονομίας.

Η ανάλυση των μεταβολών και των αναδιαρθρώσεων της απασχόλησης στους κλάδους της περιφέρειας ολοκληρώνεται με την παρουσίαση δύο στατιστικών δεικτών (Πίνακας 65), του συντελεστή συμμετοχής και του συντελεστή εξειδίκευσης, οι οποίοι, όπως έχουμε δει, προσφέρουν συμπληρωματικές πληροφορίες αναφορικά με τη συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων στην περιφέρεια (όπως αποτυπώνονται μέσα από την κλαδική διάρθρωση), αλλά και την εξειδίκευση της περιφέρειας.

Πίνακας 65: Συντελεστής συμμετοχής κλάδων στην απασχόληση και στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, Περιφέρεια Κρήτης

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	Συντελεστής συμμετοχής απασχόληση		Συντελεστής συμμετοχής ΑΠΑ	
	2000	2008	2000	2006
01-05. Γεωργία, κτηνοτροφία κ.ά.	1,65	1,37	1,63	2,02
10-14. Ορυχεία και λατομεία	0,36	0,00	0,29	0,35
15. Βιομηχανία τροφίμων και ποτών	0,81	1,38	-	-
Λοιποί κλάδοι μεταποίησης	0,40	0,51	-	-
41-43. Ηλεκτρισμός, ύδρευση	0,76	0,84	1,02	1,15
45. Κατασκευές	0,94	1,16	1,12	1,17
52. Λιανικό εμπόριο	1,07	1,00	-	-
Λοιποί κλάδοι εμπορίου	0,73	1,00	-	-
55. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	1,97	1,89	2,26	2,11
60-64. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	0,71	0,86	0,74	0,74
74. Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	0,54	0,89	-	-
75. Δημόσια διοίκηση	0,83	0,74	1,01	0,80
80. Εκπαίδευση	0,76	0,86	1,15	1,37
85. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	0,89	1,02	1,21	1,33
Λοιποί κλάδοι υπηρεσιών	0,79	0,67	-	-
Σύνολο	1,00	1,00	1,00	1,00

Στο πεδίο της απασχόλησης, και στα δύο έτη ανάλυσης, οι κλάδοι της γεωργίας-κτηνοτροφίας, του λιανικού εμπορίου και των ξενοδοχείων-εστιατορίων εμφανίζουν υψηλότερο από τη μονάδα συντελεστή συγκέντρωσης, γεγονός που σημαίνει ότι έχουν μεγαλύτερη συγκέντρωση στην απασχόληση σε σχέση με την αντίστοιχη για το σύνολο της χώρας. Και οι τρεις κλάδοι, όμως, δεν ενισχύουν διαχρονικά τη συγκέντρωσή τους, καθώς οι σχετικοί δείκτες εμφανίζονται λιγότερο ενισχυμένοι το 2008. Αξίζει να επισημανθεί ότι αυτή η ιδιαίτερα υψηλή τιμή του δείκτη των κλάδων της γεωργίας και των ξενοδοχείων-εστιατορίων,

υποδηλώνει ότι, παρά τη συνεχιζόμενη μείωση της απασχόλησης στον κλάδο της γεωργίας, οι κλάδοι αυτοί διατηρούν αναλογικά με τη χώρα υψηλότερη συμμετοχή στην περιφέρεια, η οποία χαρακτηρίζεται ως αγροτική και τουριστική.

Μία δεύτερη ομάδα κλάδων εμφανίζει, το 2000, τιμές του δείκτη συμμετοχής χαμηλότερους από τη μονάδα, αλλά σχετικά κοντά σ' αυτή (κατασκευές 0,94%, υγεία-κοινωνική μέριμνα 0,89%, βιομηχανία τροφίμων-ποτών 0,81%). Και οι τρεις κλάδοι εμφανίζουν αυξήσεις του δείκτη συμμετοχής τους, ο οποίος το 2008 ξεπερνά τη μονάδα, υποδηλώνοντας την ενίσχυση και την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων τους με ικανοποιητικό τρόπο. Τη μονάδα φτάνουν και οι λοιποί κλάδοι του εμπορίου, καταγράφοντας σημαντική βελτίωση (από 0,73% το 2000 σε 1,00% το 2008).

Από τους υπόλοιπους κλάδους με χαμηλότερο από τη μονάδα συντελεστή συμμετοχής, αύξηση του συντελεστή εμφανίζουν οι λοιποί κλάδοι της μεταποίησης, ο ηλεκτρισμός, η ύδρευση, οι μεταφορές, η αποθήκευση και οι επικοινωνίες, οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες και η εκπαίδευση. Στον αντίποδα των εξελίξεων αυτών, η δημόσια διοίκηση και οι λοιποί κλάδοι των υπηρεσιών εμφανίζουν επιπλέον μείωση του συντελεστή συμμετοχής τους, γεγονός που σημαίνει ότι έχουν μια όλο και πιο μικρή συμμετοχή στην περιφέρεια, αναλογικά με την αντίστοιχη για το σύνολο της χώρας.

Στο πεδίο του παραγόμενου προϊόντος, τα πρώτα έτη της περιόδου (2001-2004) ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του ακαθάριστου προϊόντος έφθανε το 4,78%, που αποτελεί λίγο υψηλότερο ρυθμό από τον αντίστοιχο για το σύνολο της χώρας.²¹¹ Αναφορικά με την ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, η εικόνα διαφοροποιείται σημαντικά,²¹² τόσο όσον αφορά τις τιμές του συντελεστή συμμετοχής της, όπου η πλειονότητα των κλάδων εμφανίζει τιμές μεγαλύτερες από τη μονάδα, όσο και ως προς την κατεύθυνση των μεταβολών αυτού του συντελεστή. Πιο συγκεκριμένα, επτά από τους εννέα κλάδους εμφανίζουν τιμές υψηλότερες από τη μονάδα, υποδηλώνοντας υψηλότερες συγκεντρώσεις της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας στην περιφέρεια, σε σχέση με τις αντίστοιχες της χώρας. Ανάμεσά τους κυριαρχούν οι κλάδοι της γεωργίας-κτηνοτροφίας (1,63%) και των ξενοδοχείων-εστιατορίων (2,26%), οι οποίοι το 2000 διέθεταν τους υψηλότερους συντελεστές συγκέντρωσης, υποδηλώνοντας την ιδιαίτερη σημασία τους για την παραγωγή και για τη δημιουργία εισοδήματος στην περιφέρεια.²¹³ Οι άλλοι δύο κλάδοι των ορυχείων-λατομείων και των

²¹¹ Σε επίπεδο νομού οι ετήσιοι ρυθμοί αύξησης του ακαθάριστου προϊόντος, για την ίδια χρονική περίοδο, ανέρχονται σε 5,42% για το Ηράκλειο, σε 4,40% για τα Χανιά, σε 4,03% για το Ρέθυμνο και σε 3,82% για το Λασιθί.

²¹² Η συμμετοχή της Κρήτης στη συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της χώρας κατά το 2005, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της ΚΕΤΑ (2008), ανέρχεται στο 5,07%, ενώ η παραγωγικότητα της εργασίας σε 40.970 ευρώ το ίδιο έτος, μέγεθος που καλύπτει το 86,0% της παραγωγικότητας ανά εργαζόμενο στην επικράτεια. Η Κρήτη είναι επομένως η πέμπτη περιφέρεια στην Ελλάδα σε παραγωγικότητα, με δείκτη 0,86%, μετά την Αττική (1,28%), το Νότιο Αιγαίο (1,19%), τη Στερεά Ελλάδα (1,04%) και τα Ιόνια Νησιά (0,87%), αλλά παραμένει κάτω από τον μέσο όρο της επικράτειας.

²¹³ Αυτή η ιδιαίτερη σημασία του πρωτογενούς αλλά και του τριτογενούς τομέα στη διαδικασία παραγωγής της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας επισημαίνεται και στη μελέτη της ΚΕΤΑ (2008), που αφορά την αναπτυξιακή φυσιογνωμία της περιφέρειας της Κρήτης. Στην ίδια μελέτη επισημαίνεται επίσης ότι μια ενίσχυση της διασύνδεσης των τριών τομέων μπορεί να απεγκλωβίσει τον

μεταφορών, αποθήκευσης και επικοινωνιών εμφανίζουν τιμές του συντελεστή συμμετοχής χαμηλότερες από τη μονάδα.

Ως προς τις μεταβολές των τιμών του δείκτη πέντε κλάδοι (γεωργία, ηλεκτρισμός, κατασκευές, εκπαίδευση και υγεία) αυξάνουν την τιμή του δείκτη, υποδηλώνοντας υψηλότερες, σε σύγκριση με το σύνολο της χώρας, συγκεντρώσεις της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας. Στον κλάδο των εστιατορίων-ξενοδοχείων παρατηρείται μείωση του συντελεστή (από 2,26% το 2000 σε 2,11% το 2008), αλλά οι τιμές του, που είναι και οι πιο υψηλές σε σύγκριση με τους υπόλοιπους κλάδους, υποδεικνύουν την πολύ μεγάλη συγκέντρωση της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας στον κλάδο σε σχέση με το σύνολο της χώρας.

Ο κλάδος των μεταφορών παρουσιάζει σταθερό συντελεστή συγκέντρωσης, ενώ ο κλάδος της δημόσιας διοίκησης παρουσιάζει μειωμένο συντελεστή, ο οποίος μάλιστα, ενώ το 2000 εμφανίζει συντελεστή μεγαλύτερο από τη μονάδα, το 2008 μειώνεται στο 0,80%. Τέλος, ο κλάδος των ορυχείων εμφανίζεται ενισχυμένος το 2008, αλλά παραμένει σε πολύ χαμηλά επίπεδα και πιο κάτω από τη μονάδα.

Ως προς τον συντελεστή ειδίκευσης, παρατηρείται ότι η τιμή του διαμορφώνεται στο 0,18% το 2000 και μειώνεται ελαφρά σε 0,13% το 2008. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι η κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας διαφοροποιείται πολύ λίγο σε σχέση με την αντίστοιχη της χώρας και επομένως η περιφέρεια δεν διαθέτει τον απαιτούμενο βαθμό εξειδίκευσης σε βασικές οικονομικές δραστηριότητες.

15. Συμπεράσματα

Η προσπάθεια που καταβλήθηκε στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης αφορούσε τη διερεύνηση των αναδιαρθρώσεων της οικονομικής δραστηριότητας των περιφερειών της χώρας κατά το χρονικό διάστημα 2000-2008, μέσω μιας συγκριτικής θεώρησης βασικών μεγεθών της απασχόλησης και της αγοράς εργασίας. Μεγέθη όπως οι δείκτες συμμετοχής του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό και στην απασχόληση αποτέλεσαν τα αντικείμενα μιας συγκριτικής θεώρησης ανάμεσα στις περιφέρειες της χώρας. Ακολούθως επιχειρήθηκε μια προσέγγιση της εξειδίκευσης των περιφερειών μέσα από τον προσδιορισμό των

πρωτογενή τομέα που βασιζείται σε προϊόντα που αντιμετωπίζουν έντονο ανταγωνισμό σε παγκόσμιο επίπεδο (κηπευτικά, ελαιόλαδο, σταφίδα κ.ά.). Αυτά μπορούν να αναβαθμίσουν την αξιακή αλυσίδα ως ενδιάμεσα αγαθά για τον τομέα της μεταποίησης. Ταυτόχρονα, μια τέτοια κίνηση μπορεί να δώσει νέα ώθηση στον τριτογενή τομέα της οικονομίας του νησιού και μια διαφοροποίηση της δομής αυτού του τομέα που στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στον τουρισμό. Η σύνδεση του πρωτογενή με τον δευτερογενή τομέα μπορεί να ενισχύσει τον τομέα των υπηρεσιών, αφού θα αυξήσει τη ζήτηση για πολλά είδη business to business υπηρεσιών, όπως μεταφορικές υπηρεσίες, υπηρεσίες μάρκετινγκ, συμβουλευτικές υπηρεσίες, αλλά και να αυξήσει την ποιότητα των τουριστικών υπηρεσιών του νησιού, όπως η παροχή ποιοτικών προϊόντων στα ξενοδοχεία-εστιατόρια του νησιού, και γενικότερα την αύξηση της σύνδεσης του τουριστικού προϊόντος με την τοπική οικονομία.

μεγαλύτερων σε μέγεθος απασχόλησης κλάδων της κάθε περιφέρειας καθώς και μέσα από την εκτίμηση του συντελεστή εξειδίκευσης κάθε περιφέρειας ξεχωριστά. Η μελέτη τεκμηρίωσε και προσδιόρισε τις διαδικασίες αναδιάρθρωσης και τις τάσεις εξειδίκευσης των περιφερειών, καθώς και τις σχέσεις και τις επιδράσεις που ασκούν οι αναδιαρθρώσεις αυτές στην απασχόληση και τέλος προσδιόρισε την κλαδική εξειδίκευση των περιφερειών, αναδεικνύοντας παράλληλα διαπεριφερειακές διαφοροποιήσεις.

Συμπερασματικά αξίζει να αναφερθεί πως ο δείκτης απασχόλησης των εργασιμων ηλικιών, κατά το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα, για το σύνολο της χώρας αυξήθηκε κατά 5,6%. Η αύξηση αυτή καλύπτει το σύνολο των περιφερειών της χώρας, μιας και όλες εμφανίζουν αύξηση του δείκτη απασχόλησης. Οι μεταβολές του δείκτη απασχόλησης κυμαίνονται μεταξύ 9,1% (Αττική) και 0,2% (Κρήτη). Ωστόσο με εξαίρεση την Αττική, τη Στερεά Ελλάδα, το Βόρειο Αιγαίο και τη Θεσσαλία, όπου εμφανίζονται υψηλές μεταβολές του δείκτη συμμετοχής, η πλειονότητα των περιφερειών εμφανίζει χαμηλότερη μεταβολή στον δείκτη απασχόλησης σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο, παρέχοντας ενδείξεις των αδυναμιών που εμφανίζουν οι οικονομίες τους στην αξιοποίηση του εργατικού δυναμικού τους. Επιπλέον, το αποτέλεσμα των διαφορετικών ρυθμών μεταβολής των δεικτών απασχόλησης είναι ασφαλώς και η ύπαρξη σημαντικών διαφοροποιήσεων στις τιμές των δεικτών κατά το 2008. Έτσι, τον υψηλότερο δείκτη απασχόλησης, το 2008, εμφανίζει η περιφέρεια Κρήτης (65,9%) και ακολουθούν η περιφέρεια Ιονίων Νήσων (65,6%) και η περιφέρεια Πελοποννήσου (65,3%). Στον αντίποδα, τους χαμηλότερους δείκτες συμμετοχής εμφανίζουν οι περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας (56,9%), Δυτικής Ελλάδας (58,5%) και Βορείου Αιγαίου (58,6%). Τέλος, με εξαίρεση την περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, όπου η μεταβολή της απασχόλησης στο σύνολο της ήταν αρνητική, όλες οι περιφέρειες της χώρας εμφάνισαν αύξηση της απασχόλησης. Ακολουθώς παρουσιάζονται οι εξελίξεις και οι μεταβολές που παρουσιάστηκαν στην τομεακή σύνθεση της απασχόλησης σε κάθε περιφέρεια ξεχωριστά.

Για την περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, συνοπτικά ισχύουν τα ακόλουθα: χαρακτηρίζεται από υψηλό ρυθμό μείωσης της συμμετοχής στην απασχόληση του πρωτογενούς τομέα, περιορισμό της συμμετοχής του δευτερογενούς τομέα και αύξηση της συμμετοχής του τριτογενούς. Σκόπιμο κρίνεται εδώ να τονιστούν δύο σημαντικές ιδιαιτερότητες. Παρατηρείται στην περιφέρεια απουσία δυναμισμού στους τομείς των κατασκευών και του τουρισμού, οι οποίοι παραδοσιακά αυξάνουν την απασχόληση. Στο γεγονός αυτό αποδίδεται ο περιορισμός της συμμετοχής στην απασχόληση του δευτερογενούς τομέα και η αδυναμία του τριτογενούς να απορροφήσει αποτελεσματικά τις απώλειες θέσεων εργασίας από τους άλλους τομείς, έτσι ώστε να είναι σε θέση να συμβάλει θετικά στη συνολική απασχόληση της περιφέρειας.

Στην περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας παρατηρήθηκε σημαντική μείωση της απασχόλησης του πρωτογενούς τομέα, έντονη αποβιομηχάνιση που οφείλεται στη δυσμενή διάρθρωση των κλάδων παραγωγής του δευτερογενούς τομέα, σε τοπικούς παράγοντες, καθώς και στη γενικότερη πτώση της απασχόλησης της μεταποίησης στη χώρα, και τέλος, μεγάλη αύξηση στην απασχόληση που

προσφέρει ο τριτογενής τομέας παραγωγής της οικονομίας, με αποτέλεσμα το μερίδιό του στη συνολική απασχόληση να αγγίξει το 63,0% το 2008.

Για την περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας προέκυψε από τη μελέτη πως περιλαμβάνει: πρώτον, έναν μεγάλο σε μέγεθος πρωτογενή τομέα (ο κλάδος της γεωργίας-κτηνοτροφίας παραμένει ο μεγαλύτερος στη περιφέρεια)· έναν δευτερογενή τομέα ο οποίος ενισχύεται κυρίως από τις μονάδες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και τον κλάδο των κατασκευών, με αποτέλεσμα να παρουσιάζει το μεγαλύτερο ποσοστό απασχόλησης στο σύνολο των περιφερειών της χώρας· έναν τριτογενή τομέα που, παρόλο που καταγράφει αύξηση της απασχόλησης σε σύγκριση με τις υπόλοιπες περιφέρειες, εμφανίζει το χαμηλότερο ποσοστό απασχολουμένων. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τη μικρή αύξηση του γενικού πληθυσμού καθώς και του εργατικού δυναμικού, εξηγεί τη διατήρηση των δεικτών συμμετοχής (στην απασχόληση) της περιφέρειας σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα. Παράλληλα, η έλλειψη νέων θέσεων εργασίας διατηρεί την ανεργία σε υψηλά επίπεδα, αναδεικνύοντας την αδυναμία της περιφέρειας να αξιοποιήσει παραγωγικά ένα μεγάλο τμήμα του εργατικού δυναμικού της. Επιχειρώντας να ερμηνεύσουμε αυτά τα αρνητικά μεγέθη, παρατηρήσαμε την ύπαρξη μιας δυσμενούς κλαδικής διάρθρωσης (αρνητική ομολογική συνιστώσα), αλλά και ισχυρών τοπικών παραγόντων (αρνητική διαφορική συνιστώσα), οι οποίοι συνδέονται με τις υποδομές, καθώς πρόκειται για μια απομονωμένη περιφέρεια λόγω της ορεινής της μορφολογίας, αλλά και της έλλειψης ενός επαρκούς δικτύου σιδηροδρομικών και αεροπορικών μεταφορών.

Στην περιφέρεια της Ηπείρου εμφανίζονται σημαντικές διαφοροποιήσεις στους τρεις τομείς οικονομικής δραστηριότητας. Στον πρωτογενή τομέα η απασχόληση μειώνεται κατά 14,0%, με αποτέλεσμα το 2008 να συγκεντρώνεται στον τομέα αυτόν το 20,0% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας. Στον αντίποδα, ο δευτερογενής και ο τριτογενής τομέας παρουσιάζουν αύξηση της απασχόλησης κατά 17,0%, με αποτέλεσμα ο δευτερογενής να καταλαμβάνει το 22,4% και ο τριτογενής το 58,5% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας. Ένας από τους λόγους που δεν ήταν εφικτή η περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης είναι η επίδραση της ομολογικής συνιστώσας που λαμβάνει αρνητική τιμή, καταδεικνύοντας έτσι την αρνητική επιρροή της κλαδικής διάρθρωσης της περιφέρειας στην απασχόληση.

Η περιφέρεια της Θεσσαλίας ακολουθεί ένα 'κλασικό' για τα ελληνικά δεδομένα πρότυπο συνεχούς και έντονης μείωσης της συμμετοχής του πρωτογενούς τομέα, περιορισμού του δευτερογενούς, με εξαίρεση τον κλάδο των κατασκευών, και αύξησης της συμμετοχής του τριτογενούς τομέα. Οι νέες θέσεις εργασίας που δημιουργήθηκαν στον δευτερογενή και στον τριτογενή τομέα παραγωγής είναι περισσότερες από τις θέσεις εργασίας που απώλεσε ο πρωτογενής τομέας, με αποτέλεσμα να αυξηθεί η συνολική απασχόληση της περιφέρειας κατά 10 περίπου ποσοστιαίες μονάδες.

Στην περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδας παρατηρείται σημαντική μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα, οριακή υποχώρηση στη μεταποίηση και αύξησή της στον τριτογενή. Παρά την αύξηση της απασχόλησης που

σημειώθηκε στον τριτογενή τομέα, ανησυχία προκαλείται για το μέλλον της απασχόλησης στη περιφέρεια, εξαιτίας της έλλειψης του απαιτούμενου δυναμισμού που απαιτείται σε αυτό τον τομέα, έτσι ώστε να δώσει ιδιαίτερη ώθηση στη συνολική απασχόληση.

Η περιφέρεια της Αττικής εξειδικεύεται ως περιφέρεια υπηρεσιών με περιορισμένη ανάπτυξη της μεταποίησης και του δευτερογενούς τομέα γενικά και με ενισχυτικό ρόλο του τομέα των κατασκευών (ο πρωτογενής τομέας παραμένει ιδιαίτερα περιορισμένος). Αναλυτικότερα, τα ιδιαίτερα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά της περιφέρειας της Αττικής επέτρεψαν την ανάπτυξη ενός φάσματος υπηρεσιών που απευθύνονται τόσο προς τους παραγωγούς όσο και ως προς τους καταναλωτές υπηρεσιών. Επίσης, παρατηρήθηκε αύξηση των υπηρεσιών δημόσιου χαρακτήρα, ανάπτυξη μιας σειράς μεταποιητικών δραστηριοτήτων και κυρίως επέκταση του κατασκευαστικού τομέα που συμβάλλει με αυτό τον τρόπο στην ανάπτυξη και επέκταση των απαραίτητων υποδομών για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της περιφέρειας.

Η τομεακή σύνθεση της απασχόλησης στην περιφέρεια της Πελοποννήσου διαφοροποιείται σε σχέση με τις άλλες περιφέρειες της χώρας, μιας και διαθέτει σχετικά δυναμικό πρωτογενή τομέα, δραστήριο δευτερογενή τομέα και λιγότερο εκτεταμένο, σε σχέση με το σύνολο της χώρας, τριτογενή τομέα. Επιπρόσθετα σημαντική θεωρείται τόσο η ενίσχυση κλάδων του δημόσιου τομέα, όπως η δημόσια διοίκηση και η εκπαίδευση, όσο και η ενίσχυση άλλων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και λοιπών μεταποιητικών κλάδων του ιδιωτικού τομέα.

Αυξημένο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι εξελίξεις που έλαβαν χώρα κατά το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα στην περιφέρεια των Ιονίων Νήσων. Συγκεκριμένα στο πρωτογενή τομέα μειώθηκε η απασχόληση κατά το ένα τρίτο, γεγονός που οδήγησε στην απώλεια 7 χιλιάδων θέσεων εργασίας· ωστόσο οι θέσεις αυτές υπερκαλύφθηκαν από την αύξηση στην απασχόληση (24.000 θέσεις εργασίας) που εμφάνισαν τόσο ο δευτερογενής όσο και ο τριτογενής τομέας. Αξίζει να επισημανθεί ξανά πως στην περιφέρεια των Ιονίων Νήσων ο ρυθμός αύξησης της απασχόλησης στον δευτερογενή τομέα είναι υψηλότερος από τον αντίστοιχο του τριτογενή τομέα, γεγονός που, όπως είδαμε, οφείλεται αποκλειστικά στις κατασκευές.

Και στην περιφέρεια της Δυτικής Ελλάδας, κατά το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα (2000-2008), παρατηρήθηκε αλλαγή στην τομεακή σύνθεση της απασχόλησης. Ειδικότερα ο πρωτογενής τομέας παρουσιάζει έντονη φθίνουσα πορεία, ο δευτερογενής παρουσιάζει στασιμότητα και ο τριτογενής τομέας παρουσιάζει αύξηση της απασχόλησης. Πιο αναλυτικά, ο πρωτογενής τομέας εμφάνισε μείωση της απασχόλησης της τάξης του 35,0%, χάνοντας δηλαδή παραπάνω από το ένα τρίτο της απασχόλησής του σε οκτώ χρόνια, ο δευτερογενής εμφάνισε αύξηση κατά 5,3% και ο τριτογενής τομέας, που χαρακτηρίζεται από έναν ιδιαίτερο δυναμισμό, αύξησε τις θέσεις εργασίας εντός του πλαισίου του κατά 33,0%, οδηγώντας στη δημιουργία 42.000 χιλιάδων νέων θέσεων εργασίας. Έτσι, το 2008 έξι στους δέκα εργαζομένους της περιφέρειας απασχολούνταν σε κλάδους του τριτογενή τομέα παραγωγής.

Το πλέον αξιοσημείωτο γεγονός στις μεταβολές που εμφάνισε η τομεακή απασχόληση στην περιφέρεια του Βορείου Αιγαίου είναι η μείωση της απασχόλησης κατά 16,0% στον δευτερογενή τομέα. Ο πρωτογενής τομέας σημείωσε και σε αυτή την περιφέρεια μείωση κατά το ένα τρίτο περίπου, ενώ τις απώλειες από τις πρώτους δύο τομείς κάλυψε και στα νησιά του Βορείου Αιγαίου ο τριτογενής τομέας παραγωγής, στον οποίο η αύξηση της απασχόλησης άγγιξε το 38,0%. Επιπλέον, αξίζει να επισημανθεί η ιδιαίτερη σημασία που διαδραματίζει στην περιφέρεια ο κλάδος της δημόσιας διοίκησης. Ένας στους πέντε απασχολούμενους στην περιφέρεια εντοπίζεται στον κλάδο της δημόσιας διοίκησης.

Ως μια αμιγή περιφέρεια υπηρεσιών μπορούμε να χαρακτηρίσουμε την περιφέρεια του Νοτίου Αιγαίου, λόγω της κυριαρχίας του κλάδου του τουρισμού στον τριτογενή τομέα. Είδαμε πως οι υπηρεσίες που αναπτύσσονται είναι κυρίες προσωπικές υπηρεσίες και δευτερευόντως υπηρεσίες κατανομής, ακολουθούν οι κοινωνικές υπηρεσίες και τέλος έπονται οι υπηρεσίες προς τους παραγωγούς. Επιπρόσθετα, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η δομή του παραγωγικού συστήματος και ειδικότερα η διάρθρωση των κλάδων, με κύριο χαρακτηριστικό την περιορισμένη ανάπτυξη και συρρίκνωση της μεταποίησης, συνιστά παράγοντα που δεν επιτρέπει την ανάπτυξη αυτών των κατηγοριών των υπηρεσιών που θα συνέβαλαν στη διαφοροποίηση του παραγωγικού συστήματος και στην περαιτέρω ανάπτυξη της περιφέρειας. Επιβάλλεται να επισημανθούν εδώ οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν από την ανάδειξη ενός συγκεκριμένου αναπτυξιακού προτύπου που συνδέεται με την αποκλειστική έμφαση στον κλάδο του τουρισμού. Τέλος, αξίζει να επισημανθεί πως ο πρωτογενής τομέας παρουσίασε μείωση της απασχόλησης κατά 15,0%, ενώ ο τριτογενής τομέας παρουσίασε αύξηση κατά 22,0%. Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι και η διαμόρφωση του μεριδίου του τριτογενούς τομέα σ' ένα ιδιαίτερα υψηλό επίπεδο, αφού το 2008 το 75,0% της συνολικής απασχόλησης της περιφέρειας, προσφέρθηκε από τον τριτογενή τομέα παραγωγής.

Τέλος, η περιφέρεια της Κρήτης εμφάνισε εξελίξεις που προσομοιάζουν με τις αντίστοιχες που παρατηρούνται στο σύνολο της χώρας, αλλά ταυτοχρόνως και διαφορετικές, επιτρέποντάς μας να αναδείξουμε την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της. Η μείωση της απασχόλησης του πρωτογενούς τομέα που χαρακτηρίζει το σύνολο των περιφερειών της χώρας εμφάνισε στην περιφέρεια της Κρήτης έναν από τους υψηλότερους ρυθμούς (-44,0%) οδηγώντας σε σημαντική απώλεια θέσεων εργασίας. Στην αντίθετη κατεύθυνση, αύξηση της απασχόλησης κατά 36,0% και 16,0% αντίστοιχα εμφάνισε τόσο ο δευτερογενής όσο και ο τριτογενής τομέας παραγωγής. Η αύξηση της απασχόλησης στη μεταποίηση συνολικά και ειδικότερα στον κλάδο των τροφίμων-ποτών καθώς και στις κατασκευές αναδεικνύουν τον δευτερογενή τομέα ως χώρο δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας. Ταυτόχρονα ο τριτογενής τομέας παρουσιάζει ρυθμό αύξησης της απασχόλησης χαμηλότερο από τον αντίστοιχο του δευτερογενή, αναδεικνύοντας μια σημαντική ιδιαιτερότητα της περιφέρειας, η οποία οφείλεται στους ιδιαίτερα περιορισμένους ρυθμούς αύξησης των μαζικών κλάδων των ξενοδοχείων-εστιατορίων και του λιανικού εμπορίου, παρέχοντας ενδείξεις ενός κορεσμού και μιας απουσίας δυναμισμού.

Παράρτημα Ι

Πίνακας Π.1.1: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Α. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία	82.259	74.733	80.757	74.670	63.824	60.251	59.714	58.603	55.573
Β. Αλιεία	431	468	861	1.000	433	902	1.338	1.448	1.548
Γ. Ορυχεία και λατομεία	2.441	4.108	3.198	2.115	1.298	1.397	1.848	1.575	2.234
Δ. Μεταποιητικές βιομηχανίες	29.662	32.430	28.647	31.896	29.807	31.270	28.760	25.379	26.141
Ε. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος φυσικού αερίου και νερού	1.684	688	830	1.036	1.371	1.076	1.300	726	2.313
ΣΤ. Κατασκευές	17.059	15.584	15.428	12.167	14.549	13.466	14.049	18.234	17.718
Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων,	31.425	32.022	29.036	29.589	30.822	33.988	32.025	32.917	33.827
Η. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	13.578	13.964	11.440	10.853	12.681	16.249	13.633	13.323	12.969
Θ. Μεταφορές αποθήκευση και επικοινωνίες	7.580	8.080	10.161	10.598	9.420	8.270	7.847	7.645	8.189
Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	3.174	2.201	2.585	3.360	2.944	2.760	3.250	3.422	3.405
Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις	6.927	6.059	7.672	6.756	7.427	7.594	7.186	9.467	11.467
Λ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση	18.900	18.768	17.361	17.860	24.663	22.239	23.741	26.677	26.443
Μ. Εκπαίδευση	11.151	11.886	11.978	14.746	12.859	12.941	16.662	17.152	15.882
Ν. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	8.454	6.549	8.473	8.928	10.409	10.771	8.889	11.295	10.848
Ξ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	3.294	4.314	5.058	5.466	6.306	4.962	7.324	7.306	5.984
Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	561	1.043	1.317	1.155	317	879	1.394	1.388	1.654
Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Σύνολο	238.579	232.898	234.802	232.195	229.130	229.014	228.959	236.557	236.193

Πίνακας Π.2.2: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

Κεντρική Μακεδονία	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Α. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία	126.352	118.272	105.276	121.994	96.466	91.878	86.445	82.752	91.612
Β. Αλιεία	2.065	1.508	3.742	2.992	2.084	2.888	2.625	2.684	2.349
Γ. Ορυχεία και λατομεία	3.304	1.752	2.613	612	837	1.266	1.892	1.451	1.790
Δ. Μεταποιητικές βιομηχανίες	131.014	134.593	127.712	137.559	122.798	122.621	117.389	119.830	113.505
Ε. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού	4.529	3.847	4.749	5.168	3.788	4.032	4.149	4.453	5.350
ΣΤ. Κατασκευές	39.639	41.222	41.376	39.572	46.947	53.149	56.170	66.425	64.717
Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων	124.750	123.821	119.262	129.348	129.287	142.462	151.183	143.256	154.802
Η. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	39.326	40.348	44.498	42.799	37.625	42.092	48.898	46.684	40.108
Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	35.081	36.628	35.971	38.750	41.823	38.261	34.869	35.292	34.632
Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	13.870	10.836	9.583	13.572	13.036	15.597	15.369	12.109	12.758
Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις	33.263	36.733	45.106	42.527	41.248	45.800	48.410	50.775	54.755
Λ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση	35.117	37.640	39.347	37.821	53.808	44.910	50.823	56.028	47.273
Μ. Εκπαίδευση	47.342	52.304	52.841	54.463	60.891	56.060	60.245	64.388	58.547
Ν. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	29.604	31.598	34.172	33.419	38.092	36.996	41.519	40.387	40.583
Ξ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	24.632	22.606	26.013	24.523	23.472	25.426	24.446	24.426	30.415
Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	7.769	6.722	6.369	8.262	7.903	9.294	10.406	9.868	10.149
Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα	0	0	286	120	0	0	176	123	106
Σύνολο	697.657	700.431	698.917	733.499	720.104	732.732	755.014	760.933	763.453

Πίνακας Π.3.3: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Δυτική Μακεδονία	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Α. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία	21.824	17.978	18.989	19.710	17.986	16.459	16.383	17.849	18.232
Β. Αλιεία	104	111	0	235	0	0	0	0	0
Γ. Ορυχεία και λατομεία	5.151	5.472	7.654	3.826	4.336	4.902	6.048	6.715	6.198
Δ. Μεταποιητικές βιομηχανίες	12.536	14.635	12.027	9.952	12.506	11.621	14.973	11.998	11.430
Ε. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού	4.743	5.533	4.960	8.646	6.511	4.859	4.123	3.539	3.730
ΣΤ. Κατασκευές	10.325	9.421	11.497	12.618	11.414	9.524	11.290	10.258	11.142
Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων	12.773	11.717	11.420	11.150	12.672	13.996	13.799	15.147	14.819
Η. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	5.023	5.185	6.035	5.350	5.136	4.738	4.823	5.660	6.220
Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	3.693	4.148	3.576	3.435	3.081	1.449	1.605	2.227	3.717
Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	815	1.365	992	1.482	466	1.812	1.554	1.729	1.380
Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις	2.966	2.902	3.761	3.707	4.284	3.425	3.694	3.448	3.324
Λ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση	7.288	8.046	7.534	7.248	8.497	7.388	7.821	9.341	9.916
Μ. Εκπαίδευση	6.956	8.316	7.267	8.445	7.939	10.460	10.405	11.110	8.646
Ν. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	3.874	3.643	3.762	3.247	4.765	4.294	3.694	4.015	4.708
Ξ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	2.980	2.926	3.903	2.618	2.139	2.073	3.176	2.843	3.060
Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	100	320	330	125	0	242	364	231	583
Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Σύνολο	101.150	101.717	103.708	101.795	101.732	97.242	103.749	106.110	107.105

Πίνακας Π.4.4: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Ηπείρου

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Α. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία	29.879	25.281	28.077	25.070	23.171	22.241	25.002	24.865	25.363
Β. Αλιεία	244	301	786	267	696	566	347	548	731
Γ. Ορυχεία και λατομεία	597	234	413	447	367	646	412	713	794
Δ. Μεταποιητικές βιομηχανίες	12.947	13.377	10.975	12.168	12.732	12.977	11.599	10.893	12.526
Ε. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού	915	1.255	1.126	1.114	1.516	1.397	1.767	1.369	1.228
ΣΤ. Κατασκευές	11.680	12.398	12.336	13.541	12.376	14.241	17.154	15.107	15.824
Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων,	17.518	15.674	17.596	19.128	20.646	18.579	17.319	19.240	21.179
Η. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	8.572	7.596	7.543	8.105	8.091	6.432	10.282	11.094	10.414
Θ. Μεταφορές αποθήκευση και επικοινωνίες	5.660	4.960	4.450	5.625	4.918	4.567	4.749	4.618	3.828
Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	1.136	1.866	2.170	2.344	1.496	1.417	1.306	1.491	2.071
Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και	4.883	4.669	4.388	3.857	6.062	5.899	5.629	4.586	5.194
Λ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	10.508	10.379	11.392	10.205	10.018	10.234	11.654	12.460	11.895
Μ. Εκπαίδευση	9.497	8.697	8.691	10.297	11.123	11.496	12.945	13.424	11.309
Ν. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	6.809	7.575	8.155	8.565	7.778	7.956	7.809	7.788	9.125
Ξ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	3.310	3.195	2.449	3.249	3.753	3.261	3.162	2.472	4.375
Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	322	143	620	376	744	814	1.106	949	664
Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα	0	0	0	0	47	52	0	0	90
Σύνολο	124.476	117.602	121.169	124.357	125.534	122.777	132.242	131.619	136.609

Πίνακας Π.5.5: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Θεσσαλίας

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Α. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία	86.862	79.380	74.092	78.621	72.915	74.421	65.935	64.327	60.009
Β. Αλιεία	649	1.022	1.046	347	156	328	0	323	514
Γ. Ορυχεία και λατομεία	952	829	354	173	588	327	568	598	0
Δ. Μεταποιητικές βιομηχανίες	32.524	29.968	33.299	32.299	36.145	34.456	40.186	33.809	35.250
Ε. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού	971	1.703	1.538	957	1.290	1.499	1.523	1.982	2.626
ΣΤ. Κατασκευές	17.532	14.598	16.233	18.687	25.214	25.719	20.167	26.191	26.618
Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων	38.248	39.122	45.242	41.899	47.363	48.347	42.383	44.631	47.774
Η. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	18.107	15.115	16.381	17.107	15.862	17.350	16.276	18.207	21.820
Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	10.689	11.084	7.951	9.828	12.505	9.945	10.355	13.255	8.530
Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	5.066	6.528	5.143	3.354	3.290	4.518	3.915	3.252	4.440
Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις	8.133	9.218	10.156	10.159	11.720	14.127	16.055	12.853	11.996
Λ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	18.276	22.455	20.872	23.913	20.983	21.535	26.756	27.187	27.845
Μ. Εκπαίδευση	16.402	18.638	18.804	20.360	21.858	22.495	27.786	25.679	27.178
Ν. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	9.561	12.390	8.859	8.446	15.001	10.316	14.333	14.679	13.238
Ξ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	6.933	6.870	9.145	9.472	9.316	7.225	8.244	7.693	9.135
Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	1.988	1.684	1.517	1.118	2.817	2.732	2.052	2.595	2.625
Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα	0	0	188	0	0	0	0	0	0
Σύνολο	272.892	270.603	270.817	276.742	297.023	295.337	296.532	297.261	299.599

Πίνακας Π.6.6: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
A. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία	44.979	40.918	43.655	48.572	34.176	34.771	35.344	41.505	38.635
B. Αλιεία	2.323	1.273	895	333	1.852	2.334	1.250	2.089	3.273
Γ. Ορυχεία και λατομεία	2.680	3.645	1.992	1.302	3.641	2.906	2.153	3.157	3.558
Δ. Μεταποιητικές βιομηχανίες	36.369	38.269	43.140	37.390	36.353	34.965	36.825	36.740	35.498
Ε. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού	2.359	2.775	2.709	1.514	1.674	1.540	2.460	2.930	2.473
ΣΤ. Κατασκευές	16.572	18.720	19.941	23.071	19.131	21.728	19.898	21.669	20.981
Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων	28.765	27.996	31.401	33.635	32.991	37.685	33.319	34.883	35.659
Η. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	14.833	11.041	14.520	19.813	13.265	15.933	20.174	16.236	16.169
Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	11.645	11.616	10.272	9.778	10.714	10.029	10.962	9.552	9.073
Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	2.003	2.185	1.775	1.338	3.126	3.037	3.700	4.300	2.849
Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις	4.187	4.087	2.937	4.724	7.670	7.819	9.140	6.012	7.930
Λ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση	12.624	12.048	14.044	13.178	15.043	17.312	15.942	19.336	17.999
Μ. Εκπαίδευση	9.258	9.084	8.352	10.378	11.795	12.025	13.066	12.183	12.251
Ν. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	6.028	5.909	5.950	7.526	5.831	8.432	8.670	7.784	7.525
Ξ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	3.601	4.221	6.455	6.019	6.128	6.612	7.581	5.326	7.994
Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	722	521	1.134	1.921	901	1.058	1.583	1.395	1.746
Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Σύνολο	198.949	194.308	209.173	220.491	204.293	218.186	222.067	225.098	223.613

Πίνακας Π.7.7: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Αττικής

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Α. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία	16.029	16.809	15.662	12.539	10.561	9.857	10.198	9.544	16.763
Β. Αλιεία	2.187	2.207	1.500	1.218	369	110	771	1.256	1.014
Γ. Ορυχεία και λατομεία	550	1.262	1.390	1.898	872	860	374	169	593
Δ. Μεταποιητικές βιομηχανίες	235.556	243.631	243.790	225.826	240.952	232.073	234.577	236.188	234.756
Ε. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού	14.724	12.442	12.745	14.648	13.940	14.028	14.419	15.152	18.010
ΣΤ. Κατασκευές	95.760	103.925	116.083	132.674	129.729	133.788	121.481	136.105	128.288
Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων	295.080	300.250	304.673	308.041	304.411	314.734	329.800	329.871	345.452
Η. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	70.582	71.149	80.618	78.603	77.589	81.914	79.499	89.471	95.678
Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	127.482	126.032	126.351	133.288	132.233	141.270	154.130	139.903	138.638
Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	63.373	67.599	60.596	68.247	69.471	67.257	69.561	69.390	78.668
Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις	108.494	120.706	134.272	138.254	161.310	158.301	149.496	158.832	171.755
Λ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση	139.107	131.922	137.371	142.471	147.449	142.380	164.085	153.717	154.850
Μ. Εκπαίδευση	94.018	98.510	99.304	105.594	118.452	119.197	120.212	113.033	110.431
Ν. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	82.443	80.562	86.043	81.690	94.474	94.440	99.171	104.225	101.599
Ξ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	54.504	60.870	73.826	72.608	69.710	73.443	63.895	76.657	80.685
Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	34.862	34.841	35.209	35.451	46.608	44.604	48.664	45.342	49.965
Π. Ετερόδοτοι οργανισμοί και όργανα	169	0	347	219	1.151	447	241	694	1.393
Σύνολο	1.434.918	1.472.715	1.529.779	1.553.268	1.619.282	1.628.702	1.660.574	1.679.549	1.728.541

Πίνακας Π.8.8: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Πελοποννήσου

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
A. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία	88.280	80.541	81.460	86.060	68.465	76.446	81.251	75.403	74.968
B. Αλιεία	1.752	1.332	1.038	1.620	1.064	2.080	1.348	1.033	616
Γ. Ορυχεία και λατομεία	1.448	435	1.922	872	652	2.523	1.439	2.085	1.454
Δ. Μεταποιητικές βιομηχανίες	17.775	14.037	18.407	17.658	22.222	20.548	22.421	24.078	18.998
Ε. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού	3.218	2.946	3.180	4.889	2.889	2.119	3.224	3.615	3.127
ΣΤ. Κατασκευές	20.337	21.304	17.818	20.239	18.916	18.696	18.986	18.829	19.635
Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή αυτοκίνητων	31.275	30.816	33.231	36.306	35.541	33.484	32.717	35.561	38.677
Η. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	11.656	14.662	16.981	16.193	13.390	13.592	15.091	15.408	14.554
Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	12.289	12.509	9.906	8.170	11.885	11.256	10.168	9.161	10.757
Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	3.434	4.102	3.167	3.890	4.448	3.761	4.912	4.479	2.648
Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις	6.016	7.856	7.937	8.045	8.193	8.994	7.650	8.440	11.216
Λ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση	12.460	14.555	13.245	11.847	14.193	15.502	17.018	19.465	19.723
Μ. Εκπαίδευση	12.042	13.352	16.130	13.054	17.671	16.523	15.076	14.763	16.925
Ν. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	7.868	6.319	8.309	7.730	10.243	10.055	7.415	10.594	9.602
Ξ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	8.889	6.512	7.639	7.485	8.051	6.932	8.274	8.562	6.776
Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	739	384	1.460	1.745	1.504	1.256	2.043	1.464	2.354
Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Σύνολο	239.478	231.660	241.828	245.801	239.328	243.767	249.034	252.938	252.030

Πίνακας Π.9.9: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
A. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία	21.183	20.557	16.492	15.182	12.517	14.699	15.597	10.663	14.245
B. Αλιεία	304	547	733	905	714	1.191	1.100	485	244
Γ. Ορυχεία και λατομεία	235	112	142	0	111	250	323	0	0
Δ. Μεταποιητικές βιομηχανίες	4.716	4.692	3.672	3.205	2.061	4.260	4.331	4.256	4.517
Ε. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού	916	1.006	508	271	416	155	279	424	548
ΣΤ. Κατασκευές	6.308	6.766	7.252	6.562	9.643	8.408	9.847	11.469	9.327
Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων	13.500	11.893	13.048	13.893	16.253	18.218	15.410	14.671	17.004
Η. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	14.999	16.982	21.265	19.786	15.447	19.134	11.591	17.516	21.243
Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	4.116	5.463	4.932	5.351	6.817	5.426	6.071	6.413	4.959
Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	1.650	1.246	1.019	2.060	1.826	1.043	616	693	563
Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις	3.718	3.833	4.316	3.676	4.803	5.238	5.855	4.084	4.385
Λ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση	4.735	4.912	4.614	6.540	7.133	5.048	5.115	5.312	4.991
Μ. Εκπαίδευση	4.287	4.802	4.421	3.996	3.349	2.934	4.395	4.229	5.751
Ν. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	3.978	2.610	2.672	2.675	2.159	3.111	2.734	2.993	1.925
Ξ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	3.159	2.180	2.340	2.995	2.447	1.797	2.820	4.286	4.377
Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	496	204	494	521	469	941	298	564	662
Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα	110	0	0	0	0	0	0	0	0
Σύνολο	88.410	87.806	87.922	87.616	86.163	91.853	86.381	88.058	94.740

Πίνακας Π.10.10: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
A. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία	88.615	80.720	78.779	73.786	61.244	59.080	58.857	57.785	56.690
B. Αλιεία	436	734	469	1.260	1.107	1.546	1.114	1.404	865
Γ. Ορυχεία και λατομεία	0	0	155	514	581	586	157	277	382
Δ. Μεταποιητικές βιομηχανίες	26.012	21.989	26.082	22.544	22.024	22.932	22.992	23.653	21.279
Ε. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού	2.221	2.140	1.046	1.421	1.506	1.626	2.794	2.654	2.699
ΣΤ. Κατασκευές	21.265	23.668	20.428	22.820	23.162	27.142	26.796	24.428	26.965
Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων	38.317	41.455	40.153	39.833	44.671	43.262	40.919	47.112	50.408
Η. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	13.927	15.400	18.809	18.644	16.963	19.555	18.410	17.869	17.910
Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	12.041	12.642	13.822	13.781	14.580	14.234	16.451	15.044	14.081
Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	4.222	3.936	3.480	3.666	4.558	4.030	4.769	5.041	4.442
Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις	7.013	8.725	8.176	8.441	9.519	11.970	13.127	14.171	14.358
Λ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση	14.939	15.269	16.243	21.116	19.400	22.020	20.575	22.191	21.688
Μ. Εκπαίδευση	17.837	14.450	15.200	20.718	21.197	20.116	21.845	23.411	26.666
Ν. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	12.092	9.559	9.594	9.749	9.485	10.501	10.561	14.141	13.153
Ξ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	6.203	6.040	7.803	8.999	9.362	7.814	7.952	8.711	8.818
Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	2.547	1.752	2.097	3.940	1.918	2.893	2.344	1.647	902
Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Σύνολο	267.686	258.479	262.335	271.231	261.278	269.306	269.664	279.539	281.309

Πίνακας Π.11.11: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
A. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία	12.425	10.376	12.707	9.193	10.185	11.548	11.378	10.540	8.470
B. Αλιεία	425	990	1.306	1.235	971	1.025	1.244	1.370	690
Γ. Ορυχεία και λατομεία	181	371	331	88	87	87	100	0	0
Δ. Μεταποιητικές βιομηχανίες	5.690	5.001	5.108	4.301	5.551	5.066	5.523	5.406	5.330
Ε. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού	547	560	257	212	522	357	372	497	637
ΣΤ. Κατασκευές	8.139	7.452	6.161	7.941	5.147	5.993	6.773	6.429	5.536
Z. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων	9.402	11.581	11.942	11.296	12.334	11.228	11.119	11.866	12.609
Η. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	4.833	4.648	5.664	6.228	5.055	6.841	5.289	6.895	5.208
Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	4.325	6.818	5.259	6.515	4.290	2.861	3.236	3.988	4.755
Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	1.139	1.045	1.482	1.882	1.047	975	605	1.107	1.716
Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις	2.127	1.620	1.725	1.946	3.373	2.611	2.371	2.120	3.403
Λ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση	5.485	6.919	5.902	5.886	8.687	9.043	12.334	11.799	13.309
Μ. Εκπαίδευση	4.146	3.904	4.532	5.130	5.903	6.046	5.244	5.039	5.872
Ν. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	2.873	2.460	1.934	1.600	3.417	3.630	2.682	3.216	3.345
Ξ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	2.597	2.037	1.733	2.125	1.233	1.078	1.131	1.904	1.600
Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	0	172	538	515	436	283	106	0	0
Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Σύνολο	64.332	65.955	66.581	66.092	68.241	68.671	69.508	72.175	72.480

Πίνακας Π.12.12: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
A. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία	8.853	6.760	5.513	7.916	9.414	5.091	4.042	5.851	5.804
B. Αλιεία	787	1.389	1.103	931	2.023	736	1.478	2.239	2.371
Γ. Ορυχεία και λατομεία	645	827	469	400	1.017	1.659	2.348	1.109	1.405
Δ. Μεταποιητικές βιομηχανίες	9.424	9.325	8.049	10.300	8.110	8.162	5.360	6.196	7.267
Ε. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού	1.354	1.001	1.062	1.351	1.701	2.310	1.967	894	1.633
ΣΤ. Κατασκευές	13.855	13.418	14.151	14.175	14.065	13.889	12.751	13.102	12.087
Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων	19.356	19.689	23.526	23.137	21.889	22.611	25.646	26.212	24.298
Η. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	23.713	28.440	19.632	20.573	23.018	26.841	22.586	25.983	28.194
Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	8.614	6.565	7.741	6.698	8.446	7.751	7.395	7.845	8.977
Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	2.490	2.211	1.891	2.031	1.756	2.199	2.019	1.761	1.290
Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις	2.568	3.445	6.332	5.945	5.344	6.118	4.531	5.032	4.821
Λ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση	6.259	6.583	8.565	11.874	11.076	9.213	8.185	9.667	10.135
Μ. Εκπαίδευση	4.915	3.911	3.879	3.178	4.300	5.875	6.347	5.726	6.651
Ν. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	4.178	4.835	3.287	3.700	4.073	6.181	6.610	6.096	4.800
Ξ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	5.220	4.328	4.245	4.664	4.982	4.775	4.540	5.282	4.886
Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	362	431	850	394	106	507	455	443	1.070
Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Σύνολο	112.594	113.158	110.296	117.267	121.320	123.918	116.260	123.440	125.690

Πίνακας Π.13.13: Απασχόληση κατά μονοψήφιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Περιφέρεια Κρήτης

Κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Α. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία	73.365	76.890	72.483	69.258	52.568	53.662	52.867	47.596	40.474
Β. Αλιεία	243	216	828	598	597	475	450	203	295
Γ. Ορυχεία και λατομεία	425	649	371	312	266	339	577	298	0
Δ. Μεταποιητικές βιομηχανίες	17.315	18.323	18.318	19.943	18.409	19.370	18.282	20.426	21.506
Ε. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος φυσικού αερίου και νερού	1.919	1.146	1.233	1.129	1.931	2.691	2.474	1.789	2.234
ΣΤ. Κατασκευές	17.404	19.539	19.823	21.828	19.819	21.530	23.165	26.115	25.454
Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων	41.712	37.184	42.367	40.230	39.616	43.541	43.650	45.256	48.200
Η. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	33.620	32.689	30.545	33.877	35.505	33.441	34.355	33.548	34.976
Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	11.256	12.381	10.277	11.243	11.663	12.415	13.826	12.685	12.904
Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	5.611	4.906	4.401	2.871	4.922	4.644	4.211	3.918	4.815
Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις	6.900	8.760	7.865	6.892	12.040	11.327	10.943	14.976	17.169
Λ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα, κοινωνική ασφάλιση	15.636	13.579	14.619	14.362	15.099	16.817	16.835	17.692	16.136
Μ. Εκπαίδευση	11.924	14.231	15.475	15.529	20.871	16.199	16.842	18.298	15.851
Ν. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	10.457	9.521	8.042	10.813	13.284	13.521	13.698	13.640	13.590
Ξ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	6.792	4.946	4.815	5.858	8.223	8.213	7.884	6.904	6.404
Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	2.176	920	1.384	1.462	2.084	2.130	2.577	2.659	1.037
Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα	0	0	0	0	172	115	195	573	137
Σύνολο	256.754	255.879	252.847	256.205	257.069	260.432	262.832	266.576	261.181

Παράρτημα II

Η μέθοδος ανάλυσης της απόκλισης-συμμετοχής (shift-share analysis)

Η μέθοδος ανάλυσης της απόκλισης-συμμετοχής είναι μια ευρέως διαδεδομένη περιγραφική μέθοδος που χρησιμοποιείται στην περιφερειακή ανάλυση, με σκοπό να ερμηνεύσει τις διαφοροποιήσεις σ' έναν αριθμό περιφερειακών μεγεθών, να εντοπίσει τα εν δυνάμει περιφερειακά προβλήματα, καθώς και να αξιολογήσει την εκάστοτε περιφερειακή πολιτική. Η μέθοδος αυτή συναντάται πολύ συχνά στη βιβλιογραφία της περιφερειακής ανάλυσης, είτε στην απλοποιημένη της μορφή (Singelmann and Browning, 1980· Rones, 1986· Lyson, 1991· Esteban, 2000· Timmer and Szirmaib, 2000· Ψυχάρης και Καζάζης, 2002· ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, 2005) είτε σε τροποποιημένη εκδοχή (Wilson and Bosworth 1987· Ευστράτογλου, 2002).//

Οι πιο συνηθισμένες εφαρμογές της μεθόδου αφορούν τις μεταβολές της απασχόλησης. Οι υποθέσεις της τεχνικής αυτής είναι ότι η μεταβολή της απασχόλησης σε μια περιφέρεια εξαρτάται από τον συνολικό ρυθμό μεταβολής της απασχόλησης της χώρας, την κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας και την ύπαρξη τοπικών παραγόντων που βοηθούν την ανάπτυξη συγκεκριμένων κλάδων στην περιφέρεια (ΙΝΕ-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, 2002). Συγκεκριμένα, με βάση τη μεταβολή της απασχόλησης μεταξύ δύο χρονικών περιόδων διακρίνει την περιφερειακή μεταβολή σε τρεις συνιστώσες: την εθνική (national share), την ομολογική (industry mix) και τη διαφορική (regional share) (Rones, 1986).

Η εθνική συνιστώσα (ΕΣir) ορίζεται ως η μεταβολή της απασχόλησης του κλάδου i στην περιφέρεια r που θα παρουσιαζόταν εάν αυτή ακολουθούσε τον εθνικό ρυθμό μεταβολής της συνολικής απασχόλησης κατά την περίοδο της ανάλυσης. Η ομολογική συνιστώσα (ΟΣir) μετρά την επίδραση της κλαδικής διάρθρωσης στην περιφέρεια r . Με άλλα λόγια, αντικατοπτρίζει την υπεροχή ή μη των κλάδων. Τέλος, η διαφορική συνιστώσα (ΔΣir) μετρά την επίδραση των τοπικών παραγόντων στον καθορισμό της διαφοροποίησης της περιφέρειας r από την εθνική μεταβολή σε κάθε κλάδο i . Άρα, η μεταβολή της απασχόλησης στον κλάδο i στην περιφέρεια r (Mir) ορίζεται ως το άθροισμα των τριών επιμέρους συνιστωσών:

$$Mir = E\Sir + O\Sir + \Delta\Sir \quad (1), \text{ όπου}$$

$$E\Sir = Airo * (Ant / Ano) - Airo \quad (2) \quad 214$$

$$O\Sir = (Aint / Aino - Ant / Ano) * Airo \quad (3)$$

$$\Delta\Sir = Airt - Airo * (Aint / Aino) \quad (4)$$

---

²¹⁴ Όπου Air: η απασχόληση του κλάδου i στην περιφέρεια r . Ain: η απασχόληση του κλάδου i στο σύνολο της χώρας. Ar: η συνολική απασχόληση της περιφέρειας r . An: η συνολική απασχόληση της χώρας, ο: το αρχικό έτος ανάλυσης και t: το τελικό έτος ανάλυσης (Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Παπαδασκαλόπουλος, 199: 213-240).

Μεγαλύτερο ενδιαφέρον στην ανάλυση παρουσιάζουν η ομολογική και η διαφορική συνιστώσα, αφού ερμηνεύουν τις περιφερειακές διαφορές στο επίπεδο της απασχόλησης σε σχέση με τη συνολική εθνική μεταβολή (Rones, 1986). Έτσι, η θετική (ή αρνητική) ομολογική συνιστώσα υποδεικνύει ικανοποιητική (ή δυσμενή) κλαδική διάρθρωση στην περιφέρεια. Αντίστοιχα, η θετική (ή αρνητική) διαφορική συνιστώσα αποδίδεται σε ευνοϊκούς (ή δυσμενείς) παράγοντες της περιφέρειας που την κάνουν να διαφοροποιείται από το επίπεδο της χώρας. Αυτοί οι τοπικοί παράγοντες αναφέρονται στη γεωγραφική θέση της περιφέρειας, στο δίκτυο υποδομών που σχετίζεται με το κόστος μεταφοράς και τον βαθμό προσπελασιμότητας της περιφέρειας, στις εδαφικές και κλιματικές συνθήκες, καθώς και στην κρατική παρέμβαση, η οποία μπορεί να διαφοροποιείται από περιφέρεια σε περιφέρεια (INE/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, 2002).

Παρά την ευρεία εφαρμογή της μεθόδου στην περιφερειακή επιστήμη, θα πρέπει να αναγνωριστούν τα αδύνατα σημεία της τεχνικής αυτής για την αποφυγή εσφαλμένων ερμηνειών κατά την ανάλυση. Οι Ψυχάρης και Καζάζης (2002) επισημαίνουν ότι σημαντικές αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στην περιφέρεια κατά τη χρονική περίοδο της ανάλυσης, και δεν συμπεριλαμβάνονται στην τεχνική, μπορούν να επηρεάσουν τα αποτελέσματα της μεθόδου. Μία ακόμα αδυναμία αφορά την ερμηνεία της διαφορικής συνιστώσας. Ενώ, σύμφωνα με τη μέθοδο, η μεταβολή των περιφερειακών μεγεθών οφείλεται σε ευνοϊκούς ή μη τοπικούς παράγοντες, κάτι τέτοιο μπορεί να μην ισχύει πάντα (Ψυχάρης και Καζάζης, 2002). Επίσης, η ομολογική συνιστώσα ερμηνεύει τη μείωση της απασχόλησης ως αποτέλεσμα της δυσμενούς κλαδικής διάρθρωσης. Ωστόσο η μεταβολή αυτή μπορεί να οφείλεται στην τεχνολογική εξέλιξη, που κάθε άλλο παρά δυσμενής παράγοντας ανάπτυξης της περιφέρειας μπορεί να είναι (Ψυχάρης και Καζάζης, 2002). Τέλος, σύμφωνα με τον Ευστράτογλου (2002), το γεγονός ότι ένας κλάδος δεν παρουσιάζει μεταβολή στην απασχόλησή του μπορεί είναι «αποτέλεσμα δύο αντίθετης κατεύθυνσης επιδράσεων, οι οποίες εξουδετερώνουν η μία την άλλη».

Παράρτημα III

Οι συντελεστές συμμετοχής και ειδίκευσης

Ο συντελεστής συμμετοχής (QL) είναι ένας απλός στατιστικός δείκτης που επιτρέπει τις συγκρίσεις μεταξύ περιφερειών και δραστηριοτήτων, με έμμεσο τρόπο, δηλαδή, με αναφορά στα εθνικά μεγέθη (Παπαδασκαλόπουλος, 2000). Ο συντελεστής QL δίνεται από τον τύπο:

$$QL = \frac{A_{ir}}{A_r} / \frac{A_{in}}{A_n}$$

όπου QL = συντελεστής συμμετοχής

A_{ir} = η απασχόληση του κλάδου i στην περιφέρεια r

A_r = η συνολική απασχόληση της περιφέρειας r

A_{in} = η απασχόληση του κλάδου i στο σύνολο της χώρας

A_n = η συνολική απασχόληση της χώρας

Όταν η τιμή του QL είναι μικρότερη από τη μονάδα ($QL < 1$), τότε η δραστηριότητα i είναι λιγότερο αναπτυγμένη στην περιφέρεια r συγκριτικά με το σύνολο της χώρας. Εάν η τιμή του συντελεστή QL είναι ίση με τη μονάδα ($QL = 1$), τότε η δραστηριότητα i είναι αναπτυγμένη στην περιφέρεια r όσο και στο σύνολο της χώρας. Εάν η τιμή του QL είναι μεγαλύτερη από τη μονάδα ($QL > 1$), τότε η δραστηριότητα i είναι περισσότερο αναπτυγμένη στην περιφέρεια r συγκριτικά με το σύνολο της χώρας.

Ο συντελεστής ειδίκευσης συγκρίνει την κλαδική διάρθρωση κάθε περιφέρειας με την κλαδική διάρθρωση της χώρας (Βασιλόπουλος και Μπιλά, 1995). Ο συντελεστής CS δίνεται από τον τύπο:

$$CS = \frac{1}{2} \sum_i \left| \frac{A_{ir}}{A_r} - \frac{A_{in}}{A_n} \right|$$

όπου CS = συντελεστής ειδίκευσης

A_{ir} = η απασχόληση του κλάδου i στην περιφέρεια r

A_r = η συνολική απασχόληση της περιφέρειας r

A_{in} = η απασχόληση του κλάδου i στο σύνολο της χώρας

A_n = η συνολική απασχόληση της χώρας

Οι τιμές του συντελεστή ειδίκευσης κυμαίνονται μεταξύ 0 και 1. Σε περίπτωση που ο CS τείνει προς το μηδέν, η κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας δεν είναι ειδικευμένη σε σχέση με την κλαδική διάρθρωση της χώρας, αντιθέτως τείνει να είναι ταυτόσημη. Σε περίπτωση που ο CS τείνει προς τη μονάδα, η κλαδική διάρθρωση της περιφέρειας είναι ειδικευμένη σε σχέση με την κλαδική

διάρθρωση της χώρας, δηλαδή διαφοροποιείται από την αντίστοιχη εθνική κατανομή των δραστηριοτήτων.

Παράρτημα IV

Μεταβολές διάρθρωσης απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία και ανά φύλο

Πίνακας Π.4.1: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Κατηγορία	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	20.911	24.116	3.205	15,3
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	18.711	27.036	8.325	44,5
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	10.859	14.229	3.370	31,0
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	15.081	16.981	1.900	12,6
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	22.736	30.818	8.082	35,5
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφο, δασοκόμοι και αλιείς	80.264	59.216	-21.048	-26,2
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	37.886	25.221	-12.665	-33,4
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	16.880	16.978	98	0,6
(9) Ανεπίδητοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	10.706	10.890	184	1,7
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	4.546	10.082	5.536	121,8
Σύνολο	238.580	235.567	-3.013	-1,3

Πίνακας Π.4.1α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Άνδρες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	15.011	16.247	1.236	8,2
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	9.477	13.523	4.046	42,7
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	5.327	5.674	347	6,5
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	6.544	6.815	271	4,1
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	10.973	15.055	4.082	37,2
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	39.650	33.017	-6.633	-16,7
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	31.375	23.940	-7.435	-23,7
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	15.760	15.866	106	0,7
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	6.618	5.555	-1.063	-16,1
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	4.306	9.292	4.986	115,8
Σύνολο	145.041	144.984	-57	0,0

Πίνακας Π.4.1β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

Γυναίκες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	5.900	7.869	1.969	33,4
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	9.234	13.513	4.279	46,3
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	5.532	8.555	3.023	54,6
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	8.537	10.166	1.629	19,1
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	11.763	15.763	4.000	34,0
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι,	40.614	26.199	-14.415	-35,5

δασοκόμοι και αλιείς				
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	6.511	1.281	-5.230	-80,3
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	1.120	1.112	-8	-0,7
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	4.088	5.335	1.247	30,5
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	240	790	550	229,2
Σύνολο	93.539	90.583	-2.956	-3,2

Πίνακας Π.4.2: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

Κατηγορία	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	70.542	82.503	11.961	17,0
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	80.509	121.086	40.577	50,4
3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	44.501	56.419	11.918	26,8
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	62.637	68.457	5.820	9,3
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	93.443	107.888	14.445	15,5
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	125.394	87.884	-37.510	-29,9
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	119.589	103.518	-16.071	-13,4
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	60.047	66.878	6.831	11,4
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	37.968	48.250	10.282	27,1
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	3.026	5.891	2.865	94,7
Σύνολο	697.656	748.774	51.118	7,3

Πίνακας Π.4.2α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

Άνδρες	2000	2009	Απόλυτη Μεταβολή	% Μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	53.108	57.692	4.584	8,6

(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	41.666	64.145	22.479	54,0
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	20.126	26.340	6.214	30,9
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	26.565	26.885	320	1,2
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	49.201	46.347	-2.854	-5,8
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	81.649	54.141	-27.508	-33,7
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	94.495	92.701	-1.794	-1,9
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	54.275	62.492	8.217	15,1
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	20.260	19.557	-703	-3,5
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	2.898	5.891	2.993	103,3
Σύνολο	444.243	456.191	11.948	2,7

Πίνακας Π.4.2β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

Γυναίκες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	17.434	24.811	7.377	42,3
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	38.843	56.941	18.098	46,6
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	24.375	30.079	5.704	23,4
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	36.072	41.572	5.500	15,2
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	44.242	61.541	17.299	39,1
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	43.745	33.743	-10.002	-22,9
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	25.094	10.817	-14.277	-56,9
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	5.772	4.386	-1.386	-24,0
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	17.708	28.693	10.985	62,0
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	128	0	-128	-100,0
Σύνολο	253.413	292.583	39.170	15,5

Πίνακας Π.4.3: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Κατηγορία	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	9.311	10.089	778	8,4
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	9.976	13.652	3.676	36,8
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	5.027	6.707	1.680	33,4
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	7.236	9.951	2.715	37,5
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	11.413	12.976	1.563	13,7
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	21.927	21.027	-900	-4,1
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	22.579	18.579	-4.000	-17,7
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	9.616	11.777	2.161	22,5
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	3.735	5.214	1.479	39,6
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	329	758	429	130,4
Σύνολο	101.14	110.73	9.581	9,5

Πίνακας Π.4.3α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Άνδρες	2000	2009	Απόλυτη Μεταβολή	% Μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	6.582	6.873	291	4,4
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	5.067	5.991	924	18,2
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	2.104	3.983	1.879	89,3
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	3.594	4.162	568	15,8
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	5.546	4.547	-999	-18,0
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	11.152	11.134	-18	-0,2
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	19.465	16.202	-3.263	-16,8

(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	9.418	11.349	1.931	20,5
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	2.278	3.229	951	41,7
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	329	646	317	96,4
Σύνολο	65.535	68.11	2.581	3,9

Πίνακας Π.4.3β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Γυναίκες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	2.729	3.216	487	17,8
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	4.909	7.661	2.752	56,1
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	2.923	2.724	-199	-6,8
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	3.642	5.789	2.147	59,0
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	5.867	8.429	2.562	43,7
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	10.775	9.893	-882	-8,2
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	3.114	2.377	-737	-23,7
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	198	428	230	116,2
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	1.457	1.985	528	36,2
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	0	112	112	0,0
Σύνολο	35.614	42.614	7.000	19,7

Πίνακας Π.4.4: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Ηπείρου

Κατηγορία	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	12.748	11.664	-1.084	-8,5
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	14.069	17.897	3.828	27,2
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	5.960	8.557	2.597	43,6

(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	9.985	13.538	3.553	35,6
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	16.064	19.837	3.773	23,5
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	28.777	24.994	-3.783	-13,1
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	20.275	21.637	1.362	6,7
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	9.879	10.007	128	1,3
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	5.964	8.815	2.851	47,8
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	754	611	-143	-19,0
Σύνολο	124.475	137.557	13.082	10,5

Πίνακας Π.4.4α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Ηπείρου

Άνδρες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	9.565	8.318	-1.247	-13,0
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	7.890	9.586	1.696	21,5
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	2.793	4.115	1.322	47,3
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	4.576	5.123	547	12,0
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	8.555	9.225	670	7,8
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	15.294	13.395	-1.899	-12,4
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	18.496	20.229	1.733	9,4
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	8.996	9.233	237	2,6
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	2.537	4.274	1.737	68,5
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	589	611	22	3,7
Σύνολο	79.291	84.109	4.818	6,1

Πίνακας Π.4.4β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Ηπείρου

Γυναίκες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	3.183	3.346	163	5,1
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	6.179	8.311	2.132	34,5
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	3.167	4.442	1.275	40,3
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	5.409	8.415	3.006	55,6
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	7.509	10.612	3.103	41,3
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	13.483	11.599	-1.884	-14,0
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	1.779	1.408	-371	-20,9
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	883	774	-109	-12,3
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	3.427	4.541	1.114	32,5
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	165	0	-165	-100,0
Σύνολο	45.184	53.448	8.264	18,3

Πίνακας Π.4.5: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Θεσσαλίας

Κατηγορίες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	25.146	26.623	1.477	5,9
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	27.806	51.877	24.071	86,6
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	12.647	23.818	11.171	88,3
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	19.580	22.512	2.932	15,0
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	29.139	39.863	10.724	36,8
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	85.641	54.917	-30.724	-35,9

(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	36.270	37.662	1.392	3,8
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	22.733	18.216	-4.517	-19,9
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	11.603	19.903	8.300	71,5
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	2.329	3.734	1.405	60,3
Σύνολο	272.894	299.125	26.231	9,6

Πίνακας Π.4.5α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Θεσσαλίας

Άνδρες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	20.117	20.690	573	2,8
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	14.241	24.353	10.112	71,0
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	7.296	10.844	3.548	48,6
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	8.721	9.942	1.221	14,0
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	13.888	18.540	4.652	33,5
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	55.207	33.600	-21.607	-39,1
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	31.761	33.310	1.549	4,9
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	20.478	16.968	-3.510	-17,1
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	7.007	10.894	3.887	55,5
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	2.159	3.337	1.178	54,6
Σύνολο	180.875	182.478	1.603	0,9

Πίνακας Π.4.5β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Θεσσαλίας

Γυναίκες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
-----------------	-------------	-------------	-------------------------	-------------------

(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	5.029	5.933	904	18,0
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	13.565	27.524	13.959	102,9
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	5.351	12.974	7.623	142,5
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	10.859	12.570	1.711	15,8
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	15.251	21.323	6.072	39,8
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	30.434	21.317	-9.117	-30,0
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	4.509	4.352	-157	-3,5
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	2.255	1.248	-1.007	-44,7
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	4.596	9.009	4.413	96,0
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	170	397	227	133,5
Σύνολο	92.019	116.647	24.628	26,8

Πίνακας Π.4.6: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

Κατηγορίες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	18.844	23.352	4.508	23,9
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	18.026	21.256	3.230	17,9
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	7.389	12.226	4.837	65,5
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	15.986	16.790	804	5,0
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	22.106	27.686	5.580	25,2
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	44.852	34.611	-10.241	-22,8
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	32.545	32.972	427	1,3
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	25.313	22.820	-2.493	-9,8
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	11.791	19.275	7.484	63,5
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	2.098	1.942	-156	-7,4

Σύνολο	198.950	212.930	13.980	7,0
---------------	----------------	----------------	---------------	------------

Πίνακας Π.4.6α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

Άνδρες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% Μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	14.365	16.342	1.977	13,8
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	10.168	10.997	829	8,2
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	4.686	6.961	2.275	48,5
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	8.632	5.934	-2.698	-31,3
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	11.270	15.229	3.959	35,1
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	26.090	20.554	-5.536	-21,2
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	30.389	31.269	880	2,9
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	21.720	20.476	-1.244	-5,7
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	5.060	10.545	5.485	108,4
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	2.098	1.942	-156	-7,4
Σύνολο	134.478	140.249	5.771	4,3

Πίνακας Π.4.6β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

Γυναίκες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	4.479	7.010	2.531	56,5
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	7.858	10.259	2.401	30,6
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	2.703	5.265	2.562	94,8
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	7.354	10.856	3.502	47,6
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	10.836	12.457	1.621	15,0
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	18.762	14.057	-4.705	-25,1

(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	2.156	1.703	-453	-21,0
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	3.593	2.344	-1.249	-34,8
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	6.731	8.730	1.999	29,7
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	0	0	0	0,0
Σύνολο	64.472	72.681	8.209	12,7

Πίνακας Π.4.7: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Αττικής

Κατηγορίες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	144.739	167.590	22.851	15,8
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	221.981	303.384	81.403	36,7
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	143.761	200.524	56.763	39,5
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	240.302	242.389	2.087	0,9
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	197.767	266.020	68.253	34,5
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	20.022	15.309	-4.713	-23,5
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	238.663	218.767	-19.896	-8,3
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	110.518	126.267	15.749	14,3
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	96.055	142.678	46.623	48,5
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	21.111	22.827	1.716	8,1
Σύνολο	1.434.919	1.705.755	270.836	18,9

Πίνακας Π.4.7α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Αττικής

Άνδρες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	109.605	117.354	7.749	7,1
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	119.383	150.413	31.030	26,0

(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	78.911	96.415	17.504	22,2
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	95.019	94.317	-702	-0,7
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	96.017	118.773	22.756	23,7
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	12.965	9.853	-3.112	-24,0
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	206.667	202.176	-4.491	-2,2
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	100.066	115.476	15.410	15,4
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	41.404	55.544	14.140	34,2
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	19.045	17.571	-1.474	-7,7
Σύνολο	879.082	977.892	98.810	11,2

Πίνακας Π.4.7β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Αττικής

Γυναίκες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	35.134	50.236	15.102	43,0
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	102.598	152.971	50.373	49,1
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	64.850	104.109	39.259	60,5
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	145.283	148.072	2.789	1,9
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	101.750	147.247	45.497	44,7
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	7.057	5.456	-1.601	-22,7
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	31.996	16.591	-15.405	-48,1
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	10.452	10.791	339	3,2
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	54.651	87.134	32.483	59,4
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	2.066	5.256	3.190	0,0
Σύνολο	555.837	727.863	172.026	30,9

Πίνακας Π.4.8: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Πελοποννήσου

Κατηγορίες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	22.496	29.037	6.541	29,1
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	21.134	21.061	-73	-0,3
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	8.170	11.114	2.944	36,0
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	18.839	20.037	1.198	6,4
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	22.661	30.401	7.740	34,2
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	87.626	73.664	-13.962	-15,9
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	30.072	32.828	2.756	9,2
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	18.225	15.260	-2.965	-16,3
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	9.279	18.670	9.391	101,2
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	976	419	-557	-57,1
Σύνολο	239.478	252.491	13.013	5,4

Πίνακας Π.4.8α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Πελοποννήσου

Άνδρες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	14.992	19.889	4.897	32,7
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	11.588	10.843	-745	-6,4
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	3.977	6.131	2.154	54,2
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	9.450	9.088	-362	-3,8
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	10.670	13.264	2.594	24,3
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	46.927	42.912	-4.015	-8,6
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	28.174	31.206	3.032	10,8

(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	16.049	14.241	-1.808	-11,3
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	4.167	9.417	5.250	126,0
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	976	419	-557	-57,1
Σύνολο	146.970	157.410	10.440	7,1

Πίνακας Π.4.8β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Πελοποννήσου

Γυναίκες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	7.504	9.148	1.644	21,9
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	9.546	10.218	672	7,0
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	4.193	4.983	790	18,8
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	9.389	10.949	1.560	16,6
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	11.991	17.137	5.146	42,9
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	40.699	30.752	-9.947	-24,4
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	1.898	1.622	-276	-14,5
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	2.176	1.019	-1.157	-53,2
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	5.112	9.253	4.141	81,0
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	0	0	0	0,0
Σύνολο	92.508	95.081	2.573	2,8

Πίνακας Π.4.9: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων

Κατηγορίες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	10.080	11.512	1.432	14,2
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	8.856	7.334	-1.522	-17,2
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	3.249	4.328	1.079	33,2
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	8.564	10.322	1.758	20,5

(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	15.863	19.043	3.180	20,0
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	21.384	15.672	-5.712	-26,7
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	11.646	14.405	2.759	23,7
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	3.306	4.785	1.479	44,7
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	5.324	8.437	3.113	58,5
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	138	0	-138	-100,0
Σύνολο	88.410	95.838	7.428	8,4

Πίνακας Π.4.9α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων

Άνδρες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	7.602	7.562	-40	-0,5
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	4.529	3.336	-1.193	-26,3
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	1.694	2.611	917	54,1
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	3.899	4.029	130	3,3
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	9.850	8.415	-1.435	-14,6
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	9.742	9.006	-736	-7,6
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	10.763	14.090	3.327	30,9
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	2.895	4.520	1.625	56,1
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	1.986	4.244	2.258	113,7
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	138	0	-138	-100,0
Σύνολο	53.098	57.813	4.715	8,9

Πίνακας Π.4.9β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων

Γυναίκες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	2.478	3.950	1.472	59,4

(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	4.327	3.998	-329	-7,6
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	1.555	1.717	162	10,4
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	4.665	6.293	1.628	34,9
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	6.013	10.628	4.615	76,8
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	11.642	6.666	-4.976	-42,7
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	883	315	-568	-64,3
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	411	265	-146	-35,5
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	3.338	4.193	855	25,6
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	0	0	0	0,0
Σύνολο	35.312	38.025	2.713	7,7

Πίνακας Π.4.10: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

Κατηγορίες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	21.056	27.632	6.576	31,2
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	25.530	35.263	9.733	38,1
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	13.628	19.029	5.401	39,6
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	20.416	26.359	5.943	29,1
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	29.471	41.149	11.678	39,6
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	87.694	58.322	-29.372	-33,5
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	41.589	40.049	-1.540	-3,7
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	14.996	18.168	3.172	21,2
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	11.638	13.823	2.185	18,8
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	1.669	2.587	918	55,0
Σύνολο	267.687	282.381	14.694	5,5

Πίνακας Π.4.10α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

Ανδρες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	15.263	21.047	5.784	37,9
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	13.677	17.967	4.290	31,4
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	7.182	8.600	1.418	19,7
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	10.869	12.865	1.996	18,4
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	14.615	20.106	5.491	37,6
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	53.014	36.228	-16.786	-31,7
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	37.046	37.147	101	0,3
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	14.098	16.605	2.507	17,8
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	6.742	6.715	-27	-0,4
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	1.669	2.206	537	32,2
Σύνολο	174.175	179.486	5.311	3,0

Πίνακας Π.4.10β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

Γυναίκες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	5.793	6.585	792	13,7
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	11.853	17.296	5.443	45,9
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	6.446	10.429	3.983	61,8
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	9.547	13.494	3.947	41,3
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	14.856	21.043	6.187	41,6
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	34.680	22.094	-12.586	-36,3
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	4.543	2.902	-1.641	-36,1
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές	898	1.563	665	74,1

(μονταδόροι)				
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	4.896	7.108	2.212	45,2
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	0	381	381	0,0
Σύνολο	93.512	102.895	9.383	10,0

Πίνακας Π.4.11: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Κατηγορίες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	6.943	10.473	3.530	50,8
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	6.640	9.219	2.579	38,8
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	3.695	7.394	3.699	100,1
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	6.091	7.901	1.810	29,7
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	7.416	7.181	-235	-3,2
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	12.750	7.920	-4.830	-37,9
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	12.524	8.221	-4.303	-34,4
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	3.374	3.003	-371	-11,0
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	3.235	3.918	683	21,1
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	1.665	6.565	4.900	294,3
Σύνολο	64.333	71.795	7.462	11,6

Πίνακας Π.4.11α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Ανδρες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	5.744	7.618	1.874	32,6
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	3.704	4.987	1.283	34,6
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	2.270	4.562	2.292	101,0
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	2.592	3.179	587	22,6

(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	3.945	3.624	-321	-8,1
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	7.818	4.764	-3.054	-39,1
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	11.625	7.893	-3.732	-32,1
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	3.271	2.902	-369	-11,3
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	2.540	2.935	395	15,6
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	1.459	6.481	5.022	344,2
Σύνολο	44.968	48.945	3.977	8,8

Πίνακας Π.4.11β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Γυναίκες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	1.199	2.855	1.656	138,1
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	2.936	4.232	1.296	44,1
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	1.425	2.832	1.407	98,7
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	3.499	4.722	1.223	35,0
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	3.471	3.557	86	2,5
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	4.932	3.156	-1.776	-36,0
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	899	328	-571	-63,5
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	103	101	-2	-1,9
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	695	983	288	41,4
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	206	84	-122	0,0
Σύνολο	19.365	22.850	3.485	18,0

Πίνακας Π.4.12: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

Κατηγορίες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	17.849	21.057	3.208	18,0

(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	7.812	9.072	1.260	16,1
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	4.932	6.579	1.647	33,4
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	12.627	15.729	3.102	24,6
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	20.280	20.818	538	2,7
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	9.538	7.860	-1.678	-17,6
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	20.623	19.461	-1.162	-5,6
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	6.978	9.696	2.718	39,0
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	11.108	12.751	1.643	14,8
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	846	839	-7	-0,8
Σύνολο	112.593	123.862	11.269	10,0

Πίνακας Π.4.12α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

Άνδρες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	12.867	15.085	2.218	17,2
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	3.933	4.923	990	25,2
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	2.661	3.694	1.033	38,8
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	5.955	6.519	564	9,5
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	9.968	9.652	-316	-3,2
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	6.264	4.572	-1.692	-27,0
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	19.287	19.070	-217	-1,1
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	6.382	9.002	2.620	41,1
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	5.934	5.856	-78	-1,3
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	846	701	-145	-17,1
Σύνολο	74.097	79.074	4.977	6,7

Πίνακας Π.4.12β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

Γυναίκες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	4.982	5.972	990	19,9
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	3.879	4.149	270	7,0
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	2.271	2.885	614	27,0
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	6.672	9.210	2.538	38,0
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	10.312	11.166	854	8,3
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	3.274	3.288	14	0,4
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	1.336	391	-945	-70,7
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	596	694	98	16,4
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	5.174	6.895	1.721	33,3
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	0	138	138	0,0
Σύνολο	38.496	44.788	6.292	16,3

Πίνακας Π.4.13: Μεταβολές απασχόλησης κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Κρήτης

Κατηγορίες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	27.250	28.513	1.263	4,6
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	19.724	30.029	10.305	52,2
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	9.971	16.596	6.625	66,4
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	22.502	21.259	-1.243	-5,5
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	41.815	40.796	-1.019	-2,4
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	73.421	38.457	-34.964	-47,6
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	32.240	44.582	12.342	38,3
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	12.757	14.519	1.762	13,8
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	15.502	18.267	2.765	17,8
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	1.571	2.090	519	33,0
Σύνολο	256.753	255.108	-1.645	-0,6

Πίνακας Π.4.13α: Μεταβολές απασχόλησης ανδρών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Κρήτης

Άνδρες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	20.571	18.990	-1.581	-7,7
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	9.786	15.190	5.404	55,2
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	4.914	8.403	3.489	71,0
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	10.807	8.328	-2.479	-22,9
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	19.118	15.613	-3.505	-18,3
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	39.547	22.447	-17.100	-43,2
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή τεχνικά επαγγέλματα	30.006	41.324	11.318	37,7
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	12.126	13.561	1.435	11,8
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	7.363	7.841	478	6,5
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	1.571	1.910	339	21,6
Σύνολο	155.809	153.607	-2.202	-1,4

Πίνακας Π.4.13β: Μεταβολές απασχόλησης γυναικών κατά επαγγελματική κατηγορία, Περιφέρεια Κρήτης

Γυναίκες	2000	2009	Απόλυτη μεταβολή	% μεταβολή
(1) Μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	6.679	9.523	2.844	42,6
(2) Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	9.938	14.839	4.901	49,3
(3) Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	5.057	8.193	3.136	62,0
(4) Υπάλληλοι γραφείου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	11.695	12.931	1.236	10,6
(5) Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	22.697	25.183	2.486	11,0
(6) Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	33.874	16.010	-17.864	-52,7
(7) Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες	2.234	3.258	1.024	45,8

συναφή τεχνικά επαγγέλματα				
(8) Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι)	631	958	327	51,8
(9) Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	8.139	10.426	2.287	28,1
Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν	0	180	180	0,0
Σύνολο	100.944	101.501	557	0,6

Βιβλιογραφία

- Audretsch, D., Carree, M., Van Stel, A. and Thurik, R. (2002). "Impeded industrial restructuring: The growth penalty", *Kyklos*, 55, pp. 81-98.
- Casler, S. D. (1989). "A theoretical context for shift and share analysis", *Regional Studies*, 23 (1), pp. 43-48.
- Esteban, J. (2000). "Regional convergence in Europe and the industry mix: A shift-share analysis", *Regional Science and Urban Economics*, 30, pp. 353-364.
- Lyson, T. A. (1991). "Industrial shifts, occupational recomposition, and the changing sexual division of labor in the five largest US cities: 1910-1930", *Sociological Forum*, 6(1), pp. 157-177.
- Massey, D. (1984). *Spatial Divisions of Labour: Social Structures and the Geography of Production*. London: Macmillan.
- Massey, D. (1991). The political place of locality studies. *Environment and Planning*, 23(2), pp. 267-281.
- Massey, D. and Meegan, R. (1982). *The anatomy of job loss: The how, why, and where of employment decline*. London and New York: Methuen.
- Monastiriotis, V. (2008). "Examining the consistency of spatial association patterns across socio-economic indicators: an application to the Greek regions" *Empirical Economics*, 37(1), pp.25-49
- Robson, M. (2006). "Sectoral shifts, employment specialization and the efficiency of matching: An analysis using UK regional data", *Regional Studies*, 40 (7), pp. 743-754.
- Rones, P. L. (1986). "An analysis of regional employment growth, 1973-1985", *Monthly Labor Review*, 109 (7), pp. 3-12.
- Singelmann, J. and Browning, H. L. (1980). "Industrial transformation and occupational change in the US: 1960-1970", *Social Forces*, 59 (1), pp. 246-264.
- Timmer, M. P. and Szirmaib, A. (2000). "Productivity growth in Asian manufacturing: The structural bonus hypothesis examined", *Structural Change and Economic Dynamics*, 11 (4), pp. 371-392.
- Wilson, R. and Bosworth. D. L. (1987). "New forms and new areas of employment growth". Final report for UK Commission for the European Communities. Brussels.
- Wren, C. and Taylor, J. (1999). "Industrial restructuring and regional policy", *Oxford Economic Papers*, 51, pp. 487-516.
- Δεδουσόπουλος, Α. (2002). *Η Κρίση στην Αγορά Εργασίας. Ρύθμιση-Ευελιξίες-Απορρύθμιση*, τόμ. 2.: *Οι Αναδιαρθρώσεις της Παραγωγής*, Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.
- Επιμελητήριο Δωδεκανήσου. (2008). *Έρευνα στους Τουρίστες στο Νησί της Ρόδου*. Ρόδος: ΔΕΤΑΠ.
- Ευστράτογλου, Α. (2000). «Θεωρίες των αγορών εργασίας», *Τετράδια Εργασίας*, 45. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Ευστράτογλου, Α. (2002). «Απασχόληση και επαγγέλματα στην Ελλάδα 1993-1997». *Τετράδια του ΙΝΕ*, σελ. 119-130.
- Ευστράτογλου, Α. (2006). «Τοπικές αγορές εργασίας στην Ελλάδα», *Μελέτες*, 25. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ.

- Ευστράτογλου, Α. (2009). «Διαρθρωτική ή κυκλική η ανεργία στην Ελλάδα σήμερα;», *Ενημέρωση*, σελ.18-29.
- Ευστράτογλου, Α., Κύρου, Α., Μαρσέλλου, Α., Συριόπουλος, Π. και Φατούρου, Π. (2011). *Αναδιαρθρώσεις και Κλαδική Εξειδίκευση της Ελληνικής Οικονομίας στις Απαρχές του 21ου Αιώνα*, Μελέτη 10, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.
- ICAP. (2007). *Διερεύνηση της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας και της Καινοτομίας στην Περιφέρεια της Κρήτης. Προϋποθέσεις Ανάπτυξης – Προτάσεις*. Ηράκλειο: ICAP.
- INE ΓΣΕΕ. (2008, 2007, 2005). *Ελληνική Οικονομία και Απασχόληση. Ετήσιες Εκθέσεις*. Αθήνα: INE ΓΣΕΕ.
- ΚΕΤΑ Βορείου Αιγαίου. (2005). *Έκθεση Επιχειρηματικότητας της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου*. ΕΚΔΟΤΙΣ
- ΚΕΤΑ-ΚΕΜΑΚ. (2005). *Μελέτη Επιχειρηματικότητας Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Επιχειρηματικής και Τεχνολογικής Ανάπτυξης Κεντρικής Μακεδονίας.
- ΚΕΤΑ Ν. Αιγαίου. (2007). *Έκθεση Επιχειρηματικότητας Ν. Αιγαίου για το 2007*. Ρόδος
- ΚΕΤΑ Πελοποννήσου. (2007). *Τέταρτη επικαιροποίηση της Μελέτης Αποτύπωσης των Στατιστικών Μεγεθών της Επιχειρηματικής Κίνησης στην Περιφέρεια Πελοποννήσου*.
- Λίβας, Π. και Μπελεγρή-Ρομπόλη, Α. (2007). *Εκτίμηση Πολλαπλασιαστών Απασχόλησης, Μισθών, και Επαγγελματών κατά Κλάδο Οικονομικής Δραστηριότητας: Ανάλυση σε Εθνικό και Περιφερειακό Επίπεδο*. Αθήνα: ΕΜΠ.
- Παπαδασκαλόπουλος, Α. (1995). *Μέθοδοι Περιφερειακής Ανάλυσης*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Περιφέρεια Κρήτης. (2008). *Δείκτες Καινοτομίας στην Περιφέρεια Κρήτης*.
- Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας. (2007). *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα: Προγραμματική Περίοδος 2007-2013*.
- Ρομπόλης, Σ. και Κρητικίδης, Γ. (2009). *Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αγορά Εργασίας στο Ν. Πρεβέζης*, Πρέβεζα: INE ΓΣΕΕ.
- Σκούμπας, Α. και Τσιτόπουλος, Ι. (2006). *Καταγραφή της Κατάστασης της Βιομηχανίας στην Κεντρική Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη: ΤΕΕ/ΤΚΜ, Μόνιμη Επιτροπή Βιομηχανίας, Τεχνολογίας, Δικτύων, Υλικών και Τηλεπικοινωνιών.
- Σκούντζος, Θ. (2007). *Διακλαδικές Σχέσεις της Ελληνικής Οικονομίας σε Εθνικό και Περιφερειακό Επίπεδο*, Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- ΥΠΕΘΟ. (2007). *Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Χωρικής Ενότητας Κρήτης και Ν. Αιγαίου 2007-2013*. Αθήνα ΕΚΔΟΤΙΣ
- Χτούρης, Σ., Παπάνης, Ε., Ρόντος, Κ., Τζελέπογλου, Φ., Ρενταρή, Μ., Κιτρίνου, Ε., Δεσινιώτη, Μ., Δημητρακοπούλου, Ε., Γιαννοπούλου, Σ. και Δήμου, Μ. (2005). *Έρευνα Απασχόλησης: Βόρειο Αιγαίο. Επαγγελματική Κινητικότητα, Κοινωνικά Δίκτυα, Δομή και Κατάτμηση της Αγοράς Εργασίας σε μια Νησιωτική Περιοχή στα Πλαίσια του Προγράμματος Orpheas*, Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Κοινωνιολογίας.
- Ψυχάρης, Ι. και Καζάζης, Ε. (2002). «Ανάλυση των μεταβολών της απασχόλησης στις περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης 1995-1999», *Τόπος*, τ. 18-19, σελ. 17-43.